

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ pro střední školy ■ ■ ■ ■ ■

ČTENÁŘSKÝ DENÍK K LITERATUŘE V KOSTCE

Marie Sochrová

Marie Sochrová

Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro SŠ

Text Marie Sochrová

Kresby Pavel Kantorek

Obálka a grafická úprava Nakladatelství Fragment, s. r. o., Kamila Flonerová

Odpovědná redaktorka Romana Homonická, Marta Chovančíková

Technická redaktorka Alena Suchánková

Vydalo nakladatelství Fragment, Humpolecká 1503, Havlíčkův Brod,
jako svou 1283. publikaci.

1. vydání, 2007

Sazbu zhotovilo Nakladatelství Fragment, s. r. o.

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Copyright © Fragment, 2007

Text © Marie Sochrová, 2007

Illustrations © Pavel Kantorek, 2007

Typo and cover © Nakladatelství Fragment, s. r. o., Kamila Flonerová, 2007

Učebnice, odborná literatura/středoškolská výuka/
opakování, souhrny/Edice Maturita v kostce

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí
být rozšiřována bez písemného souhlasu majitelů práv.

Kontaktní adresa: Radiová 1, 102 27 Praha 10 – Hostivař

e-mail: fragment@fragment.cz

<http://www.fragment.cz>

ISBN 978-80-253-0394-8 (1. vydání, 2007)

OBSAH

Úvod	7
Schéma	8
Aischylos	Oresteia 9
Ajtmatov, Čingiz	Stanice Bouřná 9
Anakreón	Zlomky z díla 10
Apollinaire, Guillaume	Alkoholy 11
Aragon, Louis	Aurelián 12
Arbes, Jakub	Svatý Xaverius 13
Balzac, Honoré de	Evženie Grandetová 14
Balzac, Honoré de	Otec Goriot 14
Barbusse, Henri	Oheň 15
Bass, Eduard	Cirkus Humberto 16
Baudelaire, Charles	Květy zla 17
Beckett, Samuel	Čekání na Godota 17
Bezruč, Petr	Slezské písně 18
Bible	20
Boccaccio, Giovanni	Dekameron 22
Bradbury, Ray	Martanská kronika 23
Braine, John	Místo nahoře 23
Brecht, Bertolt	Matka Kuráž a její děti 24
Březina, Otakar	Ruce 25
Byron, George Gordon	Childe Haroldova pouť 25
Camus, Albert	Cizinec 26
Cervantes y Saavedra, Miguel de	Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha 27
Corneille, Pierre	Cid 28
Čapek, Karel	Bílá nemoc 29
Čapek, Karel	Krakatit 29
Čapek, Karel	Matka 30
Čapek, Karel	R. U. R. 31
Čapek, Karel	Válka s Mloky 32
Čech, Svatopluk	Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. století 33
Čechov, Anton Pavlovič	Strýček Váňa 33
Čelakovský, František Ladislav	Ohlas písní českých 34
Dante Alighieri	Božská komedie 34
Defoe, Daniel	Robinson Crusoe 35
Deml, Jakub	Moji přátelé 36
Dickens, Charles	Kronika Pickwickova klubu (Pickwickovci) 37
Diderot, Denis	Jeptiška 38
Dostojevskij, Fjodor Michajlovič	Zločin a trest 38
Drda, Jan	Němá barikáda 39
Dreiser, Theodore	Americká tragédie 40
Dumas, Alexandre mladší	Dáma s kaméliemi 41
Dumas, Alexandre starší	Tři mušketýři 41
Eco, Umberto	Jméno růže 42
Eluard, Paul	Veřejná růže 43
Epos o Gilgamešovi	44
Erben, Karel Jaromír	Kytice z pověstí národních 44
Eurípides	Médea 46
Feuchtwanger, Lion	Lišky na vinici 47
Flaubert, Gustave	Paní Bovaryová 48
Fuks, Ladislav	Pan Theodor Mundstock 49

García Lorca, Federico	Krvavá svatba	50
García Márquez, Gabriel	Sto roků samoty	51
Ginsberg, Allen	Kvílení a jiné básně	52
Glazarová, Jarmila	Advent	53
Goethe, Johann Wolfgang	Faust	53
Gogol, Nikolaj Vasiljevič	Mrtvé duše	55
Gogol, Nikolaj Vasiljevič	Revizor	56
Hálek, Vítězslav	Muzikantská Liduška	56
Hálek, Vítězslav	Na statku a v chaloupce	57
Hašek, Jaroslav	Osudy dobrého vojáka Švejka	58
Havel, Václav	Zahradní slavnost	59
Havlíček, Jaroslav	Petrolejové lampy	60
Havlíček Borovský, Karel	Král Lávro	60
Havlíček Borovský, Karel	Křest svatého Vladimíra	61
Havlíček Borovský, Karel	Tyrolské elegie	62
Heine, Heinrich	Kniha písní	62
Heller, Joseph	Hlava XXII.	63
Hemingway, Ernest	Komu zvoní hrana	64
Hemingway, Ernest	Stařec a moře	64
Homér	Ílias (Iliada)	65
Homér	Odysseia	65
Hrabal, Bohumil	Pábitelé	66
Hrabal, Bohumil	Postřižiny	67
Hrubín, František	Romance pro křídlovku	68
Hugo, Viktor	Bídníci (Ubožáci)	69
Hugo, Viktor	Chrám Matky Boží v Paříži	70
Chateaubriand, François - René vicomte de	Atala	71
Chaucer, Geoffrey	Canterburské povídky	72
Ibsen, Henrik	Nora	72
Ionesco, Eugène	Plešatá zpěvačka	73
Jirásek, Alois	Filozofská historie	74
Jirásek, Alois	F. L. Věk	75
Jirásek, Alois	Jan Žižka	76
Jirásek, Alois	Proti všem	76
Jirásek, Alois	Psohlavci	77
John, Radek	Memento	78
Joyce, James	Odysseus	79
Kafka, Franz	Proces	80
Kerouac, Jack	Na cestě	80
Kohout, Pavel	Kde je zakopán pes	82
Kolář, Jiří	Prométheova játra	82
Kollár, Jan	Slávy dcera	84
Komenský, Jan Amos	Labyrint světa a ráj srdce	85
Kundera, Milan	Nesnesitelná lehkost bytí	86
Lermontov, Michail Jurjevič	Démon	87
Mácha, Karel Hynek	Máj	88
Majerová, Marie	Haviřská balada	90
Mann, Thomas	Buddenbrookovi	90
Maupassant, Guy de	Miláček	91
Mickiewicz, Adam	Konrád Wallenrod	92
Miller, Arthur	Smrt obchodního cestujícího	92
Molière	Lakomec	93
Molière	Tartuffe neboli Podvodník	94
Moravia, Alberto	Horalka	94
Mrštík, Vilém	Pohádka máje	95
Mrštíkové, Alois a Vilém	Maryša	95

Němcová, Božena	Babička	96
Němcová, Božena	Divá Bára	97
Němcová, Božena	V zámku a v podzámčí	98
Neruda, Jan	Povídky malostranské	98
Nezval, Vítězslav	Edison	100
Nováková, Tereza	Jiří Šmatlán	101
Olbracht, Ivan	Nikola Šuhaj loupežník	101
Orwell, George	Farma zvířat	102
Otčenášek, Jan	Romeo, Julie a tma	103
Ovidius Publius Naso	Proměny (Metamorfózy)	104
Páral, Vladimír	Mladý muž a bílá velryba	105
Páral, Vladimír	Veletrh splněných přání	106
Petrarca, Francesco	Zpěvník (Verše)	107
Píseň o Rolandovi		108
Poe, Edgar Allan	Havran a jiné básně	108
Poláček, Karel	Bylo nás pět	109
Proglas		110
Pujmanová, Marie	Předtucha	111
Puškin, Alexandr Sergejevič	Evžen Oněgin	111
Rabelais, François	Gargantua a Pantagruel	112
Rais, Karel Václav	Západ	113
Rais, Karel Václav	Zapadlí vlastenci	114
Remarque, Erich Maria	Na západní frontě klid	115
Rimbaud, Arthur	Opilý koráb	115
Robbe - Grillet, Alain	Žárlivost	116
Rolland, Romain	Petr a Lucie	117
Rostand, Edmond	Cyrano z Bergeraku	118
Seghersová, Anna	Sedmý kříž	118
Seifert, Jaroslav	Morový sloup	119
Shakespeare, William	Hamlet, králevic dánský	120
Shakespeare, William	Othello, benátský mouřenín	121
Shakespeare, William	Romeo a Julie	122
Shaw, George Bernard	Pygmalion	123
Shelley, Percy Bysshe	Odpoutaný Prométheus	124
Schiller, Johann Christoph Friedrich	Loupežníci	125
Schiller, Johann Christoph Friedrich	Úklady a láska	125
Sofoklés	Antigona	126
Sofoklés	Král Oidipús	127
Steinbeck, John	Hrozný hněvu	128
Stendhal	Červený a černý	128
Stroupežnický, Ladislav	Naši furianti	129
Styron, William	Sophiina volba	130
Světla, Karolina	Kříž u potoka	131
Swift, Jonathan	Gulliverovy cesty	131
Škvorecký, Josef	Zbabělci	132
Šolochov, Michail	Osud člověka	133
Šrámek, Fráňa	Léto	134
Šrámek, Fráňa	Měsíc nad řekou	134
Šrámek, Fráňa	Stříbrný vítr	135
Tolstoj, Lev Nikolajevič	Vojna a mír	136
Turgeněv, Ivan Sergejevič	Lovcovy zápisky	137
Tyl, Josef Kajetán	Jan Hus	138
Tyl, Josef Kajetán	Kutnohorští havíři aneb Krvavý soud	138
Tyl, Josef Kajetán	Strakonický dudák aneb Hody divých žen	139
Vaculík, Ludvík	Český snář	140
Vančura, Vladislav	Markéta Lazarová	141

Vančura, Vladislav	Obrazy z dějin národa českého	142
Vančura, Vladislav	Rozmarné léto	143
Vega, Lope de	Fuente Ovejuna	143
Vergilius Publius Maro	Aeneis	144
Verlaine, Paul	Romance beze slov	145
Vrchlický, Jaroslav	Noc na Karlštejně	145
Vrchlický, Jaroslav	Selské balady	146
Whitman, Walt	Stébla trávy	147
Wolker, Jiří	Host do domu	148
Zola, Émile	Zabiják	148

Úvod

Čtenářský deník obsahuje výběr děl světové a české literatury.

Má sloužit jako pomůcka a vodítko pro čtenáře nebo jako průvodce literárním dílem, usnadňující jeho pochopení nebo upozorňující na jeho zvláštnosti. Je také zdrojem dalších poznatků, takže rozšiřuje informace a prohlubuje vědomosti získané z publikace Literatura v kostce, zvláště o stylu a jazyce jednotlivých autorů. Údaje o knihách jsou řazeny podle přiloženého jednotného schématu. V žádném případě příručku nelze chápat jako náhradu za vlastní samostatnou četbu literárních děl – ta je nezastupitelná a nenahraditelná.

Čtenářský deník je určen nejen studentům středních škol, ale i všem zájemcům o literaturu.

SCHÉMA

AUTOR a NÁZEV DÍLA

(případně jiné základní údaje, např. rok 1. vydání, známý ilustrátor, překladatel apod.)

DÍLO V PRÓZE

DÍLO VE VERŠÍCH

PRÓZA, příp. DRAMA

- 1 místo a doba děje
- 2 námět, dějová osnova
- 3 hlavní postavy, jejich charakteristika
- 4 autorův záměr (hlavní myšlenka díla)
- 5 umělecké a kompoziční prostředky
(jazyk, forma, stavba díla apod.)

POEZIE, zvl. lyrika

- 1 tematické okruhy, charakteristika
jednotlivých oddílů, zpěvů, záměr
- 2 charakteristika žánru, básnické útvary
- 3 vybrané básně
- 4 básnická forma - verš, rým, rytmus
jazyk - básnické prostředky a jejich funkce

AISCHYLOS ORESTEIA

1 události po trójské válce v argejském království

2 námět z řecké mytologie o králi Agamemnónovi a jeho synu Orestovi (z okruhu prokletí Tantalova rodu, o osudech rodu Atreova)

- 1. díl: Agamemnón:** po návratu z trójské války do Argu vítán sborem starců a manželkou Klytaiméstrou; vstoupil do paláce po rudém koberci vyhrazeném jen bohům; zavražděn úkladně manželkou (její msta za smrt dcery Ifigenie, kterou Agamemnón obětoval bohyni Artemidě, aby výprava do Tróje, již velel, mohla vyplout); Agamemnónovu i svou smrt předpověděla předtím Cassandra, králova zajatkyně z Tróje a milenka; Klytaiméstrin milenec Aigisthos se zmocnil vlády
- 2. díl: Oběť na hrobě:** Orestův návrat po letech do Argu s přítelem Pyladem, aby splnil svou povinnost a pomstil otcovu smrt na příkaz boha Apollóna; u jeho hrobu se setkal se sestrou Élektrou; vnikl do domu (vydával se za posla nesoucího zprávu o Orestově smrti), zabil Aigistha a pak i matku (úvaha a vnitřní dilema o matčině vině); z hrůzného činu zešílel a utíkal z vlasti pronásledován Erínyemi (Líticemi), krvavými bohyněmi pomsty
- 3. díl: Usmířené Lítice:** Orestés prosí o pomoc a ochranu bohyně Athény v Apollónově svatyni v Delfách; na Apollónovu radu odchází do Athén; Apollón uspal sbor Erínyí, ale duchem Klytaiméstry znovu probuzeny, aby Oresta pronásledovaly; Pallas Athéna zakládá soud (areopag), který posoudil velikost Orestovy viny; Erínye požadují trest za vraždu matky × Apollón, Orestův obhájce (msta uskutečněna na jeho příkaz) – obhajuje zákon krevní msty; na Orestově straně i bohyně Athéna ⇒ soud Oresta osvobodil

3 ORESTÉS

rozhádný, odhodlaný, ochotný obětovat se ve jménu mravního zákona a povinnosti zachránit otcovu čest, řeší vnitřní dilema (mstí otce, ale vraždí matku)

AGAMEMNÓN – Atreův syn, Orestův otec

4 **konflikt mravní:** povinnost krevní msty (typická pro kmenovou společnost) – další zločin jako msta za předchozí smrt × nový mravní řád ⇒ nutnost každý čin a vinu člověka posuzovat individuálně – doklad vývoje athénské společnosti, **oslava demokracie** (pronesena chórem); instituce soudu na ochranu člověka
spor mezi Erínyemi a Apollónem ⇒ boj mezi zanikajícím matriarchátem a rodícím se patriarchátem; spravedlnost je v rukou sebevědomých athénských občanů; minulost je poražena, vítězí humánní právo

5 trilogie – soubor 3 tragédií

- účast 3 herců ⇒ zvýšení dramatickosti + chór (nejen lyrická a vyprávěcí funkce, ale již i přímý dramatický činitel, zasahuje do děje); 3. díl je spojnice mezi mýtem a přítomností; nedodržena jednotka místa, času a děje (Aristotelova Poetika); výrazná charakteristika postav
- orestovský námět zpracoval i *Sofoklés (Élektra)* a *Euripidés (Élektra, Orestés)*, ale protikladně vůči Aischylovi

ČINGIZ AJTMATOV STANICE BOUŘNÁ

1 současnost i minulost; Střední Asie, Sary-ozecká step, malá železniční stanice Bouřná

2 životní osudy železničáře Edygeje v kazašské stepi, v osadě o 8 domech (jakoby mimo společenské dění)

poznámka

(458 př. n. l.)
starořecká 3dílná tragédie

poznámka

(1981), současný kirgizský
společenský román s prvky
magického realismu a science-fiction

3 dějové linie:

a) přítomnost:

Edygejeva cesta na bájně pohřebiště Ana-Bejit v blízkosti kosmodromu, kde chce pohřbít svého přítele, vesničana Kazangapa; cestou retrospektivně promítá téměř 40 let na železniční stanici, osudy lidí, kteří tam žili

b) dávná minulost:

legenda o mankurtech: v dávnověku Chuang-chungové krutě týrali kazašské vojáky vyholením hlavy a obtočením čerstvou velbloudí kůží, která při vysychání a smršťování působila nesnesitelné bolesti ⇒ lidé ztráceli vůli a paměť, byli tupě oddáni moci Chuangů = mankurti; na hřbitově Ana-Bejit pohřbena matka, která chtěla pomoci svému synovi vrátit paměť, ale on ji na rozkaz musel zabít

c) budoucnost:

v blízkém kosmodromu startují sovětská a americká kosmonauti (program Demiurg); objev nové planety Náruč lesa, setkání s ušlechtilými bytostmi – mimozemskou civilizací; obdiv k zásadám, jimiž se obyvatelé planety řídí = vzor krásného soužití bez války; humanizace času a prostoru je smyslem životní činnosti rozumných bytostí; řešení ekologických problémů; pokračuje evoluce světa v nové, vyšší fázi; nebezpečné poznání kosmonautů vede obě velmoci k zákazu jejich návratu

d) závěr:

spojení dějových linií, polemika s prospěchářstvím a pohodlností mladé generace (nebezpečí průměrnosti)

3 EDYGEJ ŽANGELDINOV (přezdívaný Bouřný Edygej)

typ humanisty, vášnivý odpůrce násilí; obyčejný člověk **nehrdina**, žije jakoby mimo centrum dění, ale ve skutečnosti stavěn do středu problematiky dneška; zdůrazněna jeho lidská aktivita, poctivost, smysl pro plnění povinností, odpovědnost (nejen vyžaduje, ale i sám dodržuje základní mravní principy)

ABUTALIP KUTYBAJEV

vesnický učitel; za války v zajetí, pak partyzán v Jugoslávii, autor vzpomínek na válku a dřívější život, sběratel dávných pověstí, např. legendy o mankurtech

4 závažné morální problémy současnosti nebo nedávné minulosti, **otázky smyslu života a poslání člověka** (atmosféra stalinismu a naděje na změny po jeho smrti); **obavy o osud lidstva**, touha po spravedlnosti a klidném, šťastném životě, odpor k válce, násilí, oslava činnorodého, aktivního, nelhostejného obyčejného člověka, lidské statečnosti a nezdolnosti; odpor k nečinnosti (lze srovnávat s dílem K. Čapka, RUR nebo V. Nezvala, Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou)

5 mistrovská kompozice: prolínání časových rovin bez zcela zřetelných hranic a využití folklorních prvků (mýty a legendy + realistický příběh ze současnosti + kosmická sci-fi); spojení evropské a asijské tradice, existence 2 společenských systémů

● umění **výrazné charakteristiky postav**

lidské děje zasazeny do obrazu poměrů drsné kazašské přírody ve všech ročních obdobích (zkouška charakterů); autorovo vyprávění silně ovlivněno mýtem

ANAKREÓN ZLOMKY Z DÍLA

1 3 základní tematické okruhy:

oslava lásky, mládí a životních radostí (básně zvané erotika), pijácké písně zpívané při sympoziu (sympotika) a posměšné ironické básně, útočné narážky (skoptika)

poznámka

(6. stol. př. n. l.),
(viz *Hošek, Oliva, Stiebitz*,
sb. *Nejstarší řecká lyrika*, 1981)

vysvětlivka

starořecká lyrika, později
zv. anakreontská

2 lyrika, písňová forma:

- **chvála vína, idylických krásných žen**, výzva k milostným hrám (lehomyslné požitkářství) – většinou lyrika zpívána; některé básně představují **lyriku monodickou** (*monos* = jeden, *ódé* = píseň, jednohlasý sólový zpěv s akordicky založeným doprovodem nejčastěji lry), některé jsou **elegiemi** (nejen žalozpěvy, leda nostalgický pocit nad ztraceným mládím) nebo **jamby** (zde označuje celý veršový útvar psaný jambickým metrem – v starořecké poezii běžný útvar, blízký hovorovému projevu); vyskytují se i básně s vážnými tématy, např. proti válce
- **snaha vyjádřit a ztvárnit vlastní pocity, pobavit společnost**, zvl. v domech vládců, kde býval vítaným hostem (žil v domě tyranu Polykrata ze Samu)

3 básně obhajující pijáctví:

*Hle, černá země pije
a z té zas pijí stromy
a moře pije z řeky
a z moře slunce pije
a ze slunce zas měsíc.
Proč chcete tedy mně jen,
mně zabraňovat v pití? ...*

básně milostná

Na to, co mám rád

*... Popíjet však při barbitu
s pannami a milovat
jejich krásu do úsvitu,
to je život, to mám rád.*

básně vážného obsahu:

Na radost v míru

*Dejte mi Homérovu lyru
beze strun války. Chci dovádět v míru.
Poháry rychle noste mi ...*

4 zachován jen zlomek rozsáhlého díla (asi 5 knih, dochovány jen 3), ale dalo základ antické i novodobé anakreontice;

- **elegie** psány obvykle v elegickém distichu (tj. dvojverší s daktylským hexametrem a pentametrem = charakteristický útvar), jamby ve vzestupných jambických řadách (zvl. třístopý jamb); využito jónského nářečí i prvků aiolštiny; civilní tón (bez patosu), protiklad k hrdinským zpěvům (postoj antiherojský), např. o zbabělosti bojovníka a záchraně holého života; ztvárnění subjektivních prožitků; variace na známá témata; básník se stylizuje do podoby staršího člověka oslavujícího a užívajícího radosti života, proto i místy pocit nostalgie z jeho konce; lehký, hravý tón, umění vtipné hry slov
- vliv na básníky helénistické doby (anonymy), pak středověkou pijáckou poezií pol. 16. stol., dále na poezii renesanční a nejvíce na galantní rokokovou lyriku; u nás vliv na počátky obrozené poezie (*Thám, Puchmajer, Hněvkovský* aj.)

GUILLAUME APOLLINAIRE ALKOHOLY

- 1 soubor tvorby z let 1898–1913
mezi mnoha skladbami je tematická nejednotnost;
5 samostatných cyklů: *Píseň milovaného, Oheň,
Rýnské básně, Zásnuby, Ve vězení*

- 2 básně vzájemně jakoby bez spojitosti; **různorodost**
tematická, žánrová i prozodická

- básně o lásce (*Marie, Lorelaj, Sbohem* aj.), o přírodě (*Jeseni chorá, Máj* aj.) psány tradičním rýmovaným veršem; vzpomínky na uvěznění, civilizační aj. témata
- básně vyjadřující volný tok představ (*Ocúny, Pod mostem Mirabeau* aj.)
- jediný společný tematický motiv = hledání sebe jako lyrického hrdiny (nastavování zrcadla); vyjádření smutku, radosti, okouzlení i údivu
- rámcové skladby: **Pásmo** (úvodní báseň) a **Vendémiaire** (závěrečná báseň, vyjadřující nesmírnou touhu po životě)

poznámka

(1913), básnická sbírka francouzského avantgardního básníka, představitele kubofuturismu

vysvětlivka

**základní dílo moderní
světové poezie**

- autorův záměr – vyjádření radosti ze života, smyslové opojení, okouzelní životem („básník je ten, kdo objevuje nové radosti“) ⇒ lyrický výraz nové skutečnosti a doby i snu, obdiv k civilizaci

3 úvodní báseň **PÁSMO**

polytematická báseň, volný, spontánní proud představ, dojmů, pocitů, vzpomínek a každodenních zážitků, úvah (volné spojování a propojování představ) ⇒ syntetický pohled na život a svět, střetávání starého s novým („Ikarus ... Kol prvního letadla krouží u nebeské brány“), prolínání časových rovin, pocit radosti i nostalgie, všednosti i svátečnosti, motivy židovské vedle křesťanských; dějiště – různá místa na světě (i Praha, která ho okouzila); životní zážitky se mísí se snovými obrazy; dynamičnost, tempo moderní doby; stírají se rozdíly mezi lyrikou a epikou

4 42 různorodých básnických skladeb; **metoda volné asociace představ** (proud nápadů, obrazů, postřehů), **vyjádření subjektivních pocitů, volná hra fantazie**; porušení dosud obvyklé logické rozvíjení představ a pocitů, odstranění interpunkce, osamostatnění verše

- společná významová jednotka – jen volný verš (ač se objevuje i verš pravidelný slabičný); motiv uplývajícího času
- jednotlivé básně mezi rámcovými záměrně **řazeny kontrastně** (jakoby hra motivů, rytmu a slov)
- **nový básnický jazyk**:
 - využití hovorového jazyka, lidových výrazů, technických a topografických názvů, archaismů, neologismů; časté motivy ohně, neuhasitelné žizně; překvapivá spojení slov ⇒ působivost
 - vliv na českou poezii ⇒ „pásmo“ chápáno jako zvláštní lyrický žánr – viz *Walker, Svatý Kopeček, Nezval, Edison, Signál času, Podivuhodný kouzelník, Biebl, Nový Ikaros*
 - Čapkův překlad z r. 1919

LOUIS ARAGON AURELIÁN

1 Paříž, období po 1. světové válce, provinční město v závěru románu – fašistický nálet

2 příběh lásky pařížského rentiéra Aureliána a ženy provinčního lékárníka Bereniky v krátkém období jejího pobytu v Paříži

- milostný vztah ztroskotává, Berenika neúspěšně hledá absolutní lásku u básníka Paula Denise ⇒ rezignující návrat do prostředí maloměsta; odmítnutý Aurelián začíná pracovat ve švagrově továrně; jako její ředitel se dostává po 20 letech (*Epilog*) s ustupující francouzskou armádou do městečka, v němž žije Berenika – jejich poslední setkání poznamenáno názorovými rozdíly (Berenika obhajuje socialismus); tragický závěr – Berenika umírá za fašistického náletu

3 **AURELIÁN**

intelektuál, pod zhoubným vlivem zážitků z 1. světové války ztrácí iluze jako celá jeho generace; zprvu trpně snáší degradaci, ponižující roli rentiéra, ale v podstatě jí pohrdá, znechucen pohodlným způsobem existence; individualista, nedokáže svůj život ani pochopit, ani změnit – vidí spásu v lásce, ale ta se mění v osudové utrpení (vlastní pasivita ji předurčuje k zániku)

BERENIKA

marně hledá absolutní lásku, stává se pro ni neuskutečnitelným snem

básník **PAUL DENIS**

citově rezervovaný představitel lehkovážné pařížské bohémy

4 realistický **obraz morálky vyšší pařížské společnosti** počátku 20. stol. (faleš, snobství, nadutost, nuda, pocity zmaru, marnosti, bezvýchodnosti); v takovém prostředí je marné usilovat o čistý milostný cit

poznámka

(1944), francouzský společenský román

- symbolika – Seina a sebevrazi, hrozba zmaru
- podobenství o prohře – nejen v lásce, ale v širším významu – meziválečná generace intelektuálů za svou citovou vyprahlost zaviněnou válkou platí krutě ztrátou životních hodnot, dokonce i ztrátou vlasti (symbolická Bereničina smrt, podrobení Francie Německem)

- 5** 4. román cyklu **Skutečný svět** (1. *Basilejské zvony*, 2. *Krásné čtvrti*, 3. *Cestující z imperiálu*, 5. *Komunisté*) realistický obraz osudu intelektuálů marně hledajících místo ve společnosti po válce (podnikatelé, bohéma) + vedlejší motivy kolem ústředního milostného příběhu
- láska jako mýtus spásy i bolesti, omezovaná rozdílnými společenskými podmínkami postav
 - lyrický ráz obrazu, literární odkazy k Racinově tragédii Berenika, poetické obrazy Paříže a Seiny

JAKUB ARBES SVATÝ XAVERIUS

- 1** Praha, 1. pol. 19. stol.

- 2** příběh o domnělé záhadě obrazu umírajícího sv. Xaveria od malíře Františka Xaveria Balka v malostranském

kostele sv. Mikuláše a o hledání cesty k pokladu; po mši přistoupil k obrazu záhadný, černě oděný mladík (Xaverius), nápadně podobný obličejí na obraze, a poklekl; seznámil se s vypravěčem příběhu, zájemcem o malířství ⇒ přátelství; Xaverius hledá podle staré rodinné legendy v rysech světců zašifrovanou cestu (používá důmyslnou matematicko-logickou metodu); o tajemství se dozvěděl o babičky, jež sloužila u malíře Balka, který jí je prozradil před svou smrtí; oba se vypravili za měsíční noci do rokle za Radlicemi; vykopali plechovou schránku, ale zděšení záhadným přírodním úkazem (tajemné bleděžluté světlo, bouře, zjevení sv. Xaveria = halucinace způsobené vzrušením obou hledačů), utekli; setkání znovu po 3 letech ve vězení (vypravěč jako opoziční novinář, Xaverius odsouzený za čin, který nespáchal – krádež drahokamů z oltáře); Xaverius příteli sdělil, že nález byl bezcenný (objeven dokument v Balkově pozůstalosti) ⇒ poučení o nutnosti píle, vytrvalosti, trpělivosti, věrnosti ideálu; Xaverius umírá dřív, než mu mohl přítel dosvědčit alibi (téže noci spolu tenkrát kopali v roklí); ač tajemství rozluštěno, záhada nemizí, mění se v otázky pro čtenáře

- 3** vždy přítomnost dvojího vypravěče:

VYPRAVĚČ – AUTOR

s rozhledem filozofickým, vědeckým, uměleckým, vyznačuje se zvědavostí, citovou zaujatostí – touha rozluštit záhadu **XAVERIUS** nevinný a bezbranný, obává se vlastní odvahy (napětí mezi racionálním a iracionálním v člověku); záhadná podoba s obrazem mučedníka na oltáři

- 4** vysvětlení zdánlivě nepochopitelných záhad ⇒ **vítězství rozumu**, úvaha o **důležitosti racionální přirozenosti**; symbolicky – oltářní obraz je symbolem moderního lidství: strasti a utrpení v duši přemýšlivého člověka pod vlivem civilizace

- 5** **romaneto** (název od Nerudy) = novelistický příběh s tajemstvím, útvar prózy psychologické a reflexivní, menšího rozsahu; děj postupují úvahy filozofické, vědecké a sociální, spočívá v napětí, které se vysvětluje vědeckým výkladem racionálně nebo domněnkou

- novost: napínavá dějová konstrukce + pointa (poučení); romantické rysy, prvky utopie, detektivky a hororů
- **autobiografičnost**, dramatické napětí, dobrodružství (záhady)

poznámka

(1873), romaneto

vždy kombinace dvou vypravěčů:

- **smyšlená postava** s určitým jménem a příběhem (svěřuje se postupně se zkušenostmi) + **vypravěč „já“**
- **(ich-forma) se znaky autora** (Praha, novinář, člověk s rozhledem, spoluúčastník děje) ⇒ zvyšuje záhadnost (pohled z různých úhlů, nové souvislosti, symbolická platnost věcí a výroků)
výstřední hrdinové vždy uprostřed neobvyklých (hrůzostrašných) scénérií; inspirace – příběh E. A. Poea (povídka *Zlatý brouk*), detektivky A. C. Doyle; autor předchůdcem literatury detektivní, hororu a sci-fi

HONORÉ DE BALZAC EVŽENIE GRANDETOVÁ

- 1 Francie, přelom 18. a 19. stol.; provinční město, dobová atmosféra pre revoluční Francie
- 2 obraz života rodiny Grandetovy; dcera Evženie ani její matka nevědí o Grandetově bohatství; příjezd synovce Karla, jehož otec bankrotoval a spáchal sebevraždu; Karel žádá Grandeta o půjčku, aby mohl odjet do Indie; Evženie se do Karla zamilovala a půjčila mu své peníze; před odjezdem si oba slíbí věrnost; Grandet se to dozvěděl; s dcerou se smířil až po smrti její matky, ale vyžádal si její dědičný podíl; nutil ji do sňatku s bohatým, ale nemilovaným mužem; Evženie se podřídí přání otce až tehdy, když se z dopisu od Karla dozví, že se vrátil z Indie jako boháč a v Paříži se pro peníze oženil s bohatou aristokratkou, kterou nemiloval; Evženie se po smrti otce stala jednou z nejbohatších žen ve Francii, ale citově zklamaná končí rezignací (formální sňatek se starým soudcem Cruchotem); po manželově smrti se věnovala dobročinnosti
- 3 bednář **FELIX GRANDET**
lakomý, chamtivý, zlý, bezcitný a pokrytecký; nutí rodinu žít v bídě; pro majetek ochoten kohokoli zneužít (i bratra a členy své rodiny); uštvál svou manželku k smrti, surově týral dceru
EVŽENIE
Grandetova dcera, upřímná, citlivá, schopná věrné lásky, pro niž obětuje vše; bezmocná a podřízená vůli otcově; ideální ženská bytost
- 4 tragický příběh zmaru života; **kritika společnosti**, v níž majetek a peníze jsou nadřazeny lidským citům a tragicky ovlivňují vztahy mezi lidmi
- 5 mistrovství autorovo ve stavbě rozvíjení tématu, dramatickosti, popisu a charakteristice osob (zvl. hluboká analýza dvou ústředních postav) a prostředí; živé dialogy
jazyk – prostředek charakteristiky postav

poznámka

(1833), francouzský realistický román z cyklu *Lidská komedie*

zájímavost

součást cyklu *Studie mravů*

HONORÉ DE BALZAC OTEC GORIOT

- 1 Francie, Paříž, 1. pol. 19. stol. (měšťanský penzion Vauquer)

poznámka

(1835), francouzský realistický román z cyklu *Lidská komedie*

zapamatuj si

část volné trilogie – k románům *Ztracené iluze*, *Lesk a bída kurtizán*

- 2** tragika otcovské lásky schopné největší oběti pro dcery, aby se dostaly do vznešené pařížské společnosti; zobrazeny dva lidské osudy (zdanlivě protichůdné)
- a) bývalého úspěšného obchodníka s nudlemi Goriota, nyní okradeného a opuštěného vlastními dcerami: Anastázií, provdanou za hraběte de Restand, a Delfinou, provdanou za bankéře Nucingena; žije v penzionu, nevďěčné dcery se s ním nestýkají (stydí se za něho, chtěly jen peníze); umírá v chudobě, sám a opovrhován
 - b) mladého studenta práv Rastignaca – stará se o umírajícího Goriota, pobouřen cynismem a zločinností, ale pod vlivem prostředí (uprchlý trestanec Vautrin aj.) se mění, vzdává se původních předsevzetí, vítězí v něm ctižádost a jde za svou kariérou bezohledně (stává se milencem jedné z dcer Goriotových ze zjištěných důvodů) zdánlivá rozdílnost osudů, ale typy poznamenané stejným prostředím a mezilidskými vztahy

3 JEAN JOACHIM GORIOT

poctivý, obětavý, citlivý starý člověk; dobrák, ale bezmocný; původně úspěšný obchodník, byl dost zámožný, ale umírá v chudobě; v penzionu pokládán za hlupáka (společenská degradace)

EVŽEN RASTIGNAC [rastyňak]

chudý mladý muž „na vzestupu“, zpočátku sympatický, poctivý, čestný, pak ctižádostivý (charakter se utváří, vyvíjí), ztrácí iluze, jak poznává realitu, v honbě za kariérou odhazuje všechny morální zásady; vývoj osobnosti opačný než u Goriota

VAUTRIN [vótrén]

uprchlý zločinec, galejník, zlý, cynický, každého nabádá k špatnostem (objevuje se i v jiných románech Lidské komedie)

- postavy typické i individuální, svými činy charakterizují společnost i dobu; spojitost s prostředím

- 4 realistický obraz soudobé společnosti** – autor ironizuje měšťácké prostředí; odhalení úpadku citů a mravnosti (na individuálních osudech postav) – ztráta iluzí a zkáza charakterů

kritika společnosti, v níž není místo pro cit a poctivost; jakýkoli cit, je-li upřímný a otevřený, je považován za slabost; lidské vztahy a mravní hodnoty přepočítávány na majetek, peníze; kontrast života prostých lidí a bohatých

- 5** mistrovská **kompozice**: zápletky, konflikt, narůstá dramatičnost

- podrobné popisy **prostředí**: důkladnost, smysl pro detail (budovy a okolí, ulice, zařízení bytu)
- množství **postav** důkladně propracovaných; prolínání osudů
výrazné charakteristiky: vdova Vauquerová – „*má tvář zestárlou, tlustoučkou, z jejíhož středu ční nos jako zobák papouška; její postava je vypasená jako kostelní myš*“
- realistický román encyklopedický
- **jazyk**: charakterizuje postavy z různých prostředí (zvl. v dialogu) – spisovný i výrazy obecné češtiny, využití výrazných přirovnání, vysoký podíl přídavných jmen

HENRI BARBUSSE OHEŇ

- 1** prostředí francouzsko-německé fronty a zázemí,
1. světová válka

- 2** autentický dokumentární obraz otřesných zážitků na západní frontě v 1. světové válce (autor – očitý svědek
⇒ viz dedikace „*památce kamarádů, kteří padli vedle mne na Crouy a na kótě 119*“)

poznámka

(1916), francouzský protiválečný román

zajímavost

dílo vznikalo přímo v zákopech (autor jako dobrovolník 22 měsíců na frontě)

epizody z bojů + úvahy autora i vojáků + obrázky ze zdánlivě klidné dovolené v zázemí
 dílčí pohledy: popis vojáka, obsahu jeho torny a kapes (kapitola Náklady), uzavřený příběh jako povídka (kapitola Vajíčko), detailní i panoramatické obrazy bojiště, hrůzy a bolesti umírajících a raněných (kapitoly Oheň, Obvaziště), dřina při budování zákopů (/kapitola Robota), zobecňující myšlenky a symbolické vize (kapitola Vidina)
 vrchol románu – na frontě padli skoro všichni z čety – hledání raněných a mrtvých

- 3 román **bez ústředního hrdiny**; v popředí **PROSTÍ VOJÁCI** (pohled na válku zdola) **I AUTOR JAKO VYPRAVĚČ** – předává slovo ostatním, je zapisovatelem „deníku“
- 4 realistický obraz všedního života na frontě + myšlenkový a názorový vývoj obyčejných vojáků ⇒ **protiválečný postoj**, odpor proti původcům války, **odsouzení její antihumánnosti**
- 5 **netradiční román**, bez souvislého děje; 24 kapitol = pásmo epizod a scén, deníková forma dokumentárního záznamu událostí z různých zorných úhlů (zákopy, bombardování, záplavy bahna a vody); podtitul – Deník bojového družstva
 - reportážní charakter epizod
 - základní **princip kontrastu**:
 klid × dramatické scény, detailní obrazy × panorama, poziční válka × boj v první linii × zázemí, optické kontrasty v obraze krajiny a bitvy: světlo × stín, záblesk × tma, filozofické úvahy × dialogy; obsahově kontrastní řazení kapitol ⇒ dramaticčnost
 - **ironie**: vlastenecké fráze měšťáků o hrdinství × zkušenosti vojáků
 - **charakterizační funkce jazyka** (postavy i prostředí): hovorové prvky, argot

EDUARD BASS CIRKUS HUMBERTO

- 1 cirkusové prostředí (většinou cizina, Hamburk); od 60. let 19. stol. až 1. čtvrtina 20. stol.
- 2 osudy tří generací cirkusu Humberto; životní příběh Václava Karase, který s otcem (zedníkem) hledal práci – vydali se z pošumavské vesnice do ciziny; zaměstnání u cirkusu Humberto v Hamburku (otec jako hudebník v kapele a stavěč, syn u zvěřince); Vašek jde všemi stupni výcviku v manéži – zvládne brzy krasojízdu, stane se artistou i krotitelem, nakonec sňatkem s dcerou ředitele cirkusu Helenkou Berwitzovou ředitelem cirkusu; zažívá období slávy i úpadku; za hospodářské krize rezignuje, prodá cirkus, podíí se vkusu doby, stane se ředitelem evropsky nejúspěšnějšího pražského varieté; v jeho kariéře pokračuje vnučka jako tanečnice; vedle osudů hlavní postavy mnohotvárný obraz cirkusového prostředí – mezinárodní složení artistů, krotitelů, muzikantů – kresba jejich osudů, zasvěcená znalost
- 3 **VÁCLAV KARAS** (Vašku)
 obyčejný český člověk – pracovitý, vytrvalý, ctizádostivý, bystrý, schopný, houževnatý, pohybově talentovaný, cílevědomý, úspěšný podnikatel s rozhledem a rozvážností, brzy dosáhne největší slávy a úspěchu – proslaví se ve světě
postavy různých národností, výrazné typy:
 z Čechů např. **Malina**, **Kerholec**, **Jan Bureš** – vlastenci, ovlivňují výchovu Vaška (láska k rodné řeči, literatuře); krotitel **Gambier**, ošetřovatel slonů **Ind Arr-Šehir**, světák kuchař **Vosátko**, paní pokladní, artista **Paolo Roméo** (Vaškův konkurent i sok v lásce); rodina ředitele **Berwitz** (energická manželka, dcera Helenka – krasojedkyně, Vaškova manželka, jejich syn Petr Antonín, nadaný matematik)

poznámka

(1941), tzv. román „českého génia“

4 **oslava českého člověka**, jeho píce, vytrvalosti, tvůrčích schopností, podnikavosti ve světě ⇒ vyjádření důvěry v českého člověka, **v budoucnost národa** ⇒ národní uvědomění a sebevědomí (román vznikl za okupace)

5 rozsáhlé epické dílo – **románová kronika** ze zajímavého prostředí; dějové konflikty pojaty místy romanticky, až sentimentálně _ čtenářská obliba; **vypravěčský talent** autora, charakterizační umění, detailní znalost cirkusového prostředí (exotika, vzrušující práce, ale i těžká dřina); **bohatství jazyka** – využití cirkusového slangu, hovorovost (jazyk jako charakterizační prostředek)

CHARLES BAUDELAIRE

KVĚTY ZLA

1 kolem 140 básní rozděleno do 6 oddílů (*Splín a ideál, Pařížské obrazy, Víno, Květy zla, Vzpoura, Smrt*) + veršovaná předmluva a epilóg

- spojení představy krásy a zla (viz i titul – oxymóron), láska a pohrdání, vyjádření pocitů vlastního nitra ⇒ záblesky štěstí jsou jen ve vzpomínkách („*pradávná vzpomínka lká na smuteční roh*“)
- **výchozí poznatek**: člověk nemůže dosáhnout štěstí a harmonie; jediná pozitivní hodnota, usilující o krásu, je umění
- hledání harmonie a čistoty × skutečný svět (nuda, bezcitnost, pokrytectví, zlo) ⇒ pocit skepse, pesimismu ⇒ protest proti měšťáckému moralismu a pokrytectví
- **závěrečný poznatek**: krásu nelze najít v neexistujícím dobru, ale dobýt ji ze zla, ze vzpoury proti Bohu a spojením se Satanem = hledání krásy v ošklivosti, bolesti, prodejné lásce (Šalda: „*kult ošklivé krásy*“)

poznámka

(1857, přeprac. 1861), vrcholná básnická sbírka předchůdce tzv. prokletých básníků ve Francii

2 promyšlený, záměrný kompoziční postup – **jako drama**

protikladnost ⇒ dramatické napětí

láska a věrnost × milostné zklamání a nevěra, krása × ošklivost, touha po životě × opěvování smrti, rozkoš × bolest, radost × zoufalství; jediné řešení rozporné existence člověka je smrt (1. oddíl), obraz zřůdnosti moderního velkoměsta × lidská bída (2. oddíl), potřeba uměle vyvolaného opojení (3. oddíl), bolestný pocit s ironií, obrazy zmaru a zániku (4. oddíl), marná vzpoura proti Bohu (5. oddíl), poetizace smrti (6. oddíl)

3 báseň **Zdechlina**

realistická kresba s provokující otevřeností a pobuřujícím cynismem: syrový obraz rozkladu a hniloby mrtvé dívky ⇒ závěr: skutečná krása mrtvých lásek; kontrast života a smrti

4 souhrn prvků romantických (satanismus, zlo, bolest), realistických až naturalistických, symbolistních a dekadentních; bohatství obrazotvornosti, fantazie, lyrismus × otevřenost výpovědi ⇒ provokující měšťáka novost a neobvyklost básní ⇒ **nový estetický ideál**: monumentalizace smrti, zla, zmaru; citlivé, až syrově otřesné vyjádření pravdy; vytříbená forma (často sonet), pravidelný verš, rým; lyričnost, napětí mezi rozumem a citem, ideálem a splínem, touhou a hnusem

SAMUEL BECKETT

ČEKÁNÍ NA GODOTA

1 neurčitý čas a prostor – opuštěné místo, jakási venkovská cesta, na scéně jeden strom

2 hra o čekání, které nekončí a nepřináší očekávaný

poznámka

(1952), klasické absurdní drama francouzského dramatika irského původu
2 jednání

výsledek; setkání 2 tuláků – z jejich chaotického a nesmyslného dialogu vyplývá, že čekají na jakéhosi Godota, který by snad měl změnit jejich životní osudy (neznámo, kdy a kde mají čekat, kdo je Godot a co má pro ně udělat); hra pokračuje neustále opakovanými dialogy, přerušovanými příchodem pana Pozza s bičem a nemluvícího sluhy Luckyho, otroka na šňůře a ověšeného věcmi (kufr, stolička, koš s jídlem); 2. jednání (nazítří, stejná hodina i místo) je opakování prvního, jen Pozza přichází osleplý, je tedy závislý na Luckym a tulácích; na konci každého jednání přichází chlapec se sdělením, že Godot dnes nepřijde, ale zítra určitě; v závěru se oba tuláci ze zoufalství chtějí oběsit, ale přetrhla se šňůra z kalhot, chtějí odejít, ale neodejdou, zůstávají bez pohybu stát

- 3** blíže neurčení tuláci **ESTRAGON A VLADIMÍR**: vedou spolu nekonečný absurdní rozhovor dvojice **POZZO** (vychloubačný, brutální, až sadistický pán) a **LUCKY** (ponižený, věčná oběť bez rozumu, plnící rozkazy); volba jmen (francouzské, slovanské, italské, anglické) – napovídá jakýsi univerzalizmus lidského údělu a světa vůbec (nesmyslnost existence, obecná bezútěšnost, neměnnost)
- blíže neurčený **GODOT** může mít souvislost s angl. *God* = bůh, nebo franc. *godillot* = slangový výraz pro botu (⇒ komické scény zouvání a obouvání), nebo je spíš symbolem čekání a mlhavé naděje
- 4** výraz **absurdní situace soudobého světa** (opakující se přítomnost, mizící minulost a nežitelná budoucnost), hrůza z nepoznaného světa, **pocit tragičnosti a odcizení člověka** ve světě moderní techniky a civilizace
- 5** **netradiční drama** – bez děje a dramatické výstavby; tematika absurdní bezvýchodnosti, abstrakce člověka a světa;
- monotónnost, banalita dialogů, bezútěšnost, symbolika ⇒ opakování gest, akcí, slov = vyjádření stálé nemohoucnosti, bludného kruhu, jakoby vězení a nehybnosti (nic nekončí, všechno stále začíná); jednotlivé úseky mechanicky rozděleny refrénovou frází „*Čekáme na Godota*“
 - tragická bezútěšnost prokládána groteskními scénami – pády, padání kalhot, obouvání a zouvání bot aj. ⇒ smutná komedie

PETR BEZRUČ SLEZSKÉ PÍSNĚ

- 1** oblast Těšínska, Ostravska, Opavy, Beskyd; 2. pol. 19. stol.
- 2** sbírka básní epických a lyrických – obraz národního a sociálního útisku slezského lidu; výzva k vzpouře a naděje na úspěch; lyrika společenská, přírodní, intimní
- dílčí vedlejší témata: antika, lidová slovesnost (*Ondráš*), láska, marný boj proti přesile (*Léonidás*), utrpení, zoufalství (*Vrbice, Návrat*), vzpoura, revolta (*Ostrava*)
 - autor jako poutník prochází krajem, sleduje osudy lidí – stylizuje je tak, aby vypadaly buď jako pokračování lidového mýtu, nebo jako kolektivní akce
 - epické básně – sociální balady (*Maryčka Magdono-va, Kantor Halfar*)
 - lyrika intimní – autor sám vstupuje do situace jako osamělý člověk (*Jen jedenkrát, Červený květ*)
 - lyrika společenská – odnárodňování (*70 000, Bernard Žár*) = popoľšťování a poněmčování; lhostejnost Prahy k osudu slezského lidu (*Praga caput regni*)
 - postavy vykořisťovatelů – uhlobaroni a jejich pomahači : polský kostel, německá škola, odrodilci, lichváři a krčmáři × bída chudých – havíři, beskydští horalé, ovdovělé ženy, sirotci

poznámka

(1909), básnická sbírka

zapamatuj si

pův. titul Slezské číslo, od r. 1909
Slezské písně

3 báseň **Červený květ**:

úvodní; obraz kaktusu, v noci rozkvetl rudým květem (duše osamělé, které rozkvetly – promluvily jen jednou)

symbol revolty

vlastního osudu (bez lásky)

jediné básnické sbírky autorovy

báseň **Kantor Halfar**:

sociální balada, příběh učitele, který vzdoroval tlaku odnárodňování a učil česky, nedostal proto stálé místo, dohnán společností k sebevraždě (ironie – konečně dostal místo za hřbitovní zdi)

báseň **Maryčka Magdonova**:

sociální balada; tragický příběh dívky, která ztratila oba rodiče a musí se starat o své sourozence; přistižena v panském lese při sbírání dřeva, vedena do Frydku, skončila život sebevraždou ⇒ symbol osudu slezského lidu; autorova citová účast ⇒ řečnické otázky v refrénu; nový typ sociální balady – s dramatickým konfliktem

báseň **Já**:

básnickova autostylizace – 3 oddíly – básník = mluvčí slezského lidu, lidový bard, toulavý šumař, bláznivý gajdoš, šílený rebel; stvořen démonem pomsty („*Bůh mne jim nedal!*“); výsměšná ironie, zloba a vztek

báseň **Markýz Gero**: autor lidový písničkář, útok proti útisku a bezcitným utiskovatelům, konfrontace

báseň **Ty a já**:

výraz pohrdání a vzdoru při setkání s uhlobaronem („*Uhni mi z cesty!*“), výčet všech vin a zločinů

báseň **Ostrava**: motiv revolty, těžká práce horníka, úvaha o vzpouře, obžaloba utiskovatelů, výzva:

„*Přijde den, z dolů jde plamen a dým,
přijde den, zúčtujeme spolu!*“

báseň **Oni a my**:

„*Až jednou, ach jednou, den odplaty vzejce, ---
tož v své krvi oni a v jich krvi my!*“

báseň **Pětvald**:

„*Hodina přijde, den, velký den,
obzor je plameny zúžen...*“

básně **Zem pod horami** a **Slezské lesy** – charakteristika kraje (chudoba, útisk)

báseň **Jen jedenkrát**:

paralela: nešťastný osud země i básníka (bez lásky), prolínání lyriky sociální a osobní, intimní

básně **Motýl**, **Labutinka**: intimní ladění

báseň **Bernard Žár**:

odrodilství, stydí se za rodnou řeč, zavrhně i matku, která se pak na pohřbu jediná modlí česky

4 **forma** vyjádření – hutnost výrazu, krátké, úsečné verše, kontrasty, přímá oslovení a výzvy (apostrofy), věty zvolací – sugestivnost a naléhavost výpovědi

- verš rytmický (zvl. daktyl), pravidelný rým (zvl. střídavý)
- využití metafor, hyperboly, symbolů, řečnické otázky; impresionistické obrazy přírody
- ironie, výsměch
- **jazyk** – nářeční prvky (lašská slova – *kopalna, robít, vráz*), vliv polštiny, zvl. ve větné stavbě (*nech je nám Petr neb Pavel*)
- patetický, náročný styl

zajímavost

motto sbírky:

„*Co v duších prostých lidí lká
při Olze, Odře, Ostravici,
(všichni byli lepší než já!)
jsem zkusil chybným veršem říci.*“

BIBLE

1 2 části:

I. **STARÝ ZÁKON** (většina v hebrejštině, část aramejsky) = základ židovského náboženství (kanonické dílo), soubor názorů na svět a člověka

základ: **5 knih Mojžíšových** (řecky *Pentateuch*, hebrejsky *Tóra*) = historie a zákony Židů

Genesis

o stvoření světa a člověka, o prvních lidech

Adamovi a Evě, kteří neuposlechli Božího příkazu nejíst ze stromu poznání (první hřích), o jejich vyhnání z ráje a ztrátě nesmrtnosti; lidstvo stíženo nemocemi, bídou, strastmi a musí pracovat v potu tváře; o synech Adama **Kainovi a Ábelovi** a prvním zločinu na zemi (bratrovražda z nenávislosti), o **potopě** světa – trest boží za zločiny; zachránil se jen spravedlivý **Noe** s rodinou ve velkém korábu – znovu zalidnil a oživil zemi po opadnutí vody; o pyšných potomcích Noemových (chtějí dosáhnout nebe) a o stavbě **babylonské věže**, aby se vyrovnali Bohu ⇒ trest: zmatení jazyků (původně jednotné lidstvo rozděleno na mnoho národů);

o **Abrahámovi** a jeho potomcích (Izák, Jákob, Josef a jeho 11 bratrů) = počátky biblických dějin Hebreů (Židů) = národ pod zvláštní ochranou Hospodinovou; Abrahám (Abram) vyvedl lid svého kmene z Mezopotámie do dnešní Palestiny; Hospodinova zkouška Abrahámovy oddanosti – ochoten na jeho žádost obětovat syna **Izáka** místo obvyklého berana; Izákův syn **Jákob**, ač lživě připravil bratra **Ezaua** o právo prvorozenectví, stal se Božím vyvolencem, dostal jméno **Izrael** (vynutil si Hospodinovo požehnání); osudy Jákobova syna **Josefa** – prodán bratřími do egyptského otroctví, kde dosáhl významného postavení na dvoře faraona (uměl vykládat sny a věštil budoucnost); když v Kanaán – zemi Hebreů – vypukl hlad, vypravili se Jákobovi synové do Egypta pro potraviny – setkali se s bratrem (královským místodržícím), Josef bratrům odpustil, usadili se v Egyptě, stali se praotci jednotlivých hebrejských kmenů; jejich potomci postupně upadli do nevolnictví, ale vysvobození **Mojžíšem**

Exodus

o narození a životě Mojžíše – vyvedl s Hospodinovou pomocí Izraelity zázračně přes Rudé moře z Egypta, na Sinajské poušti je zachránil před hladem a dovedl je do země, kterou zaslíbil bůh Jahve (Hospodin) Mojžíšovi na hoře Sinaj (Kniha smlouvy), tam obdržel Mojžíš i soubor obřadních pravidel a mravních přikázání (Desatero) upravujících vztahy lidí k Bohu a mezi sebou

Leviticus

kniha kulticko-rituální + zákony pro kněze a levity (= příslušníci kmene levitů – od praotce Léviho, předurčení ke kněžské službě a ochraně čistoty kultu)

Numeri

o Izraelitech na Sinajské poušti, putování až k hranicím Palestiny, o posledních úkolech Mojžíšových

Deuteronomium

Řeči Mojžíšovy (rekapitulace minulosti), v závěru zákoník, Mojžíšovo poslední pomazání a zlořečení

historické texty:

kniha Jozue

poznámka

(12. – 2. st. př. n. l., jako soubor uspořádána v 1. st. př. n. l. a kanonizována); z řec. *biblia* = knihy

zapamatuj si

nejznámější světová kulturní a literární památka, soubor nejen náboženských (liturgických) textů (o jediném bohu Izraelitů – označován jako Hospodin, Jahve, Jehova nebo Ellohim), ale i mytologické (pověsti, legendy), historické, právnické a literární texty (o vývoji Palestiny od starověku až po počátky křesťanství); **překlady** do národních jazyků, např. řecký (*Septuaginta*), latinský (Vulgata) ⇒ vliv na vznik národních spisovných jazyků na počátku středověku (germánských, slovanských – např. staroslovenštiny = dílo *Cyrila a Metoděje* – a jiných), v období renesance a reformace přeložena do řady evropských novověkých jazyků (např. *Lutherův* překlad do němčiny, italský překlad – *Itala*, *Blahoslavův* překlad Nového zákona podnětem pro překlad celé bible = *Bible kralická*, *Svatováclavská bible* aj.)

o dobytí Palestiny a Jericha pod vedením Jozuovým (pomocník a nástupce Mojžíšův) v 13. st. př. n. l.

Kniha soudců

novelistický příběh o silném **Samsonovi**, jeho boji s Filištíncy (Pelištejci), a o zrádné **Dalile**, která jej vydala nepřátelům

1. a 2. Samuelova kniha (izraelský soudce a prorok – uvedl k vládě Saula a Davida – první izraelské krále)

1. a 2. Královská kniha

pokračování historie Izraele a Judey, o králi Saulovi, Davidovi (jeho boj s obrem Goliášem – jako bohatýrská pověst), Šalomounovi, Josafatovi aj., politické intriky a krvavé nástupnické boje, válka s Aramejci, babylonské zjetí a pád Jeruzaléma, zánik obou židovských států

Kniha Rút

intimní ladění, přídavek ke Knize soudců, o povinnosti levirátního manželství (vdova se stane manželkou nejbližšího příbuzného zemřelého manžela); **Rút** – žena z kmene Moáb – se levirátním sňatkem včlenila do rodu Davidova

Knihy letopisů (1. a 2. Paralipomenon)

historie rodu Abraháмова, Davidova aj., opakuje se historie vlády Davida, Šalomouna a judských králů až po babylonské zajetí

Knihy Ezdráše, Nehemiáše a Kniha Ester

zachycují mimo jiné rovněž historii – konec babylonského zajetí, návrat do Palestiny, obnova Izraele, osídlení Jeruzaléma a stavba chrámu, nová ustanovení ap.

Knihy proroků

dílo Izaiáše, Jeremiáše a Ezechiela + 13 dalších proroků (Daniel, Ozeáš, Joel, Amos, Obdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofoniáš, Aggeus, Zachariáš, Malachiáš), líčení historických událostí se prolíná se životem proroků = mluví lidu vyjadřující odpor proti útlaču; jejich mravní a politické postoje v době válek, útlaču a vyhnanství + apokalyptické vize budoucnosti Izraele, příslib obnovy Jeruzaléma a předpověď příchodu Mesiáše (vykupitele), který vytvoří říši spravedlnosti

Knihy básnické = lyrické a epické skladby

Kniha Jób

příběh těžce zkoušeného, nespravedlivě trpícího, ale přes kruté utrpení ve víře pevného muže; logická úvaha o smyslu života a člověka; stylizace v dialogu – kompozičně vyvážen s průvodním textem

Žalmy

připisovány Davidovi: 150 chvalozpěvů; na začátku vždy nářek – vyjádření pocitu trpících lidí, pak důvěra v pomoc Boha, na konci radost z vyslyšení a naděje na osvobození; dokonalá, vytríbená forma, hluboká citovost (soubor vydáván samostatně jako žaltář)

Příslloví

připisována Šalomounovi: výklad židovské morálky a víry; zařazena kromě izraelských i stará egyptská přísloví; v tradici pevně zafixována, tvoří součást lidové slovesnosti

Kniha Kazatel

Šalomounovy pesimistické úvahy a kázání o marnosti života a člověka, o světské pomíjivosti; výzva k bohabojnosti

Píseň písní (Píseň Šalomounova)

milostná a svatební lyrika, erotické básně (vliv babylonské a staroegyptské lyriky), konkrétní obrazy, oslava ženské krásy; ve skutečnosti obraz lásky ke Kristu, vztah k církvi

II. NOVÝ ZÁKON – křesťanská část bible (kanonické dílo)

soubor 27 knih vzniklých v průběhu 1. – 2. stol. př. n. l. na základě aramejsko-židovské tradice; v kánon sestaven v 2. – 4. st., nejstarší podoba psána řecky; na příběhu Kristova života a dějinách prvních křesťanských obcí zachyceny náboženské představy raného křesťanství

4 evangelia

(Matouše, Marka, Lukáše, Jana), tj. vyprávění o Kristově životě a jeho učení (i četná podobenství s poučením, např. o marnotratném synovi, o boháči a Lazarovi, o rozsevači, plevelu mezi pšenící aj.)

Skutky apoštolů

(tj. 12 vybraných šířitelů křesťanské víry) – v prvních 12 kapitolách popsáno šíření křesťanství apoštolem Petrem mezi židovským obyvatelstvem, v následujících 16 kapitolách líčena kazatelská činnost apoštola Pavla mezi pohany; zachycen proces přeměny křesťanského náboženství z formy náboženské židovské sekty na univerzální náboženství

21 epištol

tj. listů apoštolů věřícím (14 Pavlových epištol, listy Jakuba, Petra, Jana a Judy – forma kázání a rozprav), např. List Římanům, první a druhý List Korintským, List Efezským aj.

Zjevení sv. Jana (Apokalypsa)

polomystický spis o konci světa a posledním soudu, o zkáze světa a Kristově příchodu (sedm andělů, otvírání sedmeré pečeti, boj s drakem, mořskou šelmou a nevěstkou, svatba Beránkova aj.) _ vliv na chiliastická hnutí

- 2 K těmto textům kanonizovaným církví se dále řadí další apokalypsy i tzv. **Apokryfy** (skryté, utajené spisy), tj. vyprávění biblického rázu, ale církví neuznávaná za součást bible, např. Kniha Tobiašova, Judit aj., dvě knihy Makkabejských, kniha Moudrosti, Vidění Izaiášovo, Zjevení Adamovo, Věštby sibyllinské, Kniha let milostných = k Starému zákonu; Evangelium sv. Jakuba, Matouše, Nikodéma, Život sv. Josefa, Zjevení sv. Petra, Pavla, Tomáše, Štěpána aj. = k Novému zákonu
- 3 forma sdělení: historické zprávy + jejich výklad (výchovní, morální význam ⇒ **lidskost, mravnost, smysl pro pravdu** ap.); využití alegorie (skrytý smysl), lidové tradice, formy vzpomínek, legendy, novely, paraboly = podobenství, tj. znázornění obecné pravdy nebo mravní zásady obrazem nebo příběhem; vlivy mezopotamské, babylonské, egyptské (např. o stvoření světa, o potopě – paralela v Eposu o Gilgamešovi), vliv orientálního světského vyprávěčství, stylová odlišnost jednotlivých částí Bible (pravděpodobně podíl více autorů)

GIOVANNI BOCCACCIO DEKAMERON

- 1 venkovské sídlo u Florencie, útěk společnosti 10 lidí před morovou nákazou 1348
- 2 každodenní vyprávění příběhů pro zábavu a zkrácení dlouhé chvíle; různé náměty, nejčastěji milostné
 1. den – vyprávění na volné téma, 2. den – o lidech a jejich nehodách, ale s dobrým koncem, 3. den – o lidech, kteří dosáhli něčeho svou obratností, nebo oč předtím přišli, 4. den – o nešťastných lástkách, 5. den – o milencích, jejich strastech v lásce, ale šťastným konci, 6. den – o pohotovosti a schopnostech lidí, kteří se vyhnuli vtipným nástrahám, ztrátě, nebezpečí nebo pohaně, 7. den – o ženách, které vyzrály nad manžely, 8. den – o šprýmech, které si denně navzájem tropí ženy a muži, 9. den – volné téma, 10. den – o šlechetných činech v lásce
- 3 **VYPRÁVĚČI** mají symbolická jména, např. autor – **Pamfilo** (= řecky všechno milující), jeho životní láska a inspirace **Fiammetta** (fiamma = it. plamen, láska, milenka)

poznámka

(1348–1353, 1470), italský raně renesanční novelistický román

vysvětlivka

(řecky *déka* = deset, *hemera* = den)

- 4 odraz dvou společenských a kulturních epoch: ještě přetrvávající scholastická filozofie středověku, ale zároveň už i rozumový přístup k světu, typicky **renesanční pohled na svět** – optimismus, sebevědomí člověka spoléhajícího se na své síly a schopnosti a žijícího podle přirozených přírodních zákonitostí; pozemská láska v životě člověka není v rozporu s božskými nebo mravními příkázáními = výraz nové, renesanční morálky (věrnost i nevěra, vášeň, něha, cudnost); racionalismus, laicizace; výsměch pokřtectví a pověřivosti

- 5 **rámcový příběh**, sbírka 100 novel, povídek, pohádek, podobenství, historek – vyprávění v 10 dnech desetičlennou společností (7 urozených paní, 3 mužů); různorodost ⇒ náměty převzaty ze zdrojů latinských (např. *Gesta Romanorum*), starofrancouzských (fabliaux, rytířské romány), italských i z lidové slovesnosti; překvapivá závěrečná pointa s poučením; plastické osobité postavy, realisticky výstižně zachycená, zdařilá charakteristika prostředí; vypravěčská živost, úsměvnost i výsměch

RAY BRADBURY MARTANSKÁ KRONIKA

- 1 fiktivní kolonizace Marsu Pozemšťany v letech 1999–2026

- 2 soubor povídek:
první expedice na Mars (*Ylla, Pozemšťani*), osídlování planety, setkání s původními obyvateli, kteří podlehli pozemské infekci (*Třetí expedice*), přenášení pozemských způsobů života (*Zelené ráno*), touha po bohatství, ziskost (*Mrtvá sezóna*), pocit samoty (*Stáří*), civilizace a připodobňování planety životu na Zemi, životní stereotyp (*Usher II*), vypuknutí pozemské atomové války, vyliďňování Marsu (*Brašnářství, Pozorovatelé*), osamělost těch, kteří zůstali (*Mlčí město, Dlouhá léta*), příchod lidí vyhnaných ze Země po atomové katastrofě (*Výlet na milion let*) aj.

- 3 konfrontace:
většinou negativní, ale i pozitivní morální rysy **POZEMŠŤANŮ** (individualizované typy lidí, jejich touhy a vlastnosti – tolerance i opak, touha po bohatství, seberealizaci, splnění snů, chování v mezních situacích) × **MARTANÉ** – schopnosti telepatie a hypnózy, jejich civilizace, ušlechtilost, harmonický život, technická vyspělost

- 4 **varování před zneužitím vědy a techniky**, odsouzení dobovatelského úsilí, výzva k lidštějšímu chování, kritika lidské malosti, životního stereotypu, bezohlednosti, konzumního způsobu života, honby za ziskem; ironická melancholie

- 5 **povídkový cyklus**
nový typ vědeckofantastické literatury: nejen popularizace technického pokroku, ale i předzvěst budoucnosti lidstva, vážné otázky mezilidských vztahů, morálky, způsobu života
poutavé, dobrodružné vyprávění

poznámka

(1950), klasické americké dílo vědeckofantastické literatury

JOHN BRAINE MÍSTO NAHOŘE

- 1 severoanglické městečko Warley, těsně po 2. světové válce

- 2 příběh účetního Lamptona z chudé rodiny; pevně odhodlán získat „místo nahoře“, tj. žít v lepší společnosti;

poznámka

(1957), anglický román autora ze skupiny „rozhněvaných mladých mužů“

milostný vztah ke dvěma ženám – v divadle se seznámil s dcerou továrníka Zuzanou Brownovou a v ochotnickém spolku se zamiloval do Alice Aisgillové ⇒ paralelně se rozvíjejí oba milostné vztahy; sobecké rozhodování (smysl pro čest × vypočítavost, kariérismus) ⇒ nakonec zradil Alici (ač byl původně po společné dovolené a po jejím rozvodu rozhodnut se s ní oženit), nenašel odvahu vzhledem ke společenským konvencím malého města si ji vzít; rozhodl se pro Zuzanu, zdánlivě tedy dosahuje úspěchu, ale neuspokojení z pohodlné existence (pocit nedostatku odvahy, rozhodnosti, vůle); Alice skončila tragicky (autohavárie)

3 JOE LAMPTON

mladý muž z nižší společnosti, touží po úspěšné kariéře, proniknout mezi vlivné a bohaté, i za cenu pokrytectví a bezohlednosti; vnitřní rozpolenost: mezi štěstím opravdové lásky a manželstvím pro peníze volí bohatství a společenské postavení = zrada sebe sama, vlastních ideálů a svého lidství ⇒ pocit vnitřního odumírání a pohrdání sebou; svou prohru si uvědomuje × mravní hodnoty Lamptonova otce

4 pravdivý obraz poválečné anglické společnosti

sociální kritika, **protest proti měšťactví**, pokrytectví, společenské hierarchii, odpor ke konvencím, snobské povýšenosti

5 vypravování v 1. osobě jako Lamptonova vzpomínka (emotivní působivost), proud úvah a pocitů

detailní studie charakteru a psychiky ústřední postavy
hovorová řeč jako prostředek k charakteristice postav a prostředí

BERTOLT BRECHT

MATKA KURÁŽ A JEJÍ DĚTI

1 bojiště třicetileté války, 1624–1636

2 příběh matky, markytky *Anny Fierlingové*, zvané Matka Kuráž, a jejích 3 dětí; starší syn *Eilif* vstoupil do švédského vojska v Dalarně proti matčině vůli; matčino tažení se švédským vojskem do Polska, prochází Německem, setkání s Eilifem u pevnosti Wallhof; ztráta majetku, zajetí, obava o děti; zachrání dceru i kramářský vůz (obchod, obživa); ztráta nejmladšího syna *Švejcara* (Schweizerkas); dočasně se jí začíná dařit v obchodu, láska ke Kuchařovi, ale ztrácí Eilifa; v r. 1634 opět bída, rozchod s Kuchařem (kvůli němu by musela opustit dceru *Katrin*); po 2 letech je Katrin zastřelena, když volala o pomoc pro ohrožené děti; matka sama táhne svůj vůz dál = životní úděl, aniž rozumí tragicky paradoxním souvislostem

3 MATKA KURÁŽ

titulní postava, má jednotlící funkci v ději hry – překonává drastické životní rány (ztráta všech dětí), zůstává sama, ale nechápe, že válka je jejím nepřítelem (přesvědčena, že válka ji živí)

4 nesmyslnost a zrůdnost války (zdánlivě historické téma ⇒ aktualizace) ⇒ silný protiválečný protest

5 detailní obrazy – epizody řazeny chronologicky, následně za sebou (námětově vliv povídky *Poběhlé Kuráž* od

poznámka

(1939), německé drama

zapamatuj si

základní dílo
tzv. **epického divadla**; 12 obrazů

2 romantická básnická skladba (poema) – lyrickoepická báseň; dějový základ prostoupen lyrickými prvky, popisy, reflexemi = vyjádření subjektivních pocitů básníka, pásmo obrazů krásné přírody, krajin, měst, památných míst, zvyků, uměleckých a architektonických památek + úvahy o historii a současnosti; autobiografické prvky; **protest** proti tyranii a nesvobodě porobených národů

3 4 zpěvy (části)

v úvodu motto: *"Nenáviděl jsem svou vlast. Avšak strasti, jež jsem zakusil u různých národů, kde jsem žil, mě s ní smířily ..."* L. Ch. Fougeret de Monbron, Světoobčan

I. zpěv – útěk titulního hrdiny z vlasti před nudou, prázdnotou a pokrytectvím, světem bez lásky, životem planých zábav; cesta do Portugalska (obsazeno anglickým vojskem) a do Španělska (válka proti Napoleonovi a partyzánský boj); únik člověka do přírody – exotika, iluze svobody × bezpráví a útlak ve společnosti

II. zpěv – cesta do Albánie přes Řecko (antika × současná poroba Turky) a do Istanbulu

III. zpěv – Brusel, bojiště u Waterloo, údolí Rýna, Alpy – obdiv k Rousseauovi, oslava přírodních krás u jezera Lemán (Ženeva), úvahy

IV. zpěv – básnickovy reflexe, konfrontace minulosti (antiky a renesance Itálie) a současnosti; využití mýtů; cesta do Itálie – Benátky, Ferrara, Florencie, Umbrie, Apeniny, Řím, pusté pobřeží – konec cesty

4 romantický hrdina CHILDE HAROLD – individualistické pojetí, záhadnost, samotářství, světabol, hrdost; prožívá tíhu své osobní životní zkušenosti jako svůj konflikt se světem (spleen) ⇒ představitel vzdoru a osamělého boje za svobodu proti tyranii (= **byronismus**); burcuje porobený lid do boje (= i autor) × harmonie přírody, krása a volnost (= romantický obdiv k přírodě, svobodě, minulosti)

forma: devítiveršová "spenserovská" strofa (rým ababcbcc, podle anglického renesančního básníka E. Spensera) + písněvé vložky + obsažné poznámky (fakta zeměpisná, historická, národopisná)
např. I. zpěv 93 strof, IV. zpěv 186 strof

I. a II. zpěv – forma deníku (záznamy faktů, líčení přírody), další zpěvy – převaha úvah; ještě na počátku

III. zpěvu se objevuje lyrický hrdina, pak mizí (únik člověka ze světa žalu do světa lásky a volnosti = alpská příroda); IV. zpěv – konfrontace historie a současnosti

ALBERT CAMUS CIZINEC

1 Alžírsko, pol. 20. století

2 poslední krátký úsek ze života úředníka Mersaulta

1. část: pohřeb matky žijící v starobinci, Mersaultův návrat do Alžíru, povrchní milostný vztah k bývalé kolegyni Marii; pro pochybného souseda Raymonda Sintěse napsal dopis na rozloučenou s nevěrnou milenkou; na jeho pozvání odjíždí s Marií k moři do Raymondovy chaty; střetnutí s dvěma Araby, Raymondovými nepřáteli, kteří touží po konfliktu (za Raymondův rozchod s milenkou), Raymond zraněn; Mersault vyprovokován okamžitou situací, zřejmě pod vlivem slunečního žáru, ale bez zvláštního důvodu jednoho Araba chladnokrevně zastřelil

2. část: zatčení, výslechy, vězení, soudní proces, trest smrti a čekání na popravu; důraz na konfrontaci ústřední postavy se společenskými konvencemi; autoreflexe – rekapitulace života, úvahy o smyslu života, o absurdním světě, v němž žije člověk zcela osamocen; jeho činy hodnoceny jen z vnějšku (neplakal na pohřbu matky, bezprostředně navázal milostný kontakt, zabil člověka), nezájem o vnitřní pohnutky k činům ⇒ odmítl proto kněze, vzpoura proti Bohu; jediná jistota = smrt, kterou přijímá s vyrovnaností, klidem

poznámka

(1942), francouzský román ovlivněný
existencialismem

- 3 MERSAULT** – hlavní postava a vypravěč; vzpírá se běžným společenským konvencím, považuje je za pokrytecké, proto se odcizuje lidstvu, je dezorientován (cizincem mezi lidmi); jeho jednání je jako souhra nesmyslných náhod, necítí odpovědnost za vinu (důraz na svobodnou volbu sebe sama – subjektivně chápaná svoboda, kterou nalézá v okamžitém, ničím nemotivovaném rozhodnutí k činu vraždy); život jako by pozbyl smyslu ⇒ ztráta schopnosti orientace a rozumového hodnocení světa; jednání pudové, pasivní registrace života a smrti, zbaven všech iluzí, vzdoruje osudu
- další symbolické postavy, neschopné respektovat základní životní hodnoty: soused **Salamano** – stále hledá ztraceného psa, kterého nenávidí; **žena** jako automat – řídí svůj týdenní režim podle programu v rozhlasu
- osudová nahodilost ochromuje lidskou vůli, zbavuje člověka odpovědnosti za vlastní činy

- 4 obraz krizové mravní atmosféry světa** v polovině 20. stol., pocit absurdnosti světa, nesmyslnosti života; lhotejná rezignace a osamělý protest, analýza a kritika nesmyslných lidských vztahů, lidské lhotejnosti, **pocitu životní nejistoty**, zoufalství, prázdnoty, úzkosti, obav o existenci ve světě bez lásky a přátelství ⇒ **úvahy o člověku a smyslu života v nesmyslném světě zbaveném lidskosti**; konflikt svobody jedince a společnosti (lidstva); osamělý protest protagonisty románu
- vliv existencialismu** – filozofického směru (Martin Heidegger, Karl Jaspers): život člověka je existenční starost, obava, úzkost; pocit osamělosti a opuštěnosti; člověk je sice svobodný, ale neuvědomuje si svobodu jako možnost, teprve až ve vyhrčené mezni životní situaci

- 5** vyprávění v ich-formě; román, ale tvarem a rozsahem podobný novele; první část je dějová, druhá úvahová – sebereflexe, hodnocení činů a životní situace hrdiny
- „Úpal se nedal snést, a tak jsem se pohnul kupředu. Věděl jsem, že je to bláznovství, že se jedním krokem slunce nezbavím. Přesto jsem udělal jediný krok kupředu. A tentokrát Arab, pořád vleže, vytasil nůž a nastavil ho v slunci proti mně. Na oceli se roztřísklo světlo a do čela jako by mě zasáhla dlouhá jiskřivá čepel (...) Už jsem nevnímal nic než sluneční činely na čele, nezřetelně taky třpytivý oštěp vytrysklý z napjatého nože přede mnou. Ten hořící šíp mi ohlodával řasy a bolestivě ryl do očí. To byla chvíle, kdy se všechno zakymácelo. (...) Celá má bytost se napjala a já zatahl ruku na revolveru. (...) Vystřelil jsem pak ještě čtyřikrát do nehybného těla ...“*

MIGUEL DE CERVANTES Y SAAVEDRA DŮMYSLNÝ RYTÍŘ DON QUIJOTE DE LA MANCHA

- 1** Španělsko, iluze středověku, ve skutečnosti současnost (i nadčasovost)
- 2** zeman don Quijote se pod vlivem rytířských dobrodružných románů vydal do světa, aby obnovil slávu potulných středověkých rytířů a napravoval křivdy, prokazoval statečnost a šlechetnost; vyzbrojil se starým vetším kopím, štítem, vlastnoručně vyrobil helmici, pokřtil svého vyhublého koně vznešeně – Rosinante, vyvolil si paní svého srdce – venkovskou děvečku, ale dal jí vznešené jméno Dulcinea z Tobosa; vydal se na cestu a překonával překážky, protivenství, prožíval komická dobrodružství ⇒ vyvolával všude chaos, posměch; byl nucen se vrátit; k další výpravě získal zbrojnoše Sancho Panzu za slib vlády na dobytém ostrově; různé příhody (např. boj s větrnými mlýny, tj. s obry, boj se stádem ovcí, tj. s nepřátelským vojskem, útok na lvy, kteří si rytíře ani nevšimnou, setkání s mezkafi, příhoda s kupci, zápas s měchy s vínem, příhoda s galejníky aj.) končí stejně: výsměchem nebo výpraskem; návrat domů, vystřízlivěl z poblouznění a fantazií a zemřel

poznámka

(l. 1605, ll. 1615), španělský renesanční román

3 dva literární typy – kontrastní i vzájemně se doplňující – příbuzné i protikladné vlastnosti

DON QUIJOTE – zchudlý šlechtic, zeman (hidalgo), „rytíř smutné postavy“, vášnivý čtenář dobrodružných rytířských románů, zhlédl se v neskutečném světě ideální spravedlnosti ⇒ pošetilý blouznivec, odtržený od skutečnosti, naivní a cizorodý v prostředí hrabivosti, sobectví, bezcitnosti; jedná směšně, ale v jádru je ušlechtilý, mravně čistý = **typ hrdinskokomický**, tvrdošíjně jde za ideálem (= humanistické úsilí i nadčasově – otázka smyslu lidské existence); dvojjednostrannost postavy: je komický – už svým vzhledem (vytáhlý stárnoucí rytíř) a směšný (parodie rytířských ctností), ale současně obdivuhodný pro svou mravní opravdovost, obětavost, cílevědomost ⇒ vzbuzuje úctu touhou po ideálech lidskosti (= představitel renesanční humanity); vystřízlivění pro něho znamenalo smrt

SANCHO PANZA – zbrojnoš, selský typ, na první pohled protikladný fyzicky, názorově i jednáním, rozšafný, praktický požitkář s reálným, věcným pohledem, usiluje o bezstarostné živobytí, netouží po hrdinství, ale není prospěchář; pod vlivem svého pána morálně roste

společné vlastnosti: upřímnost, naivita, bezelstnost; vzájemné sbližování – viz epizoda v 2. díle – Sanchova vláda nad „ostrovem“ – utopický motiv; před Quijotovou smrtí Sancho slibuje, že v jeho úsilí bude pokračovat (nakažen „donkichotstvím“)

4 původní záměr autora – vytvořit **satiru na rytířské romány** a rytířství (nesmyslnost zbytečného úsilí, rozporu mezi skutečností, snílka a reálného světa), nakonec výstřednost dona Quijota, cesta za spravedlností, nezištností a čistou láskou odhalila **nedostatky soudobého Španělska** (= zrcadlo doby; období přelomu – od rozkladu feudálního a rodičského se buržoazního světa; obecně – odvěky svárů snů a skutečnosti) ⇒ paradox: přirozený a uspořádaný svět je jen v představách bláznů v protikladu k zvrácenosti současné doby; obvyklé hodnoty převráceny: moudrost se jeví jako bláznovství; Quijotova výstřednost i tragikomické boje nejsou směšné, je v nich ušlechtilé úsilí o spravedlivější svět, o svobodu, je bojem proti kruté skutečnosti: *“Svoboda je jeden z nejcennějších darů, jež nebesa poskytla lidem, jí se nemohou rovnati poklady, jež země uzavírá a moře kryje.”*

5 dvoudílný román, vrcholné dílo tzv. zlatého věku španělského písmenictví; **syntéza prvků** románu rytířského, pastýřského, pikareskního, utopického a dobrodružného + parodie, zesměšnění (komika, humor) = rys renesanční univerzální mnohotvárnosti

- děj prokládán epizodickými vyprávěními; spojen **motivem cesty**, putováním a poznání
- deheroizace hrdiny, komická konfrontace obou postav
- dedikace vévodovi de Béjar (1. díl) a hraběti de Lemos (2. díl), vždy předmluvy ke čtenářům a krátké parodické verše k slávě knihy a hrdiny

PIERRE CORNEILLE CID

1 Sevilla, polovina 11. stol.

2 rytířská tematika: don Rodrigo se uchází o Ximénu, dceru dona Goméze, hraběte z Gormazu; don

Goméz však urazil Rodrigova otce dona Diega a Rodrigo v souboji, kterým mstil otcovu urážku, Ximénina otce zabil; Xiména prožívá těžký vnitřní boj: aby zachránila otcovu čest a pomstila jeho smrt, žádá potrestání vraha, ač Rodriga stále miluje; nedokáže ho však sama zabít (konflikt povinnosti a lásky); rozřešení dramatu přináší rozhodnutí královo: dává Rodrigovi možnost vykoupit vinu a zachránit si život hrdinstvím v boji s nepřítelem a v souboji; Rodrigo vítězí v boji s nepřátelskými Maury, získává slávu, král ho ocení čestným slovem Cid (= pán); rytíř don Sanchez nabídne Ximéně souboj s Rodrigem; kdo v něm zvítězí, stane se Ximéniným

poznámka

(1637), španělské veršované
hrdinské drama o 5 dějstvích

manželem; zvítězil Rodrigo – řešení konfliktu je podle rozhodnutí krále smírné – do roka (po období smutku) a po dalších válečných výpravách Rodriga za zájmy Španělska má být uzavřen sňatek i konflikt

- 3 DON RODRIGO** – šlechtic, hájící čest svého rodu, upřímně miluje Ximénu, je odhodlán pro vinu i zemřít; prokazuje statečnost
XIMÉNA – proti své vůli a citům nucena hájit čest otce, ale není schopna Rodriga nemilovat, natož ho zabít

- 4 konflikt vášnivě lásky a cti** (povinnosti, rozumu) **řešen racionálně** (renesanční ideál); cit musí ustoupit ⇨ povinnost, rodová a osobní čest, ale i vyšší nadosobní zájmy (zájmy země) vítězí nad individuálním citem (láskou)

- 5 tragikomedie** (přechod mezi francouzským barokem a klasicismem); hra jen volně dodržuje jednotu místa (několik míst ve městě), času (2 dny, ne 24 hodin) a děje; míšení žánrů; charaktery hlavních postav se vyvíjejí postupně; patetické, dramatické scény umocněny využitím **alexandrinu** (= verš nazvaný podle starofrancouzské Alexanreidy = rýmovaný 12–13 slabičný verš s rozlukou po 6. slabice = po 3. stopě)

KAREL ČAPEK BÍLÁ NEMOC

- 1** blíže neurčené místo, autorova současnost

- 2** epidemie nebezpečné „bílé nemoci“ (přízrak fašismu) – podle malé bílé skvrny, která se zvětšuje; do tří měsíců se tělo zaživa rozpadá; účinný lék vynalezl jen dr. Galén, ale odmítá léčit ty, kteří ohrožují mír, připravují válku; léčí jen chudé; nemocí postižený zbrojař baron Krüg spáchá sebevraždu; když onemocněl i maršál, splnil Galénovu podmínku, aby mohl být vyléčen, ale bylo už pozdě – zfanatizovaný dav lidí volajících po válce lékaře ušlapal a lék zničil

- 3 DR. GALÉN** – představitel individuálního odporu (požadoval zastavit válku), jako lékař brání život; humanista, charakterově pevný a statečný; protiválečný postoj, neústupný, rozhodný, důsledný obránce míru; přezdívkou „doktor Děťina“; neoblomný, laskavý a šlechetný
ZBROJAŘ KRÜG (symbolické jméno) a **MARŠÁL** – strůjci války, touha po moci, nadvládě, bezohlednost, nelidskost, zbabělost, neústupnost; nejvyšší cíl – fanatická víra ve své poslání

- 4** autorovo **varování před nebezpečím fašismu**
konflikt ideálů demokracie a diktatury, konflikt jedince a společnosti
paradox: Galén přesvědčil vůdce války × ušlapán těmi, za něž bojoval

- 5** živé dialogy, promluvy – charakterizují postavy
fantastický motiv

KAREL ČAPEK KRAKATIT

- 1** Praha, Týnice, vojenská továrna v Balttinu, Itálie; rozhraní skutečnosti a snu

poznámka

(1937), drama o 3 dějstvích

poznámka

(1924), utopický román

2 příběh ing. Prokopa, geniálního vynálezce nekonečně účinné třaskaviny krakatit (podle indonéské sopky Krakatoa); zraněn, v horečce bloudí, setkání s přítelem Tomšem (vyzvidá chemický vzorec krakatitu), symbolická marná pouť Prokopa za neznámou krasavicí v závoji (hledá ji ve všech ženách – Anči, Wille), cesta k Tomšovu otci, venkovskému lékaři (horečka, halucinace), ošetřován jeho dcerou Ančí; vylákan ředitelem vojenské továrny Carsonem do Balttinu, uvězněn, donucován prodat vynález (ohrožení lidstva, boj o moc), láska k princezně Wille (pomůže mu utéci do Itálie), setkání s Daimonem, neúspěšné varování Prokopovo ⇒ výbuch; Prokop prchá z Itálie, setkání se stařečkem s panoptikem (obraz světa a varování)

3 vynálezce **INŽENÝR PROKOP**, chemik – hledá cesty, jak využít síly, aby byl člověkem dobrým a dosáhl štěstí; čestný, zodpovědný

PŘÍTEL TOMŠ – zistný, nezodpovědný

SYMBOLICKÉ POSTAVY: princezna Wille – vůle; šlechtic, diplomat d'Hemon (Daimon) – pokušení, nenávisť, lehkovážnost, zistnost; stařeček – Bůh; Carson – touha ovládnout svět

4 **varování před zneužitím techniky proti lidstvu**

- zamyšlení nad osudem člověka ve světě moderní techniky
- ohrožení lidstva
- nové myšlenky a vynálezy se netýkají už jen jednotlivce, ale celého lidstva
- člověk strůjcem svého osudu ⇒ odpovědnost za své činy
- **smysl života je v drobné užitečné práci ve prospěch lidstva**

5 dějové napětí, horečná atmosféra, prolínání skutečnosti a snu, tajemna, pohádkové scenerie; nejasné přechody (halucinace nemocného nebo přepracovanost)

jazyk – bohatství výrazu, ale v rovině hovorovosti, využití symbolů

kontrasty, např. dvojí Prokopův pobyt, dvojí nemoc, dvojí láska

český venkov, idyla × rušný život v knížecím zámku

klidné prostředí × rafinovanost prostředí, nebezpečné laboratoře, připravující světový převrat

opravdový, upřímný cit (Anči) × svět kariéry, násilí, přetvářky

dobrosrdečnost × vášnivost a vzrušující scény

KAREL ČAPEK MATKA

1 blíže místně neurčený děj (asi Španělsko) a doba (španělská občanská válka)
prostředí měšťanské rodiny

2 bolestný osud matky – vdovy po vojenském důstojníkovi – žije ve vzpomínkách na něho a své čtyři mrtvé syny (fiktivní rozhovory s nimi); muž zahynul v boji s africkými domorodci v koloniální válce; syn Ondra – lékař, zemřel jako oběť svých pokusů (lék proti žluté zimnici), Jiří – pilot, havaroval, když chtěl s letadlem překonat výškový rekord, dvojčata Kornel a Petr zahynuli v občanské válce (názorově protikladní, Petr zatčen a popraven, Karel padl v boji); posledního, nejmladšího syna Toniho matka nechce poslat do války, ač on na ni naléhá
Vnitřní boj – vliv hlasatelky v amplexu (ztráta syna na potápějící se cvičné lodi Gorgona) a poznání krutosti nepřítele (nešetří ani nemocné a děti); matčino (i autorovo) rozhodnutí v závěru („Jdi!”) – posílá Toniho zachránit ohrožené lidstvo

poznámka

(1938), drama o 3 dějstvích

- 3** **MATKA DOLORES** – její vztah k rodině jako nejvyšší hodnotě, láska k mrtvým, obava o živé, laskavost, statečnost unést bolestné ztráty, rozhodné gesto v závěru
JEJÍ SYNOVÉ (viz 2) – cílevědomý **Jiří**, moudrý **Ondra**, **Kornel** – zastánce buržoazní diktatury, **Petr** – zastánce proletářské revoluce
TONI – citlivý, tichý, pozorný, vědomí povinnosti bránit vlast, touha jít bojovat
MUŽSKÝ A ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU – důležitá působící síla na matčino rozhodování; burcuje, útočí na svědomí
- 4** vrcholné Čapkovy drama
- **odsouzení války** (ničí lidské hodnoty a životy, staví proti sobě i nejbližší)
 - pasivitou nebo neúčastí nelze zachraňovat ohrožený národ
 - **výzva k boji proti nelidskosti a násilí + varování** (nadčasovost)
 - úvaha nad podstatou hrdinství (mužský a ženský postoj k životu)
- 5** působivá fikce jako východisko
kontrast světa živých a mrtvých (oživující vzpomínky)
působivé dialogy
pevná kompozice tradičního dramatu

KAREL ČAPEK

R. U. R.

- 1** bez bližšího místního a časového určení; Rossumův ostrov, budoucnost
- 2** Helena Gloryová na ostrově s továrnou na výrobu umělých lidí – robotů; chce docílit, aby se s nimi jednalo jako s lidmi; přijata centrálním ředitelem Harry Dominem; Helenin soucit s otročským postavením robotů a obdiv – velmi inteligentní bytosti, mluví mnoha jazyky, hluboké vědomosti; nemají však duši (rozum a cit); jinak od lidí nerozeznatelní, nahrazují lidskou práci
1. dějství – vzpoura robotů proti lidstvu; Helena touží po návratu lidstva k přirozenému životu a ničí recept na výrobu robotů
 2. dějství – vzbouření roboti zničí lidstvo kromě stavitele Alquista, šéfa staveb R. U. R., který nepohrdá lidskou prací
 3. dějství – marná Alquistova snaha najít způsob výroby robotů, marné pitvy; u dvou robotů – Heleny a Primuse – se objevuje cit, láska, ochota obětovat se za druhého, stávají se lidmi a lidstvo je zachráněno; Alquist v nich spatřuje nového Adama a Evu
- 3** **HELENA GLORYOVÁ**, manželka Dominova – ztělesnění ženského, citového, laskavého přístupu k robotům i lidem
STAVITEL ALQUIST – za největší hodnotu považuje lidský život a práci, rozumový přístup k životu, lidskost
HARRY DOMIN – zastánce vznešené myšlenky povznést člověka, osvobodit ho od dřiny

poznámka

(1920) alegorické drama – předehra a 3 dějství

vysvětlivka

R. U. R. = Rossum's Universal Robots

- 4 autorův **kritický postoj k přeceňování techniky**; potřeba vzájemné lásky a lidskosti, obava o osud lidstva, kritika přehnané touhy zbohatnout a z pohodlně
- 5 novotvar *robot* (návrh Josefa Čapka, autorova bratra)
významová nadsázka (vynález lidí ohrozí existenci lidstva)
děj se odehrává v dokonalé budoucnosti, ale řeší problémy přítomnosti

KAREL ČAPEK VÁLKA S MLOKY

- 1 nekonkrétní místo, svět před 2. světovou válkou
- 2 objev mloků na jednom z Tichomořských ostrůvků kapitánem van Tochem při lovu perel; možnost domluvit se s nimi (inteligentní tvorové) a využít je: učil je zabíjet žraloky, lovit perly, zacházet s nožem a zbraněmi, mluvit; využití jako pracovní síly v hospodářství – slouží lidem; obchod s mloky (obchodník Bondy a jeho světová společnost na využití mloků); populační exploze mloků, přemnožení, ohrožení lidstva (pracují pro armádu, lidé dodávají suroviny, potraviny, zbraně); jejich vůdce Chief Salamander vyhlásí válku proti lidem (rozbíjet pevniny, potřeba mělčin, životního prostoru pro mloky, nových a nových území); v závěru románu – objev prvního mloka v Praze na Vltavě
- 3 **KAPITÁN VAN TOCH** z Jevíčka (Vantoch) – zistný, vypočítavý, lehkovážný
G. H. BONDY – obchodník, podnikatel, honba za ziskem
PAN POVONDRA, vrátný v Bondyho podniku – prostý člověk s výčitkami svědomí, až pozdě si uvědomuje, že se mločí problém týká i jeho země
mloci – tvorové zbavení lidských vlastností; průměrní, zmechanizovaní, společensky nezodpovědní; beztvary, zmanipulovatelný dav (vliv pana Bondyho a Chiefa Salamandra); alegorie fašismu a diktátora
- 4 kritika nezodpovědné podnikatelské zistnosti, **varování před nebezpečím fašismu a rasismu** (kapitola *Der Nordmolch* – o nadřazenosti baltského mloka)
 - útok na povrchnost, prodejnost novin, nedokonalost vědy, lživost kýčovitěho umění, faleš reklamních sloganů, prázdnotu proslovů; obraz morálního rozkladu společnosti (lhostejnost k morálním hodnotám, které nelze zpeněžit)
 - kritika dobyvačné války
 - nebezpečí zániku lidské civilizace – **varování**
 - odsouzení takových lidských vztahů, z kterých se fašismus rodí
- 5 a) děj rozvíjen s minimálním počtem postav, z náhodné základní situace ⇨ fantastický děj
3 knihy:
 - epika, dobrodružný žánr, humor, satira
 - soubor novinových zpráv, výstřižků pana Povondry; násilí, rasismus
 - strohý reportérský záznam o konfliktu
 v závěru – autorův monolog: nechce nechat zničit lidstvo, oponuje vnitřnímu hlasu (ve světové válce mezi mloky mloci vyhynou; lidé se vracejí z hor na zbytky pevnin)
b) využití publicistického stylu a žánrů: fiktivní zprávy, referáty, expertizy; hypotézy o původu mloků, rádobyvědecké studie
využití detailu (výstřižky z novin, konferenční zprávy ap.)
c) sarkastický tón, výsměch, ironie, satirická alegorie

poznámka

(1936), fejetonní román s utopickým námětem

SVATOPLUK ČECH

NOVÝ EPOCHÁLNÍ VÝLET PANA BROUČKA, TENTOKRÁTE DO XV. STOLETÍ

poznámka

(1889), satirická próza

- 1 Praha – konfrontace dvou období: konec 19. století a 15. století (1420, bitva na Vítkově hoře)
- 2 pražský měšťan Matěj Brouček odchází opilý z hospody Na Vikárce, spadl do sudu a usnul; ocitl se v husitské Praze, obležené Zikmundovými křižáky; setkává se s měšťanem Jankem Domšíkem (Janek od Zvonu), který ho pozve do domu, aby si odpočinul, převleče ho do dobových šatů, hovoří s ním o politické situaci; dává mu zbraň, ale Brouček s ní neumí zacházet, ač se chlubí svými hrdinskými činy; na rozdíl od statečných husitů se chová zbaběle, uteče z bitvy, má být jako zběh upálen; vtom procítá ze sna
- 3 **MATĚJ BROUČEK** – představitel českého měšťanstva konce 19. stol. (staročech); pokrytectví, národní lhostejnost, bezcharakternost, zbabělost, prospěchářství, vlastenecké fráze; stará se o vlastní prospěch
HUSITÉ (JANEK OD ZVONU) – odvaha, bojové nadšení za spravedlivou věc, statečnost a odhodlání, obětavost
JAN ŽIŽKA, hejtman Chval, Bradatý aj.
Domšíkova žena Magdalena, dcera Kunhuta
- 4 **kritika českého maloměšťáctví, bezpáteřnosti, prospěchářství a falešného vlastenectví**
motiv husitství – jeden ze základních motivů Čechovy tvorby
- 5 satirická alegorie
spisovná čeština a staročeština (mluva postav z 15. století)

ANTON PAVLOVIČ ČECHOV

STRÝČEK VÁŇA

- 1 vesnický statek, konec 19. století
- 2 na vesnický statek přijíždí profesor Serebrjakov s krásnou ženou Jelenou; hospodářství vede Vojnickij, bratr profesorovy první ženy = strýček Váňa, a Soňa, Serebrjakova dcera z prvního manželství; hlavní téma – duševní a citová krize Vojnického – je okouzlen Jelenou, uvědomuje si i zmařený život obětovaný Serebrjakovi (podporuje ho celý život, mylně věří v jeho schopnosti); Jelena zaujala i vesnického doktora Astrova, který odmítá Soninu dávnou lásku; vrchol dramatu ve 3. dějství – Serebrjakův návrh prodat statek, střetnutí s Vojnickým, střelba, Serebrjakovi rychle odjíždějí, na statku se nic nezmění

poznámka

(1897), ruské lyrické drama
o 4 jednáních

přečti si

podtitul *Obrazy z venkovského života*

- 3 **VOJNICKIJ** – zřekl se vlastních ideálů ve prospěch jiného, promarnil zbytečně život
profesor **SEREBRJAKOV** – prázdný, neschopný a bezvýznamný člověk, egoista
vesnický lékař **ASTROV** – velký talent, ale ubíjený v bezútešné práci, denní dřině bez možnosti plné seberealizace
SOŇA – život plný odříkání, marné, nenaplněné lásky

JELENA – nudný, prázdny život

4 **tragický konflikt mezi lidskými ideály a skutečným všedním životem**, mezi iluzí a pravdou; životní deziluze a zklamání všech postav ⇒ zmařený život; souvislost individuálního osudu s životním prostředím ⇒ autorovo **odsouzení prázdného, zmařeného, nudného života** = otázka smyslu lidského života

5 jemná lyrická atmosféra, tesklivá nálada překrývána banální životní každodenností; motiv nešťastné, nenaplněné lásky, zbytečného života ⇒ zklamání, vnitřní rozpornost postav, vyjádření jemných duševních stavů, citů; drama uvedeno 1899 v MCHATu, 1906 v Praze (režisér MCHATu K. S. Stanislavskij) ⇒ vliv na vývoj českého divadlnictví

FRANTIŠEK LADISLAV ČELAKOVSKÝ OHLAS PÍSNÍ ČESKÝCH

1 výsledek sběratelství, důkladné znalosti lidové slovesnosti; **ohlas** = tvorba v duchu lidové poezie (pod jejím přímým vlivem) ⇒ napodobení rázu české lidové tvořivosti ⇒ převaha **lyriky** nad epikou (× Ohlas písní ruských), **zpěvnosti**

2 přes 60 písní a popěveků, nepočtené básně epické (výpravné), např. historická báseň **Prokop Holý**, baladické (**Toman a lesní panna**), elegické písně; nejpočetnější písně milostné, hravé a žertovné (humor, satira proti hlouposti a pýše; protipanský a protiněmecký záměr (*Vrchní z Kozlova*, *Pocestný*, *Český sedlák* aj.)

3 např. báseň **Český sedlák** – typ lidové postavy, selská vychytralost, humor, prvky satiry; báseň **Vrchní z Kozlova** – výsměch pánům, nenávisť k panskému útisku; báseň **Pocestný** – alegorie, kritika sociálních poměrů; využití kontrastu, písňová sloka, pravidelný rýmovaný verš; báseň – balada **Toman a lesní panna** – Tomanova cesta za milou, ale ta oslavovala zasnuby s jiným; zoufalý a nešťastný Toman se ocitl v moci lesní panny (svatojánská noc) a zřítíl se do propasti; dramatická stavba básně s gradací, využití kontrastů i zvukomalby (*nad ouvalem sova houká*), lyrickoepický charakter, písňový a lidový základ (lidové představy o kouzlu letní svatojánské noci, personifikace tajemných sil); kompoziční postup lidové epiky – opakování slov, paralelismus, trojí opakování děje; lidová rčení, zdvořilost

4 rysy českého **preromantismu** – kult přírody, folkloru, dávnověku; citovost; písňová forma, lidové motivy, hravost a bezprostřednost; prostý, pravidelný rýmovaný verš (převaha 4veršových slok) = nový verš v české poezii (proti monotónnosti veršů puchmajerovců), blízký lidové písni a dobovému zpěvu

DANTE ALIGHIERI BOŽSKÁ KOMEDIE

1 básnická skladba = alegorie světa; 3 části – Peklo, Očistec, Ráj; 100 zpěvů o putování autora třemi záhrobními říší
začátek děje: noc ze Zeleného čtvrtka na Velký pátek r. 1300, konec o půlnoci příští pátek; básník zabloudil v polovině svého života v temné

poznámka

(1839), sbírka ohlasové poezie

poznámka

(1307–1321), italský renesanční epos

přečti si

vrcholné autorovo dílo

lese (symbol hříchu), střetl se s 3 šelmami – pardálem, lvem a vlčicí (symbol rozmařilosti, pýchy a lakomství) ⇒ brání mu vystoupit na sluneční vrch (symbol štěstí); zachráněn zemřelým Vergiliem (symbol vědění, rozumu), kterého poslala Beatrice; Vergilius ho provádí

Peklem (33 zpěvů) – setkání a promluvy s přáteli i odpůrci, s vladaři i filozofy ⇒ soudí je, kritizuje ⇒ jsou trestáni podle velikosti viny (9 stupňovitých kruhů – pro nepokřtěné, smyslné, požitkáře, lakomce a rozhazovače, hněvivce, kacíře a nevěřící, násilníky, lstivce a podvodníky, zrádce) – např. požitkáři jsou týráni přívally sněhu a krup, násilníci v řece vřelé krve; na dně je sídlo Lucifera

Očistec (33 zpěvů) – ostrov s horou uprostřed oceánu; autor prochází předočistcem (1. pásmo), pak 7 pásmy očistce (odpovídají 7 hlavním hříchům – pýcha, závist, hněv, lenost, lakomství, nestřídmost, smilstvo) – tresty provinilců snášeny s nadějí na odpuštění; v 9. pásmu = rajský les – na Danta čeká Beatrice (žena-anděl, básníkova životní láska, symbol čistoty, pravdy, nadpozemské dokonalosti a církevní autority), vede ho na vrchol hory do ráje, kající se básník očištěn vodou z řeky Eunoé

Ráj (33 zpěvů) – 9 blažených sfér (planet), za nimi je sídlo Boha a blažených; zde spatří tajemství Trojice a Kristova vtělení; jeho zasněžením je sv. Bernard

= básníková cesta od slabosti k ctnosti, pravdě a poznání, ale i cesta celého lidstva k spáse, Bohu a světu

2 duchovní epos (námět z bible), zároveň částečně i mystérie (z řec. tajemství)

- bohatý **děj**, **množství postav**: z antického starověku mytologického i historického (Orfeus, Homér, Odysseus, Sokratés, Alexandr Veliký, Ovidius aj.), z bible (Kain, Mojžíš, Ezau, Jan Křtitel, archanděl Gabriel, Satan aj.), křesťanské osobnosti světců (sv. Bernard, sv. František, Tomáš Akvinský aj.), Dantovi současníci (dokonce i zmínka o Přemyslu Otakarovi II. a Václavu II. v 7. zpěvu Očistce); označení "komedie" – podle středověké poetiky dílo končící spásou, ne zatracením duše; přívlastek "božská" – od Boccaccia
- záměr: soud nad soudobou společností od autora hrdého, poznamenaného tragickými zápasy a osudem vyhnance; odsouzení měšťácké hrabivosti; láska k vlasti

3 množství otázek z oblasti různých oborů, suma vědomostí ⇒ **encyklopedičnost**; převaha dějovosti v části Peklo (až naturalistický realismus), traktátové prvky v popisech očistce a ráje vznik díla – v době Dantova vyhnání v politickou činnost ve Florencii

4 **alegorická skladba** napsaná v toskánském dialektu italštiny

- struktura skladby založena na **principu triády** (3 části díla o 33 zpěvech, 3 průvodci, 3 šelmy, strofická forma **tercína** (= 3 veršová strofa s rýmem aba, bcb, cdc, ded atd.)
- **renesanční rysy**:
touha člověka po poznání, po spravedlivé a harmonické společnosti, vztah k antice (autor se dovolává Homéra aj.), člověk trestán za viny spáchané v pozemském světě; dílo na přelomu středověku a renesance (prolínání prvků antické mytologie a křesťanské víry)
- inspirace:
tradice alegorického putování (duše za spásou) – např. u J. A. Komenského (Labyrint světa a ráj srdce), J. Miltona (Ztracený ráj), J. W. Goetha (Faust), J. Kollára (Slávy dcera)

DANIEL DEFOE ROBINSON CRUSOE

1 28 let Robinsonova života na opuštěném ostrově

poznámka

(1719) anglický dobrodružný román

- 2 příběh trosečníka (jediný zachráněný člen posádky při plavbě do Afriky); podrobné líčení: záchrana věcí z vraku lodi; téměř bez prostředků budoval vlastními silami existenci; stavba a zdokonalování obydlí, ochočení zvířat, pěstování obilí, stavba člunu, v 25. roce pobytu na ostrově setkání s Pátkem (zachráněn z rukou kanibalů a vychováván v duchu bělošské a křesťanské civilizace); záchrana anglickou lodí (pomoc kapitánovi proti vzbouřencům); po 35 letech návrat do vlasti; po 7 letech znovu návštěva ostrova, kde ponechání vůdci vzpoury ⇒ změna, pokrok civilizací, rozdělení pozemků do individuálního vlastnictví

zapamatuj si

pův. název *Život a neobyčejná dobrodružství námořníka Robinsona Crusoa z Yorku*

- 3 námořník **ROBINSON CRUSOE** (vl. jm. Kreutznauer), syn z anglické měšťanské rodiny; útěk z domova (touha po dobrodružství), příhody na moři, upadl do otroctví, po útěku plantážníkem v Brazílii, účast na obchodu s otroky; podnikavý a praktický v boji s přírodou; důvtip, vynalézavost, houževnatost, vytrvalost, trpělivost v získávání základních prostředků k životu primitivní domorodce **PÁTEK**; přátelství obou, až je Robinsonovým služebníkem

- 4 **oslava pozitivních lidských vlastností**: neúnavné překonávání překážek, solidárnost, podnikavost = životní úsilí mladé anglické buržoazie (prosperita, zabezpečení existence), proces budování lidské civilizace, hledání Boha, útěcha a posila v bibli (analogie individuálního příběhu s historií lidstva); **oslava lidské práce, smyslu lidského života a jediné možnosti přežití**; sepětí člověka a přírody; založení "ideální" kolonie

- 5 podrobné vyprávění, **fiktivní autobiografie** (inspirace pro autora: osudy skotského námořníka Alexandra Selkirka – vysazen na opuštěném ostrově, kde žil 5 let); forma **deníku** (ich-forma), děj výrazně potlačen (bez ústřední zápletky); dějové napětí jen v epizodách (záchrana Pátka, vzpoura na lodi)
- kontrast: na první pohled bezvýhodná situace × možnost přežití, naděje
 - detailní popisy: příroda, pracovní postupy + etické a náboženské úvahy (téma lidské civilizace, kultury), přesvědčivost, zdání reálnosti příběhu, romantický obraz všedního dne; reportážská dokumentárnost, působivé propojení faktů a fikce
 - vliv na vznik žánru tzv. **robinsonád** (motiv ztroskotání, postupné budování lidské existence), na J. Verna aj.
 - různé adaptace díla, např. převyprávění a úprava pro mládež od Josefa Věromíra Plevy

JAKUB DEML MOJI PŘÁTELE

- 1 soubor básní v próze ⇒ oslovení květín, rozhovor s nimi jako s přáteli ⇒ **úsilí o poznání podstaty krásy, smyslu života a smrti**; osobní, až intimní vztah k rostlinám i alegorické pojetí; do rozhovorů promítány osobní pocity – úzkost, utrpení, bolest

- 2 netradiční přírodní lyrika ⇒ **osobní zpověď**
typické skromné květiny rodné vysočiny: lilie bílá, blatouch, mateřídouška, maceška, jitrocel, pomněnka, chrpa aj. každá skrývá tajemství, působí potěšení, probouzí cit; patrna **křesťanská orientace autora**

poznámka

(1913), prozaizovaná básnická skladba

- 3 skromnost voňavé *mateřidoušky*, *chrpa*, nad níž se zvedají klasy, *kopretina* se zlatým srdcem a tělem nejmenších andělíčků; *koukol* jako krvavá rána, *čičorka* jako očarovaná venkovská dívka – nevěsta blesku, *blatouch* – přítel včel, jako mešní kalich, smutný *blín* – symbol mdloby a závratí, *noční fiala* kvetoucí na hrobech, podobná ženě s bledými rty, skromná a prostá *pomněnka*, furiant *bodlák* – symbol zhrzené lásky, *přeslička* jako svědek dávných věků, bojácná chvějivá *třtina*, ale nezlomná (symbol nezlomnosti apoštolů)

- 4 **biblické symboly**, oslava pokory, něhy, lásky; březinovské vizionářství ⇒ doklad mimořádné **obrazotvornosti**, fantazie, zvl. řazení asociací; převaha **apostrofy** a přirovnání, paralely, podobenství

CHARLES DICKENS

KRONIKA PICKWICKOVA KLUBU (PICKWICKOVCI)

- 1 soudobá Anglie, Londýn a okolí, 1. pol. 19. stol.

- 2 čtyřčlenný klub + Pickwickův sluha výpravy na venkov (7denní cestování), aby poznali život ⇒ komické a dobrodružné příhody; poslední cesta z Londýna do Dulwiche = závěr: Winkle a Snodgrass se oženili, Pickwick se usadil v novém sídle

3 SAMUEL WELLER

výřečný Pickwickův sluha (přízemnost, chytráctví, lidový humor), kritik společnosti

PAN SAMUEL PICKWICK

komický typ anglického džentlmena; má dostatek času a vznešené ideály, ale ocitá se ve směšných situacích při střetávání s reálným životem; dobrák, starý mládenec, soukromý badatel, zakladatel a předseda klubu

ČLENOVÉ KLUBU

básník Augustus Snodgrass, starý neúspěšný milovník Tracy Tupman – sportovec a nimrod; smolař Nathaniel Winkle

- 4 **idylický obraz** staré úsměvné Anglie + **prvky společenské kritiky** (sociální křivdy, podvody, vyděračství, kritika soudů a soudnictví – pan Pickwick se ocitl ve vězení pro dlužníky); výsměch sobectví, ziskuchtivosti, snobství, chvastounství i lidské hrubosti a krutosti

- 5 57 kapitol, forma fiktivních zápisů, volný sled příhod členů klubu po Anglii 1827–1828

- láskyplný humor a citový lyrismus, ale vyhrocený do satiry a ironie; společenská kritika je součástí komentářů Pickwickova sluhy
- **umění charakteristiky** postav – množství postav (119 hlavních, 94 vedlejších) – zobrazeny realisticky, groteskně komicky (vojáci, drožkáři, hostinští, čeledíni)
- podrobný, plastický a působivý **obraz prostředí**, bezstarostné pohody, živelné komické scény, idealizace i kritičnost
- **bohatství jazyka** – odlišena společenská příslušnost postav i jejich svérázné, osobité způsoby; funkce charakterizační i zdroj komiky
- Dickens navázal na Defoa, Fieldinga a Cervantesa

poznámka

(1834), anglický kritickorealistický humoristický román, autorova prvotina

DENIS DIDEROT JEPTIŠKA

- 1 Francie, prostředí klášterů, 18. stol.
- 2 životní příběh a pocity nemanželské dcery z měšťanského prostředí, která je proti své vůli, násilím přinucena vstoupit do kláštera (matčin mravní poklesek by ohrozil dědictví vlastních dcer); Zuzanin život v klášteře Longchamps, utrpení, její snaha vzepřít se násilí a dostat se odtamtud; s pomocí advokáta Manouriho přechází do jiného kláštera – Sv. Eutropa v Arpajonu, kde byly poměry snesitelnější, ale pronásledována sexuální vášní své představené; útěk za pomoci benediktinského mnicha; živoří bez prostředků v Paříži a umírá

- 3 **ZUZANA SIMONINOVÁ** – nemanželská dcera z měšťanské rodiny zbožná, upřímná, dobrosrdečná, ale i naivní, vzor morální čistoty; dohnána k šílenství a smrti advokát **Simonin** – její nevlastní otec představená longchampského kláštera **DE MONI** – dovedla Zuzanu k složení řeholního slibu sadismus její **NÁSTUPKYNĚ KRISTÝNY** vášnivost lesbické **PŘEDSTAVENÉ ARPAJONSKÉHO KLÁŠTERA** ⇒ šílenství a smrt

- 4 **realistický obraz dobové morálky**
 - **kritika církevních poměrů** (pokrytectví, krutost, lstivost, bezohlednost), zvl. v kláštrech; nesvoboda, nepřirozené poměry
 - **kritika rodinných vztahů** (bezcitnost kvůli majetku, trpné postavení ženy – manželky, ženy jako dcery a ženy jako sestry nevlastních sourozenců)

- 5 forma autobiografických **dopisů** fiktivní hrdinky – zpověď markýzi de Croismare
 - 4 části románu + dodatek – závěr (Zuzanina smrt, sdělení paní Mandinové markýzi de Croismare, že Zuzana zemřela na následky zranění při útěku z kláštera)
 - umění autentické výpovědi (ich-forma) – adresované reálné osobě, dramaticky vyhocené pasáže, místy patos, drastické obrazy (blízkost gotickým románovým postupům)

FJODOR MICHAJLOVIČ DOSTOJEVSKIJ ZLOČIN A TREST

- 1 Petrohrad, 2. pol. 19. stol.
- 2 příběh loupežné vraždy petrohradského chudého studenta Rodiona Raskolnikova ⇒ zabil starou bezcitnou lichvářku Alenu Ivanovnu a její dceru (pro nedostatek peněz musel přerušit studia); zahladil stopy po zločinu, ale nemůže se zbavit pocitu strachu, nejistoty, tíže viny; policejní inspektor sice zatkl člověka, který se k vraždě dobrovolně přiznal, ačkoliv byl přesvědčen o vině Raskolnikově, jenže mu ji nemohl dokázat; přes opilce Marmeladova se Raskolnikov seznámil s jeho dcerou Soňou (prostitutkou – obětovala se, aby uživila rodinu ne-

poznámka

(1760), francouzský osvícenský román

pikantnost

v době svého vzniku nepublikovatelný (až 1782–1796), napadán za údajnou nemravnost a bezbožnost

poznámka

(1866), ruský realistický psychologický román

vlastní matky); svěřil se jí a na její radu se odhodlal k zločinu přiznat; odsouzen na 8 let nucených prací; Soňa ho provází na Sibiř

3 RODION ROMANOVICH RASKOLNIKOV

ústřední postava, student, v mládí dobrodružný, citlivý, idealista, odhodlal se k činu vraždy na základě chladnokrevné úvahy a rozmyslu, teoreticky a rozumově čin zdůvodňuje, omlouvá ho („*Já člověka nezabil, já princip ubil*“); je přesvědčen, že má právo přestoupit závazné hranice morálky, když chce uskutečnit plány a nechce splynout s „davem“; prožívá však hlubokou duševní krizi; jeho individualistický vzdor a hrdost zlomeny vlivem prosté, obětavé, nesobecké upřímné lásky **SONINY**, její oddaností a soucitem ⇒ Rodion se dá na cestu pokání a naděje, nachází víru v člověka

4 psychologický román **o lidském svědomí a titánském vzdoru**, kritika odbojného individualismu realistický **obraz sociální bída**, ničivé síly alkoholismu (Marmeladov)

5 6 částí románu s epilogem; kriminální zápleтка je jen stavebním prvkem; nebohatý děj, bez větší expozice a sevřené kompozice; rysy romantické – odbojnost, pohrdání „davem“, individualismus, ale realistická metoda zobrazení skutečnosti; v popředí není popis života, reality, ale **obraz psychiky člověka**, dnešní krize a hlubokého vnitřního dramatu; rychlý dějový spád, dramatickост vnitřní monolog, neukončené, přerušované dialogy, vstup snových záznamů (realita a vize); vliv autorových zkušeností z vězení

JAN DRDA NĚMÁ BARIKÁDA

1 válečné období, heydrichiáda, pražské Květnové povstání

2 11 povídek – obraz války, boje proti fašismu, boje na barikádách v posledních dnech války a osvobození Prahy příběhy o hrdinství prostých lidí, obrazy ze života např. povídka **Včelař**

řídící Havlík ukrývá vysílačku a tři parašutisty; anténa byla Němci objevena, včelín rozbořen, nepřítel Němci (poštípaní od včel) učitele zavraždili; umírající Havlík rukou ochraňuje včelí královnu

povídka **Vyšší princip**

přezdívka komického profesora, starého mládence, latináře Málka; při jeho hodině byli odvoláni tři gymnazisté, spolužáci Havelka, Moučka a Ryšánek, zatčeni a popraveni údajně za schvalování atentátu na říšského protektora Heydricha; třídní profesor má ve třídě uvést událost na pravou míru – místo odsouzení před septimou projeví slovy „*vraždy za tyrana není zločinem*“ své hrdinství

povídka **Hlídač dynamitu**

ušlápnutý, ustrašený a pokorný 60letý František Milec vynáší ze skladiště třaskavinu (pro havíře k vyhazování tratí a vojenských vlaků s municí); gestapem vypátrán, zběsile bit; volí společně se ženou smrt jako zážrak oběti a lásky (hrnec s dynamitem postaven na rozpalenou plotnu – výbuch všechny usmrtil)

povídka **Pancéřová píseň**

sedmnáctiletý Pepík Hošek touží bojovat na barikádách; podaří se mu zneškodnit nepřátelský tank a zachránit barikádu

stejnomená závěrečná povídka **Němá barikáda**

tři barikády na pražském mostě hájí zkušený španělák Franta Kroupa, Holanďan a policajt Brůček; útok tanků

poznámka

(1946), povídkový soubor

odražen, Němci ostřelují barikádu děly, jdou na most, až když barikády "oněměly" = nastražená lest, úspěšný boj zblízka

- 3 **postavy** mají jednoznačné příznakové rysy – buď jsou lidé dobří nebo zlí; přímí účastníci Květnového povstání – obyčejní lidé, nucení rozhodovat se v mezní situaci, ve vztahu k okolnostem ⇒ **nepatetické hrdinství**, morální převaha a lidské hodnoty × Němci – jednoznačně ničemní, zbabělí, suroví, hloupě samolibí
- 4 černobílý, šablonovitě vymezený obraz válečných událostí, rysy schematismu (světlo a stín)
- 5 realita ztvárněna způsobem blízkým filmovému vidění = rychlé změny úhlu záběru, záznam vizuálních vjemů + úsečný komentář; řada konfliktních dějů, vypravěč v pozadí; hutná zkratka, strhující dramatickosti, emocionálně působivé memento (patetizace) – kompozice odpovídá konstrukcím lidové četby: zhuštěný děj, klíčové situace, někdy happy end (*Pancéřová pěst*), jindy smrt hrdiny (*Včelář*); patos ve způsobu vypravování spojen s nepatetickými, civilně viděnými postavami
 - **prolínání 2 způsobů výstavby**: referující reportážní názorový pohled (realita v dramatickosti) × univerzální znakovost a vyhodnocení světa
 - **jazyk a styl** – zdůvěrnění u postav kladných, karikatura u záporných; působivé **kontrasty**, krátké věty i celé odstavce ⇒ patetizující i náboženské motivy (*růžence kulometných ran*), průhledné metafory (*fašisté – gorily, smečka vlků, zmijí hnízda, vlkodlaci*)
 - **živý hovorový jazyk**, lidový tón

THEODORE DREISER AMERICKÁ TRAGÉDIE

- 1 Kansas City a jiná místa v USA, poč. 20. stol.

2 téma **zločinu a trestu**:

Clyde Griffith touží po bohatství, společenském postavení, erotických prožitcích a pohodlném životě; vyrůstá v chudé, nábožensky orientované rodině; střídá různá zaměstnání, toulá se pod cizím jménem po Americe, pracuje jako vozač, hotelový poslíček v Chicagu, nakonec je vedoucím jednoho oddělení v továrně na prádlo u svého strýce Samuela Griffitha v Lucurgu; milostné plotky s dělnicemi, hlubší vztah k Robertě Aldenové; bezohledně ji chce opustit, když má možnost oženit se s dcerou milionáře Sondrou Finchleyovou; aby se zbavil těhotné Roberty, pozval ji k vyjíždce na jezero a odhodlává se utopit ji, což se mu zčásti úmyslně, zčásti náhodou podařilo (čin sice nespáchal, loďka se převrhla, ale tonoucí dívce nepomohl); dlouhé vyšetřování, nekonečný soudní proces, byl usvědčen (jako chudý neměl šanci se obhájit), odsouzen k smrti na elektrickém křesle

3 **CLYDE GRIFFITH**

syn chudého pouličního kazatele a zpěváka, jde bezohledně za kariérou; je ctižádostivý, touží po penězích, snaží se dostat do vyšší společnosti; dohnán k zločinu společností a jejími kritérii úspěchu; paradox – touží společností je jeho individuální morálka trestána; člověk – zločinec ⇒ člověkem – obětí; ztělesňuje pokryteckou morálku; nechápe svou zodpovědnost ani před smrtí; jeho individuální osud je zobecněn – viz titul (touha po osobním prospěchu deformuje morálku slabšího jedince)

- 4 obraz soudobé situace v USA – sociální román o **společenských vztazích v tehdejší Americe** (otázky kariérismu, cynismu, obětování cti); **námět lidské mravní nezodpovědnosti** v tlaku vnějších sil společenských i přírodních; inspirace – skutečná událost

poznámka

(1925), americký kritickorealistický společenský a naturalistický román

- 5** **realistická** metoda zobrazení skutečnosti + prvky **naturalismu**; blízkost kriminálním příběhům (zápletky); důraz na psychiku člověka – psychologické mistrovství autora, smysl pro detail

ALEXANDRE DUMAS ML. DÁMA S KAMÉLIEMI

- 1** Francie, zvl. Paříž poč. 19. stol.
- 2** příběh velké, ale nešťastné lásky a oběti krásné pařížské kurtizány Markéty Gautierové; seznámil se s ní Armand Duval, syn váženého státního úředníka, když po dokončení právnických studií využíval renty k zahálčivému životu; Markéta po léčbě tuberkulózy vydržována starým podivínským vévodou, ale kvůli Armandovi se jeho peněz vzdala a odmítla i své dosavadní přátele; Armand a Markéta prožívají lásku v pronajaté vile v Bougivalu a plánují společnou budoucnost; zásah Armandova otce – tajně ji donutil, aby se Armanda vzdala a zachránila čest jejich rodiny; Markéta se bez vysvětlení vrátila k původnímu hýřivému životu, který ji stál těžce získané zdraví; nic netušící a nechápající ješitný, v lásce zrazený Armand se nespravedlivě mstí, chová se urážlivě a navazuje vztah s jinou ženou; po návratu z ciziny teprve pochopí velikost Markétiny oběti a opravdovou lásku z jejích dopisů a deníků; vyjadřuje lítost nad jejím utrpením a bídou
- 3** **MARKÉTA GAUTIEROVÁ** – krásná, výjimečná a slavná pařížská kurtizána; okouzlovala svým dívčím vzhledem, elegancí, inteligencí a typickou ozdobou – bílými kaméliemi, střídanými na několik dní v měsíci červenými
- 4** příběh **o síle a oběti nezištné lásky**; představa ideální lásky; námět – skutečný příběh, vlastní autorova zkušenost a vzpomínky
- 5** příběh vyprávěn jako pravdivá událost **vypravěčem – autorem**, podán i jako reminiscence a důvěrné líčení protagonisty – **Armanda** ⇒ silné emocionální působení
- důraz na psychologii postav
 - scénická melodramatičnost, živé dialogy, vrcholný popis umírající kurtizány v závěru podán formou intimních deníkových záznamů
 - návaznost na sentimentální námět *Prévostovy Manon Lescaut* aj., zhudebnění G. Verdim (*Traviata*)

poznámka

(1848), původně milostný román s autobiografickými prvky

zajímavost

později autorem zdramatizován (1852)

ALEXANDRE DUMAS ST. TŘI MUŠKETÝŘI

- 1** Francie, 17. stol.; částečně Anglie v období revoluce

2 1. část

chudý gaskoňský šlechtic **D'ARTAGNAN** se v Paříži uchází o vstup do elitního sboru královských mušketýrů; seznámení s třemi nejjudatnějšími mušketýry – **ATHOS, ARAMIS, PORTHOS** – prožívají společně dobrodružství, brání se intrikám kardinála Richelieua a jeho špiónů (milady a hrabě Rocheforta), překonávají překážky a nástrahy

poznámka

(1844, 1845), francouzský historický dobrodružný román

2. část

v období povstání frondy proti absolutismu (kardinál Mazarin) a v období anglické revoluce; Athos a Porthos odešli z vojenské služby do ústraní, Aramis žije v klášteře; jen d'Artagnan zůstává mušketýrem; přátelství přetrvává, společně proti intrikám kardinála Mazarina, na straně anglického krále Karla I.

- 3 3 MUŠKETÝŘI** – udatní, odvážní, stateční; rytířské chování, věrnost šlechtické cti a morálce, příkladné jednání, hluboké přátelství; vzájemně se doplňují; jakoby "pohádkové" postavy × reálný d'Artagnan; optimismus, životní energie
KARDINÁL RICHELIEU – touha po moci, snaha kompromitovat francouzskou královnu; mstivý; totéž
KARDINÁL MAZARIN

- 4** romantický příběh **o lásce, věrnosti a cti**; obraz absolutistické Francie

- 5** 2dílný román s historickým námětem

- **dobrodružný** charakter, sled uzavřených epizod a příběhů; **prvky romantismu** – záhadnosti kolem tří mušketýrů (neznámý věk, skutečné jméno, Athosovo manželství s milady aj.), historie jen jako dekorace, pozadí, ne vždy odpovídá skutečnosti; z historických postav – Richelieu, Mazarin, vévoda Buckingham, Cromwell, Karel I. aj.
- pokračování: *Po dvaceti letech, Ještě po deseti letech aneb Vikomt de Bragelonne*

UMBERTO ECO JMÉNO RŮŽE

- 1** blíže nejmenované hornoitalské benediktinské opatství, 14. stol. – období teologických sporů

- 2** zestárlý mnich Adso vypravuje události, jichž byl v opatství svědkem jako 18letý novic r. 1327 spolu se svým mistrem, učeným františkánem Vilémem z Baskervillu; pátrali po stopách záhadných smrtí mladých mnichů, k nimž docházelo den po dni (jako 7 ran podle proroctví Apokalypsy – Zjevení sv. Jana) ⇒ v centru opatství, v knihovně (podobné labyrintu = odkaz k labyrintu světa v souladu s nekonečným poznáváním) pomalu odhalují záhadu: částečné rozluštění tajemství souvisí s vzácným, tam ukrývaným rukopisem; kromě toho zde dochází k setkání císařské legace s papežskými vyslanci, kde Vilém působí v roli prostředníka; jednání o teologických otázkách není smírné, vrcholí po roztržce procesem s bývalými členy heretické (kacířské) sekce Dolcinovy; inkvizitor, úhlavní nepřítel Viléma, odváží k smrti upálením odsouzeného Salvatora, ale i vesnickou dívku, obviněnou z čarodějnictví (s ní Adso prožil erotický zážitek); vyjde najevo, že zločiny má na svědomí starý knihovník, slepý Jorge, který očekává příchod Antikrista; tajemným rukopisem je neznámý 2. díl Aristotelovy Poetiky, pojednávající o smíchu a vedoucí k pravdivému poznání (Jorge má ze smíchu oprávněnou hrůzu, což je přesně to, co středověká církev nepotřebovala); z obavy před rozpadem světa Jorge pozřel rukopis, jehož stránky byly napuštěny jedem; knihovnu zachvátil požár a rozšířil se na celé opatství; při něm zahynul knihovník i opat, zachránil se Vilém; v Posledním foliu Adso shrnuje historické události a líčí svou cestu již jako zralého muže na místo bývalého opatství

- 3** vypravěč, prostý **ADSO** – snaží se věrně vyličit události, jichž byl v mládí svědkem, ale kterým tehdy ještě nerozuměl; nechápal je však zcela ani jako stařec, kdy o nich psal (kdyby byl vypravěčem Vilém, román by byl posunut o stupeň výš a postrádal by dvojstupňovitost vnímání, příznačnou pro dílo postmodernismu)

VILÉM Z BASKERVILLU – učenec (odkaz na středověkého filozofa Viléma z Occamu, který proslul svým důrazem na logiku); jméno Baskervill zdůrazňuje detektivní princip (A. C. Doyle, *Pes baskervillský*); učí Adsona a čtenáře interpretovat indicie (příznaky) a dešifrovat svět (tj. obrazně „opatství zločinu“ – obdoba Dantova pekla)

poznámka

(1980), román italského postmodernismu

4 hledání příčin záhadných událostí je hledání podstaty a smyslu středověké kultury a zároveň **poznání, že cesta k pravdě je nekonečná**, poznávání je hra a naopak hra je poznávání; labyrint událostí a labyrint knihovny je i **obrazem labyrintu světa a poznání** (to je díky rozvoji vědy, racionality sice dokonalejší, ale čím dál složitější, jako celek téměř nepostižitelné)

5 dílo je příklad **postmoderního románu**: dobrodružný příběh, detektivní zápletky, mystifikace, složitá symbolika; dvě roviny románu – příběh + filozofující stati, erotika, problematika středověku

- **promyšlená kompozice**: fiktivní předmluva vydavatele – román prohlášen za původně latinský rukopis benediktinského mnicha Adsona z Melku, přeložený do francouzštiny a vydaný až r. 1842; Prolog a 7 kapitol (První až Sedmý den) rozčleněných dále do podkapitol pojmenovaných podle názvů liturgických hodin (matutina, laudes, prima, tercia, sexta, nona, nešpory a kompletář)
- **forma**: složky epické i meditativní; historická detektivka, využití různých stylově odlišných žánrových postupů (disputace, traktát, prorocství, tzv. smolné knihy + citáty z bible, církevních Otců aj. teologických spisů); kombinace prvků **gotického románu** (napětí, hrůzostrašné scenerie v opatství, knihovna – labyrint jako uzavřený prostor) + **detektivního románu** (dešifrování záhad, trojí cesta do labyrintu, až třetí přináší poznání, že je uspořádán jako mapa světa) + **historické kronikářské záznamy** (jako středověké anály) ⇒ cesta lidskou vzdělaností, dialog s knihami, nekonečné, nikdy nekončící poznání a hledání pravdy (dílo umožňuje velké množství interpretací) = **román jako "otevřené dílo"**, jako kniha o knihách, zachycuje mnohoznačnost a relativitu každého lidského života, ale klade i otázky, nutí k zamyšlení, zaujme kompozicí; pro čtenáře přináší sdělení, které lze vnímat a rozluštit podle stupně jeho vzdělání a znalostí; kniha zaujme čtenáře nejen méně náročného, ale svou složitou formální strukturou i kultivovaného a náročného; "otevřený" je i název románu – mnohoznačný středověký symbol (autor je odborník v oboru sémiologie)

PAUL ELUARD VEŘEJNÁ RŮŽE

1 soubor 19 básní a 1 báseň v próze (*Za jednoho velmi chladného odpoledne*)
převaha milostné lyriky; ústřední téma – žena a láska (různé variace milostného prožitku); vyjádření okamžitých subjektivních pocitů – hloubka, vášnivost, jímavost a prostota; hledání cest z osamělosti ⇒ spojení s lidmi (se ženou)

2 častý **obraz růže** (ve shodě s názvem sbírky) vyvolává pocit křehkosti, čistoty a neposkvrněnosti ⇒ spojen zároveň s barvou plamene a srdce, asociativně s tématem muže a ženy; **téma ženy** souvisí i s motivem **krajiny** ⇒ přesah intimní lyriky do obzoru vnějšího světa (já + ona k společnému my)
"Moje ženská krajina má všechny půvaby / Protože je naší krajinou / Její oči jsou naše oči"

3 jednotlivé básně s několikařádkovými tituly členěny do nestejně dlouhých slok; kolem konkrétního obrazu nebo tématu je **trs představ** – asociací na stejné téma, formálně vyjádřeny spojením do jednotlivých strof básně (× Breton: poetika volně plynoucího proudu asociativních představ)
závěrečná báseň **Man Ray** z oddílu Týmiž slovy je věnována americkému surrealistickému malíři a fotografovi

4 volný verš bez interpunkce
spontánní obraznost, metoda volné asociace představ, automatismus v toku motivů, překvapivé souvislosti, melodičnost (*„poezie je řeč, která zpívá“*)

poznámka

(1934), francouzská surrealistická sbírka intimní poezie

EPOS O GILGAMEŠOVI

- 1 spojitost s městským státem Uruk
původně hrdinské zpěvy šířené ústním podáním od 3. tis. př. n. l., po vzniku **klínového písma** zapsány na hliněných tabulkách; ve verzi sumerské, akkadské, starobabylonské, assyrské, chetitské, churritské kanonická verze = novoassyrská (v Aššurbanipalově knihovně v Ninive); 7. stol. př. n. l. má **2 části** – přátelství Gilgameše a Enkidua a Gilgamešovo úsilí o nesmrtelnost
- 2 obyvatelé města Uruk si stěžují na krutého vládce Gilgameše a prosí bohy o pomoc (nucení k těžké práci na městských hradbách); bohové stvoří polodivocha, siláka Enkidua (žije ve stepi se zvířaty, chrání je před lovci); nevěstka Šachmata dokončila jeho přeměnu v člověka; vítězný zápas Enkidua s Gilgamešem, pak přátelství obou (1. – 2. tabulka); společná cesta do libanonských hor zničit krutého obra, strážce cedrového lesa Chuvavu (s pomocí boha slunce Šamaše); láska proradné bohyně Ištar Gilgamešem neopětována, za to je potrestán – příchod nebeského býka na zemi; Gilgameš s Enkiduem ho zabijí, Enkidu za urážku bohyně proklet a umírá (3. – 8. tabulka); Gilgameš z žalu nad tragicky přerušeným přátelstvím hledá tajemství věčného života na poušti u jediného nesmrtelného člověka Uta-napištima (přežil potopu světa); Gilgameš nesmrtelnost nezíská – unaven nevydržel bdít 6 dní a 7 nocí; rostlinu nesmrtelnosti vylovenou ze dna oceánu mu v nestřežené chvíli pozřel had (9. – 11. tabulka); návrat do Uruku – vědomí konečnosti lidského života a ocenění vlastního díla, které přetrvává i po smrti člověka (mohutné hradby Uruku); 12. tabulka – rozhovor Gilgamešův s duší Enkidua z podsvětí o pochmurném životě po smrti
- 3 **KRÁL GILGAMEŠ**
asi polomytický sumerský vládce, tedy pravděpodobně historická postava (vládl na přelomu 4. a 3. tisíciletí př. n. l.), tyranský vládce Uruku, v eposu představen jako bytost ze dvou třetin božská, z jedné lidská, moudrý, všeho znalý
- 4 epos **o smyslu a významu přátelství, o marném hledání tajemství věčného života** a nesmrtelnosti; *“Když bozi stvořili lidstvo, smrt lidstvu dali v úděl, život však do svých rukou vzali si.”*; stálý boj s osudem; význam díla vykonaného ve prospěch a pro blaho jiných
- 5 monumentální nejstarší **hrdinský epos** mezopotamské kultury; pravděpodobně vznikal postupně – epizody se liší stářím a původem: nejstarší je asi vypravování o Enkiduovi (bohové původně zobrazováni jako zvířata); Ištar byla v novobabylonské době kněžkou lásky a dobra; pověst o nebeském býku byla původně samostatná; vypravování o potopě světa známo už ve 4. tis. př. n. l.
 - **rozsah:** 330 veršů na 12 tabulkách; z původních 3600 – 3800 veršů objeveno a rozlušťeno asi 2000 veršů
 - prolog + 4 části
 - vliv na řeckou a hebrejskou kulturu, bájeslovné epizody se zachovaly v evropské kultuře; vyprávění o potopě světa převzato v Bibli

KAREL JAROMÍR ERBEN KYTICE Z POVĚSTÍ NÁRODNÍCH

- 1 obraz dávných lidových představ a lidového názoru na život (životní úděl člověka)
vliv bájí; záměr jednoduše (viz titul)

poznámka

(asi 2000 př. n. l.), babylonský epos, nejstarší ve světové literatuře

poznámka

(1853 – bachovský absolutismus), básnická sbírka

přečti si

původně vyšlo časopisecky
11 balad

základní motivy:

boj člověka s přírodou, víra v nadpřirozené síly (bezmocnost), základní vztahy mezi lidmi (neposlušnost, vražda, péče o dítě), zvláště vztah matky a dítěte (motiv mateřské lásky nebo nelásky), motiv viny a trestu (narušení základních vztahů vede ke konfliktu)

osudovost – jedinec často nucen volit, ale nevyhne se tragédii (neúměrně vysoký a nevyhnutelný trest)

- 2** lyrickoepické básně, převážně forma lidových balad, ale i jiné druhy lidové epiky – pohádka (*Zlatý kolovrat*), pověst (*Věštkyňe*), legenda (*Záhořovo lože*)
celkem 13 skladeb

3 báseň **Kytice**

úvodní, symbol mateřidoušky na hrobě zemřelé matky je útěcha pro její děti – sirotky (duše matky se vtělila v kvítek); 2. část – posílání sbírky – autor přirovnává své pověsti ke kytici uvité z mateřidoušky; matka jako symbol vlasti, národa; autorův výklad původu bájí i svého záměru

báseň **Poklad**

námět Velkého pátku – odkrývají se poklady; matka pro bohatství zapomněla v jeskyni (otevřené skále) dítě; po roce se v modlitbách k dítěti vrací, myslí jen na jeho záchranu, bohatství ji už neláká (zlato se proměnilo v kamení)

báseň **Svatební košile**

balada o návratu mrtvého milého; dívka prosí v modlitbách, aby se vrátil, jinak vyhrožuje sebevraždou (= provinění); mrtvý milý si přichází pro nevěstu v měsíční noci, vezme jí modlitební knížky, růženec i křížek po matce a spěchají na hřbitov; dívka se skryla v umrlčí komoře, zachránila se modlitbami a pokáním (život vítězí nad smrtí)

báseň **Polednice**

rozhněvaná matka přivolala na neposlušné dítě polednici, pak se ho snažila zachránit, ale v náručí ho udusila

báseň **Zlatý kolovrat**

pohádka (námět B. Němcové) o krásné Dorničce, která se měla stát ženou krále, ale nevlastní matka s dcerou ji v lese zabily; zločin vyšel najevo – za zlatý kolovrat, přeslici a kužel stařeček vyměnil dívčí ruce, nohy a oči a živou vodou dívku zahojil; podvedený král obě zlé ženy potrestal stejně jako ony Doru; odsouzeno sobectví a touha po bohatství, zvítězilo dobro

báseň **Štědrý den**

touha po poznání budoucnosti; sestry Marie a Hana prosekaly o půlnoci led ⇒ vidina Haniny svatby a Mariiny smrti ve vodní hladině se splnila; příběh vytvořen uměle, využity lidové obyčeje ⇒ o budoucnosti raději jen snít

báseň **Holoubek**

balada; mladá žena zabila svého muže a znovu se vdala; nad jeho hrobem tklivě zpíval holoubek o její vině ⇒ svědomí ji dohnalo k sebevraždě

báseň **Záhořovo lože**

polemika s Máchou (jeho revolta, ale Erbenův smysl pro řád, mravní zákon); báseň o vině a odpuštění (motiv dobra); legenda barokně romantická; cesta mladého poutníka do pekla (otec ho úpisem zaprodal Satanu), setkání se zločincem Záhořem, který mu o pekle vypravuje; mladíkův návrat – zdrtil Záhoře zprávou, že na něho v pekle čeká úděsné lože ⇒ Záhořovo pokání (90 let), obrostl mechem, z jeho kyje vyrostla jablň ⇒ získává odpuštění

báseň **Vodník**

krutý zásah zlé nadpřirozené síly – neposlušná dcera se utopila, stala se vodníkovou ženou, stýskalo se jí po matce, navštívila ji, ale nevrátila se a opustila dítě ⇒ krutá vodníková pomsta; střetnutí dvou mateřských lásek, bezvýchodná situace volby; 4 zpěvy, 4 různé scény i časová období; vliv lidové pověry (víra v sen); využití refrénu, zvukomalby, dramatické dialogy

báseň **Vrba**

sepětí mladé ženy s vrbou (zakletí); vrba byla skácena ⇒ žena zemřela; kolébka pro dítě z vrbového dřeva = matčino náručí; píšťalka z vrbového proutí = matčin hlas

báseň **Lilie**

balada o dívce, která se po smrti vtělila v bílou lilii; v noci jako dívka okouzlí muže a stane se jeho ženou; chrání ji (květ) zdí před sluncem; v jeho nepřítomnosti dá matka zeď zbořit a tím dívku zahubí

báseň **Dceřina kletba**

balada; rozmluva matky s dcerou, která zabila své dítě a chce se oběsit; proklíná svého svůdce i matku

báseň **Věštyně**

alegorie; projev vlastenectví, víra v budoucnost národa; motiv národního smutku a naděje (motiv prorocství); věštyně jako Libuše předpovídá osudy českého národa

- 4 kompozice** skladby – přesný stavební záměr (vzájemně si tematicky odpovídají básně 1. a poslední, 2. a předposlední atd.)

např. Kytice – Věštyně (motiv národního smutku a naděje, matka = vlast, národně buditelské a politické poselství)

Poklad – Dceřina kletba (motiv mateřské viny)

Svatební košile – Vrba (vztah mrtvých k živým)

Polednice – Vodník (nepřátelské nadpřirozené bytosti)

Zlatý kolovrat – Záhořovo lože (motiv dobra, pohádkový námět)

proti Štědrému dni měla být báseň Svatojanská noc – nedokončena (tajemná roční období)

Holoubek měl být středem sbírky

Lilie – balada přidána ve 2. vydání (1861)

- 5 jazyk**

jazykové prostředky spjatý s obsahem: lidové prostředky, zvukomalba, živé dialogy

popis osob – stručnost, ale názornost – Polednice: *malá, hnědá, tváře divé,*

pod plachetkou osoba

Zlatý kolovrat: *vyšla babice kůže a kost*

líčení krajiny – úsporně, ale názorně (jediným veršem) *okolo lesa pole lán*

okolo hřbitova cesta úvozová

metafory, epiteta, apostrofy, epifory, epizeuxis, elipsa

EURÍPIDÉS MÉDEA

- 1** Korinthos, mytický starověk i období athénské otrokářské demokracie

- 2** mytologický námět – závěr báje o Argonautech

a zlatém rounu; jeho vlastník mohl dosáhnout vlády jako dědic krále Kréthea; do Korintu prchá Médea s lásonem a dvěma synky potom, co přesvědčila v lolku dcery krále Pélia, aby rozsekaly otce na kusy; tak pomohla lásonovi pomstít otcovu smrt; lásona, vůdce Argonautů, zachránila a pomohla mu získat zlaté rouno; zamilovala se do něho, ale poznala, že ji chce opustit (oblíbil si Glauku, dceru korintského krále Kréonta, a chystal se s ní oženit); Médea je Kreontem vykazována za země ⇒ touha Médey pomstít se: vyžádala si den na rozmyšlenou, kam odejde (nemá vlast, kvůli lásonovi zabila bratra, zradila otce, kolchidského krále Aieta); přijala nabídku krále Aigea

poznámka

(431 př. n. l.), antická řecká tragédie

do Athén ⇒ zajistila si jeho ochranu, aby mohla uskutečnit hrůzný záměr: lásonově nevěstě poslala vzácné šaty a zlatý věneček do vlasů, ale jejich jed zahubil ji i Kreonta (šaty vzplály a nevěsta uhořela); pak zabila své a lásonovy dva syny a z jejich smrti obvinila lásona; v dračím voze svého děda, boha Héliu, odlétá do Athén i s mrtvolkami svých synů

3 MÉDEA

žena barbarka, **podle pověsti** kouzelnice, která tak milovala lásona, že byla ochotna pro něho zradit kohokoli, a pak, jím zrazena a opuštěna, pro důvodnou nenávist k němu schopna nejhrůznějších činů; **v Eurípidově pojetí** – zachycena jako trpící žena, zrazená ve své velké lásce; ocitá se v mezní situaci, k činu se odhodlává v krajním zoufalství po těžkém duševním konfliktu = novátorství a autorova odvaha (v Athénách měla žena podřadné společenské postavení – viz o tom Médein monolog); Médea jedná ne již podle etiky athénské obce, ale jako konkrétní a společensky nezávislý jedinec (vliv sofistické filozofie) = **důraz na duševní život člověka** ⇒ psychologizace jeho jednání (na úkor funkce chóru); v popředí duševní boj hlavní hrdinky v jednotlivých scénách, citová vznětlivost, vášnivost lásky i nenávisti, vnitřní logika jejího myšlení – ženy nespoutané konvencemi *“Neboť žena je tvor bázlivý / a nestatečný, jak jen uzří krev; / však zneuctí-li kdo lože manželské, / je krvelačná, jako žádný jiný tvor.”*

její čin je vykoupěn božským zásahem (deus ex machina) – autor nedovedl konflikt vyřešit

IÁSON – věrolomný, sobecký, nevďečný; opustil Médeu z vypočítavosti, bezcitně

4 zrealnění mýtu, náznak **kritiky bohů i nedostatků athénské demokracie**; propagace zrovnoprávnění žen s muži

5 mytologický námět jen prostředníkem k zachycení psychologie ženy zrozené v lásce; v popředí vášnivý dialog, potlačena funkce chóru (nezasahuje do děje); využití lyrických prvků

LION FEUCHTWANGER LIŠKY NA VINICI

1 boj amerických osad o nezávislost; předvečer Velké francouzské revoluce

2 3 části románu:

Zbraně pro Ameriku – organizování pomoci Francie americkým osadám; vedlejší děj a vyvrcholení – návštěva rakouského císaře Josefa II., bratra Marie Antoinetty, u jejího muže, francouzského krále Ludvíka XVI. ⇒ radí mu operaci, aby zplodil následníka trůnu

Aliance – úsilí o uznání Unie 13 amerických osad, podpora Francie

Cena – význam Voltairův, úspěšná premiéra Baumarchaisovy opery Figarova svatba

3 podle autora je hlavním hrdinou *“neviditelný řidič dějin ... pokrok”*; historické postavy, zvl. **PIERRE BEAUMARCHAIS**, dramatik a úspěšný podnikatel (zbraně pro Ameriku), schopný riskovat a nahradit ztráty; oceněn Kongresem Unie za pomoc, vydal Voltairovo dílo; Figarova svatba vyjadřuje předrevoluční nálady ⇒ vliv na revoluční situaci ve Francii

BENJAMIN FRANKLIN

významný přírodovědec, moudrý filozof, klidný a vyrovnaný; zásluha o osvobození amerických osad

4 **odsouzení násilí, nesvobody**, bezpráví; touha po harmonickém životě

poznámka

(1947–1948), německý historický román

- 5 poutavé vyprávění; mistrně spojen historický námět s psychologickou problematikou a **aktualizací** (historická paralela současnosti)

GUSTAVE FLAUBERT PANÍ BOVARYOVÁ

- 1 prostředí provinční normandské měšťanské společnosti, pol. 19. stol.

- 2 hluboce psychologicky prokreslený příběh o ztrátě iluzí romanticky založené ženy; v úvodu naznačeno dětství a mládí lékaře Bovaryho, po vystudování lékařství sňatek kvůli penězům a podle přání rodičů s bohatou městkou; po její smrti seznámení a sňatek s Emou, která však nemůže ve všedním manželství s venkovským lékařem nalézt uspokojení a smysl života; pozná nudu a banalitu maloměstského života a pod vlivem romantické četby hledá opravdovou

vášně a lásku, chce zapomenout na to, co žije, uniknout hlouposti a prázdnotě, pokrytectví doby a prostředí, touží po vzrušujícím citovém životě (milostné dobrodružství a rozptýlení se světákem Rudolfem, který ji opustí, když s ním chce utéci, povrchní poměr s advokátním koncipientem Leonem, jehož finančně vydržuje, finanční těžkosti ji vedou za lichvářem Lheureuxem, zrazena je i vypočítavým lékárníkem Homaisem); její iluze se však rozprchávají, prohlubuje se rozčarování a deziluze ⇒ morální a fyzická zkáza: nenachází východiska z milostných dobrodružství a finančních potíží, je dohnána k sebevraždě (otrávila se); závěr – smrt Bovaryho (o milostných pletkách Emmy se dozvěděl až po její smrti, ztráta majetku, zlomen Eminou tragédií) × úspěch Homaisův (ironicky – symbol vítězného měšťáctví)

3 EMA BOVARYOVÁ

dcera bohatého sedláka, vychována v klášteře, krásná, ale rozmařilá a povrchní, hledá smysl života a vzrušující dobrodružství mimo všední život, touží po přepychu, vášnivě lásce, žije jen svými iluzemi, trpí v zajetí šedivého prostředí; od romantických postav se liší: není pasivní, o své lásce rozhoduje sama, z vlastní vůle, ale deziluze ji zabíjí = literární typ tzv. **bovarismu** (útěk od skutečnosti k iluzím)

KAREL BOVARY

venkovský lékař, sice dobrák, ale nesmírně omezený, jednoduchý, těžkopádný, po celodenních cestách za nemocnými unavený a nečinný

v 7. kap. výstižná přirovnání: „*Karlovy řeči ploché jako chodník na ulici ... Její život studený jako podkrovní světnička s vikýřem na sever.*“

LÉKÁRNÍK HOMAIŠ

upovídaný, plný frázi o pokroku, filozofii, vědě; typický měšťák, patolízal, honí se za získáním čestného kříže (viz poslední věta románu), naopak spokojený se stávajícími poměry, buduje úspěšně své pozice a myslí jen na svůj prospěch; ostatní postavy a jejich jednání rovněž odpovídají společenskému postavení, např. svěťácký **Rudolf** dočasně splňuje Eminy sny o lásce aj.

- 4 analýza života měšťanstva, **kritika licoměrnosti maloměstského světa** (lež, přetvářka, pokrytectví); vznik, růst a rozpad romantických iluzí vlivem odlišných společenských vztahů

konfrontace: svět snů (pokus o únik z ubíjejícího světa, ale jen sebeklam) × realita (zvěčněné mezilidské vztahy); oba světy jsou ironizovány

poznámka

(1857), francouzský kritickorealistický psychologický román

zajímavost

podtitul Mravy francouzského venkova

- 5** román o 3 částech; úvod jakoby načrtnut ústy Bovaryova spolužáka; hlavní příběh v podání nestranného a nezaujatého vypravěče – jen konstatuje fakta (pohled shora)
- **vypravěčské schopnosti** (důraz na konkrétní detail), střídání vypravěčských postupů, umění psychologické zkratky a úspornosti výrazu
 - **výstižná charakteristika postav** – jejich jednání odpovídá společenskému postavení a zařazení, ale přitom zachována individuální jedinečnost; osudy postav odrazem jejich povah; mistrovské zobrazení lidských vášní a citových stavů, **důraz na psychologizaci postav**
 - román **realistický**, sice s prvky ještě romantickými, ale již i naturalistickými (nezaujatá registrace syrové skutečnosti – jako u *Zoly*), ne obraz společnosti jako syntéza (tj. rozdílnost od encyklopedismu *Balzacova*)
 - inspirace – skutečná událost let 1851–1856; po časopiseckém vydání podána žaloba pro ohrožení mravnosti a urážku náboženství (v r. 1856, stejně jako odsouzeny *Baudelairovy* Květy zla); po zrušení žaloby vyšlo knižní, ale zkrácené a upravené vydání

LADISLAV FUKS PAN THEODOR MUNDSTOCK

- 1** okupace (od konce r. 1941 po heydrichiádu); židovské prostředí

- 2** příběh starého osamělého Žida pana Mundstocka – trpí očekáváním předvolání k transportu do koncentračního tábora; rozhodl se systematicky připravovat na to, aby unesl útrapy, aby unikl zešílení a přežil; v úvodu hovoří se stínem (Mon) – svým druhým já – zpovídá se ze svých myšlenek, prožitků, obav, představ; vede dialog i se slípkou, kterou chová v bytě; kontakty se sousedy, s rodinou Šternových a ostatními Židy – utěšuje je; 2. část knihy komponována jako detailní příprava na transport, život v koncentračním táboře a na smrt ⇒ hledá všechny možné situace, podrobně do jednotlivostí propracovává postupy + vytrvalý praktický výcvik (hra o život); když je připraven, uvědomí si realitu, Mon mizí, ne však absurdita; Mundstock se vrací do reality, nemá strach z gestapa, koncentráku ani smrti – ale paradox: umírá tragickou náhodou před seřadištěm uprostřed ulice pod koly auta, a to vlastní nepozorností; systém, který ho měl chránit, je příčinou jeho záhuby

- 3** bývalý bezvýznamný úředník **THEODOR MUNDSTOCK** – psychicky zdecimovaný agresivní atmosférou doby (nacistický teror, rasismus, antisemitismus), hledá vnitřní sílu, východisko z útrap; jeho život redukován na izolaci od každodennosti, omezován vyhláškami, zákazy; jeho slabost, bezmocnost, úzkostlivá citlivost omezuje možnost vzdoru ⇒ únik do představ, snů, života na pokraji přeludu; marná naděje; nepoddat se okupačnímu šílenství nelze metodou rozmyslného propočtu; tragikomická postava se mění v tragickou

Mon

ztělesňuje ne hrdinovu rozpolcenost duše, ale trýzněný rozum; jedná jako lidská bytost, ale je to přelud, niterný přízrak, odštěpená část Mundstockova nitra

- 4** obraz úděsné a zlé reality, tragická grotesknost situace Židů, zachycení jejich niterného dění, myšlení; konflikt lidské bezbrannosti s brutalitou

obžaloba fašismu, odsouzení nelidskosti; vyjádření úzkosti člověka ohroženého vůbec (existenciální otázky, posun chápání prózy jako podobenství) ⇒ problematika člověka v odlidštěném světě a v mezních situacích

- 5** **psychologická próza**, monograficky komorně zaměřená (vnitřní svět titulní postavy), absurdnost, **groteskní tragika**

poznámka

(1963), psychologicko-filozofický román (debut) – 2. vlna válečné prózy

- vypravování v **er-formě**, ale vše vnímáno očima ústřední postavy; **prolínání reálných a fantastických prvků**, převaha dialogů reálných (se Šternovými, se soudedy aj.) i pomyslných (se stínem Monem), samomluv, vnitřních monologů; hranice reálna a představ se stírají, záměny skutečnosti a fikce; jednání postavy se objasňuje postupně (Mundstockův dvojník Mon líčen jako skutečná bytost, až ve 13. kapitole odhaleno, že žije jen v jeho představě) ⇒ obraz složitosti lidského nitra
využití motivů a detailů (vzpomínky na předválečný život), opakování slov, obrazných významů (motiv prachu – biblické úsloví ⇒ vědomí nicotnosti a pomíjivosti jedince, motiv hvězdy), změny významů slov
- **kompozice**: netradiční **novost** zpracování běžného tématu: ne ucelený příběh bezbranného člověka, ale **postižení intenzity a hloubky**, v jaké byl konflikt **prožíván** (konkrétně, jedinečně, člověkem niterně krajně senzibilním, křehkým, rozbolavělým) – lineární variační řada, přiřazování kapitol bez stupňování; série obmně, shromažďování detailů židovského života ⇒ obraz stísněnosti, izolace, vyčlenění společnosti
- **jazyk**: židovská jména, výrazy, jména židovských svátků, topografie pražské židovské čtvrti, vršení detailů a dat

FEDERICO GARCÍA LORCA KRVAVÁ SVATBA

- 1 španělská vesnice, meziválečná doba
- 2 jednoduchý děj: v den sňatku ženich opuštěn nevěstou, která jde za skutečnou láskou (milencem Leonardem), bez ohledu na zákon morálky a cti; svatebčané a ženich touží po pomstě, pronásledují milence ⇒ krvavá tragédie: smrt ženicha i milence o svatební noci; závěr – nářek žen nad oběma mrtvými
- 3 postavy určovány rozhodující vášní související s dramatickou situací (ne realisticko-psychologická determinace charakterů); zosobnění citů a vášní: smyslnost, mateřská láska ap. v postavách jako: **NEVĚSTA, MATKA, OTEC, ŽENICH, SOUSEDKA** = archetypy (pratypy, praobrazy) + postavy nadreálného, démonického světa (snové přízraky) – **LUNA, ŽEBRAČKA**
- 4 básnický **zpěv o lásce a krvi**:
vyjádření ortodoxní morálky španělské vesnice × individuální citové živelnosti; osudová síla milostné vášně (jedině v ní jsou hrdinové opravdoví, pravdiví, odpovídají své vnitřní podstatě) × její tragika (neuskutečnitelnost, protože naráží na morální normy, předsudky a společenské konvence)
konflikt: osudové lásce se nelze vyhnout a nelze se ztotožnit s existencí, která brání touze plně žít ⇒ neřešitelná situace, volba činu vede vždy k zániku
kritika typicky španělského prostředí (pojetí cti, sexuální nesvobody, postavení ženy ve společnosti)
- 5 tříaktová básnická tragédie členěná do 8 obrazů; převaha prózy, ale střídavě veršované pasáže v lyrických, citově vypjatých situacích + obřadní písně (zvl. svatební); strohý děj – podněty v domácí životní i umělecké tradici
 - baladicko-lyrická atmosféra – odpovídá i jazyku: vášnivý lyrismus dialogů, dynamická dramatická tradice, napětí, básnická obraznost, poetičnost; spojení lidové tradice (vliv andalusského folkloru) s moderností
 - inspirace – skutečná událost, reálný příběh ⇒ přenesen do obecné tematické roviny

poznámka

(1933), moderní španělská básnická tragédie o 3 jednáních

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

STO ROKŮ SAMOTY

1 fiktivní tropická obec Macondo; historie od dob koloniálních v minulém stol. až do 60. let 20. stol.

2 rozsáhlá kronika obce – fantastické, půvabné i kruté příběhy 6 generací rozvětvené rodiny Buendíů, španělských vystěhovalců, kteří po staletí žili ve vnitrozemské jihoamerické vesnici; nejstarší Buendia se rozhodl odstěhovat co nejdál ⇒ nesmyslná pouť do země, která jim nebyla zaslíbena; po 2 letech cestování založena obec Macondo na mořském pobřeží; stoletý osud rodu; výchozí příběh – pokrevní hřích, hlavní téma: počátky, rozkvět a úpadek Maconda; milostná dobrodružství, objevy, vynálezy, občanské války aj.; záračné podáváno jako samozřejmé a všednodenní, naopak reálné jevy považovány za fantastické (kino, vlak aj.); obraz **samoty** a osamělých postav: samota **osobní** (nedostatek lásky, přátelství a porozumění), **společenská** (nedostatek společného úsilí v boji proti násilí a moci, za spravedlnost, neexistence solidárnosti); lidé samotu dobrovolně přijímají ⇒ žijí proto ve světě bez perspektiv, který musí zaniknout; překonávají ji jen poslední dva členové rodiny, ale sobectví a incestní láska není schopna zachránit rod; závěr – Macondo zničeno větrnou smrští

3 6 generací rodu Buendíů

nejstarší – **JOSÉ ARCADIO BUENDÍA** (zakladatel obce) a manželka **ÚRSULA** + rodiny jejich přátel; představitel nejhlubší samoty – plukovník **AURELIÁN BUENDÍA** a jeho samota moci

4 **fiktivní mikrosvět obrazem makrosvěta** (stoletá historie Kolumbie a Latinské Ameriky 19. a 20. stol.), obecně i **vývoj lidské společnosti** od patriarchátu k současnosti + mýtus o stvoření a zániku světa; obraz samoty (každý žije sám pro sebe, bez lásky a solidárnosti), boj za změnu světa se mění v boj o moc; obraz světa samoty vyjadřuje nutnost a možnost změny, ale obtížnost jejího uskutečnění = svět bez perspektiv i svět minulosti ⇒ **varování před** „smrtí zaživa“, **životem beze změn** (= smrt, ač lidé ještě nezemřeli) × význam paměti lidstva a historie (= přežívání po smrti těch, kteří nejsou zapomenuti); životním nebezpečím pro člověka i společnost je zapomenout vlastní historii

5 dílo **magického realismu** – prolínání dvou světů – reálného a fantastického (vlastní vypravování spisovatele + magický, mytologický, snový svět); hranice se prolínají; příhody a jevy jakoby jedinečné, ale ve skutečnosti jen obdobou obecných jevů: násilí, láska, samota, nespravedlnost + paralela s biblickými příběhy (geneze, prvotní hřích, vyhnání z ráje, potopa, apokalypsa)

- napětí: svět fantazie × reálna, komično × tragično, historie × mýtus, + atmosféra násilí při zachycení politických událostí
- **kompozice**: množství epizod; východisko vypravěče – stará epická tradice (báje, pohádky, eposy)
- 2 časové plány: stálé plynutí času v románu (neustálá změna, stárnutí, umírání, rozvoj, úpadek a zánik Maconda) × návratnost času a bezčasí v mýtu (opakování ročních období, zastavování času, život postav i po smrti)
- spojení obou časových rovin ⇒ nadčasovost mytologického světa zbavena ideálnosti × v jedinečnosti historického období skryty obecné konstanty historie lidstva, podstata nespravedlnosti, násilí, falšování dějin
- historický čas × mytologická věčnost ⇒ nic podstatného se nezměnilo, ale nic není věčné

poznámka

(1967), latinskoamerický (kolumbijský) román, dílo magického realismu

ALLEN GINSBERG

KVÍLENÍ A JINÉ BÁSNĚ

- 1 sbírka lyrických básní tematicky souvisejících s úvodní básní Kvílení; upřímné a otevřené vyjádření vlastních pocitů, převážně negativních: obraz děsivé skutečnosti, výsměch tradičním americkým hodnotám (bohatství, úspěch, loajalita), ale i kritika americké civilizace (neláska, zlištnost, odcizení, obava z atomové smrti, agresivita, rasismus, sociální rozdíly); protest proti tomu cestou tzv. vnitřní emigrace (oficiální svět nebrán na vědomí); snaha proti hrůze doby docílit pocitů přechodné blaženosti, extáze vlivem drog, sexu, alkoholu, tuláctví, džezové hudby, orientální filozofie zen-buddhismu = hledání **vnitřní svobody**; snaha, aby nebyli konzumní společností pohlceni

poznámka

(1956), básnická sbírka amerického autora, představitele tzv. beat generation

- 2 **volné řazení** obrazů (surrealistická imaginace), **prolínání** komických situací a patosu
- **kontrasty**: naturalistické až obscenní zobrazení × extaticky vzrušené vize (v nich výzvy k boji); na sbírku lze uplatnit **trojí výklad pojmu** beat generation: zbitá generace (tj. unavená životem), blažená generace (tj. únik z tohoto stavu), generace tvořící v jazzovém rytmu be bopu;
 - **lyrický subjekt** (básník) = zpočátku patetický rétor, soucitný pozorovatel, postupně vyjadřuje autentický prožitek (vliv osudu matky – její šílenství a smrt, i pocitů šilence, bídy generace), v pozadí mýtus Kristova utrpení
 - litanické básně, jakoby nářky, svědectví o generaci „ničené šílenstvím doby“; bezprostřednost a otevřenost vyjádření, odvážná obžaloba světa

- 3 báseň **Kvílení**
zachycuje krizové momenty velmi citlivého autora – obrazy naturalistické a obscenní, záměrně nelibivé, ale i obrazy vizí ⇒ autentický prožitek
3 části básně + Poznámka pod čarou ke Kvílení; věnování J. Kerouacovi, W. S. Burroughsovi a Nealu Cassadymu = představitel beatníků
1. **část** – bezprostřední pocity, pohled na svět (soubor nesouvislých momentek) shrnutí celého života, otevřenost, výkřiky zoufalství
 2. **část** – oslovování „Molocha“ moderní nelidské civilizace, v němž hledá příčinu zbídačení × extáze, vize: individuum ve spojení s „řekou“ – „ulicí“, spontánním pohybem mas
 3. **část** – přímé oslovení trpícího člověka, šilence Carla Solomona, ztotožnění se s údělem pacienta v newyorské psychiatrické léčebně, zdůraznění soubytí fyzického subjektu s ním, zklidnění + apokalypsa absurdního a věčného boje za osvobození osobnosti
- Poznámka pod čarou ke Kvílení** = dovětek:
litanie, vzývání „svatosti“ každodenních věcí (svatý je sténající saxofon, mrakodrap, chodník, tajemná řeka aj.) = tematika všednosti, most k dalším básním sbírky (**Samoobsluha v Kalifornii**, **Transkripcie varhanní hudby**, **Slunečnicová sůtra** aj.); většinou básně pocitově kladné (snaha překonat beznadějně šílenství) × báseň **Ameriko** = soupis nesplněných přání a výčitek zemi (autor jí „dal vše a teď nemá nic“)

- 4 dlouhé, rozsáhlé rytmizované volné verše často s přesahy; hlučnost, drsnost výrazu, rétorický patos; verše připojované obvykle souřadící spojkou a; výchozí obraz + řetězec přívlaskových vět s opakovaným zájmenem „kteří“; v 2. zpěvu převaha apostrofy na začátku veršů nebo skupin veršů = oslovování „Molocha“; bohatá metaforika
- vliv *W. Whitmana* (zvl. básně Zpěv o mně), *A. Rimbauda*, *Nového zákona* a *zen-buddhismu*

JARMILA GLAZAROVÁ

ADVENT

1 beskydská vesnice, statek na samotě; událost jediné noci

2 příběh nešťastné Františky a nemanželského syna

Metoda; její nastávající manžel smrtelně zraněn pádem stromu při práci v lese; po narození syna na vesnici upadla v opovržení; sňatek se stárnoucím vdovcem, sedlákem Podešvou – snaha zajistit domov dítěti i za cenu ponížení a bezprávného života; nevlídné prostředí zanedbávaného statku + zlá stárnoucí služka Rozína, gazdova milenka; utrpení Františky a otčímem nenáviděného chlapce; děj se odehrává v jedné mrazivé noci, kdy Františka při hledání syna Metoda, který utekl z domova, přistihla sedláka se služkou Rozínou v seníku; způsobila požár, v němž oba uhořeli; šťastné shledání s dítětem ⇒ naděje na lepší život, úsilí zachránit ho, zbavit se zla; okamžik mateřského štěstí prožíván zároveň s radostnou biblickou zvěstí hvězdy nad Betlémem (konec adventu, očekává se narození Krista)

3 **FRANTIŠKA PLEŠNÍKOVÁ** – krásná, ale chudá svobodná matka; marné úsilí vytvořit nový domov pro dítě pracovitostí, obětavostí a láskou
vdovec, sedlák **PODEŠVA** – slaboch, hrubián; bezcitnost a drsné chování

4 **tragika mateřské lásky**, bezvýchodnost neplnoprávného postavení svobodné matky na vesnici; omezující před-sudky, pokrytectví; místo lásky rozhoduje sobectví, vypočítavost, společenská nadřazenost; marný zápas se zlem

5 **baladická stylizace** novely

- děj ve zkratce, dramatický spád, reportážní záznam faktů; od 2. kapitoly děj podán **retrospektivně** (zpětný pohled); jednotlivé epizody vedeny objektivním autorským vypravěčem + prudké konflikty hlavních postav (mravní jednání × neupřímnost, předstírání); dramatické momenty – necitelné a hrubé jednání paralelně s personifikací drsné přírody (*mraky se přivalily, mlžná zátopa ... se sune večerem i dlouhou nocí*); citově
- odstíněné výrazy: Metod jako *kravař, všivák, ogařisko* × *ubohý skřítek, zoufalý kašpárek*
- hromadění slov významově blízkých (*nárek, pláč, křik*), lyričnost, obraznost, vnitřní monology
- severomoravské nářečí v přímých promluvách postav

poznámka

(1939), psychologicky laděná próza s baladickou stylizací

JOHANN WOLFGANG GOETHE

FAUST

1 podle pověsti z 16. stol. (lidové knížky o doktoru Faustovi)

2 námět – volná návaznost na starou pověst; Faustova nespokojenost a touha po poznání ⇒ zaprodal duši ďáblu; v Goethově pojetí má tradiční námět nový smysl; 3 vstupy v úvodu:

Věnování – autorova elegická vzpomínka na rané zpracování námětu (Urfaust) a inspiraci ke hře

Předehra na divadle – úvaha o umění a divadle = podobenství světa (promluva ředitele, básníka a komika)

poznámka

(1808 I. díl, 1832 II. díl)

zapamatuj si

2dílná dramatická filozofická báseň, dílo německého preromantismu

Prolog v nebi – úvod do 1. dějiště hry (promluvy archandělů Rafaela, Gabriela a Michaela); dialog Mefistofela a Stvořitele – stvrzena dohoda o budoucnosti Fausta (buď prokáže hodnotu nebo bezcennost člověka)

1. díl – volný sled 25 scén:

Faustova touha po poznání (Noc), setkání s Mefistofelem, uzavření dohody stvrzené krví: dosáhne-li klidu a uspokojení, propadne jeho duše peklu (Studovna); aby Mefistofeles odvrátil Faustovu touhu po vědění, snaží se ho přivést k smyslovému životu: návštěva studentské pitky (Auerbachův sklep v Lipsku), navrácení mládí (Čarodějnická kuchyně), láska k půvabné Markétce (Ulice, Zahrada, Besídka), Markétčiny pochybnosti a zoufalství (Markétina zahrada), Markétka zaviní smrt matky a bratra, je odsouzena za vraždu svého nemanželského dítěte a očekává trest; Faust odveden za radovánkami (Valpružina noc, Sen Valpružiny noci), uvědomuje si svou vinu (Ponurý den), usiluje o vysvobození Markétky z vězení (Žhář), ale podlehně Mefistofelovi a opustí ji; Markétka odmítne Mefistofelovu pomoc (zbaví se ďábelské moci), její duše je zachráněna boží vůlí

2. díl – 5 jednání:

Faust propadá zoufalství z Markétčiny smrti, proto vystaven pokušením a vášním "velkého světa", aby se rozptýlil ⇒ filozofická alegorie; nejdříve je v pohádkovém světě na císařském dvoře, získává si císařovu důvěru a vděčnost, protože vynálezem papírových peněz zachrání říši před úpadkem; v 2. jednání s Mefistotelem a umělým člověkem Homunkulem, vyrobeným bývalým Faustovým učněm Wagnerem, letí do mytické řecké doby, kde je svědkem klasické Valpružiny noci, v 3. jednání uzavírá sňatek s nekrásnější ženou starověku, spartskou královnou Helenou, ve 4. jednání po smrti jejich syna Euforiona přenesen na velehory, z nichž sestupuje do nížin a pomáhá císaři bojovat s nepřítelem; za odměnu si vyžádá pás bažinaté krajiny u moře, aby ji zúrodnil a osídlil svobodnými lidmi; 5. jednání – zestárlý a osleplý vládce krajiny umírá po vyslovení dalších plánů; Faust sice fyzicky podléhá, ale jeho duše – symbol osvobozeného lidského rodu, věčně spějícího dopředu, je zachráněna, spasena

3 FAUST

proti tradiční podobě posun ⇒ rozkolísanost hrdiny (touha po poznání a moci, je bez předsudků vůči zlu, touží po kráse i tvůrčí aktivitě; věčně nespokojený středověký učenec – původně rebelant proti staré společnosti a myšlenkovým konvencím, toužící stále po novém poznání, se mění: = i autorův myšlenkový vývoj) v představitele čínorodého lidstva, uskutečňuje jeho sny, nekonečné hledání pravdy a přetváření světa (právo svobodně myslet, hledat cesty k cíli i přes utrpení

„Jen pak jsi hoden svobody a žití, když rveš se o ně den co den.“

MEFISTOFEL

symbol zla; pochybovačnost a výsměšný skepticismus

4 smysl lidského života je ve službě lidstvu; Faustovo životní úsilí postaveno mezi **principy zla a dobra**, zničení a vykoupení; chápání světa založeno na víře v člověka a na poznatcích vědy; symbolická alegorie – spor boha s ďáblem na nebi, opakovaný na zemi v úmluvě Fausta a Mefistofela

● myšlenková **mnohotvárnost:**

konflikt vášně a svědomí, pesimismus × touha po poznání, po uspořádaném světě podle přírody, po šťastném životě; náročná a složitá cesta k ideálu, překonávání překážek; oslava tvůrčí práce člověka a vzájemného porozumění; v 1. díle prožitky citů a smyslů, v 2. díle moci, krásy a tvůrčího úsilí = etapy za novým poznáním a činy ⇒ podobenství o člověku věčně nespokojeném, hledajícím smysl života

5 básnická tragédie o 2 dílech (12 111 veršů); složitost a stylová mnohotvárnost; spíše romantická báseň než drama, prolínání tragických i komických prvků, vliv antického dramatu i starověkého indického dramatu, středověké hrdinské epiky i shakespearovského renesančního dramatu, lidového divadla i klasicistní tragédie; převaha verše (na jednom místě próza), střídání metrických schémat i rýmů

● sled výjevů: scény často kontrastní, prolínání časových rovin, citovost i racionální úvahovost

NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOL

MRTVÉ DUŠE

1 carské Rusko, venkov, 1. pol. 19. stol.

2 Čičikov putuje s kočím Selifanem a sluhou Petruškou po ruském venkově a skupuje velmi levně „mrtvé duše“, tj. zemřelé nevolníky, za něž statkáři museli platit daně, jako by byli živí, až do příštího sčítání lidu (vždy po 5 letech); doklad o tom, že je majitelem nevolníků, chce předložit bance, vypůjčit si na ně peníze, a tak snadno zbohatnout (za získané peníze koupit statek s živými nevolníky); za fiktivní nevolníky lze žádat i přidělení půdy zdarma v málo zalidněné oblasti; Čičikov si tedy zakládá kariéru na tom, že

předem počítá s lidskou hloupostí a ziskuchtivostí; jeho cesta po statkářích = galerie výrazných typů – kaleidoskop také živých mrtvol v carském Rusku; jeho počínání však končí skandálem, je odhalen (ples u gubernátora); opouští gubernii s tím, že bude pokračovat, ale již obezřetněji a rafinovaněji a jinde; ve fragmentu 2. dílu vytvořen příznivější obraz Ruska (Čičikov znovu obchoduje, setkává se ale s ideálními postavami panstva)

3 PAVEL IVANOVICH ČIČIKOV

uhlazený úředník upraveného zevnějšku, s vybranými způsoby, skrbllík, využívá lsti a příznivé dobové situace k zbohatnutí; člověk průměrných schopností, téměř bez minulosti, zakládá kariéru na mystifikaci (viz i *Revizor*); autor ho omlouvá jako oběť ziskuchtivosti

● bohatě odstíněná galerie výrazných **typů statkářů**: odporně sentimentální, neschopný, unylý **Líbeznický** (Manilov); neohrabaný, těžkopádný, ale vychytralý vyděrač **Psovský** (Sobakevič); žvanil, podvodník, opilec a falešný karbaník **Nozdrev**; lakomý, hrabivý nihilista **Plesnivec** (Pljuškin), u něhož touha po majetku přerostla v chorobnou mánii; spořivá, lakomá, hrubá, hloupá a omezená vdova **Korobočková**; řada provinčních úředníků, dam a slečen; postavy panstva z fragmentu 2. dílu jsou ideálnější: generál **Betrišev**, energický průmyslník **Murazov** (zasloužil se o osvobození Čičikova z vězení), průkopník pokrokových zemědělských metod **Kostanžoglo**, kníže aj.

4 satirický obraz **otřesných poměrů absolutistického carského Ruska, mravní úpadek** statkářstva a prodejnost úřednictva, prohnílost systému; skryté příživnictví panstva, triumfující zlo a trpící nevinnost; nízkost, malost odhalována hlavním hrdinou; v autorově **satíře a výsměchu** vysloven i stesk po ideálu, společenské a mravní dokonalosti

5 původní kompoziční záměr autora – trilogie dantovského typu:

obraz světa, jaký je, jaký má být, a světa proměněného; zachoval se jen 1. díl a část 2. dílu (ostatní přepracováno, nakonec autorem spáleno)

- **typ pikareskního románu** (putování, návštěvy hlavního hrdiny, různé společenské sféry, vzestup a pád) – viz podtitul
- mistrná výrazná charakteristika různých typů postav – i prostřednictvím jejich jmen
- vložená vyprávění jako paralely k hlavní postavě – kapitán Pětník (Kopejkin), Napoleon, Antikrist (motiv ďábelské úmluvy – kupní smlouvy)
- kontrast: živý – mrtvý, umrtvení – vzkříšení = mrtvé duše nejen nevolníků, ale i statkářstva (živé mrtvolky), v němž se změnilo celé Rusko ⇒ výchovný smysl románu

poznámka

(1842), ruský satirickorealistický společenský román; označen jako poema

zajímavost

podtitul Dobrodružství Čičikova
1. překlad do češtiny – K. Havlíček Borovský

- neobvyklé žánrové označení románu jako poemy
- proměny stylu, lyrické pasáže v úvahách a vidinách, zvl. přírodní líčení, např. metafora: *Rus – uhánějící jako trojka*
úvahové pasáže – o údělu člověka, jeho povinnostech, o umění, o vlastnostech ruského mužika, o Rusku
- autor – v pozici vypravěče, svědka i lyrického subjektu vypravování
- 1. ruský román přeložený do češtiny, a to poprvé *Karlem Havlíčkem Borovským*

NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOL

REVIZOR

- 1 malé provinční městečko, dům policejního direktora, rozmezí 24 hodin
- 2 příběh o falešném revizorovi (motiv záměny); očekávaný tajný příjezd revizora ⇒ obava, zděšení, špatné svědomí úředníků (podvody); příchod Chlestakova – „domnělý revizor“, všichni se mu dvoří, je podplácen, obdarován, přijímá stížnosti, nechá se hostit, dvoří se paní domu direktora, zasnoubí se s její dcerou a pak rychle odjíždí z obavy před prozrazením; podvod odhalen; v posledním výstupu příjezd skutečného revizora = opět výchozí situace + závěrečná scéna (představitelé městečka)
- 3 **CHLESTAKOV**
nepatrný petrohradský úředník, podvodník, lhář, povaleč a chvastoun; těží z hlouposti a strachu představitelů městečka a úředníků; jako domnělý revizor omylu využívá, bere úplatky ⇒ představa moci; všichni se ho obávají
jeho prohnáný sluha **OSIP**
POLICEJNÍ DIREKTOR
nicotná existence, malicherný, směšný, chová se důležitě a důstojně; ze strachu jedná bezhlavě jako zbavený vůle
Honrace:
poštovní **Špekín**, školní inspektor **Chlopov**, soudce **Ljapkin-ťapkin**, kurátor **Zamljanika**, lékař **Hübner**, statkáři **Bobčinskij** a **Dobčinskij** – charakteristika i jmény
- 4 **satira na úplatkářství, byrokratismus, odlidštěné mezilidské vztahy**; obecně – deformace charakterů vlivem peněz a moci; ostrá kritika byrokratického Ruska, hra o strachu a hlouposti
- 5 dějová zápleтка jako anekdota, **groteskní komika x tragika situace**; výstižné charakteristiky postav jako sociálních typů, zachycena jejich psychologie, projevuje se v promluvách

poznámka

(1842), ruská komedie o 5 jednáních

VÍTĚZSLAV HÁLEK

MUZIKANTSKÁ LIDUŠKA

- 1 vesnice, polovina 19. stol.
- 2 láska Lidušky k Toníkovi, ale rodiči donucena k sňatku s bohatým sedlákem; příprava svatby, Toník v domnění, že ho Liduška zradila, od muzikantů utekl; Liduška před oltářem svého vnucovaného ženicha odmítla, utekla z kostela, marně Toníka hledala na všech vesnických muzikách; neštěstím zešílela ⇒ přezdívka „muzikantská“ Liduška; kořenářka a zaříkavačka Frantina Lidušku uzdravila, Toník se vrátil

poznámka

(1861), povídka s venkovskou tematikou

3 LIDUŠKA

dceru Staňkových, nejkrásnější ze vsi, věrná Toníkovi, ale nedovedla se vzepřít rodičům

TONÍK JAROŠŮV

chudý vesnický muzikant, zoufalý nad svým osudem (houslista)

rychtář, STATKÁŘ KREJZA

vyhovoval představám Liduščiných rodičů jako její ženich (platil za nejbohatšího, ale zadlužen)

4 individuální tragédie – kritika chorobné touhy po penězích; **majetek ničí mezilidské vztahy a lidské štěstí** (Hálkovo úsilí přispět k mravní obrodě českého venkova)

5 prostý, srozumitelný jazyk

využití charakteristických prvků mluvené řeči („*Delejte, maminko, jak myslíte, ale já neudělám o vlas víc, než musím. A šťastná už taky nebudu.*“)

VÍTĚZSLAV HÁLEK NA STATKU A V CHALOUPCE

1 venkovské prostředí, minulé století (kolem 1848)

2 v opuštěné chatrči na břehu Vltavy žil pytlák Sejc – Klíma se synem Jírou a psem Vořechem; jedné noci byl v lese zatřelen jako pytlák; Jíra přijat za pasáka na statku sedláka Lísky; seznámení se s hospodářovou dcerou Lenkou; druhá Lískova žena šířila kolem sebe zlo – zanevřela na Jíru, týrала Lenku; oba mladí lidé našli klid a štěstí v chaloupce; objevili doklad o tom, že statek kdysi patřil Jírovým předkům; Jíra a Lenka se zaslíbili v lese u hrobu Jírova otce; když onemocněl sedlák Líška, vedli mu hospodářství, protože selka utekla; odmítli Lískovu nabídku, aby zůstali natrvalo; selka se v závislosti a zlobě, když pozorovala oknem, jak žije Lenka šťastná v chaloupce, zřítěla po strání dolů k řece a zabila se; zahynul i pes Vořech, který ji chtěl zachránit; děj dokreslen a spoluvytvářen krajinou

3 JÍRA

chlapec vyrostlý v přírodě a v souladu s ní, reprezentuje čistotu, přirozené morální kvality, smysl pro spravedlnost, odpor ke křivdě; je pracovitý, zručný, nezištný

LENKA

upřímná, milá dívka, hledající klid a štěstí

SEDLÁK LÍŠKA

v jádru dobrý, ale zaslepen vztahem k Lenčině maceše; není schopen zabránit křivdě a tyranství

4 oslava mládí, lásky, přírody, zároveň **společenská kritika**: majetkové rozdíly na vesnici (peníze určují mezilidské vztahy); konflikty řešeny v přírodě a v kladné vztahu k ní: **harmonie v přírodě vzorem člověku**; východisko ze sociálních rozporů – potrestání zla; nelad způsobený v jedné generaci bezcitnými sobci se zásluhou mladé generace odstranění: vzorné jednání přeneseno z chaloupky na statek, kde předtím vládla zvěř a tyranství

5 nejpoeetičtější Hálkova povídka; realistický obraz (popis) života

využití kontrastu: protiklad postaven, už v názvu povídky ⇒ zasahuje i do děje:

Lískův statek (bohatství, ale sobectví, zloba, bezcitnost, pýcha, nelidskost, rozvrácená rodina) × chaloupka (bída, ale idylické lidské štěstí, spokojenost, upřímnost, věrnost, charakterová ryzost); výchovná tendence; životné a jadrné postavy, poetičnost a půvab jazyka, srozumitelnost výpovědi

poznámka

(1871), povídka s venkovskou tematikou

JAROSLAV HAŠEK

OSUDY DOBRÉHO VOJÁKA ŠVEJKA ZA SVĚTOVÉ VÁLKY

1 Praha po sarajevském atentátu, zázemí i fronta, 1. světová válka

2 1. díl: **V zázemí** – Švejk jde na frontu (vozík tlačенý paní Müllerovou), před odvodní komisí, v blázinci, ve vojenské nemocnici, ve službách polního kuráta Katze, sluhou nadpor. Lukáše
2. díl: **Na frontě** – pěšky k posádce, setkání s poručíkem Dubem, cestování z místa na místo
3. díl: **Slavný výprask** – cesta vlakem do Uher, přes Slovensko do Polska, do předních pozic rakouské armády, na srbské a ruské frontě
4. díl: **Pokračování slavného výprasku** – nedokončen, Švejk náhodně padl do ruského zajetí, návrat k své marškupanii

3 postavy oddaných služebníků režimu:

PORUČÍK DUB

bývalý gymnaziální profesor, ztělesnění zla, podlosti, povýšenectví, lidské malosti; jeho směšnost

KADET BIEGLER

omezený horlivec, chorobně ctižádostivý

HEJTMAN SÁGNER

tupost, hloupost, bezmezná ctižádostivost

NADPORUČÍK LUKÁŠ

obojakost, vypočítavost, přetvářka i dobrosrdečnost, sleduje své zájmy a prospěch; poměrně inteligentnější než ostatní

POLNÍ KURÁT OTTO KATZ

opilec, pokrytec, snaha vyhnout se vojenské službě

v protikladu k nim:

lidové postavy (lidový odpor k válce a násilí), např. hostinský **Palivec**, paní **Müllerová**

hlavní postava – **VOJÁK ŠVEJK**

dvojakost – genialita × idiotství

chytrák, neustále aktivní, rafinovaný, nic ho nevyvede z míry, překvapivě obratně se vyrovná s každou situací, klidný „moudrý blázen“ × předstírá prostoduchost, loajálnost, uvádí k absurdnosti všechny zájmy státu, zákony, rozkazy – „prostomyslný dobrák“ ⇔ **destruktivní** typ, vytváří zmatek, rozklad vojska zevnitř, dezorientace; obrana proti nebezpečí, pocit volnosti i v nepřátelské společnosti; **internacionální** typ, dobově podmíněný (prohraje válku tomu, kdo ho do ní pošle)

4 obraz nesmyslné a kruté války, ničemnosti a surovosti

geniální satira na rakouský militarismus

výsměch prohnitosti rakouské monarchie

zdravý rozum prostého člověka × nesmyslnost války, ponižování člověka

poznámka

(1921–1923), satirický humoristický román

přečti si

zpočátku vycházel v sešitech na pokračování, ilustrace Josefa Lady

- 5 forma** románu: nedějová, uvolněná (volně přiřazované dějové epizody), v popředí Švejkovy rozhovory a vyprávění (osudy, zážitky)
- **jazyk:** obecná čeština, vojenský slang, argot, vulgarismy (funkce charakterizační), zkomolená němčina, hra se slovy; dokumentaristické postupy – citace vojenských rozkazů, předpisů, novinových článků a vyhlášek; písně, přísloví, průpovídky; živě hovorový spád
 - **groteska:** maska groteskního idiota, mystifikátora a nezodpovědného vojáka; humor hrubý, tragický, absurdní (obrana i ochrana)
 - **komika:** ironie, parodie, posměšné napodobování, kontrasty, nadsázka, výmysly, situační humor; neobvyklá spojení slov, asociace

VÁCLAV HAVEL ZAHRADNÍ SLAVNOST

- 1** období totalitního režimu, počátek 60. let v Československu

- 2** Hugo Pludek předurčen k tomu, aby dosáhl kariéry
 ⇒ dostane přesné instrukce, jeho řeč a chování se dokonale vytčenému cíli přizpůsobí; je z rodiny programově přizpůsobivé, přejímá názory otce, dovršuje je, až se zbaví posledních znaků své osobnosti ⇒ získáním lepšího postavení si osvojil potřebné praktiky a změnil se tak dokonale, že ho ani vlastní rodiče nepoznávají
základní téma je postaveno na **metafoře nedohrané šachové partie**; Hugo prochází celým dramatem, z jeho hlediska je život šachovou partií, z autorova hlediska je stavba hry šachovnicí; zahradní slavnost = kádrová akce Zahajovačské služby, která usiluje o polidštění byrokratické praxe Likvidačního úřadu; děj hry tvoří vršíci se absurdní nedorozumění, která vznikají z přesné aplikace modelů chování a názorů ústřední postavy; Hugo **úplně vyhrál** šachovou partii, ačkoli mu šlo jen o intelektuální cvičení ⇒ dosáhl likvidace Likvidačního úřadu i Zahajovačské služby a nahradil je Ústřední komisí pro zahajování i likvidování, ale také **úplně prohrál** (hraje na obou stranách šachovnice) ⇒ totální adaptací ztratil sám sebe, svou identitu

poznámka

(1963), absurdní drama, komedie

- 3** manželé **OLDŘICH A BOŽENA PLUDKOVI**, synové **HUGO A PETR** = typická česká rodina střední vrstvy (zásada do ničeho se neplést, konkrétně neprojevit vlastní názor, využít situace ve svůj prospěch, získat výhody **přizpůsobivost** (x **Petr**, černá ovce a ostuda rodiny); postavy s mocí rozhodovat – **FUNKCIONÁŘI** – pracovník Zahajovačské služby **Plzák**, její ředitel, tajemník, vlivný muž "v pozadí" **Kalabis** – karikatury různých variant společenské přizpůsobivosti

- 4** **absurdní hra o život**, o společenské postavení, o prestiž; strach znemožňuje normální myšlení, úsilí přizpůsobit se společenské normě za cenu ztráty vlastní identity; **kritika morálního úpadku** československé společnosti 60. let, **byrokratického mechanismu**, nebezpečí bezhlavé přizpůsobivosti a absurdity ⇒ i nadčasová platnost: poznání, že i když se poměry mění, lidi v nich ne ⇒ talentovaný bezcharakterní gauner udělá nakonec kariéru vždycky

- 5** **absurdní divadlo** s jednoduchým dějem, v centru pozornosti je politická fráze
specifické výrazové prostředky:

vršení a opakování nic neříkajících frází (dobový slovník funkcionáře), nesmyslů o nesmyslech, využití výroky a slogany z tradičního kulturního povědomí – přísloví, rčení v ironickém vyznění; některé repliky jsou v slovenštině, ruštině; pravidelně opakované chudé a strnulé modely sdělení, bezobsažné myšlenky; jazyk tak plní opačnou funkci, než je mu vlastní ⇒ **lidé se nemohou dorozumět**

JAROSLAV HAVLÍČEK PETROLEJOVÉ LAMPY

- 1 severovýchodní Čechy – rodná Jilemnice, statek Vejrychovsko, podhorské maloměsto v 1. pol. 20. stol.
- 2 nešťastný životní příběh stárnoucí Štěpy Kiliánové, která přes hmotné zajištění (dcera úspěšného stavitele) a dobrosrdečnou povahu nenachází dlouho životního partnera; statek spravuje bratranec Jan, mladší bratranec Pavel po neúspěšném studiu se dostal k důstojnické kadetce; naučil se hýřivému životu (lehkomyslné vztahy k ženám, pití, karty), zadlužil se a byl z funkce lajtnanta suspendován; Jan ho odmítl dál žít, a proto z vypočítavosti i s tajenou nemocí uzavírá sňatek s nic netušící Štěpou ⇒ konflikt dvou odlišných jedinců: citově založené ženy a cynického, degenerovaného, paralytického muže; nemoc dosahuje až stadia šílenství; Štěpa, obětavá a soucitná, se nevzdává ani v nejhorších chvílích a zoufale bojuje o zachování rodu; po smrti Pavlově hospodaří s Janem, u něhož teprve nachází uznání a ocenění
- 3 **ŠTĚPA KILIÁNOVÁ**
nehezká, ale vitální, společenská, trochu výstřední, pracovitá, obětavá žena; tragicky groteskní typ
bratranec **JAN MALINA**
hospodář na Vejrychovsku
mladší bratranec **PAVEL**
lenošný, nezodpovědný, vypočítavý, hrubý a zbabělý slaboch, cynik, platící daň předchozímu hýřivému životu těžkou paralýzou a degenerací
- 4 obraz rozpadajícího se světa, mravního úpadku v prostředí maloměsta
- 5 moderní psychologický román, část cyklu maloměstského rodu; dramatická gradace příběhu, naturalistické prvky, působivé scény zachycující atmosféru maloměsta střízlivý, ale působivý věcný styl

poznámka

(1935), poprvé vydán pod názvem
Vyprahlé touhy

zapamatuj si

psychologický román

KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ KRÁL LÁVRA

- 1 Čechy za rakouské nadvlády (zdánlivě cizí svět)
- 2 příběh o králi s dlouhými ušima (irský pohádkový námět nebo midasovský námět o králi s oslíma ušima)
král není zlý, ale má divný zvyk: holit a stříhat se dává jen jednou ročně a hned nechá holiče popravít, aby neprozradil tajemství; za mladého Kukulína prosí o milost matka ⇒ za slib, že tajemství nevyzradí, se stává dvorním královým holičem; tajemství ho tíží, pošeptá je do vrby; ta však tajemství prozradí, když basista cestou na hrad ztratí kolíček a náhradní vyřeže z vrby; basa potom hraje píseň o králi s oslíma ušima; lid měl dál krále rád i s jeho „ozdobou“

poznámka

(1870), satirická skladba

3 KRÁL LÁVRA

dobrotivý i krutý, omezený hlupák – nelítostné, brutální činy (asociace se slaboduchým Ferdinandem Dobrotivým na císařském trůnu)

KUKULÍN

mladičký holič, bojácný, upovídaný, neschopný udržet tajemství

BASISTA ČERVÍČEK

typ českého muzikanta

4 satira, **kritika hlouposti, omezenosti a zloby panovníka** (oslí uši = politický symbol)

5 lidový humor, aktuální písňová podoba (jednoduchý rým, čtyřveršová sloka); smírný konec – parodie historií o hodných panovnících

- v podtextu – úděl pronásledovaného novináře (kdo odhaluje kritikou oslí uši, je stíhán)
- názornost, konkrétnost, vtip
- prostý jazyk, lidová mluva

KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ KŘEŠT SVATÉHO VLADIMÍRA

1 zdánlivě z historie ruské (pro oklamání cenzury); historické jádro – z Nestorova Letopisu (kníže Vladimír, šíření křesťanství)

2 car Vladimír má boha Peruna za svého sluhu; chce jeho zahřmáním ušetřit na slavnostní dělostřelbě při oslavě svého svátku, Perun odmítá sloužit, proto zatčen vojenským soudem, odsouzen k smrti; potíže pak nepřestávají – hledání nového boha, aby udržel lid v poslušnosti – vypsan konkurs, hledání „církve nejčirkovatější“ ⇒ pochod jezuitů z Říma (jezuitský marš)

3 CAR VLADIMÍR

krutý a omezený despota, sobec; zpátečnický panovník, nečestný, hloupý, domýšlivý a vypočítavý

BŮH PERUN

neškodný služebník absolutistického režimu; jediný úkol – ohlupovat lidi, udržovat je v poslušnosti
symbol křesťanství × pohanství

4 autor nechtěl věrně zachytit události, ale aktualizovat námět ⇒ kritika a zesměšnění carské vlády (tím i rakouského absolutismu) a církve, kariérismus, zřetelnost hlavní opory státu, soudů, vojska – **odpor proti násilí vůbec** (autorova důvěrná znalost poměrů v Rusku i v Rakousku)

5 satirická „legenda“, velmi oblíbená, zlidověla

- groteska: využití jevů vzájemně se vylučujících + nadsázka ⇒ komika, karikatura
- komika situační i jazyková, narážky, sarkasmus, parodie
- jednoduché verše podobné lidové slovesnosti (písni), pravidelný rým, písňový rytmus; makaronismy – střídání českých a latinských veršů v jezuitském marši
- lidový jazyk, hovorové výrazy i vulgarismy
- jednota obsahu a formy

poznámka

(1876), satirická skladba (fragment)

KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ TYROLSKÉ ELEGIE

- 1 Německý Brod – místo Havlíčkova zatčení, deportace do Tyrol, do Brixenu; před Vánoci 1851
- 2 Havlíčkova násilná deportace; vstupní motiv – elegie, parafráze na lidovou píseň *Sviť, měsíčku, polehoučku skrz ten hustý mrak* – dialog s měsícem – jediným druhem osamělého básníka
2. zpěv – autoportrét (burcoval svou kritikou vídeňské pány) – Čechy, lidovost – muzikant, ale i odbojník a buřič; zatčení uprostřed noci (burcoval svou kritikou vídeňské pány) – zobrazeno ironicky jako „*přátelský čin Bachův*“, jakoby jeho starostlivost o zdraví; smutné loučení s matkou, ženou a Zdenčinkou, detailní popis cesty (borovský kostelíček), na Jihlavu, k Alpám; vrchol v 8. zpěvu – epizoda o nebetýchých Alpách (zesměšnění rakouského režimu), příhoda se splašenými koňmi; závěr – zpátečnictví vlády
- 3 **AUTOR** – nepodléhá smutku (podpora národního sebevědomí), přemáhá osobní smutek a trpký pocit **RAKOUSKÁ POLICIE**, komisař **DEDERA**
- 4 **kritika absolutismu, pokrytectví a reakčnosti rakouské vlády**, neschopnost policejního systému; hluboké opovržení
osobní tragédie je tragédií národní (individuální osud je totožný s lidským údělem vůbec)
- 5 humor, ironie, satira, sarkasmus; komika situační i jazyková
 - netradiční elegie (elegický tón + ironie, výsměch) ⇒ satira
 - principy lidové slovesnosti (stylizace do postavy lyrického hrdiny lidových písní, důvěrný vztah k přírodním jevům, kompoziční paralelismus, ustálené obraty lidových vyprávěčů, jednoduchý verš, písňová forma)
 - lidový jazyk (ve výběru slov, tvarech, výslovnosti, stylizaci)

poznámka

(1861), satirická skladba na motivy vlastního zážitku (9 zpěvů)

HEINRICH HEINE KNIHA PÍSNÍ

- 1 lyrika milostná, přírodní a reflexivní
5 oddílů sbírky: Mladá utrpení, Lyrické intermezzo, Návrat, Z cesty Harcem, Severní moře
ústřední téma tří prvních celků:
autorova nešťastná láska, v 4. oddílu převaha ironie a sebeironie, polemika, odpor k prázdným konvencím;
5. oddíl – 2dílný cyklus – přírodní lyrika a reflexe, obraz živelného a proměnlivého moře, vyjádření subjektivních pocitů a nálad i světonázorových postojů a vesmírných otázek
- 2 **disharmonie a vnitřní rozpolcenost v pohledu na skutečnost; romantické motivy snů, smrti, nešťastné lásky** a zklamání, **světobolu**, osamění, neklidu – postupně nahrazovány cynismem, zdůrazněním přízrakovosti světa, ironií, vypjatý subjektivismus, místy hořkost a pesimismus
kontrasty:
melodická písňová lyrika × rytmická nepravidelnost; něha × ironie, posměch; souzvuk a melodičnost × vyhrčené pointy, vtip

poznámka

(1816), lyrická sbírka německého básníka romantismu

poznámka

vliv na *Nerudu*, *Machara*, *Gellnera*

- 3 elegické písně (Lorelai), balady a romance (*Don Ramiro*), poetické básně (*Horská idyla*)

- 4 formální a jazykové mistrovství; záliba v lidových slovesných formách; střídání prostých čtyřverší s pravidelným rýmem (3 první oddíly), s rytmiicky uvolněným veršem (zvl. poslední oddíl); fragmentárnost v zachycení skutečnosti

JOSEPH HELLER

HLAVA XXII

- 1 malý ostrov Pianosa ve Středozemním moři jižně od Elby, základna 256. letecké eskadry americké armády;
2. světová válka

poznámka

(1961), americký protiválečný satirický román

- 2 příběh kapitána Yossariana, který na ostrově vykonává povinnou leteckou službu (co nejpřesnější a nejvěrnější záznam autorových zkušeností a pocitů z války); po stálém zvyšování počtu povinných letů plukovníkem Cathcartem a po poznání často zbytečné smrti nejbližších přátel si uvědomí, že jediná cesta, jak se zbavit války, nebezpečí smrti a strachu z ní, je útěk ⇒ dezerte za pomoci majora Danbyho a kaplana pluku do Švédska (uzavírá "separátní mír"); symbol vojenské mašinerie a nesmyslného válečného běsnění i nepochopitelných předpisů = absurdní vojenský paragraf tzv. Hlavy XXII, podle níž může být voják vyvázán z letového nasazení a propuštěn z armády tehdy, je-li blázen; uvědomuje-li si to a zažádá o prohlášení, že je blázen, je vlastně normální, takže nemůže být propuštěn = uzavřenost kruhu (viz dialog Yossariana s doktorem)

3 KAPITÁN YOSSARIAN

tragikomická postava (trochu klaun i blázen) – bývá přirovnáván k Haškovu Švejkovi – typ nehrdiny, bezradného individua v absurdním, bezvýhodném a nepochopitelném světě; uvědomuje si vlastní nicotnost, bezbrannost, osamělost, je šokován světem zhroutených ideálů a morálních hodnot, nesmyslnou ničivostí války (viz kapitola *Věčné město* – bloudění zničeným Římem); lidská úzkost vede k nutnosti volby ⇒ odmítá vyznat se v absurdním světě, logická vzpoura individua proti všemu, co brání normální existenci, nebo ničí život; ztráta ideálu hrdinství (vystřízlivění), živelné úsilí o záchranu holého lidského života a vlastní identity (vzpoura proti znicotnění)

- 4 **absurdně realistický román proti válce a militarismu, výsměch válečné absurditě** (viz i Hašek); válka zobrazena z jiného zorného úhlu než tradičně: ne jako konflikt americký voják × nepřítel, ale jako voják × armáda, instituce, v níž individuum neznamená nic; nejhorší důsledky války jsou **konec mravních jistot, logických soudů, degradace citu** = horší než fyzická smrt

téma války odpatatizováno, hrdina deheroizován;
analýza a kritika institucionalizované absurdity, nesmyslnosti, zbytečnosti smrti a zabíjení

- 5 motto: „... z ničeho je nebolela hlava tak jako z Hlavy XXII“

- 42 kapitol většinou označených podle hlavní postavy jednotlivých epizod; mozaika různých absurdních situací a galerie portrétů velmi odlišných lidí; roztržitá dějová linie spojena hlavní postavou Yossarianem a jeho příběhem (jako dějový rámec)
- složité prolínání časových rovin
- blízkost k absurdní literatuře
- využití ironie, satiry, situační komiky, humoru (často šibeničního); černý humor, nadsázka a groteskní pohled + naturalistické scény – zdůrazňují a stupňují vážnost sdělení ⇒ humor vyrůstá autorovi z utrpení a krveprolití

zajímavost

návrat k hlavnímu hrdinovi – volně pokračování v románu **Zavíráme**

poznámka

(1940), americký válečný román

ERNEST HEMINGWAY KOMU ZVONÍ HRANA

- 1 horská krajina Segovie, krátké rozmezí 3 dnů v období španělské občanské války
- 2 příběh partyzánské skupiny, která má vyhodit do vzduchu most a znemožnit nepříteli přísun posil v době před útokem republikánů; most zničen, při ústupu do bezpečí zůstává na místě zraněný Jordan (zlomil si nohu) a očekává nepřítele, aby ho na čas zastavil, zdržel; v bezvýchodné situaci, před smrtí si uvědomuje krásu života a smysl boje pro něj; milostný zážitek, prožitek lásky a radosti ze života v atmosféře nebezpečí (Jordan a María)
- 3 americký profesor španělštiny **ROBERT JORDAN** dobrovolník na straně republikánů, přemýšlivý individualista, ale v mezí životní situaci disciplinovaný, schopen podřídit se zájmům skupiny partyzánů a obětovat svůj život
PABLO
vedoucí partyzánské skupiny, nedůvěřivý vůči Robertovi (na rozdíl od starého **ANSELMA**)
MARÍA
dcera zavražděného republikánského starosty, Robertova láska
- 4 spravedlivý boj proti fašistům, oslava lidské obětavosti, statečnosti; protiválečný protest; touha po důstojném životě a svobodě ve světě násilí, zla a smrti; chápání smrti jako přirozené součásti života
- 5 milostný román s tématem války a smrti – viz motto z anglického básníka **J. Donna**: „Žádný člověk není ostrov sám pro sebe, ... smrtí každého člověka je mne méně, neboť jsem část lidstva. A proto se nikdy nedávej ptát, komu zvoní hrana. Zvoní tobě.“
umění dramatického vyprávění, působivé obrazy přírody, filozoficky hluboké úvahy, přímočaré charakteristiky postav, objektivnost pohledu, sdělnost stylu

ERNEST HEMINGWAY STAŘEC A MOŘE

poznámka

(1952) – Nobelova cena, lyrická novela

- 1 kubánská vesnice poblíž Havany, 40. léta 20. století
- 2 boj starého rybáře s obrovskou rybou, se žraloky a s nebezpečím moře; 84 dní neměl při lovu štěstí; 40 dní s ním jezdil chlapec, aby se naučil lovit ryby, ale jeho otec mu to zakázal; stařec Santiago se vydal na moře sám – 2 dny a 2 noci trvalo, než se mu podařilo zdolat obrovskou rybu; mezitím uvažuje o životě, o chlapci, o rybě jako soupeři, ač ji má rád, mluví k ní; ze souboje s ní je unaven, ale šťastný; vrací se s rybou, přivázanou k loďce, domů, ale napaden žraloky; ač jich mnoho zabije, z ryby mu zůstane jen kostra; zcela vyčerpan připlouvá do přístavu
- 3 **STAŘEC SANTIAGO**
zkušený kubánský rybář, houževnatý, odvážný, vytrvalý a neúnavný, fyzicky i duševně silný člověk; hloubavý, hrdý, schopen bojovat do posledních sil; když je v nebezpečí smrti, vystaven těžké životní zkoušce, prokazuje své morální lidské kvality, osvědčuje pevný charakter
chlapec **Manolin**: věrný a obětavý pomocník při rybolovu
- 4 úvaha o hrdinství člověka; **oslava věčné lidské aktivity, nezdolnosti**, souboj člověka s přírodou a úzké sepětí s ní; smyslem lidského života a štěstí není zisk, bohatství, ale hluboké uspokojení, čestný zápas, vypětí sil k uskutečnění cíle: „Člověka je možno zničit, ale ne porazit“; obraz krásy lovu a boje

- 5** jednoduchý příběh, prosté pojmenování aktérů – stařec, moře, ryba ⇨ metafora o životě (člověk, příroda, zlo); odkazy ke křesťanské symbolice (utrpení starce těžké lano jako kříž, stigmata ran na jeho dlaních)
spisovný jazyk, k oživení děje a obrazu prostředí v překladu ponechány španělské výrazy; úsporný výraz, strohá stylizace vět, zvl. v dialogu

HOMÉR ÍLIAS (ILIADA)

- 1** Trója – řec. Ílion; epizoda z pověstí o trójské válce – 51 dní 10. roku války

- 2** tažení řeckých kmenů vedených Meneláem a jeho bratrem Agamemnónem proti Tróji – odvěta za únos krásné Heleny, manželky spartského krále Meneláa, Paridem, synem trojského krále Priama
Achilleův hněv (uražen a potupen – odmítl pokračovat v boji za to, že mu Agamemnón odňal jeho kořist, krásnou otrokyni Bríseovnu; boje před Trójou pokračují, líčení významní bojovníci z obou stran i předcházející válečné události; převaha Trójanů, dokud nevstoupil do boje Patroklos s vypůjčenou zbrojí od Achillea; zabit trójským Hektorem; Paris v boji s Meneláem podléhá, ale zachráněn bohyní Afroditou; v závěru Achilleova msta za přítele Patrokla – souboj s Hektorem, Achilleovo vítězství, potupa zabitého Hektora (vláčen kolem trójských hradb, pak vydán otci Priamovi); Hektorův pohřeb

- 3** **ACHILLEUS** – řecký bojovník, hrdina předurčen k slávě, sebevědomý a odvážný; ušlechtilé ctižádostivý – otevřenost citů: projevuje bolestný hněv (potupen Agamemnónem) i hněv válečníka (mstivě a krutě zohaví mrtvolu Hektora)

HEKTOR – jeho protivník, trójský hrdina

PARIS – syn trójského krále, únosce krásné Heleny

PATROKLOS – Achilleův obětavý a věrný přítel

- 4** idealizace lidí a bohů (Homérovi bohové zlidštěni, podobní vládcům); úloha osudovosti a vůle bohů (nelze se vzeptít); jednota bohů, lidí a přírody, lidská touha po věčném životě, síle, kráse a mládí

- 5** nejstarší hrdinský epos – 24 zpěvů (16 tisíc veršů); časoměrný daktylský hexametr
- patetický styl, obšírnost a statické vyprávění (souběžné děje a epizody mýtů řazeny následně), jednoduché odbočky – odkazy do mytologické minulosti
 - opakování ustálených veršů nebo slovních spojení, souřadnost, výčet, paralela světa hrdinů a bohů; postavy a věci charakterizovány opakováním, neměnnými epitety (např. *rychlonožý* Achilleus), podrobný popis detailů, rozsáhlá přirovnání

HOMÉR ODYSSEIA

- 1** 10 let po skončení trójské války, kdy se Odysseus vrací domů, 41 dní pátrá po otci syn Télemachos

poznámka

2. pol. 8. stol. př. n. l.

zapamatuj si

homérský válečný epos starořecké literatury

poznámka

(poč. 7. stol. př. n. l.)

zapamatuj si

starořecký mytologický epos

- 2 Odysseův syn Télemachos hledá svého otce (zpěv I. – IV. – Telemachie); Odysseovo bloudění a dobrodružné příhody při návratu na rodnou Ithaku; v zajetí nymfy Kalypsó na ostrově Ogygia (7 let), před tím různé příhody (vypráví o nich na dalším místě – u pohostinných Fajáků – zpěv IX. – XII.) – střetnutí s Kikony, pobyt v zemi Lotofagů (ti hostí cizince ovocem zapomnění), setkání s Kyklópy (Odysseus oslepil jednoookého obra Polyféma a znepřátelil si boha moře Poseidona), s lidožravými Laistrygony (zabili mnoho Odysseových přátel, zničili lodi), s kouzelnicí Kírké (družina Odysseova proměněna ve vepře), nástrahy zpívajících polozvířecích Sirén a obludné Skyllý aj; Fajáky dovezen ve spánku na lodi krále Alkiona do Ithaky; vrací se i Télemachos; aby se Odysseus přesvědčil o věrnosti své ženy Pénélopé, přichází přestrojen za žebráka (pomoc bohyně Athény, Télemacha a pastýřů), uspěl v soutěži střelců, pobil Pénélopiny nápadníky, přivítal se s ženou a ujal se znovu vlády
- 3 ithacký král **ODYSSEUS** – nadlidské úsilí v překonávání překážek, cílevědomost, vytrvalost, statečnost, odvaha, vynalézavost, láska k rodné zemi
PÉNELOPÉ – Odysseova manželka, typ věrné, trpělivé a oddané ženy
- 4 touha po vlasti a rodině po dlouhém odloučení (proklamace mravní zásady společenské odpovědnosti), etická hlediska (kritika bohů, jejich způsobu života); místo válek svět dobrodružství, práce a pohádky
- 5 24 zpěvů (12 111 veršů), časoměrný daktylský hexametr; bohatý dějový obsah, exotičnost, **rámcový** příběh (synovo hledání otce) + příběhy vracejícího se Odyssea + Odysseovo vyprávění (ich-forma); dynamičnost (× staticnost Ília-dy), menší podíl působení bohů; propracované dialogy, důkladnost v zpracování postav (psychika, citovost), základ dobrodružného zábavného románu i tzv. pikareskního románu (o putování hrdiny a jeho dobrodružstvích)
- inspirace: v moderní literatuře – Joyce, román *Odysseus* (kompozice i styl), C. *Monteverdi*, opera *Odysseův návrat do vlasti* aj.

BOHUMIL HRABAL PÁBITELE

- 1 starosvětské prostředí „městečka u vody“ – z Nymburka (*Pan notář, Chcete vidět zlatou Prahu?*, *Bambini di Praga* 1947) nebo pražská periferie, zvl. stará Libeň (*Dáma s kaméliemi*), hospůdky a bufety (*U zeleného stromu, Automat Svět*) a romskými obyvateli (*Romance, Štědrovečerní*) současnost
- 2 příhody lidí z okraje společnosti – v groteskních situacích; spojení všednosti periferie a každodenní tragiky s životem lidského vitalismu a obrazotvornosti – vyprávění o obyčejném životě lidí (= „perličky“ na dně velkoměsta), historky vypravované při hospodských posezeních s přeháněním a mystifikací (hravá improvizace)
- povídka **Jarmilka**
příběh svačkářky z kladenských hutí na poč. 50. let; otěhotněla s chlapcem, který si ji nechce vzít; vyprávěč její úzkost převrací ve vznešenost; její víra v neuskutečnitelnost vysněných ideálů přechází v opak – rezignaci a pasivitu; naopak paralelní retrospektivní příběh Jarmilčina protějšku – dělníka Venci Průchy se vyvíjí v pozitivní pól – solidaritu, již lze tragiku života přemoci
- povídka **Bambini di Praga 1947**
epizody z působení 4 falešných pojišťovacích agentů mezi venkovskými živnostníky (jeden z nich – detektiv – se mezi ně vetřel, aby je usvědčil)

poznámka

(1964), soubor povídek
v 1. vyd. 11, v 2. vyd. 12, v 3. vyd. 14

povídka **Pábitelé**

vypravěč s přítelem Jirkou Burgánem přijíždí do zaprášené šedivé krajiny z cementárny – Jirka ji maluje, obrazy hýří jasnými barvami (hledání estetické podstaty umění); jeho otec pan Burgán ve snaze stále něco zdokonalovat provádí bláznivé kousky s hrůznými důsledky

povídka **Automat Svět**

motiv smrti spojen protikladně s motivem životní radosti (sebevražda – svatba)

3 PÁBITELÉ

lidé zvláštním způsobem milující život, družní, s fantazií, vnitřně čistí, opravdoví, navenek zdánlivě obhroublí, posedlí po zážitcích, sníví i ztřeštění, s šokujícími nápady a šaškovstvím, dovedou se dívat i slyšet; jejich řečová aktivita je zachraňuje před úzkostí a tragikou; lidé různých osudů a profesí, většinou z okraje společnosti obyčejný život předveden ve své neobyčejnosti

4 poznání pomíjejícínosti všeho pozemského + **přesvědčení o dobrém jádru lidí plebejského původu a mravů**; láska k člověku, lidství, pocit sounáležitosti; kladné city pod hrubou slupkou „pábění“

5 autor = hledač „perliček“ na dně člověka; důkladná znalost prostředí periferie většinou **prozy nedějové**, zachycena situace, atmosféra, intenzita okamžiků – **civilizační scenerie, lyrické grotesky**

- tzv. **orální literatura**: příběhy se neodehrávají, ale mluví
- **základ textu**: stylizace dialogů „hovorů lidí“ přechází v pásmo anekdotických historek; vyprávění vedeno s šokující otevřeností, přímočarostí, nebo i s prvky lyrickými; týká se lidí z různých prostředí, autora, jeho přátel z okruhu umělecké bohémy, příslušníků jeho rodiny nebo cikánů, vagabundů, pivařů, dělníků
- tzv. **pábitelský styl**: blízkost lidovému způsobu podání s prvky mystifikace (návaznost na vypravěčské umění Haškovo nebo nápodoba hospodských povídek) – tzv. „**totalní realismus**“; využití nadsázky, paradoxu, kontrastu – dvoj-
pólnosti, černého humoru; postupy poeticko - surrealistické × realisticko - naturalistické záznamy drsné skutečnosti; vážný smích i směšná vážnost
- autorův neologismus „pábění“ = Hrabalův text vzniklý často jakoby na jeden zátah (ne náhodou zvuková podoba s „vábením“)
- **jazyk** – vulgární výrazy, slang i zjemnělé lyrické prvky, hravost, asociace, snová obraznost (metafory, poetismy, knižní výrazy) ⇨ proti dřívější šedivé uniformitě výrazu osobitost, působivost, barevnost využití hovorové syntaxe (spontánní proud řeči)
- vypravěč (autor) buď jako pasivní pozorovatel a zapisovatel nebo přímo účastník příběhu
- soubor uveden citátem z upozornění čistírny: „*Některé skvrny nelze vyčistit bez porušení podstaty látky*“

BOHUMIL HRABAL POSTŘÍŽINY

1 1. republika, počátek 20. let; maloměsto (Nymburk), atmosféra městského pivovaru

2 příběh vyrůstá z reálných kořenů, z poznání a zážitků = vzpomínky na dětství, rodiče, příbuzné a přátele (retrospektiva); očima vlastní maminky zprostředkovává autor dění a atmosféru města v době převratných změn; ústřední motiv = zkracování času a vzdálenosti (symboly – vynález krystalky, střihání vlasů, koňských ohonů, zkracování délky

poznámka

(1970, 1976), novelistická próza

ženských sukni) ⇒ nápor moderního věku a loučení s poklidem maloměsta a s tradičními morálními hodnotami; dění je zprostředkováno očima autorovy maminky i chlapeckými (vlastními) vzpomínkami; v jednotlivých epizodických obrazech je zřetelná záliba v groteskních situacích a šokujících nápadech (scéna s komínem, šašovství s krví při zabíjačce), v živelných činech, jimiž překvapovala maminka (i ona obětovala dlouhé vlasy – viz titul); v příbězích převažuje strýc Pepin – přijel na návštěvu, ale zůstal natrvalo; hlučně vypravuje své pábitelské historky vyjádření radosti ze života plně prožívaného

- 3 dvojice svérázných ústředních postav** = renesanční typy lidí, bez předsudků, nekonvenční, až výstřední, ale realistické ⇒ lidská družnost, aktivita, neobvyklá vitalita, obdiv k všemu novému, přímost v citových projevech: mladá a krásná, romantická **HRABALOVA MAMINKA** – dovede se radovat ze života, energicky bourá maloměstácké konvence

fanfarónský, rozverný a nespoutaný **STRÝC PEPIN**, Francinův bratr
přemíra energie (strůjce všeho vzruchu)

FRANCIN

přísný autorův otec, správce pivovaru, překvapovaný a trápený manželkou

- 4** úsměvná a jemná kritika maloměstáckého způsobu života za první republiky; obdiv k životu, hluboce citový vztah k člověku, k lidství

- 5** 1. část tzv. nymburské trilogie

- autorovo vyprávění očima vlastní matky s odvoláním na Flaubertův výrok „*Paní Bovaryová jsem já*“; souvislosti založené na spojení groteskní hyperboly s jemným kritickým tónem, úsměvností, detailními popisy
- zvláštní druh vyprávění s prvky poetismu i realismu, surrealismu i naturalismu, pevné kompozice i metody volného proudu vědomí a asociací; lyrizace epické složky
- volná návaznost epizod
- **hovorová řeč** v promluvách postav, slangové výrazy, **slovácké nářečí**

FRANTIŠEK HRUBÍN ROMANCE PRO KŘÍDLOVKU

- 1** jižní Čechy – netvořické náměstí; vzpomínky a úvahy v časovém rozmezí tří posázavských poutí; 28. srpen 1930 – listopad 1961

- 2** autorova živá vzpomínka na mládí – příběh chlapecké lásky je motivován básnickým prožitkem prvního poznání lásky a prvního poznání smrti (láska s pocitý štěstí a bolestné tragiky); „*noc všech nocí*“, kdy poprvé nese „*břímě lásky a smrti*“; dvojí podoba lásky – k smyslné Tonce z vesnice a k patnáctileté Terině od kolotoče – nešťastně šťastná láska, krátké, vnucené rozloučení a osudové nedorozumění (obměna shakespearovského motivu, ale v českém prostředí); František a Terina jsou žárlivé sledování Viktorem od kolotoče (chce Terinu za ženu); František se o prázdninách musí starat o dědečka po mozkové mrtvici (pan Sýkora – blouzní, žije jen dny svého mládí); náhlý odjezd komediantů, dědečkovu úmrtí po letech setkání Františka s Viktorem; Viktorova zpráva o Terinině úmrtí; kdysi dva sokové navštívili spolu hřbitov a Terinin hrob

poznámka

(1962), básnická lyrickoepická skladba

přečti si

autorovo vrcholné dílo, zfilmována

3 FRANTIŠEK (autor)

dvacetiletý student, nesmělý, ale „bláznivě živý“, upřímný, citlivý, romantický

TERINA

patnáctileté děvče z maringotky od kolotoče, citlivá, upřímná, naivní a bezprostřední

TONKA

vyzývavá, svádějící Františka, prudká a vášnivá venkovská dívka

žárlivý **VIKTOR** od střelnice

- 4 vyjádření silného a krásného zážitku, který naplňuje celý život = **příběh celého lidského života** (jednota života a smrti), výraz touhy po životě; symbolický motiv Viktorovy křídlovky – hraje na venkovských svatbách i pohřbech

- 5 **prolínání** několika dějových rovin i času (minulost, přítomnost, budoucnost) ⇒ skutečnost viděna ve své celistvosti

forma: báseň v próze; volný verš bez rýmu

žalostná romance

VIKTOR HUGO

BÍDNÍCI (UBOŽÁCI)

- 1 Paříž, 30. léta 19. st., boje na barikádách

- 2 bývalý galejník Jean Valjean (odsouzen za krádež chleba, trest zvyšován za marné pokusy o útek); po 12 letech uteče a za pomoci biskupa Myriela se stane vzorným člověkem a starostlivým ochráncem Cosetty, starostou menšího města i podnikatelem, který zmírňuje bídu chudých; hlavní dějová linie – příběhy J. Valjeana, nešťastné svobodné matky Fantiny a její dcery Cosetty, mladého zchudlého šlechtice Maria; bezcitnost policejního inspektora Javerta, který ve Valjeanovi pozná uprchlého galejníka a pronásleduje ho; znovu poslán na galeje, ale podařilo se mu utéci; vedlejší dějová linie – příběhy uličníka Gavroche, zločiny rodiny Thénardierových

3 JEAN VALJEAN

bývalý galejník, společností odsouzený, nucen skrývat svou totožnost; stane se laskavým, čestným, obětavým člověkem se smyslem pro spravedlnost; zbohatne, zvolen starostou (krycí jméno Madelaine); mravní převaha nad Javertem

JAVERT

policejní inspektor, zásadový, přísný, bezcitný; skončil sebevraždou
nešťastná **FANTINA**, bídou dohnána k prostituci

- 4 **boj s předsudky a nespravedlností** společenských zákonů v době francouzské restaurace a červencové monarchie; **protest proti lidskému ponižování a bídě**
vzorový vedlejší příběh čisté, upřímné lásky Cosetty a Maria

- 5 5 dílů (I. Fantina, II. Cosetta, III. Marius, IV. Idyla Plumetovy ulice a eposej ulice Saint-Denis, V. Jean Valjean)

- rozsáhlý dobrodružný děj, zdánlivě roztržitěná kompozice; spojovací postavou je hlavní hrdina; prolínání prvků romantických a realistických; využití řady záhad, záměn, převleků, skrýván; střídání scén dramatických, lyrických a úvahových
- jazyková charakteristika postav (rozdílnost podle postavení)

poznámka

(1862), rozsáhlý společenský román, francouzské pozdně romantické dílo

VIKTOR HUGO

CHRÁM MATKY BOŽÍ V PAŘÍŽI

poznámka

(1831), historický román, francouzské romantické dílo

- 1 Paříž, 15. století – francouzská společnost za vlády Ludvíka XI.
- 2 život zobrazen v různých prostředích: šlechta, církve, měšťanstvo, král, prostí lidé, studenti, žebráci, cikáni – středověk (doba Villonova)
pověstný „Dvůr divů“, kde žije krásná tulačka Esmeralda, tančí, pronásledována mnichem, z něhož má strach (Frollo) × chrám, kde žije zvoník Quasimodo, kněz Claudius Frollo, který se ho ujal v dětství a vychoval ho; vášnivá láska Frollova k Esmeraldě, která tančila před katedrálou, posílá Quasimoda, aby ji unesl, ale Esmeraldu zachrání vojáci, jimž velí Phoebus, kapitán královských lučištníků; ten se do Esmeraldy zamiluje, smluví si schůzku, ale překvapen Frollem, který Phoeba probodl dýkou; z vraždy obviněna Esmeralda; Quasimodo (také ji tajně miluje) ji ukryje v chrámu do bezpečí a pečlivě ji střeží; tuláci ji chtějí osvobodit, ve zmatku ji uchvátí Frollo, ale Esmeralda se vzpírá, proto je dána zlé stařeně, aby ji týrala, ale ona v ní pozná svou dceru; chystá se poprava Esmeraldy (při mučení se přiznala k zločinu, který nespáchala), z věže chrámu se dívá Frollo; Quasimodo ho shodil a sám zemřel v hrobce u Esmeraldy
- 3 ústřední postava **QUASIMODO**
zvoník v Notre-Dame, ošklivý, hluchý hrbáč, všemi nenáviděný (v jeho ošklivosti spatřováno ztělesnění zla), ač je laskavý, ušlechtilý, schopen upřímných citů a lásky i oběti vlastního života (romantický protiklad krása × ošklivost, výjimečnost hlavního hrdiny)
KNĚZ CLAUDIUS FROLLO
asketický učenec, ale i proradný pokrytec a ničema (ač měl být božím sluhou), pohledný, ale zlý, hrubý, schopen vášně i nenávisti
ESMERALDA
mladá, krásná tulačka, důvěřivá, schopná vášnivě milovat i naopak nenávidět; krásna, citová upřímnost × prostředí bídy
postavy díla pojaty jako symboly
chudoba, hrdinství a morální čistota prostých lidí × pokrytectví bohatých
- 4 romanticky dojemný, citově působivý příběh středověké Francie; hlavní děje se odehrávají v chrámu a na náměstí (největší pozornost autora); **neomezená moc církve, právo na straně bohatých**, vzájemná propojenost a souvislost postav prvky romantismu i realismu (lidové scény); výkladové pasáže (popis chrámu)
osudové zvraty a nečekaná rozuzlení
dramatičnost, dějové napětí
- 5 2 díly románu: 1. díl – 6 knih, 28 kapitol, 2. díl – 5 knih, 33 kapitol; rysy romantismu
 - **významové antiteze:** Quasimodo – směšný, ošklivý × ušlechtilý, citlivý; Esmeralda – mládí, krásna, mravní čistota × prostředí bídy a morálního úpadku;
Frollo – vášnivá povaha × asketismus kněze, nádherný chrám × veřejné prostranství, středověká ulice, jarmark
 - prudký dějový spád – překvapivé zvraty, neobvyklé situace, citovost, kontrasty (× klasicistní harmonie), tragičnost × komika a groteskní scény, nešťastná láska
 - výkladové pasáže (popis chrámu, Dvůr divů aj.)
 - **jazyk:** pásmo autorské řeči – spisovný jazyk
řeč postav – podle jejich společenského postavení; prvky hovorové řeči

FRANÇOIS-RENÉ VICOMTE DE CHATEAUBRIAND

ATALA

1 1. čtvrtina 18. stol., francouzská Louisiana – exotická americká příroda

2 mysticky podbarvený tragický příběh lásky Indiána a křesťanské dívky Ataly; kulisou příběhu je prostředí přírody nedotčené a neporušené civilizací

Prolog s podtitulem *Láska dvou divochů v pustině*:

slepý stařec Šakta, Indián z kmene Načezů, přijal za vlastního Francouze Reného; na lovu mu vypravuje svůj životní příběh; v dalších oddílech je zachycena tragédie jednotlivých postav

Lovci:

Šakta po otcově smrti vychováván ve španělské rodině, ale návrat do přírody, zajat nepřátelským kmenem; seznámení s dcerou náčelníka kmene Atalou, tajnou křesťankou ⇒ útěk obou do pusté přírody, do pralesa, nejsou však zbaveni problémů, přenesly se jen do jiného prostředí a prohloubily; vášnivá, ale nešťastná láska; objevil je páter Aubry, správce misijní stanice

Ročníci:

idyllický život Indiánů a mystické křesťanské obřady – obdiv krásy křesťanské liturgie; kmen však poznamenán minulostí i nejistou budoucností

Zlá sudba:

konflikt lásky a víry (Atala zaslíbena svou matkou Marii, „královně andělů“ a Bohu) ⇒ Atala se otrávil jedem, Šakta obviňuje křesťany

Pohřeb:

vlivem pátera se s osudem smiřuje ⇒ uvědomuje si pomíjivost pozemského světa

Epilog:

autorova promluva – vzpomínky na putování za potomky hrdinů; konečné osudy ostatních postav – Aubry umučen Indiány, Šakta a René padli v bojích s Francouzi

3 Indián **ŠAKTA** a křesťanka **ATALA**

nezávislost obou, přitom citlivost otřesená rozvratem doby, zánikem starého světa; vnitřní rozpolcenost, bezvýchodnost situace

4 útěk od současnosti, poznamenané politickými a společenskými přeměnami, do minulosti, do středověku, k náboženské mystice a do exotické americké přírody; **vítězství křesťanství nad pohanstvím**, nad vášnivou pozemskou láskou (křesťanstvím vykládána jako hřích) i nad strachem ze smrti; pesimistické úvahy o zmaru, věčném putování za pomíjivými cíli

5 prolog vyprávěn v 1. osobě; druh básně – částečně popisné, částečně dramatické; rytmitizovaná próza, využito zvukové stránky jazyka a patosu biblických textů; mystičnost

- subjektivita autorova pohledu (autorovy vlastní zážitky)
- obraz přírody – barvitost (malířský zrak), rozlehlost a nekonečnost prostoru i exotické detaily ⇒ dojem nekonečné proměnlivosti; prostředí harmonické, ale i kontrastující (× Rousseau) s nitrem hrdinů
- inspirace – homérské eposy, Bible

poznámka

(1801), francouzská romantická povídka vycházející z preromantismu

zajímavost

poprvé do češtiny přeložena Josefem Jungmannem

GEOFFREY CHAUCER CANTERBURSKE PÓVÍDKY

1 Anglie přelomu 14. a 15. stol.

2 vyprávění příběhů pro ukrácení dlouhé chvíle při pobožné pouti z Londýna do Canterbury na hrob sv. Thomase Becketa; pestrá společnost si zpřijemňuje cestu; scházejí se v hospodě U kabátce v Southwarku – tam se dohodlo 29 poutníků, že každý bude vyprávět 4 příběhy (2 na cestě tam, 2 zpět); složení společnosti = sociální struktura tehdejší společnosti; tematické východisko – cizí předlohy minulosti i současnosti: řecké báje, křesťanské legendy, Boccaccio, francouzské rytířské historické zpěvy, milostné příběhy, středověká lidová fabliaux, zvířecí povídky, náboženské traktáty apod. – vyprávění zábavná i poučná ⇒ dotvářena a realisticky přetvářena

3 **AUTOR** = vypravěč
ÚČASTNÍCI VÝPRAVY

hrdinové v reálném prostředí; jejich vitalita; zástupci šlechty (rytíř, panoš, zbrojnoš), statkářů, duchovenstva (kněz, obtloustlý mnich, jemná abatyše s kaplankou, veselý žebravý fráter, chudý venkovský farář, kaplan), intelektuálů (lékař, právník, student), měšťanů (zkušený řemeslník – kloboučník, tesař, tkadlec, čalouník, barvíř, kuchař, lodník; kupec); chytráků (hrabivý odpustkář, správce koleje, soukenice) a služebnictva (šafář, púhončí i nejnižší poddaní – oráč)

KOMENTÁTOR – hostinský

4 **obraz soudobé společnosti a lidí, nedostatků jejich povah i společenských konfliktů** (nejsou hodnoceny, spíš nadhled autora); jemná **ironie a humor**, oproštění od náboženských představ a moralismu

5 **raně renesanční dílo** ⇒ vrchol středověké anglické poezie

- 9 zlomků z původního cyklu (soubor 23 veršovaných a 1 prozaického příběhu, 2 nedokončeny) + Prolog a Epilog
- živé dialogy, bohatá dějovost
- pestrá drobnokresba charakterů a situací, mistrná zkratka, vnější i vnitřní charakteristiky postav, smysl pro detail
- londýnská hovorová angličtina
- převaha 10slabičných jambických veršů se sdruženým rýmem ⇒ dynamika a dramatičnost
- inspirace: *Boccaccio*, *Dekameron*, dílo *Ovidiovo*, *Liviovo*, *Artušovský cyklus*, pohádky, lidové vyprávění

HENRIK IBSEN NORA

1 měšťanský byt, doba vánočních svátků

2 téma partnerských vztahů v manželství
rodinná idyla manželů Helmerových narušena úředníkem Krogstadem – vydírá Noru, žádá ji o intervenci u manžela, aby získal opět místo

poznámka

(1385–1400), anglický soubor středověkých veršovaných povídek (nedokončeno)

poznámka

(1879) norské divadelní drama o 3 jednáních

zajímavost

známé též pod názvem Domov loutek

v bance – jinak vyhrožuje vyrazením podvodu (Nora si v době manželovy těžké nemoci vypůjčila peníze na falešnou směnku, aniž by se o tom zmínila, a tajně dluh splácí); intervence se nezdaří, Helmer se o všem dozví, bojí se o svou kariéru, vyčítá Noře její dobře míněný čin; střetnutí vede Noru k rozhodnutí definitivně odejít od muže i od rodiny; nepomůže ani snaha o usmíření po omluvném dopisu Krogstada

3 advokát **TORVALD HELMER**

stal se ředitelem banky; navenek korektní úspěšný člověk, ale i terorizující slaboch; není ochoten přijmout Nořinu samostatnost

NORA

energická, částečně lehkomyšlná žena, zdánlivě se po léta spokojovala s pasivní úlohou v rodině (jako bezbranná loutka) a s naivní oddaností ⇒ neměnné rozhodnutí odhodit “masku loutky”, osamostatnit se, nalézt samu sebe

4 psychologická analýza světa hrdinů, **kritika postavení ženy ve společnosti a v rodině**, výzva k boji za ženskou emancipaci ⇒ obecně (nadčasově) **boj za lidská práva**

5 **komorní drama:**

- pozornost soustředěna k ústřední dvojici; klasická dramatická stavba (jednota děje, místa i času); jednoduchá zápleтка
- technika analýzy – příčiny konfliktu jsou v minulosti, východiskem jsou důsledky minulých dějů, v průběhu hry se postupně příčiny odhalují (retrospektiva); důraz na hlubokou psychologickou analýzu jednání postav; konkrétní detaily jsou zároveň i symboly (motivы loutek, masek, bonbonů ap.)

EUGÈNE IONESCO **PLEŠATÁ ZPĚVAČKA**

1 dům na londýnském předměstí, současnost

2 ústřední téma: prázdnota, nicota a nuda ⇒ vyplňovány hromaděním nesmyslných slov = tragédie řeči

MANŽELÉ SMITHOVI očekávají ve svém domě

návštěvu **MANŽELŮ MARTINOVÝCH**, aby rozptýlili nudu ⇒ banální konverzace o ničem, aktéři mluví jako rozbité automaty, chrlí vzájemně nesouvisející věty a slova, rozhovor nabývá na intenzitě a agresivitě, dialog nevede k smysluplné komunikaci: nesmyslné výroky jakoby nelze zastavit; do rozhovoru vpadne **velitel hasičů**, aby uhasil požár, který má ve městě vypuknout, ale po ujištění, že nehoří, všichni pokračují v přívalu slovních nesmyslů; závěr hry – všechno ustane a pak se stereotyp opakuje (Martinovi říkají totéž, co Smithovi v 1. scéně)

3 **POSTAVY** zmanipulované, trpné, upadlé do konformismu, chybí psychologická motivace jejich jednání, v rozhovorech není logika; situace úzkosti (vliv existencialismu)

4 **obraz soudobé společnosti – uzavřený svět osamělosti**, otázky komunikace mezi lidmi, problematika stereotypů; absurdita je životní pocit bezmocného člověka ⇒ vše postrádá smysl; **příčinou lidského nedorozumění se paradoxně stává jazyk** jako základní prostředek dorozumění; opakování týchž slov a banálních frází odvádí pozornost od smyslu problémů ⇒ nebezpečí mystifikace

poznámka

(1950), klasické francouzské jednoaktové absurdní drama spisovatele rumunského původu

- 5 tzv. antihra, **absurdní drama**; charakterizováno jako komedie, ale výchozí pocit není komický; pocit odcizenosti a absurdity vyjádřen v tragické fraše
- inspirační zdroj: groteskní text konverzační příručky angličtiny (nepřirozené věty, absurdní rozhovory) – využito k výstavbě hry; návaznost na dadaismus; groteskní jazyková ekvilibristika (otřepaná a opakovaná jazyková klišé) ⇒ **devalvace jazyka** – ztrácí sdělovací funkci; dialogická komunikace postav je vlastně vzájemnou nekomunikací (dialog je pseudodialogem) ⇒ problém nesdělnosti, neschopnosti dorozumět se; záplava frází – jakoby převzaté reklamní slogany odcizeného konzumního světa

Pan Martin: Jeden si nevyleští brýle černým krémem.

Paní Smithová: Ano, ale za peníze si jeden koupí všechno, co chce.

Pan Martin: Raději bych zabil sto králíků, než dělat na zahradě muziku.

Pan Smith: Kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů.

- netradičně pojatý dramatický konflikt
- redukce času a prostoru, v němž se uskutečňuje děj (vlastně se nic zásadního neděje) ⇒ místnost, prázdno, skromné rekvizity, minimalizace; děj je vyplňování prázdna; i titul je nesmyslný, bez spojitosti s dějem

ALOIS JIRÁSEK FILOZOFSKÁ HISTORIE

- 1 Litomyšl a Praha, 1. pol. 19. stol., rok 1848 (národní obrození)

- 2 obraz života studentů filozofie na litomyšlském gymnáziu (2leté studium jako příprava pro studium v Praze na univerzitě); svobodomyšlné smýšlení studentů, úsilí uskutečnit tradiční studentskou zábavu – majáles v Nedošinském háji – i přes zákaz (v r. 1847); 1. května se majáles konal, účast studentů, žen a dívek, zvl. Vavřeny (miloval Lenku), Fryborta (oblíbil si Mářinku) a vlastenců; naopak odpor poněmčených obyvatel Litomyšle, konzervativců – aktuár Roubínek, Rollerová
- o prázdninách se studenti rozešli, Špína odešel do kláštera; na jaře 1848 vytvořili studenti studentskou legii, vydali se tajně do Prahy (revoluce), bojovali na barikádách za svobodu národa; setkali se se Špínou (padl); po porážce revoluce studenti z Prahy utekli; šťastný konec – Frybort se oženil s Mářinkou, Vavřena se stal lékařem a vzal si Lenku

- 3 litomyšlští studenti – vlastenci:
- VAVŘENA** – nejvážnější, poctivý, opravdový vlastenec, nadaný student
 - FRYBORT** – Hanák, vlastenec, bodrý, nejveselejší, trochu pohodlný v učení
 - ZELENKA** – nejpilnější, pasivní, vypočítavý, nerozhodný
 - ŠPÍNA** – nejsmutnější, zamlklý, osiřelý; stal se řeholníkem, tragicky zahynul jejich bytná **SLEČNA ELIS** – starostlivá, hodná, „matka studentů“
- kontrast: **AKTUÁR ROUBÍNEK** a jeho rodina – poněmčelí měšťáci, s výjimkou neteře, sirotka Lenky (schovanky), která sympatizovala se studenty
- 4 obraz studentského života; národní, vlastenecké smýšlení studentů, **revoluční nadšení v r. 1848** × upjatý konzervatismus poněmčených měšťáků
- historicky věrný obraz národního obrození na malém městě

poznámka

(1878), historická povídka

- 5 jazyk srozumitelný, živý (dialogy)
povídka je součástí souboru tří povídek Maloměstské historie (vedle povídek *U Rytířů* a *Na Staré poště*)

ALOIS JIRÁSEK

F. L. VĚK

- 1 Dobruška a Praha, doba národního obrození
(od 70. let 18. stol. do 20. let 19. stol.)

- 2 I. narození Věkovo r. 1769 v rodině dobrušského

kupce; z dětství si pamatuje selskou vzpouru 1775 a souseda Žalmana, tajného evangelíka, jemuž vzali bibli; Věkova studia v Praze (choralista u benediktinů), zakázané knihy v klášterní knihovně, setkání s Mozartem; po zrušení kláštera si přivydělává na studia hodinami hudby v rodině Butteauových; láska k jejich dceři – němce Paule, seznámení s vlastencem Thámem; Věk se věnuje hudbě a divadlu, zanedbává studium; profesor St. Vydra, vlastenec (cordatus Bohemus) pozná jeho mezery v matematice, ale ocení historické znalosti; po otcově návštěvě v Praze donucen vrátit se domů, chce utéci zpět do Prahy, ale rozmluví mu to Thám; v Dobrušce se stává národním buditelem

II. po smrti otcově Věk navštíví Prahu; v Krameriově expedici se schází s vlastenci (Prokop Šedivý, Šebestián Hněvkovský, rychtář Vavák, kněz P. Vrba); nešťastný osud Pauly jako ženy Tháma (bída, Thámovo opilství); Věkův sňatek s Márinkou Snížkovou; jeho obrozenecká činnost na venkově, účast v Praze na korunovací Leopolda II.

III. příchod ruských vojsk (Suvorov) do Čech (napoleonské války), Věkova výprava se synem do ležení ruských vojsk; Věkův rozhovor se zajatými Francouzi (vliv fr. osvícenství); dozví se o Paulině nevěře Thámovi s hercem Amlingem; požár Dobrušky zničil i Věkův obchod

IV. Věk získal pomoc a podporu známých, ale nová rána – státní bankrot r. 1811; studia Věkova syna Vašíka v Litomyšli, úpadek divadla v Praze, Thám opuštěn Paulou, zemřel Vydra, Kramerius; noví vlastenci – profesoři Jan Nejedlý a Josef Jungmann, farář P. Ziegler – jejich obětavá buditelská práce

V. v popředí Věkův syn, právník Václav Vlastimil Věk a jeho lásky, styky s vlastenci (V. K. Klicpera, J. N. Štěpánek, M. Z. Polák); smír Tháma s Paulou na jejím hrobě v Haliči, Tháмова smrt; dekret z r. 1816 – zavedení češtiny na gymnáziích

- 3 hlavní postava **F. L. VĚK** (historická osobnost Františka Vladislava Heka z Dobrušky) – představitel obrozené inteligence, národní buditel na vesnici, vlastenec, syn dobrušského kupce
jeho pečlivý a přísný **OTEC**

tajný evangelík **ŽALMAN** udržuje víru svých předků přes pronásledování
představitelé národního obrození, skutečné historické osobnosti – **KRAMERIUS, THÁM, DOBROVSKÝ, VAVÁK, HNĚVKOVSKÝ**

- 4 **zásluhá práce průkopníků obrozených snah**, zvl. na venkově, pro lid, jejich obětavost ve prospěch českého národa, v závěru optimismus do budoucnosti; historická věrohodnost – **obraz počátků národního obrození**, počátků novočeského básnictví, divadla, vědy

- 5 jazyk přístupný, srozumitelný

poznámka

(1890–1907), historický román

román – epos, románová kronika (podrobný obraz národního obrození)
řetězový vztah dějových linií (návaznost událostí, spjatý s hlavní postavou)

ALOIS JIRÁSEK JAN ŽIŽKA

- 1 Praha, Kutná Hora; 15. stol. – období husitských válek
- 2 Zikmundovo tažení na Prahu, Pražané se chystají uvítat Žižku; rozpory mezi umírněnými (Křišťan z Prachatic) a radikály (Jan Želivský) urovnány ⇒ boj proti císaři; Žižkovo vítězství u Kutné Hory a Habrů (Německého Brodu), nové spory v Praze, poprava Želivského, Praha zradila Žižku (smlouvy s katolíky, příprava úkladné vraždy J. Žižky), Žižkovo tažení na Prahu – krvavá porážka Zikmundových vojsk u Malešova, Žižka před branami Prahy, ale výmluvná prosba Jana Rokycany, aby Prahu ušetřil; Žižkovo tažení na Příbyslav
- 3 skutečné postavy **JANA ŽIŽKY, JANA ŽELIVSKÉHO, JANA ROKYCANY** zobrazeny historicky pravdivě jejich nepřátelé – **císař ZIKMUND**
- 4 **historicky věrný obraz skutečnosti**; Žižkovo dilema – hněv vůči Praze × láska k Praze, tj. lidu
- 5 živé, působivé dialogy, dramatická převaha spisovné češtiny

poznámka

(1903), historické drama
o 5 jednáních

ALOIS JIRÁSEK PROTI VŠEM

- 1 Tábor, Praha, doba husitských válek – 1. třetina 15. stol. (do bitvy na Vítkově)
- 2 vrchol husitství zachycený ve třech částech:
Skonání věků
počátek bojů po Husově upálení, útěk louňovického probošta Petra s novickou Martou z vypáleného kláštera na hrad Příběnice (majetek Rožmberků); založení Tábora, příchod sedláků a zemanů, mezi nimi vladyka Ctibor z Hvozda, jeho dcera Zdena a synovec Ondřej
Krucíata
křížová výprava císaře Zikmunda do Čech; Žižkova pomoc Praze – vítězství v bitvě na Vítkově hoře 1420; vnitřní spory v Táboře mezi mírnějšími a tábořskými kněžími (Bydlinký, Kániš); bitva u Tábora s Oldřichem z Rožmberka
Boží zástup
názorové spory, sekta adamitů (Kániš), Zdena a Bydlinký byli upáleni; adamité (boží zástup) zničeni Žižkou; láska Ondřeje a Jany (bývalé novicky Marty)
- 3 **román bez ústředního hrdiny**; bojující husité = kolektivní hrdina
historické postavy:
ŽIŽKA – vynikající válečník, statečný bojovník; rozvaha, klid, odhodlání, smysl pro disciplínu

poznámka

(1894), historický román – epos

CÍSAŘ ZIKMUND – nesmiřitelný nepřítel husitů, proradnost, lstivost

literární postavy:

SEDLÁK – v úvodu románu (bez jména) – jádro Žižkovy armády

zemané – **CTIBOR Z HVOZDNA** – změna povahy v starostlivého člověka

dcera **ZDENA** – vdova, velmi zbožná, ušlechtilá

synovec **ONDŘEJ** – odhodlaný, bojechtivý

nepřátelé husitů: **PROBOŠT PETR**

- 4** obraz **významné epochy českých dějin** uměleckou formou; výchovný význam – znalost dějin posilou v rozhodujících zápasech; projev autorova **vlastenectví a lidovosti**

- 5** spojení a prolínání individuálních lidských osudů s obrazy velkých bitevních scén

hromadné davové scény

živost, barvitost, dramatičnost, napětí

- trojí pohled na bitvu na Vítkově: Ondřejův zdola
autorův nadhled
hledisko císaře Zikmunda
- **umění portrétu** – (hejtman Kuneš), blízkost Alšově perokresbě
- **jazyk** – prostý, srozumitelný, místy archaismy a historismy (charakteristika doby)
- **epopej** – velmi rozsáhlý literární útvar, život hrdinů na pozadí historických událostí; konfrontace dvou linií, vedlejší dějové linie retardují hlavní děj
- **realismus** (na podkladě historických pramenů) + vliv Palackého názoru na husitství jako nejslavnější dobu národních dějin

ALOIS JIRÁSEK **PSOHLAVCI**

poznámka

(1886), historický román

- 1** Chodsko, Domažlice, 17. stol., doba pobělohorská

- 2** úvod – postavení Chodů a jejich úloha v historii: dávná práva Chodů (výsady) od českých králů za pohraniční služby – po bitvě na Bílé hoře anulována; panství domažlické prodáno císařem Ferdinandem II. Lammingerovi jako dědičný majetek; Chodům nařízeno perpetuum silentium (věčné mlčení), ale odpírali poslušnost; „majestáty“ ukryty u staré Kozinovy matky; spor o Kozinovu lípu (kácena na příkaz vrchnosti), rvačka Koziny s panskou čeledí; chodská privilegia nalezena (část) a veřejně spálena; deputace Chodů do Vídně, soudní pře neúspěšná, Kozina a Hrubý v žaláři, odsouzení k smrti oběšením, Hrubý zemřel v žaláři, Kozina popraven v Plzni (1695); před smrtí vyzval Lomikara na boží soud (Lomikar do roka a do dne zemřel); Chodové po smrti Kozinově donuceni k robotě, povstání potlačeno

- 3** **JAN SLADKÝ KOZINA** – bojovník za práva Chodů, statečný, nesmlouvavý

KOZINOVA MATKA – hrdá, čestná, statečná žena

praporečník **MATĚJ PŘÍBEK**, dudák **JISKRA ŘEHŮŘEK**, **HRUBÝ** = Kozinovi spojenci, bojovní, kurážní zastánci chodských práv

LAMMINGER (LOMIKAR) – krutý, zlý, bezcitný, tyran

- 4** realistický obraz skutečné historické události
vzor statečnosti, odbojnosti; **boj proti bezpráví – krutý a nelítostný, touha po svobodě**, mnoho obětí

na rozdíl od pohádky – zápas o zlo a spravedlnost bývá těžší, svízelnější než v pohádce nebo pověsti, dobro vždycky nevítezí; v dějinném procesu však přece jen vítězí lidskost; ani prohrané boje nejsou bezvýznamné

5 tradiční románová koncepce

- bohatý, barvitý jazyk – využití chodského nářečí (přímá řeč postav) k charakteristice prostředí a lidových postav; archaismy – charakteristika doby; odlišný slovosled
- závěr – splynutí historického románu s lidovou pověstí
- Jiráskův realismus: postavy nejsou ideální, neomylné, nezranitelné, ale skuteční lidé (musí přemáhat své slabosti, mohou se mýlit, jsou ze skutečného života)
- Jiráskovo umění vylíčit střetnutí, vypjatou situaci – vnímání všemi smysly, plastický obraz celku, nejsilnější je dojem vizuální; dynamika vypravování

RADEK JOHN MEMENTO

1 Praha, 70. a 80. léta 20. stol., deset let života narkomana

2 téma narkomanie

příběh bývalého studenta Michala, který v 17 letech poprvé ze zvědavosti na diskotéce okusí drogu a nedokáže přestat; obraz života Michala a jeho dívky Evy i ostatních z party: neustálé shánění drog, peněz, krádeže, prostituce, domácí výroba pervitinu; marnost domluv rodičů, snahy zbavit se závislosti; mravní úpadek, duševní a fyzické chátrání, zdravotní potíže (halucinace, deprese), úmrtí přátel, sebevraždy; opakovaná léčení Michala, vězení; zpráva o Evině sebevraždě ⇨ Michalova podezřívavost, hledá viníky, snaha pomstít se; nakonec těžké poškození mozku jako následek předávkování – Michal dožívá v psychiatrické léčebně bez naděje na zlepšení stavu

3 MICHAL OTAVA

nenapravitelný toxikoman, podléhá drogám, proces chátrání osobnosti; v drogách hledá únik z těsného a necitlivého domácího prostředí a nudy

přítečkyně **EVA POPELKOVÁ**

bez pevné vůle a vytrvalosti; schopná všeho pro drogu, i nevěry

RICHARD RŮŽIČKA

vůdce party, zkouší na ostatních své experimenty s drogami, samolibý, nezodpovědný, nebezpečný

MICHALOVI RODIČE

omezují jeho přirozenou potřebu samostatnosti (zákazy, příkazy), nedostatek citových vztahů, ač spořádaná rodina

4 autorovo **varování před vážným nebezpečím moderní civilizace** – toxikomanií; téměř mizivé procento úspěšnosti léčby; kritika neinformovanosti dospělých

5 **kompozice** – využití retrospektivy, řetězovost (sled krátkých epizod, uzavřených obrazů z minulosti), vybavování dřívějších zážitků (jako filmové sekvence)

poznámka

(1986), reportážní román – publicistická beletrie

přečti si

vznik – podle autentických materiálů

- dynamičnost, rychlý dějový spád
- využití vnitřního monologu hlavního hrdiny (rozhovory k sobě a se sebou)
- krátké dějové úseky uvádějí citáty odborníků, v závěru strohé konstatování – styl protokolu, zprávy
- dokumentárnost a informativnost, věcné informace, odborné výklady lékařů
- subjektivními pocity hrdiny prostupují konkrétní obrazy ze života narkomanů (detailní záběry prostředí)
- **jazyk** – obecná čeština, vulgarismy, slangové výrazy (perník, feták, šleh) v dialogích postav

JAMES JOYCE ODYSSEUS

1 Dublin, 16. červen 1904 8.00 hod. – 17. červen 1904 8.00 hod.

2 děj vázán k epizodám Homérový Odyssey; obraz všedního dne židovského žurnalisty a reklamního agenta Blooma (jako Odysseova pouť z Tróje do Ithaky) = jeho denní banální pochůzky, touha mít syna, nebýt sám; stejně tak se snaží zbavit samoty a nalézt „otce“ mladý učitel a spisovatel Štěpán Dedalus (jako Odysseův syn Télemachos) = 3 epizody 1. části; jejich bloudění a setkání na okamžik v noci v nevěstinci (= 12 epizod 2. části); obraz návratu „otce“ a „syna“ domů, Štěpán odmítá nocleh, odchází, Bloom zůstává u své Molly (jako Pénélopa) = 3 epizody 3. části + v závěru podvědomý monolog – erotický sen Molly (v jedné větě bez interpunkce na 40 stránkách)

3 pokřtěný irský žid **LEOPOLD BLOOM**
bezvýznamný novinář, reklamní agent; znechucený stereotypním životem, banální všedností, touží po změně
ŠTĚPÁN DEDALUS
učitel a spisovatel, marně hledá východisko z osamělosti
operevní zpěvačka **MOLLY** (Marion Tweedová)

4 zájem o všednodennost; obyčejný den zachycen detailně, jako nicotný, ale i nekonečný, zajímavý i neopakovatelný mýtus (zdánlivá všednost) = analýza moderního světa, chaosu, spěchu a moderního člověka

5 důkladná **analýza** skutečnosti, **detailnost** záznamu; dějové schéma románu = antický mýtus; homérský epos v protikladu ke skutečnosti; události, pocity, názory 3 postav = symbolické spojení minulosti, současnosti a budoucnosti, romantického snu i realistického detailu, surrealistického podvědomí, symboliky; zároveň román encyklopedický (poznatky z historie, filozofie, botaniky, ekonomie, biologie, chemie, medicíny, astronomie; citace z latiny aj.)

● **mistrovství jazyka a stylu:**

slovní hříčky, lidová rčení, archaismy, neologismy, vulgarismy; prolínání a střídání vypravování, popisu, dialogů, scénických poznámek, vnitřního monologu i automatický záznam snů, stavů opilosti a halucinací; metoda montáže, filmového sestřihu, parodie novinářského stylu, klasické beletrie „pokleslého žánru“; střídá se vyprávění v 1. a 3. osobě

● **kompozice:**

jednotlivé kapitoly odlišeny místem a dobou děje i zvláštností stylu, symbolickou barvou, částí lidského těla, určitým druhem lidského umění (jako humanistická všestrannost a souhrn lidské kultury) + vztah k některé epizodě Odyssey

např. *Sirény* – koncertní síň, symbolický orgán lidského těla – ucho, základní umění – hudba, styl fugy; jinde, např. v prostředí novinové redakce využit styl publicistický ap.

● dovršení realismu a zároveň jeho přehodnocení (**důraz na strukturu** a významové bohatství řeči prózy)

poznámka

(1922), irský analytický román

FRANZ KAFKA PROCES

- 1** nejmenované město (určité pražské znaky); 20. stol., temná, snová atmosféra
- 2** prokurista banky Josef K. zatčen neznámými muži v den svých 30. narozenin, aniž by znal důvod nebo obvinění vznesené neznámým soudcem; zatím ponechán na svobodě, občas předvolán k zvláštnímu vyšetřování (na zaprášené půdě záhadného činžáku); nucen prodírat se davy lidí, procházet cizími byty; zpočátku považoval žalobu za nesmysl nebo omyl, byl přesvědčen o nevině, situaci zlehčoval; pak snaha ovlivnit anonymní soud (pomoc advokátů, malíře, ženy apod.), ukončit nesmyslný proces, ale soud ani jisté důvody neuznal, byl přesvědčen o vině a vyžadoval přiznání; K. pochopil marnost úsilí, rezignoval náhodná návštěva chrámu, setkání s knězem – vyslechl příběh o člověku, který čekal celý život na rozsudek (⇒ všechny děje jsou součástí procesu); K. nikdy své soudce neviděl, ani neuslyšel rozsudek, ale před 31. narozeninami odvezen z bytu do opuštěného lomu neznámými muži a zavražděn, aniž by se bránil; v předposlední kapitole podobenství o zákonu
- 3** prostředí a postavy charakterizovány jen mlhavě, nezáživně, střízlivě, monotónně – jako registrace; jména záměrně označena jen iniciálou, nezobrazena psychika postav, prožitky, jen úsilí proniknout k záhadě
JOSEF K.
nevině v situaci člověka osamělého, bloudícího v labyrintu; cítí se nevinně, ale zároveň vinu nelze vyloučit = oběť mechanismu, stereotypu života, izolovanosti; je bezbranný, viněn snad jen svou existencí, není s to pochopit nepochopitelné; chybí i vnější charakteristika, popis vzhledu
- 4** **kritika odlidštění byrokratických institucí moderní společnosti**, odhalena falešnost mýtu racionalizovaného života ve 20. stol., **varování** před zmechanizovaným člověkem, hledání naděje × pocit zmaru, beznaděje
- 5** román je nedokončený; 10 téměř samostatných kapitol (osmá je fragmentem); er-forma, ačkoli události nahlíženy ze stanoviska hlavního hrdiny
 - banální detaily, reálnosti a zároveň neurčitosti, záhadnost a nepřehlednost
 - kompoziční volnost, významová otevřenost, motiv bezvýchodnosti a paradoxních situací
 - všední výraz, otřesné situace líčeny nevzrušeně, chladně, monotónně; věcný styl
 - vliv surrealismu a existencialismu

poznámka

(1914–1915, 1925), román německy píšícího židovského spisovatele pražského původu

zapamatuj si

roman vydán posmrtně

JACK KEROUAC NA CESTĚ

- 1** dějiště netradiční – cesta, tj. silnice; poválečná Amerika (1947–1950)
- 2** **námět:**
skupina mladých lidí znuděných společenským životem i prostředím newyorských intelektuálů se vydává na

poznámka

(1957), americký autobiografický román

tuláckou výpravu Amerikou – 4 dlouhé cesty z Východu (oblast New Yorku) na Západ (Kalifornie, Mexiko) a zpět – pěšky, autostopem, autem vlastním nebo zcizeným, autobusem, letadlem; povalují se v zapadlých uličkách (viz 4. význam slova *beat* = potloukat se, být stále na cestách, ostatní viz u Ginsberga), žijí jako darebáci, rozmlouvají o Nietzsche, Proustovi, Hemingwayovi,

snaha sbírat životní zkušenosti, žít ne „správně“, ale „spokojeně“ – využít každé přítomné chvíle a naráz dosáhnout pocitu blaženosti bez vazby na minulost a přítomnost, hledat autenticitu, podstatu bytí, „pravdu života“ ve stavech extáze, vytržení za pomoci drog, sexuálních zážitků (homosexualita, bisexualita), zaujetí jazzem, zvl. rytmem bopu, a filozofie v duchu zen-buddhismu = život plný legrace a nespoutanosti

dějová kostra:

řetěz nejrůznějších zážitků z toulek, dokument života části mladé generace 50. let = cesta protestu, útěk od civilizace k okamžitým tělesným a duchovním prožitkům, návrat do světa upřímnosti a důvěřivosti (dětství), nezištnosti, družnosti a k přírodě (zrušit odcizení)

zapamatuj si

obraz životního stylu beatové generace, beatnický manifest

3 poutníci – společnost tuláků, bohémů:

vypravěč **SAL PARADISE** (= stylizace autora), **DEAN MORIARTY** (= legendární beatnik Neal Cassady), **STAROUŠ BULL LEE** (= Junkie William Burroughs) + setkání s jinými; postavy autentické, jednají spontánně, bez taktizování, svobodně, živelně, bezprostředně, nespoutáni žádnými pravidly, ani jazykovými; kult tuláka a mladého hrdiny = generační mluvčí a znovuobjevitel Ameriky

„jediní opravdoví lidé, co znám, jsou blázni, blázni do života, ukecaní blázni, cvoci k spasení, ti, kteří chtějí mít všechno – a hned!, kteří nikdy nezívají a neříkají věci – co – se – sluší, ale hoří, hoří, hoří jako ta báječná rachejtla ...“

4 skrytá autobiografie, protest, odmítnutí ideálů tzv. úspěšného Američana (kariéra, konzumní způsob života, racionalismus) ⇒ dílo se stalo jakýmsi posvátným textem, „**biblií**“ **beatnické generace** a pak beatnického hnutí a hnutí hippies (vyznavačů „květů ve vlasech místo zbraní v rukou“)

5 netradiční román, zvláštní experimentální metoda, básnická „**reportáž ze silnice**“, styl beatníků ⇒ bezprostřední záznam zážitků, dojmů a pocitů, cestopisná próza, moderní varianta renesančního a později pikareskního románu

- tzv. **vývojový román** (román zasvěcení), ale zároveň jeho přehodnocení místo tradičního sebezdokonalování, dospívání člověka až k zralosti
- naopak vždy snaha opakovaně dosáhnout téhož zážitku; děj se nevyvíjí tradičním způsobem, ale prosté přiřazování epizod téže závažnosti, různá témata, revoluční metoda psaní; vypravování v 1. osobě (tzv. **spontánní próza**), spontánní proud slov = projev životního elánu a výbušné energie, záznam citů a reflexivních projevů, faktografická zpověď, dynamika mluvené řeči
- **symbolika a hra se slovy**: jména hlavních postav lze odvodit ze spojení „*sad paradise*“ (smutný ráj) a z knihy A. C. Doyle, kde profesor Moriarty je největší soupeř a protihráč Sherlocka Holmesa
- dílo vzniklo ve 3 týdnech naráz na 30metrové roli papíru – tzv. **automatický text** bez interpunkce, bez členění do kapitol a odstavců, bez zásahů do rukopisu (na vydání čekalo 6 let)
- návaznost na W. Whitmana, M. Twaina (ideál tuláka – Huckleberry Finn utíká po řece Mississippi, protože se nechce nechat zcivilizovat), na Henry Millera (ideál extáze) a W. C. Williamse (subjektivita autora)

PAVEL KOHOUT KDE JE ZAKOPÁN PES

- 1 stav v ČSR po okupaci v srpnu 1968 a v obd. tzv. normalizace
- 2 autorovy posrpnové životní osudy v datovaných deníkových záznamech; nerovný souboj disidentů s totalitním režimem, vládní mocí, policií, tj. těch, kteří nesouhlasili s okupací v srpnu 1968, zorganizovali Chartu 77 jako vyjádření nesouhlasu s režimem
2 časové roviny:
a) **liché kapitoly:**
detailní popis událostí, konfliktů, napětí od poloviny července do konce října 1978; v popředí hlavní hrdina – sledován, vydírán, vystaven psychickému nátlaku (rafinované úklady, anonymní dopisy, praktiky StB); vrchol – zabití psa a pokus o vraždu manželky
b) **sudé kapitoly:**
retrospektiva: časově od počátku 60. let až do začátku příběhu první časové roviny; více postav s autentickými jmény (V. Havel, P. Landovský aj.) + osudy autora, konflikty s vládní mocí, soukromý život, kontakty s představiteli západních států, jednání spisovatelů, velvyslanců + osobní úvahy a osudy jezevčků (otrávené návnady)
- 3 **hlavní hrdina** – záměrná **TOTOŽNOST S AUTOREM** – boj o lidská práva, jediný soudce a měřitel hodnot
- 4 detailní a adresné svědectví o mravním úpadku nejen kulturní fronty po porážce Pražského jara, nadlidské úsilí individuální vzpoury za zachování demokracie i za cenu persekuce; úvaha o smyslnosti takové vzpoury
- 5 **deníkový záznam i umělecké dílo:**
chronologie událostí rozdělena do dvou pravidelně se střídajících a prolínajících rovin + třístránkový epilog na konci (okolnosti vypovězení autora z vlasti)
 - oba časové plány splývají v závěru (vztah k titulu: víme, kde je zakopán otrávený jezevčík, i to, kde je zakopán pes totalitního režimu, doby bezmoci a beznaděje)
 - stylizace díla do podoby rozhovoru hrdiny s vlastním psem (lidé ze strachu nebo zbabělosti už většinou nenaslouchají)

poznámka

(1987 v Kolíně n. Rýnem, 1990 v Čechách)

přečti si

memoárromán, autobiografický
román – deník

JÍŘÍ KOLÁŘ PROMÉTHEOVA JÁTRA

- 1 reakce na období stalinismu u nás, kritika mravního úpadku doby; obrazy deziluze, rozkladu, zmaru, nicoty, brutality; demonstrace vnitřní svobody proti jakékoli manipulaci
různorodost textů:
deníkové zápisy, reflexivní poezie, civilní epos, fragment dopisů (Halasovi, prezidentovi, Majakovskému), citace

poznámka

básnická sbírka experimentální
poezie

z tisku (titulky, fráze), citace myšlenek jiných autorů (L. Klímy, Chaplina, Nezvala, Demla, Škvoreckého) i přejaté texty (povídka z války Ž. Nałkowské), parafráze biblických textů, rčení

několik rovin:

- dokumentární (atmosféra strachu, bezmoci, opuštěnosti v policejním státě z konce 40. let)
- analytická (odhalení politické demagogie, absurdity doby)
- mravní (básnickovy kletby, prosby, varovná proroctví)
- vizuální, imaginativní (varování před banální každodenností)

zajímavost

(vznik 1950, v samizdatu 1970, v Torontu 1985, v ČR 1990)

- 2** experiment – proti poezii tradiční i meziválečné avantgardy; tzv. **poezie všednodennosti** (autentický obraz každodennosti ⇒ mýtus moderní civilizace)
- text zbaven všeho konvenčně básnického, **záměrně nepoetický** ⇒ bezprostředně sdělovaná všední skutečnost; technika prokládání textů (**proláž**), blízká autorově experimentální výtvarné tvorbě, slova součástí výtvarně pojatých celků (**koláž**), např. v úvodní části spojeny dva texty: děsivá próza L. Klímy a povídka Polky Ž. Nałkowské o postřelené ženě umírající na útěku z transportu ⇒ přepis do veršovaných řádků, pak se texty propoují

- 3** kompozičně – triptych: 3 oddíly, ale vzájemně odlišné
- úvod – **Skutečná událost** (datace srpen–září 1950) – báseň i text o básni (tzv. samobáseň)
 - a) příběh, hospodské vyprávění o prázdné židli (volný verš, obscenní výrazy, symbolika, bestiální text)
 - b) válečná tragédie umírající ženy na cestě a sobecká ustrašenost kolemjdoucích (povídka *U trati* od Ž. Nałkowské)
 - c) příběh vložený do vstupního vypravování
 - d) doslov, rekonstrukce experimentu
 - jádro – druhý oddíl **Jásající hřbitov** (Výbor z deníku – záznamy od ledna do prosince 1950) dobově aktuální postřehy o básnících, výtvarnících, korejské válce, židovské otázce; rozvinutí jinotajné metafor – pamflet, demaskování „vznešených lží“, mravní selhání doby:
„Všichni přemýšlejí o lidstvu a nikdo nemyslí na člověka / všichni budují a nikdo nevidí postavené / všichni jsou ochotni padnout za vlast za kulturu za slávu svých velkých mrtvých / a nikdo neví co je obyčejný stud“
 - titul oxymoron, záměrná disharmonie, absurdní otázky
 - závěrečný oddíl **Každodenní komedie** (4větý útvar, antiepos, horor) antihrdina – tajný policista, vztah k partnerce (smyslnost i odpor), z jejich vztahu zrozený netvor, dementní tyran hynoucí jako červ s psí hlavou v koutě pod nábytkem
groteskní námět, komedie, vyjádření touhy po elementární lidskosti

- 4** východisko výpovědi – obyčejná věc obyčejných lidí (ani literární, ani hovorová), **řeč ulice**
- opakování týchž výpovědí i cizích textů v pozměněné veršové struktuře ⇒ různost hledisek, postojů, pohledů ⇒ složitost a nepostizitelnost lidského osudu
 - princip disonance
 - titul: symbol týraného lidství + dávné věštění osudu z jater obětovaného tvora (drastičnost v kontrastu k romantickému eposu – *Shelleyho* Odpoutaný Prométheus)
varovné verše: *„Čím tupější nůž, tím horší rána, čím tupější člověk, tím nebezpečnější zvíře.“*

JAN KOLLÁR SLÁVY DCERA

- 1 Kollárova formulace i propagace myšlenky slovanské vzájemnosti (vliv životní zkušenosti a dojmů z pobyty v Jeně); **ucelená koncepce**:

Mína, básníková milenka, splývá s vybájenou dcerou mytické bohyně Slávy, zosobňující Slovanstvo, je symbolem jeho budoucnosti (alegorická představa)

motiv putování (vliv *Danta*, *Byrona*, *Komenského*) + průvodci: bůžek Mílek (poslovanštěný Amor, syn bohyně Lady) a zbožštěná Mína – provázejí básníka slovanskou pravostí; idealizace Slovanstva (v preromantickém duchu mýtus minulý i budoucí)

sbírka obsahuje **PŘEDZPĚV** + původně 151, později až **645 SONETŮ** (znělek) rozdělených původně do 3, pak 5 zpěvů (oddílů) nazvaných podle řek protékajících územím obývaném Slovy: **Sála** (znělky z pobytu v Sasku), **Labe – Rén (= Rýn) – Vltava** (sepětí z pobytem v Čechách), **Dunaj** (rodné Slovensko); později připojeny oddíly **Léthé** (cesta slovanským nebem a rájem, kam umístil zasloužilé Slovy) a **Acheron** (cesta peklem, kde jsou nepřátelé Slovanů a odrodilci) – zde převaha moralizování a učení

v Předzpěvu: patetické zamyšlení nad osudy západních Slovanů, záhuba Polabských Slovanů a žal nad jejich zánikem, protiklad velké minulosti a ubohé přítomnosti, obžaloba ztročitelů (Němců – Teutonie), naděje ve slavnou minulost (důvěra ve spravedlnost, představa opory v mohutném Rusku = rusofilská orientace) „Čas vše mění, i časy, k vítězství on vede pravdu, / co sto věků bludných hlodalo, zvrtné doba.“

idea slovanské vzájemnosti posilující národní sebevědomí, víra v humanistickou budoucnost lidstva: „Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou, / ten kdo do pout jímá otroky, sám je otrok“.

obdobou předzpěvu měl být epilog – časoměrná báseň **Vlastenec**, ale z obavy před cenzurou nezařazena, vyšla posmrtně (téma boje za národní svobodu, touha po vzpouře)

znělky:

vedle zcela milostných (pro Frideriku Wilhelminu Schmidtovou) i slovanské a vlastenecké + prvky didaktické a reflexivní (vlast chápána jako pospolitost jazyka a kultury); bohyně Sláva žaluje radě slovanských bohů na křivdu, bůh lásky Mílek stvořil z kvetoucí lípy spanilou Mínu, básník putuje sídly Polabských Slovanů, odsuzuje Gera, vraha Slovanů, uvidí Svantovitův chrám v Arkoně, navštíví hrob Komenského, Říp, Vyšehrad i Bílou horu, z osobností představení hrdinové RKZ, Libuše, Přemyslovci, Karel IV., Mistr Jan, Žižka, Jungmann (Mladoň) i bohatýři jiných Slovanů, navštíví i místa mládí (Bratislava); za řeky zapomení nahlíží díky listům Míny (v nebi např. Dalimil, v pekle jezuité, Napoleon za přepadení Ruska ap.); básník = mluvčí národa

- 2 literární žánr Předzpěvu = patetická **elegie**, ale zvláštního charakteru: nejen žalozpěv nad zašlou slávou Slovanstva (vítězství násilí nad právem a spravedlností), ale i monumentální zpěv o slavné budoucnosti; poezie **reflexivní**

- 3 některé **znělky**:

Ode Babigory v tomto rouše stínu – ztotožnění lásky k Míne a k vlasti; harmonické sloučení

Pracuj každý s chutí usilovnou – výzva k práci pro národ a k svornosti

Co z nás Slávů bude o sto roků? – představa slavné budoucnosti Slovanů

- 4 v Předzpěvu – **časoměrná prozodie** (rytmus založen na střídání dlouhých a krátkých slabik) – spojení verše šestistopého (hexametru) s pětistopým (pentametrem) = **elegické distichon** (dvojverší); převaha stopy daktylské a spondejské ⇨

poznámka

(1824, rozšířené vyd. 1832)

rozsáhlá básnická skladba

úsilí dokázat možnosti češtiny, povznést ji k umění antiky a renesance (mytologické motivy, forma, vliv Danta)

- **sonety** – příznačný verš **sylobotónický** (rytmus založen na pravidelném střídání přízvučných a nepřízvučných slabik, často na shodném či pravidelně proměnlivém počtu slabik), náročné rýmové schéma (4 + 4 stejné rýmy); rytmická výstavba – 5stopý trochejský rytmus (výjimečně 6stopý) zvukově-eufonické zatížení veršů (často vokalizace předložek – *ode*); dominativní postavení **rýmu** (z hlediska zvukového i sémantického) – rým je významným těžištěm básně; klasická pravidelná **kompoziční výstavba**, v kvartetech obkročné rýmy
- **obraznost** – v tropice převaha principu metonymie

JAN AMOS KOMENSKÝ LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE

1 svět, 16. stol.

2 obraz města (= světa), které prohlíží autor (poutník, vzdělanec), aby si vybral vhodné zaměstnání, poslání (smysl života); okrouhlé hradby a ulice s „ryňky“ (náměstí), vstupní Brána života a opačná Brána rozchodu; 6 hlavních ulic – symbolizují různé stavy (i rodinný), řemeslníky, vědce, lékaře, soudce, vrchnost, duchovní, válečníky; hrad královny Moudrosti (přístupný všem, představuje pokladnu vědění) a hrad Štěstí (jen pro některé); průvodci Všudybud a Mámení poutníkově nasazují růžové brýle, (brýle „mámení“ se skly „domnění“); on si je nasazuje nakřivo, aby viděl vlastníma očima, nezkrlesle; vidí proto nedostatky, klam, podvod, závist, honbu po penězích, po snadném zisku a bezstarostném životě; v zoufalství nad ubohostí lidské společnosti utíká ze světa a na boží výzvu se uzavírá v ráji svého srdce, tj. v samotě a náboženském rozjímání (ve spojení s Bohem je hlubina bezpečnosti křesťana): „*Tisíckrát umřítí volím, nežli tu býti!*“

3 **POUTNÍK – VZDĚLANEC** (autor) a jeho touha po vědění, poznání (renesanční člověk)

průvodci: **MÁMENÍ** (zvyk přijímat bez uvážení cizí názory) – tlumočník, vykladač královny světa Moudrosti
VŠEZVĚD VŠUDYBUD (zosobňuje lidskou zvědavost, radí k spokojenosti se vším, co spatří, radí i ubránit se nepříjemnostem, nic tedy nekritizovat)

4 **ostrá kritika společenských nedostatků i církve, realistický obraz doby a smýšlení lidí**

(poutník odsuzuje mamonářství, řevnivost, závist, neupřímnost, úplatkářství, domýšlivost, vychloubanost, povrchnost znalostí, prázdné fráze, náboženskou nesnášenlivost); stav vrchnosti kritizuje pro zneužívání práva bezprávím, neomezenou moc knížat, úředníků, podlézavost, byrokracii; stav vojenský kritizuje za nesmyslné vraždění, ničení životů a lidských hodnot, trápení vojáků i nevinných lidí; stav rytířský napadá pro rozmařilý život a zábavy; oceňuje vzdělance, lidi spořádané, ctnostné, disciplinované a zbožné, vyzdvihuje střidmost, pokoru, spravedlivost

5 forma **satirické alegorie světa** (bludiště, labyrint), traktát blízký dramatu nebo i fiktivní cestopis; nadsázka střídání scén, dialogů a monologů (obraz vnějšího světa má podobu dramatu)

- **kompozice:** expozice úvodních kapitol, pak poznávání různých stavů ⇒ nespokojenost, stupňování napětí (na hradě Štěstěny – zklamán, zoufalý, na hradě Moudrosti – vítězí faleš a násilí) ⇒ krize, bezvýchodnost ⇒ obrat, druhá gradace (opuštěn Všezvědem Všudybudem, slyší hlas Boží ⇒ uspokojení, pravé štěstí – návrat do nitra své duše)
- **styl** svěží, živý, bohatý
- **3 slohové typy:**
doznívající **humanistický** (co nejtěsnější vazby, složitá souvětí, slovesa na konci vět, přechodníky, neshodné

poznámka

(1623), alegorická skladba

přívlastky před jmény, neobvyklý pořádek slov, infinitivní vazby)
realistický **barokní** s prvky mluveného jazyka (jednoduchá větná stavba, podrobné výčty, souznačná slova, přirovnání, rčení, zvolací a tázací věty)

biblický – vyslovuje-li vyrovnanost, jistotu nitra (žalmová dvojverší v závěrečné modlitbě)

● **jazyk:**

zachování spisovné normy; latinská slova (vliv humanismu), německá slova (vliv německé kolonizace), vedle substantiv frekvence sloves smyslového vnímání a mluvení (*hledím, spatřím, ptám se*); terminologie filozofická, matematická, lékařská, právní, astronomická, teologická; přes 270 vlastních jmen; vytváří originální pojmenování s charakterizační funkcí, např. soudci *Takchcimit'*, *Zlatomil*, *Nedbal*, *Darober* aj., prokurátoři *Křivosud*, *Darmotlach*, komisař *Přehleda*, svědci *Kleveta*, *Lež* aj.

složitá souvětí (humanistické periody), v 1. části – lidském labyrintu i hovorové jazykové prostředky

MILAN KUNDERA NESNESITELNÁ LEHKOST BYTÍ

1 události 60. let, rok 1968 v Československu, doba normalizace (destruktivní vývoj po srpnu v ČSR); i prostředí Západu

2 v popředí **osudy dvou párů postav**
lékař Tomáš otiskl článek v literárním časopise ⇒ důvod k represím ⇒ emigroval se svou druhou ženou Terezou do Švýcarska, kde se mu rýsovala skvělá budoucnost, Tereza neschopna v cizině žít, návrat do Čech; kvůli ní se pak vrátil i Tomáš – v Praze odmítl odvolat své postoje v článku (o vině komunismu a katastrofě národní existence), zbaven místa v nemocnici, pak i ve středisku, pracoval jako myč oken a výkladních skříní, nakonec řidičem v JZD (pokus řešit situaci přestěhováním na vesnici – domnělá venkovská idyla byla však pro ně pastí) – oba zahynuli při havárii nákladního auta
druhý pár tvořen maličkou Sabinou a jejím milencem Francem; Sabina utekla do Curychu, ale na západě našla novou prázdnotu (nikdo jí nerozuměl), neschopna zbavit se vnitřního neklidu; odešla i od France (odmítá jeho politické názory, ale i jakékoli ideje vlastenecké či umělecké); žít pro ni je vidět (ale vidění ohraničeno silným světlem a úplnou tmou) = nechuť k excentrismu; odešla do New Yorku, pak do Kalifornie; Franc později umírá (při protestním pochodu v Kambodži)

hlavní motivy: **kýč** – líbivý a jednoznačný (stejně jako jemu podobný totalitní režim, zlo); motiv **lásky** jako způsob seberealizace (Tomášovy avantýry)

polemika: pocit tíže vyvolán vědomím konečnosti lidské existence, nutností rozhodovat se okamžitě, bez zkušeností = projev volného života a jeho hodnoty × pocit lehkosti, tj. prázdnoty a nevědění (= nesnesitelný ⇒ viz titul); protiklady bytí × nebytí, světlo × tma – Parmenidovy dvojice protikladů + nietzscheovské ideje věčného návratu

3 český lékař, chirurg **TOMÁŠ**

rozvedený muž středních let (ztělesňuje lehkost), zdánlivě silný donchuanovský typ (opustil první manželku, vyhledával stále erotická dobrodružství, obletován ženami), ale osudově spjat se servírkou Terezou; po srpnu zavržený intelektuál

poznámka

(francouzsky 1984, česky v Torontu 1985, v Brně 2006)

přečti si

mnohovýznamový filozofický román

TEREZA

Tomášova druhá žena (představuje tíži), vyznává oddanou lásku (romantický typ), trpí žárlivostí, traumatizována zážitky z dětství a životem s matkou; upíná se k literatuře a hudbě; citové sepětí se psem Kareninem

SABINA

česká malířka, dominantní typ bez morálních zábran (život jako „dlouhá cesta zrad“), odpůrkyně kýče v umění i v politice, maluje cykly obrazů, na nichž je vpředu realistický svět, v pozadí něco tajemného a abstraktního („vpředu srozumitelná lež, vzadu nesrozumitelná pravda“), jedna z intimních přítelkyň Tomáše, odmítá jakékoliv podřízení se čemukoliv, neschopna nalézt trvalý vztah a rovnováhu

FRANC

vysokoškolský učitel, švýcarský Sabinin milenec, západní levičácký novinář

- 4 existenciální a komunikační problémy člověka (různá nepochopení), obraz tíhy emigrace, činnosti disidentů (petice), **hledání smyslu života**, postižení pocitu člověka v trvalém ohrožení jeho existence; problematika vnitřní a vnější svobody člověka, odpovědnosti za sebe i druhé, seberealizace; postmoderní ztvárnění dvojpolné skutečnosti (dobro – zlo), útěk člověka sama před sebou (neschopen pochopit sám sebe ani porozumět světu)

- 5 jednoduchou dějovou linii prolínají brilantně napsané filozoficko - historické úvahy, vtipy, ironické komentáře, erotické scény (i sny), paradoxní situace

- mistrná **kompozice** románu:
několik vyprávěcích linií, navzájem obměňované a proplétané motivy + komentáře vypravěče (= autora); mozaika epizod bez ohledu na chronologický postup
- 7 pojmenovaných částí (dále vnitřně strukturovaných);
1. až 5. je jeden celek kolem středu (3. část – *Nepochopená slova*); 1. a 5. část nazvána *Lehkost a tíha*, 2. a 4. *Duše a tělo*, 6. část *Veliký pochod*; působivá závěrečná část *Kareninův úsměv*, pojmenovaná podle psa (trpící pes usmívající se před smrtí) = syntéza osudů hlavních i epizodních postav, vyrovnání sil (tíhy a lehkosti)
- **kontrastnost**:
„Tereza a Tomáš zemřeli ve znamení tíže. Ona (Sabina) chce zemřít ve znamení lehkosti. Bude lehčí než vzduch. Podle Parmenida je to proměna negativního v pozitivní“.
- Kunderovy postavy – nositelé motivů, obrazů, myšlenek; ne reálné postavy (autor zdůrazňuje jako vypravěč, že je sám stvořil)
- dokonalá vypravěčská technika, krize jazyka (odcizené mechanismy)
- různé varianty polarit: lehkost – tíže, kýč – umění, sex – láska, tělo – duše, muž – žena

MICHAIL JURJEVIČ LERMONTOV DÉMON

- 1 místo děje zpočátku blíže neurčené, pak kavkazské hory, klášter v lesích

- 2 Démon – vyhnánec z ráje, zavržen Bohem pro svou vzpouru, odsouzen k věčné samotě bez lásky; bloudí nad Kavkazem a spatří krásnou kněžnu Tamaru, dceru Gundelovu, která se chystá k svatbě; Démon zaviní smrt ženicha, sám se do Tamary zamiluje a pronásleduje ji; Tamara utíká do kláštera, aby znovu nabyla duševní rovnováhy; přes asketický život

poznámka

(1829–1841, 1856), podtitul
Východní zkazka

zajímavost

ruské romantické básnické dílo,
existuje v několika odlišných verzích

prožívá intenzivní milostné sny; Démon ji přesvědčil o své lásce, Tamara mu podlehla (přes úsilí vyslance z ráje, ochránce Cherubína), ale Démonův polibek ji zabíjí ⇒ pohřbena v osamělém horském klášteře; Tamařina duše je vykoupěna, dostává se do Ráje × Démon zůstal poražený a bez lásky – znovu prohrál boj s Bohem, pokračuje v nenávisti a nevěře

- 3 rozporné charaktery ústředních postav, pocity vydědění a samoty

DÉMON

symbol věčného zla; zdroj zla však není v něm, ale v uspořádání světa, které ho učinilo duchem zla; představuje hrdost, pohrdání, nenávist, je nespokojen s nedokonalostí života, proto rozsévá zlo; zároveň představuje vyhnance bloudícího světem, ztělesňuje pozemskost, poznání a svobodu; trpí, touží po harmonii a vnitřní obrodě (tj. rozbít prokletí)

TAMARA

spoutána náboženskými zásadami × vzpoura proti dogmatům, milostná touha a přirozený cit

- 4 nejen konflikt dobra a zla:

zlo je chápáno jako důsledek nedostatečnosti a bezmocnosti dobra; **vztah obou je zdroj tragiky světa** a výjimečných lidí, usilujících o přeměnu zákonů světa; autorův obdiv k osamocené vzpouře silného jedince, ale ví o nevyhnutelnosti jeho porážky
romantický boj náboženské víry × **titánská vzpoura** proti Bohu
individuální vzpoura × barvitý obraz krás kavkazské přírody

- 5 filozoficky pojaté dílo – **poema**, lyrickoepická skladba

spojení biblických motivů + folklorní gruzínské legendy
kontrastní výstavba, protichůdné životní postoje Démona a Tamary; hyperbolizace vlastností hrdiny ⇒ silná individualita ⇒ titánství

KAREL HYNEK MÁCHA

MÁJ

- 1 krajina u Doks, pod Bezdězem (jezero); bez bližšího časového vymezení
noc před Vilémovou popravou a ráno; pak po sedmi letech

- 2 prostý děj – tragédie Jarmilina (utopí se ze zoufalství nad osudem Vilémovým), tragédie Vilémova (popraven za vraždu otce, kterého neznal, jako soka v lásce); v popředí úvahy o smyslu života a odpor ke společnosti

1. zpěv – obraz májové přírody, motiv lásky a nevěry (Jarmila marně čeká Viléma), první tragédie (Jarmilina)

2. zpěv – znázornění času: věčnost přírody × doba do popravy Vilémovy (noc); vězeň Vilém uvažuje o vině a nevině, o smyslu života, o životě a smrti; marná vzpoura proti osudu ⇒ pocit křivdy a vzdoru

3. zpěv – vrchol (poprava Vilémova); krásná příroda × lidský osud; Vilémovo (= autorovo) vyznání lásky k přírodě, rodné zemi a obžaloba společnosti (apostrofa Země, poslední pozdrav vězňův, vzpomínka na dětství, nejkrásnější období života)

poznámka

(1836) romantické dílo;
lyrickoepická báseň
o čtyřech zpěvech a dvou
intermezzech

4. zpěv (závěr) – básníkovo ztotožnění s ústřední postavou i poutníkem („*Hynku! Viléme! Jarmilo!*“); autor – poutník se po letech vrací na místo Vilémovy popravy – zamyšlení nad tragikou lidského osudu

1. intermezzo – duchové na popravišti (po 2. zpěvu) čekají na návrat nešťastníka do země

2. intermezzo – obraz klidné horské krajiny (po 3. zpěvu) a nářek Vilémových druhů, kteří ztratili svého vůdce
motto: „*Dalekát cesta má! Marné volání!*“ – touha po volnosti v nesvobodném světě, pesimismus

3 vězeň VILÉM (v mládí vyhnán z domu, stal se vůdcem loupežníků – „*strašný lesů pán*“), žárlivý a pomstychtivý; vzpoura proti mechanickému přijímání spravedlnosti (do jaké míry byl vinen); **ZTOTOŽNĚNÍ AUTORA** s hlavní postavou

4 ostrá kritika tehdejší společnosti (rozvrácená rodina, bezcitnost v mezilidských vztazích, lhostejnost k osudu člověka, marnost vzpoury proti osudu) ⇒ autorova obžaloba společnosti i odraz jeho rozboleštnutého nitra; v kontrastu ke společnosti – obraz krásy májové přírody

5 moderní básnická řeč

umělecké mistrovství Máchovo: nedůležitý, jednoduchý příběh

- obraz přírody – **barvitost**, citová působivost, pohyb a napětí, barvy světlostně kontrastní, pastelové, záměrná kombinace (modrá a bílá, zelenorůžová ap.)
- využití **kontrastu** v rovině tematické (jarní příroda × poprava, život × smrt), i jazykové („*na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal*“)
- **subjektivizace** epiky (vztah básníka a lyrického hrdiny)
- **kompozice**: dramatický vzestup, vrchol a sestup (jako drama)
- **básnické prostředky**, např.:
 - epiteton konstans – *bělavé páry, bledá tvář luny*
 - epiteton ornans – *růžový večer, bledé jasno, večerní břeh, jezero hladké*
 - přirovnání – *co slzy lásky*
 - metafora a personifikace – *jezero zvučelo tajný bol*
 - oxymóron – *umřelé hvězdy svít* atd. – viz závěr 3. zpěvu
 - metonymie – *hrdliččin zval ku lásce hlas*
 - pleonasmus – *modrý blankyt*
 - apostrofa – poslední pozdrav vězňův (země jako jediná jistota je mu vším)
 - gradace – *temná noc, temnější mně nastává*
- **zvuková stránka** – důraz na zvukovou krásu verše, melodičnost
 - zvukosled – *brunatné slunce rudě zasvitnulo* (opakování *u*)
 - bílých skví se šatů stín* (opakování *í*)
 - ... první máj, večerní máj, byl lásky čas,*
 - hrdliččin zval ku lásce hlas* (opakování *a*)
 - zvukomalba – *řinčí řetězů hřmot*
 - podtržen poměr mezi dvěma významovými celky:
 - „*Pozvolným krokem on zločince doprovází,* (opakování *o* – pomalý chod davu)
 - jenž v středu jeho jde, jak jindy ozdoben*“ (opakování *e* – pružná chůze mladého odsouzence)
- **rytmus** – vzestupný (jamb) – viz např. začátek 1. a 2. zpěvu

MARIE MAJEROVÁ HAVÍŘSKÁ BALADA

- 1 Sasko a Čechy, před 1. světovou válkou; doba krize
- 2 havíř Jan Zvonař (vlastně Rudolf Hudec pod krycím jménem kvůli buřičství Hudeců v Čechách) odchází za prací do Německa; sňatek s Milkou, šťastný život, krásné rodinné vztahy; pak tragické neštěstí v dole (zahynul nejstarší z 5 synů); hospodářská krize, nezaměstnanost, chudoba ⇒ těžký život, žebrota; přátelství a solidarita ostatních havířů pomáhala přenést se přes největší útrapy; návrat domů do Čech, kde museli dál čelit bídě (i jako žebráci)
- 3 **RUDOLF HUDEC** (Jan Zvonař)
pracuje jako horník v cizině (nejmladší bratr Hudce – policajta, vedlejší postava románu Siréna) – pracovitý, čestný, poctivý, starostlivý
JEHO ŽENA MILKA
stála věrně při svém muži i v nejtěžších chvílích, oddaná, schopná povzbudit a snášet dobré i zlé
PŘÍTEL MILFAIT
obětavý, starostlivý, upřímný, nezištný
- 4 otřesný **obraz hornické bídy**; obdiv k mravním a citovým hodnotám člověka v mezních situacích; **význam lidské práce** v životě člověka
- 5 dějově sevršená **novela s baladickým laděním**
 - **3 kapitoly** stylisticky odlišené a postavené protikladně:
 1. kapitola – vzpomínky Zvonařovy (vnitřní monolog)
 2. kapitola – autorčino vypravování (konvenční, tradiční próza)
 3. kapitola – zvláštní dialog (Milka a přítel Milfait na návštěvě u Hudeců), úsporná výpověď – jeden účastník mlčí, ale na jeho přítomnost Milka ve své výpovědi reaguje a navazuje závěrečné posláním (souvislost s villonskou baladou)
 - využití moderních stylistických prostředků – polopřímá řeč, nevlastní přímá řeč
 - bohatství jazyka – lidový jazyk, odborné termíny hornické

poznámka

(1938), novela – baladické ladění

THOMAS MANN BUDDENBROOKOVI

- 1 severoněmecké město Lübeck; 1835–1876
- 2 osudy čtyř generací rodiny Buddenbrooků: otevření rodinné firmy, rozmach a její pád
- 3 zakladatel firmy **BUDDENBROOK**
 2. generace – konzul **JAN BUDDENBROOK**
 3. generace – **TOMÁŠ BUDDENBROOK** – sice udržuje podnik, ale s vypětím sil, po jeho smrti likvidace firmy

poznámka

(1901), německý román

zajímavost

Nobelova cena

bratr **KRISTIÁN**

slaboch, končí v ústavu choromyslných

sestra **TONY**

neúspěch v manželstvích

4. generace – Tomášův nezletilý syn **HANNO**

hudební talent (po matce), ale v běžném životě nepraktický, umírá na tyfus

- 4** protiklad životní síly a estetických postojů, blízkost krásy a smrti, zániku; varování, že citovost oslabuje praktický život (vztah praktických schopností a estetických sklonů); síla konkurence v podnikání, dravost moderní buržoazie proti konzervativnímu měšťanstvu

- 5 tradiční románový postup** (chronologicky vyprávěny osudy generací, podrobné popisy), ale i **moderní prvky** – návraty, obměny promluv, časové přeskoky; v popředí osudy a pečlivá kresba postav; využití autobiografických prvků, realistické obrazy
11 oddílů

GUY DE MAUPASSANT MILÁČEK

- 1** Paříž, konec 70. let 19. stol.

- 2** závrtná kariéra bezvýznamného úředníka Duroya
⇒ přítel, novinář Forestier mu pomohl dostat se

do redakce deníku La Vie Française; zneužívá pomoci Forestierovy ženy Madelaine (koncipuje jeho články, uvádí ho do pařížské společnosti; po Forestierově smrti se Duroy stal jejím manželem – společenský i politický vzestup; jako Du Roy svádí ženu svého šéfa, paní Walterovou; úspěch u žen – nazýván „miláčkem“; bezohledně se zachoval k Madelaine (dědictví, skandál – odhalení její vztah k ministru zahraničí, rozvod); podíl na finančních machinacích vydavatele a bankéře Waltera, vynutil si sňatek s Walterovou dcerou, donutil ji k útěku, stal se šéfem tiskového koncernu, přivlastnil si titul barona (Du Roy de Cantel); ponechal si milenkou – „počestnou“ paní de Marelle

- 3** demobilizovaný voják **GEORGES DUROY**
chudý, nepříliš schopný, ale bezohledný, prohnaný, zlístivý, cílevědomý; touha po bohatství; úspěšný a přitažlivý milenec
důvěřivost a naivita žen – **MADELAINE, PANÍ WALTEROVÁ**, dcera **SUZANNE WALTEROVÁ** aj.

- 4** kritický obraz spojitosti finančního kapitálu s dobovými politickými intrikami a tiskem (kariérismus, prodejnost)

- 5** objektivní pohled vypravěčův, rychlý, zhuštěný děj, málo dějových odboček; využití ironie (úspěch má nejničemnější člověk); v 1. části retardace děje – vložena líčení a úvahy postav románu (téma plného života, kariéry × ochabování, fyzický úpadek, smrt), detailní charakteristika postav i prostředí, zvl. novinářského, finančního, politického; vlastní autorovy zkušenosti z rychlé kariéry v novinářském a literárním prostředí, z milostných dobrodružství; ztotožnění autora s hlavní postavou
důraz na biologickou stránku člověka (sex, smrt, rozklad) ⇒ rysy **naturalismu**

poznámka

(1885), francouzský
společenskokritický román

ADAM MICKIEWICZ KONRÁD WALLENROD

- 1 Litva, Prusko, konec 14. stol. (expanze řádu německých rytířů)
- 2 pomsta Konráda Wallenroda za to, že byl jako litevské dítě unesen křižáky a vychován pod jménem Walter Alf v křesťanské víře; litevský mnich Halban ho však vedl k lásce k vlasti a nenávisti k vetřelcům, učil ho přetvářce; při srážce křižáků s Litevci přešel s Halbanem k Litevcům; láska ke knížecí dceři (Aldona), sňatek; další křižácké útoky, Alfův odchod z Litvy, pak návrat jakožto Konrád Wallenrod, velmistr řádu německých rytířů – rozhodl se k podvodu a zradě, podílel se na zničení a porážce řádu; návrat do Malborku k Aldoně (byla jako poustevnice zazděna v malborské věži); podvod prozrazen, Konrád odsouzen k smrti, spáchal sebevraždu
- 3 **KONRÁD WALLENROD** – rozporuplná osobnost; statečný rytíř s křesťanskými ctnostmi, ale i vlastenecký cit ⇒ postaven před morální volbu; vnitřní osamocení, pochybnosti svědomí; rozhodl se mstít svůj národ, ale obětuje lásku, život i čest; neřešitelné dilema mezi křesťanstvím a vlastenectvím, láskou a povinností, rytířskou ctí a pokrytectvím, věrností a zradou, vítězstvím a prohrou
postava napůl legendární, napůl historická
- 4 skrytý smysl díla – v historickém tématu skryto tragické hrdinství a soudobé mravní konflikty (tajné spolky, spiklenci, boj Poláků za národní svobodu) ⇒ povinnost porobeného národa bojovat za svobodu i za cenu přetvářky a zrady; aktivní hrdina
historismus z cenzurních důvodů (období před polským listopadovým povstáním 1830)
- 5 úvod + 6 zpěvů, prozaická předmluva; motto z Machiavelliho Vladaře; postupně odhalováno tajemství

poznámka

(1828), polská romantická veršovaná povídka s historickou tematikou

ARTHUR MILLER SMRT OBCHODNÍHO CESTUJÍCIHO

- 1 prostředí měšťanské rodiny, americká společnost 20. stol.
- 2 tragický životní osud člověka, jeho existenční starosti, snaha o společenský úspěch; s přibývajícím lety pocit únavy, roztržitosti, vyčerpanosti ⇒ neúspěchy v obchodě, ale před blízkými je tají, nepřiznává ani sobě (sebeklam); předstírá automobilovou nehodu (= sebevražda), aby zajistil rodině peníze (životní pojistka); rodinné problémy, generační a sourozenecké spory
- 3 stárnoucí obchodní cestující **WILLY LOMAN**
oběť své slabosti i společenské situace; neumí se prosadit, nemá sílu překonat osobní krizi, proto podléhá synové **BIFF**
 - v rozporu s otcem, odmítá jeho představy o úspěšném životě, váží si matky× **HAPPY**
 - hájí otce, přijímá jeho názoryžena **LINDA**
 - Willyho miluje, chápe, obhazuje

poznámka

(1949), americké psychologické drama o dvou jednáních

- 4 hodnota člověka v měšťácké společnosti měřena jen ekonomickým a společenským úspěchem ⇒ **kritika** moderní, zkomercionalizované a oddělené společnosti × humanistické hodnoty; společenská měřítka lidských hodnot × lidské možnosti; neschopnost člověka přiznat si pravdu

- 5 dvouaktové drama + epilog (Rekviem); měšťanská tragédie (ústřední hrdina podléhá, pozbývá tradiční velikosti)
- **moderní kompoziční prostředky a postupy:** volné řazení obrazů (vliv metidy volné asociace představ), proměna míst děje, prolínání časových rovin (přítomnost, minulost, imaginární čas), zpřítomňování minulosti; technika filmového střihu
 - vliv H. Ibsena (analýza lidského nitra, spojitost minulosti a přítomnosti)

MOLIÈRE LAKOMEC

- 1 Paříž, 17. stol. (1670)

- 2 Starý Harpagon omezuje své děti, okrádá služebnictvo, touží po mladé ženě Marianě, ač ji miluje jeho syn Kleantes, pro něhož vybral bohatou vdovu; chce své děti výhodně provdat – dceři Eliše našel bohatého starce Anselma; proměnu Harpagonova smýšlení způsobí ztráta jeho peněz – 30 000 zlatých dukátů (vzal je sluha La Flèche, aby pomohl Kleantovi); výměnou za peníze se Harpagon vzdá Mariany; když se ukáže, že Mariana a Valér, kterého miluje Harpagonova dcera Eliška, jsou dětmi bohatého Anselma, nenamítá Harpagon nic proti svatbě svých dětí, zvláště když Anselmo zaplatí obě svatby a nevyžaduje věno – Valér se ožení s Eliškou, Kleantes s Marianou

poznámka

(1662), klasicistní komedie
o 5 dějstvích

3 HARPAGON

šedesátiletý lichvář, vdovec, chamtivý, lakomý, bezcitný boháč (latinsky *harpago* = kořistník); pro peníze obětuje vše: citové vztahy, děti, rodinu; ztráta peněz pro něho znamená šílenství, ztráta smyslu života (viz Harpagonův monolog: „Peníze, mé penízeky ...“); postava tragikomická

2 Harpagonovy děti:

ELIŠKA

spravedlivá, upřímná (tajné zasnuby s šlechticem Valérem)

KLEANTES

chytrý a podnikavý

Anselmovy děti **VALÉR A MARIANA**

pletichářská dohazovačka **FROSINA**, sluha **ČIPERA** (La Flèche) – ukrýl peníze

- 4 **kritika chorobné touhy po penězích** – peníze jsou vášní, která člověka vylučuje ze života a deformuje přirozené lidské vztahy; člověk zaslepený touhou po bohatství nebere ohled na city ani lásku; výsměch lidské chamtivosti

- 5 vtipná **komediální zápleтка**, komické zábavné nedorozumění (dvojí proti sobě postavené intriky), živé dialogy, důvtipné zápletky
- satirický tón, výsměch
 - zdařilá charakteristika postav, zvláště titulní postavy (hyperbola), výstižně vyjádřena psychologie postav
 - postavy ztvárněny satiricky i humorně (sympatie diváků)
 - řešení konfliktu smírem
 - dodržení jednoty místa, času a děje, hra psána v próze (× klasicistní vkus)
- motiv převzat z *Plautovy Komédie o hrnci*

MOLIÈRE

TARTUFFE NEBOLI PODVODNÍK

- 1 Francie, 17. stol.
- 2 do početné a klidné rodiny bohatého měšťana Orgona se vetřel pokrytec Tartuffe – předstíranou zbožností a horlivostí si získal Orgona, který mu úplně podlehl, důvěřoval mu, svěřil mu i státní tajemství, odkázal svůj majetek, slíbil svou dceru Marianu, ač milovala Valéra; Tartuffe podle využíval Orgona, svedl i jeho manželku Elmíru a donutil Orgona, aby vydědil syna Damise; Orgon nedbá na varování svých blízkých, až se o pravdě sám přesvědčí díky léčce, kterou připravila Elmíra; Tartuffe vyhrožuje Orgonovi vězením, ale nakonec je uvězněn sám na základě tajného rozkazu krále; Orgon svolí k sňatku Mariany a Valéry
- 3 bohatý měšťan **ORGON**
důvěřivý slaboch
pokrytec **TARTUFFE**
touží po bohatství, které mu nepatří; zistný, úlisný, vychytralý, mstivý, bezcharakterní, rafinovaný podvodník a lhář, panovačný, předstírá zbožnost a čestnost; manipuluje životem celé rodiny Orgonovy
KLEANTES
bratr Orgonovy ženy Elmíry – prozíravý, rozumný
- 4 rodinný příběh, **satira na pokrytectví a církev**, kritika společenských praktik (zneužití moci), spravedlivé jednání osvíceného panovníka
- 5 výrazné charakteristiky protikladných postav; komické situace a zápletky, nadsázka
verš i próza, vznešená i prostá mluva; verš alexandrin = dvanácti až třináctislabičný vzestupný rýmovaný verš s rozlukou po šesté slabice (třetí stopě)
řešení konfliktu smírem
satirický i humorný tón

poznámka

(1664), klasicistní veršovaná komedie o 5 jednáních

ALBERTO MORAVIA

HORALKA

- 1 Itálie, r. 1943–1944
- 2 obraz období konce fašistického režimu v Itálii, obsazování země vojsky spojenců; útěk římské ženy Césiry a 13leté dcery Rosetty z bombardovaného Říma do hor na venkov – snaha přežít válečné hrůzy, zachovat aspoň holý život; milostné epizody Césiry, její starost a péče o dceru, útrapy války, duševní i fyzické otřesy (ztráta všech úspor, přátel, Rosetta znásilněna marockými vojáky z americké armády); přesto boj o základní lidské hodnoty, zvl. vzájemné porozumění; návrat do Říma, úsilí začít nový život
- 3 ústřední postava – vdova **CÉSIRA**
temperamentní, statečná, hrdá, drsná, cílevědomá žena;
dcera **ROSETTA**
přítel **TOMASSINO**
obchodník, citově a nervově labilní, není s to se vyrovnat s proměnou situace a nebezpečím

poznámka

(1957), italský neorealistický poválečný román

- 4 odsouzení války (ničí životy lidí, výsledky jejich práce)
prvky neorealismu – drsnost, sociální kritika, zdůrazněny morální kvality člověka, běžný život obyčejných lidí
- 5 dějová dramatická, dokumentární hodnověrnost obrazu, analýza doby
vypravěčka – hlavní hrdinka Césira
prvky filmového zobrazení (detail, polodetail, panorama), lidový jazyk, moderní stylistické prostředky (využití vnitřního monologu, dialogu v dialogu, ich-forma)

VILÉM MRŠTÍK POHÁDKA MÁJE

- 1 Praha a Ostrovačice u Brna, kolem r. 1870
- 2 Ríšův život a neúspěšná studia v Praze, pobyt u strýčka v Ostrovačicích, seznámení s Helenkou, láska i žárlivost a spory, Ríšův odjezd do Prahy, nakonec usmíření a svatba
- 3 **RÍŠA** (Richard Gregor) – 21letý pražský student, málo vytrvalý, bez pevné vůle, pohodlný, lehkovážný; v Praze dluhy a hýřivý život
HELENKA – 16letá dcera revírníka, plachá, upřímná, opravdová, půvabná, citlivá, vychovaná přírodou
RÍŠŮV STRÝC – farář, klidný, moudrý, vyrovnaný
- 4 **idylický obraz života** (viz titul)
krása ostrovačické přírody v máji – její proměnlivost (paralela ke vztahu Ríši a Helenky); lyrizace děje, personifikace, prvky impresionismu
kontrastní povahy obou hlavních postav
- 5 převaha spisovného jazyka
18 kapitol

poznámka

(1897), román

ALOIS A VILÉM MRŠTÍKOVÉ MARYŠA

- 1 prostředí slovácké vesnice, konec 19. století (1886)
- 2 obraz majetkových rozdílů na vesnici, nešťastný život dívky Maryši v manželství z donucení rodičů;
 1. **dějství – expozice**: základní situace – jednání Lízala a Vávry o věno, loučení rekrutů (mezi nimi Franček, kterého Maryša miluje)
 2. **dějství – kolize** (zápletka): Maryša odmítá sňatek s mlynářem Vávrou (prosí matku, ptá se babičky, prosí otce, rozmlouvá s Vávrou), nakonec souhlasí (ale naznačuje i vzpouru)
 3. **dějství – krize** (vyvrcholení): návrat Frančka, setkání s Maryšou, spory o věno pokračují

poznámka

(1894), sociální kritickorealistické venkovské drama (tragédie)

přečti si

téhož roku premiéra v ND

4. dějství – peripetie (obrat ve vývoji děje): otec Lízal lituje Maryšu, chce ji vzít domů, Francek ji láká do Brna, Vávra mu vyhrožuje a střílí na něho

5. dějství – katastrofa (závěr): Maryšino rozhodnutí – otrávil nemilovaného muže, Vávra umírá, Maryšino přiznání

3 selská dívka **MARYŠA**

mladá citlivá i vzdorná (touha po opravdové lásce jí nedovolila žít rezignovaně) × náboženská víra (neměla sílu vzepřít se rodičům ani opustit svého muže)

SEDLÁK LÍZAL a jeho žena **LÍZALKA**

Maryšini rodiče; majetek (dva půllány); zističnost, krutost a bezcitnost, přísnost, vychytralost, tvrdé jednání s dcerou, lakota; otec lidštější než matka

MLYNÁŘ VÁVRA – vdovec s třemi dětmi – krutý, sobecký, vypočítavý, náladový, agresivní, zističný

FRANCEK – syn baráčnice Horačky – věrný, statečný, hrdý; prudká povaha, buřičství

4 **manželství uzavřené pro peníze a majetek nemůže být šťastné** (věková nerovnost, bez vztahů citových)
opravdový cit × touha po bohatství
rozhodující úloha peněz na vesnici a síla předsudků v tehdejších životech

5 **tragédie** o 5 dějstvích podle vzoru antického dramatu (viz 2); děj soustředěn k hlavní myšlence a spěje rychle k dovršení
slovácké nářečí ⇒ funkce charakterizační: prostředí (vesnice), vesnické postavy
dílo je vrcholem české realistické dramatiky
scénické poznámky autora: využití písní, hudby, krojů

BOŽENA NĚMCOVÁ

BABIČKA

1 Ratibořice – Staré bělidlo, 1. pol. 19. stol.

2 vzpomínky autorky na vlastní dětství a babičku
doplněny a rozšířeny poznáním lidového života, zvl. na Domažlicku
řada obrazů z venkovského života; příjezd babičky na Staré bělidlo k Proškovým, její všední den, světnička; hosté na Starém bělidle, návštěvy ve mlýně, cesty do myslivny, vyprávění o Viktorce, návštěva u paní kněžny na zámku (babiččino vypravování o pobytu ve Slezsku a o návratu do Čech), rodinné slavnosti, pouť; obraz ročních období – podzim s prací a zábavami (dračky, přástky, Mikuláš), příchod zimy (štědrovečerní zvyky, masopust, vynášení smrti), jaro – povodeň, příchod pana Bayera – vypravuje o životě na horách, příjezd pana Proška, dožínky, návrat Jakuba Míly z vojny, svatba s Kristlou; vypravování dětí o škole, vzpomínky na babiččino dívčí léta, vyprávění o Jiříkovi, jak se stal pruským vojákem, Bayerovo vyprávění o Rýbrcoulovi, o postřelené srně, o popravě zločinců v Hradci, o babiččině dceři Johance, o lásce Hortensie k malíři, o smrti Viktorčině; v závěru vyličení babiččiny smrti a pohřbu

poznámka

(1855), povídka – obraz venkovského života

zajímavost

ilustrace Adolfa Kašpara

- 3 a) postavy z venkovského prostředí (protiklad k zámku)

BABIČKA MAGDALENA NOVOTNÁ

prostá, moudrá, zkušená žena, laskavá, pracovitá, obětavá, přívětivá, starostlivá; vztah k přírodě, zvířatům, k vlasti; dobro konané kněžnou = dobro babiččino; veskrze dobrý člověk

BARUNČINI RODIČE – Proškovi (Panklovi)

málomluvná a zpanštlá matka × přímý, sdílný, srdečný otec

DĚTI – **Barunka** (autorka) – zvědavá, citlivá, bystrá

Jan, Vilém, Adélka – bezstarostné, hravé

LIDOVÉ TYPY – **mlynář, Kristla a Jakub, rodina Kudrnova, Viktorka**

b) panský svět – idealizovaný

PANÍ KNĚŽNA, KOMTESA HORTENSIE, služebnictvo na zámku

- 4 úsilí ukázat **harmonický život prostých lidí, dokonalého člověka jako vzor lidskosti a ušlechtilosti**

- 5 nejednotný děj – řada obrazů z venkovského života, spjatý ústřední postavou

● **kompozice:** dvě dějová pásma

- a) příjezd babičky, Staré bělidlo a okolí, hosté
- b) od 8. kapitoly rámec: rok na Starém bělidle, obraz života ve všech ročních obdobích

prolog – vzpomínka na babičku, její oslovení

epilog – poslední dny babiččina života, pohřeb

epizoda – příběh Viktorčin

zapamatuj si

popisný realismus s prvky idealizace

BOŽENA NĚMCOVÁ
DIVÁ BÁRA

- 1 19. stol., prostředí vesnice, volná příroda – Nymbursko

- 2 příběh dcery obecního pastýře Jakuba; vesničany označována za „divou“ (matce prý podstrčila polednice své dítě, protože se prohřešila, když v poledne odešla ze světnice); Bára vyrůstala ve volné přírodě, odlišovala se od ostatních; pomohla přítelkyni Elšce z fary – postrašila ženicha, který jí byl vnucován (bohatý rychtář), ale ona ho nechtěla; za to Bára potrestána – zavřena v noci do umrlčí komory; tam ji našel myslivec, oblíbil si ji v závěru dvě svatby: Elška a lékař, kterého měla ráda, a Bára a myslivec

poznámka

(1856), povídka

- 3 **BÁRA**

nový typ dívky (nezávislá, nepodřízená muži), silná, temperamentní, statečná, zdánlivě drsná, ale v jádru ušlechtilá a citlivá, odvážná a smělá, přerůstá konvenční představy o pasivitě ženy v tehdejší společnosti

ELŠKA Z FARY

její protiklad

- 4 úsilí o **lepší postavení ženy ve společnosti**; obraz autorčiny vlastní povahy

- 5 převaha spisovné češtiny

BOŽENA NĚMCOVÁ V ZÁMKU A V PODZÁMČÍ

1 Nymbursko, polovina 19. století

2 zbohatlý pan Skočdopole si koupil zámek a šlechtický titul; příjezd z Prahy na zámek se služebnictvem a psem Joli; odlišný život v podzámčí – chudoba, hlad, utrpení dětí, cholera, zemřela vdova Karásková, syna Vojtěcha se ujal krejčí Sýkora; intriky na zámku, cholerou onemocní i paní Skočdopolová, léčí ji lékař, který zná i prostředí chudých ⇒ její proměna, pomoc chudým; před odjezdem do Itálie poskytne peníze na studia Vojtěchovi, který se za záchranu Joliho dostal předtím do barončiny služeb (páže Albert); paní Skočdopolová se smíří i s tím, že její muž má nemanželské dítě Emila

3 postavy a dvojí svět:

a) zámek:

SKOČDOPOLOVI

zvláště zbohatlá a ješitná paní baronka (von Springenfeld); není zlá, ale chce napodobit šlechtu, důvěřuje komorné komorná **MAMSEL SÁRA**

proradná, neupřímná, prohnaná, vypočítavá

komorník **JACQUES**

zhýčkaný **pes Joli** – žije v přepychu

b) podzámčí:

VDOVA KARÁSKOVÁ s dětmi (**Jozífek** zemřel hladu, **Vojtěch**)

KREJČÍ SÝKORA s dětmi – chudí, ale vzájemně si pomáhají, lidští, obětaví

PODRUŽI, zvl. **Dorota**

LÉKAŘ – postava dobrého člověka, zná obě prostředí, ovlivňuje baronku ⇒ proměna jejího chování

4 **obraz sociálních rozdílů na vesnici**, úsilí o lepší život chudých ⇒ představa světa harmonického, usmířeného, zbaveného rozporů (idealizace)

5 základní stavební princip – **kontrast**: viz už titul sobectví, bezcitnost, přetvářka × vzájemná pomoc, obětavost

bezstarostný život v přepychu × hlad, chudoba,

zápas s cholerou

panský pes × Jozífkova smrt

mamsel Sára × klíčnice Klárka

závěr povídky – zlom a obrat:

od realistického pohledu na svět k romantické představě harmonického světa = **idealizace** (vliv utopického socialismu)

poznámka

(1856), realistická povídka – obraz venkovského života

přečti si

popisný realismus s prvky kritiky
spisovná čeština s prvky hovorovými

JAN NERUDA POVÍDKY MALOSTRANSKÉ

1 Malá Strana v Praze z dob Nerudova mládí (1. pol. 19. stol.), autobiografické rysy

poznámka

(1878), sbírka povídek (13), původně vydávaných časopisecky

2 obraz svérázného a neproměnného, strnulého způsobu života Malé Strany; v popředí typické postavy, a to příslušníci drobné buržoazie, živnostníci nebo chudina (žebrační); nechut ke změnám, události a konflikty; zájem o **městské prostředí**

3 povídky:

Týden v tichém domě

úvodní, nejrozsáhlejší povídka, život obyvatel měšťanského domu – hokynářská rodina Bavorova se synem Václavem, praktikantem, propuštěným z úřadu pro zápisky, v nichž posuzoval spoluúředníky, a napsal článek do novin; rodina domácího Ebera (šijí vojenské prádlo na výdělek, maloměšťácké chování); starý mládenec doktor Loukota; pohřeb staré panny Žanýnky, svatba Josefinky a strojmistra Bavoráka

Pan Ryšánek a pan Schlegl

nepřátelství bývalých přátel (kvůli lásce k jedné ženě, jež si vzala pana Schlegla, ale po porodu zemřela); sedávali 11 let u téhož stolu v hospodě, ale nepromluvili; usmíření až po dlouhé nemoci pana Ryšánka

Přivedla žebračka na mizinu

o žebračku Vojtíškovu, který byl znám po celé Malé Straně; za to, že odmítl žebračku „*babu miliónovou*“, ze závisti rozšířila pomluvu, že je bohatý; lidé si ho proto přestali všimát, nic mu nedávali; našli ho pak zmrzlého

O měkkém srdci paní Rusky

chodila na všechny pohřby plakat a pomlouvat, až jí to policie zakázala

Večerní šplechty

rozhovory studentů na střeše domu v Ostruhové ulici; postava autora (Hovora)

Doktor Kazisvět

příběh lékaře Heriberta, samotáře, který nikoho nechtěl léčit; při pohřbu rady Schepelera náhodou zjistil, že není mrtvý, a zachránil ho, ale zkazil radost dědiců vdovy (viz přezdívka a titul); lidé ho obdivovali, ale on je dál odmítal a neléčil

Hastrman

příběh pana Rybáře (přezdívka podle zeleného fráčku), který má sbírku domnělých drahokamů (ve skutečnosti polodrahokamů); když pozná svůj omyl, je zoufalý, že ztratí přízeň svých blízkých; je však zetěm ujištěn, že ho mají rádi i bez bohatství

Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku

krupař Vorel se přistěhoval na Malou Stranu a zřídil krámk; nikdo však od něho nechtěl kupovat (je cizí, mouka je prý cítit kouřem); spáchal sebevraždu

U tří lilíí

romanticky laděný příběh, který prožívá básník (autor) – o dívce, jež v hospodě tančí; dostává zprávu, že jí zemřela matka, ale pokračuje dál v zábavě; lidská otrlost, kterou nepohne ani smrt

Svatováclavská mše

vzpomínka autora na mládí; nechal se zavřít na noc do svatováclavského chrámu, aby se přesvědčil, zda sv. Václav bude o půlnoci sloužit mši, ale všechno zaspal

Jak to přišlo ...

příběh z dětství, kdy se s kamarády domluvili, že zničí Rakousko; utvořili tajný spolek, vypracovali tajný plán dobytí Prahy, koupili si pistoli a všechny peníze dali hokynáři Pohorákovi za střelný prach; ten peníze propil, a tak zachránil Rakousko

Psáno o letošních Dušičkách

o tlusté slečně Máry, která zůstala starou pannou; kdysi jí písemně vyznali (z žertu) lásku kupec Cibulka a rytec Rechner, ale pak zase ustoupili (prý z vzájemné ohleduplnosti); Máry jim oběma na Dušičky dává na hrob věnec

Figurky

advokátní koncipient Krumlovský chce složit advokátskou zkoušku a přestěhuje se na Malou Stranu, aby mohl

studovat; ale lidé v domě – figurky – jsou tak zajímaví, že ho rozptylují; bydlí u záletné konduktérky, je vyzván nadporučíkem, který za ní chodí, na souboj a ob stojí v něm, žije tu malíř Augusta, jeho manželka, která šišlá, když mají peníze, Provazník píšící škodolibě anonymní dopisy atd.

- 4** realistický obraz života, **kritika maloměšťáctví a jeho projevů** (nadřazenost, pokrytectví, vypočítavost, touha po majetku, pomluvy, lidská lhostejnost = příčiny tragédií); bez idealizace
některé povídky laděny vážně, jiné humorně až satiricky; buď líčena řada postav nebo jen jedna scéna
úsměvná ironie
postavy středních městských vrstev, podivíni nebo žebráci

- 5** **forma:**
převaha povídek, ale i novely (*Hastrman*, *Doktor Kazisvět*), využití formy dopisu (*Psáno ...*), deníku a zápisníku (*Figurky*); umění vypravěčské a charakterizační i popisné
podobná kompozice obou novel (od detailního popisu a charakteristiky postav k zmínce o počasí, pak následuje vlastní příběh vysvětlující přezdívku; překvapivý závěr a doklad osobního vztahu autora k postavám); autobiografické rysy
jazyk:
lidový, prostý i nespisovný ⇒ lidovost, funkce charakterizační

VÍTĚZSLAV NEZVAL EDISON

- 1** vrchol a překonání poetismu: vážný, hlubší pohled na skutečnost (vliv společenské skutečnosti)
oslava tvůrčí činnosti člověka, zosobnění všech kladných sil, Nezvalovo básnické vidění moderního světa a člověka
závažné otázky smyslu tvorby (umělecké, vědecké), života a smrti; život a práce člověka jako hrdinství a dobrodružství

- 2** poetistická **polytemačnost** a obraznost: báseň-pásmo; lyrickoepická skladba
polarita motivů a konfliktnost: den × noc, stín × jas, smutek × radost, smrt × život, hazardní hráč a sebevrah × vynálezce (Edison aj.)
významová protikladnost a setkání s básnickovým subjektem, s „já“ (nebo „my“): „*Naše životy jsou truchlivé jak pláč*“ (1. verš 1. zpěvu), „*naše životy jsou strmé jako vrak*“ (2. zpěv), „*naše životy jsou bludné jako kruh*“ (3. zpěv), „*naše životy se nikdy nevrací*“ (4. zpěv), „*naše životy jsou těšivé jako smích*“ (5. zpěv) ⇒ vyznání z touhy naplňovat sny činy, nespokojovat se s málem: „*znovu žít a mítí mánii*“
kompozičně ucelená skladba: vývoj od smutku a pesimismu k radosti ze života a optimismu

- 3** **pět zpěvů:** výchozí zážitek – oblíbené toulky noční osvětlenou Prahou a po návratu domů Edisonův životopis v starých novinách

- 1. zpěv** – motiv sebevražedného stínu provázejícího básníka, dialog s ním (rub chaotického tempa moderní doby)
2. zpěv – epizoda z Edisonova mládí

poznámka

(1928), poetistická básnická skladba

vysvětlivka

později ve sbírce **Básně noci** (1929)

3. zpěv – svět moderní techniky a civilizace

4. zpěv – vrchol: smyslem života a pocitu štěstí = štěstí z objevů, touha dobývat a přetvářet svět

5. zpěv – obecný pocit radosti ze života („zapomnění na stesk života a smrti“), touha po životě

polarita refrénu nepravidelně rozmístěného mezi strofami básně, obraz dvou protikladných světů:

„Bylo tu však něco těžkého co drtí

smutek stesk a úzkost z života a smrti“

×

„Bylo tu však něco krásného co drtí

odvaha a radost z života a smrti“

4 pravidelná rytmičná výstavba: 11 a 12slabičný verš s trochejskou stopou

- sdružené rýmy
- volná asociace představ, hra fantazie
- názorné, asociativně bohaté obrazy, překvapivá spojení slov, přirovnání, metafora v dlouhých řadách veršů (často anaforických), prolínání paměti lyrického hrdiny s aktuální zkušeností, enumerace (výčet)
- odstraněna interpunkce
- obohacení výrazové stránky poezie

TEREZA NOVÁKOVÁ

JIŘÍ ŠMATLÁN

1 východní Čechy, Poliško, 2. pol. 19. stol.

2 příběh chudého tkalce Šmatlána, který se vyznačoval čtenářskou vášní a náboženskou hloubavostí; hledal celý život „vopraudouskou praudu boží“, tj.

spravedlnost; původně katolík, vyrostl u své tety, selky v Javorově, přestoupil k evangelictví, stýkal se s **farářem** a **tkalcem Plíhalem** (půjčoval si knihy a kalendáře); seznámení s **dělníkem Hamerníkem** z brněnské továrny
⇒ informace o dělnickém hnutí a socialistických ideálech (rovnost a bratrství); stal se stoupencem utopického socialismu a umírá s vírou, že je blížek té „vopraudouské praudě“

3 ústřední postava **JIŘÍ ŠMATLÁN**

vývoj od náboženské víry přes čtenářskou zkušenost (písmák) k utopickému socialismu – úsilí najít spravedlnost, lepší život

na pozadí jeho životního příběhu zobrazen vesnický život ve východních Čechách

4 realistický obraz venkovského života

5 využití **nářečí** – k charakteristice prostředí i postav

IVAN OLBRACHT

NIKOLA ŠUHAJ LOUPEŽNÍK

1 Zakarpatská Ukrajina, vesnice Koločava; 1. sv. válka a poválečná léta; vznik románu – z vyprávění lidu + lidová pověst

poznámka

(1906), venkovský kritickorealistický román

poznámka

(1933), baladicky laděný román

- 2** Nikola s přítelem dezertovali z fronty; nezranitelnost (lektvar od ruské čarodějnice); touha po svobodě a po Eržice, jako zběh pronásledován četníky, donucen skrývat se a stát se zbojníkem; lid ho chránil, pomáhal mu (odboj proti křivdě a bídě); jeho život končí zradou kamarádů – ze strachu a pro peníze zabít sekerou i s bratrem Jurou
- **dvě dějová pásma** se prolínají: vlastní příběh Nikolův (skutečnost) a motiv lidové pověsti (legenda o jeho nezranitelnosti střelou)
 - nešťastný osud Nikolův a Eržiky souvisí s nešťastným osudem celého kraje (krása, ale chudoba a zaostalost)

3 NIKOLA ŠUHAJ

vojenský zběh, zbojník (individuální odboj) – bohatým bral a chudým dával; statečný, odvážný; ztělesňoval touhu lidí po svobodě (jako Jánošík, Oleksa Dovbuš aj.); odboj proti křivdě a bídě; zabíjel jen v sebeobraně

ERŽIKA

Nikolova milá, obětavá a statečná

BRATR JURA

opatrný, nedůvěřivý; zabíjel, aby nahnal strach

VOJSKO, ČETNÍCI (Lenard)

VENKOVANÉ – scény ze života Židů

- 4** **úsilí zachytit dokumentárním způsobem krásu kraje** a prastarý vztah tamějších obyvatel k přírodě, jejich pověřčivost a jedinečnost; postava Nikolý Šuhaje přerůstá v očích venkovanů v bájeslovnou přírodní sílu ⇒ splynutí s ničivou silou nezkrotné přírody; obrazy na rozhraní pravdivosti a fikce, reality a mýtu ⇒ Nikola je živou legendou v **boji proti bezpráví**

- 5** dramaticčnost vypravování, smysl pro spád a tempo děje

- **forma:**
postupy reportážní, prvky lidové slovesnosti, epická linie románu se spojuje s lyrickými prvky (syntéza) – viz popis divoké horské přírody
- **jazyk:**
základ ve spisovné češtině, ale využití archaismů, jazyka bible, knižních výrazů i hovorové řeči, nářečních prvků a hebrejských slov a rčení
- **úspornost výrazu** (např. charakteristika Eržiky)
„Jela na koni, ... pět řad žlutých a červených korálů na krku a pod sebou místo sedla pestrou látku. Byla oděna tvrdou konopnou košilí a zástěrou s prošíváním pasem, mnohokrát obtočeným kolem těla. Bylo jí šestnáct let, v černých vlasech měla zastrčeno několik kopretin a byla krásná.“
- **obraznost** – volba slov a slovních spojení působí neotřele, nově (tma tvrdá jako kamení, mléčná vůně Koločavy)
- **baladická stylizace**

GEORGE ORWELL **FARMA ZVÍŘAT**

- 1** blíže neurčené, fiktivní místo a doba (panská farma, asi 30.–40. léta)

- 2** **obraz totalitní společnosti** – jeden druh zvířat tyranizuje druhé; příběh zvířat jako podobenství o pořádku nastoleném násilnou revolucí; ač se společnost řídí příkázáními, z nichž 7. příkazání hlásá rovnost zvířat, nastává postupně proměna: společnost většiny „*rovných*“ je ovládána hrstkou ještě rovnějších – prasaty (oslovují se „*soudruzi*“); společná práce na stavbě větrného mlýna (jakoby Leninova posedlost elektrifikací Ruska)

poznámka

(1945), anglický antiutopický román

- 3 VEPŘ NAPOLEON** – podlý, vychytralý, krutý, bezohledný diktátor;
OSEL BENJAMIN – rezistentní na vnější vlivy, zůstává sám sebou, nezmanipulovatelný
KŮŇ BOXER – poslušný dřič
OSTATNÍ ZVÍŘATA – snadno zmanipulovatelný nemyslicí dav, slepě plní rozkazy nadřízených

- 4** obraz despotismu, násilí, absolutizace moci a odhalení příčin, které vedou k totalitě; **varování** – prognóza komunismu (prorocká vize budoucnosti)

- 5** alegorická bajka – zvířata jednají jako lidé ⇒ zrcadlo lidské společnosti i poučné varování; autorův pesimismus; jazyk – prvky hovorové vedle spisovných

JAN OTČENÁŠEK ROMEO, JULIE A TMA

- 1** Praha, období 2. světové války – květen až červen 1942, heydrichiáda

- 2** náhodné setkání studenta Pavla s židovskou dívkou Ester v parku; neměla odvahu nastoupit do terezínského transportu; Pavel ji schoval do místnosti za otcovou krejčovskou dílnou v starém činžovním domě, staral se o ni, dělil se o jídlo; z přátelství vznikne láska; v období stanného práva je za přechovávání nehlášených osob ohrožena na životě celá rodina i okolí; Pavlovi rodiče nejdříve tuší nebezpečí, pak se dozvědí o Pavlově činu; Ester objevil udavač Rejsek; ona ví, že je sledována, nechce mít nikoho na svědomí, a proto vyběhla z domu na ulici a byla zastřelena

- 3 PAVEL**
student posledního ročníku gymnázia – statečný, citlivý, obětavý, cílevědomý, čestný; pomoc Ester chápe jako samozřejmost

ESTER

židovská dívka, dcera lékaře, odvečeného do Terezína; romantická, citlivá, ohleduplná a skromná; žije ve strachu, cítí se osamocená, nešťastná; z lásky k Pavlovi se odhodlá obětovat svůj život

PAVLOVI RODIČE – schopní přemoci strach a neklid, obětaví a stateční, starostliví

TOVARYŠ ČEPEK – pomocník v krejčovské dílně; pomáhá Pavlovi; projev lidskosti

SOUSED REJSEK – udavač, kolaborant, odrodilec

- 4 obžaloba fašistické bestiality a rasismu;** protiválečné zaměření – varování (válka poznamenává osud nevinných lidí, ničí plány a ideály)
svět zahnaný do „tmy“ zničil vztah dvou mladých lidí
shakespearovský motiv – křehký a bolestný příběh lásky
těžká doba však člověka morálně nepodlomila, je schopen aktivního odporu

poznámka

(1956), novela s rámcem

zajímavost

film, dramatisace, opera, balet

- 5** sonda do psychologie člověka; tragicky laděná novela s překvapivým závěrem; rámec doby – hrůzy okupace; 13 kapitol, úvod a závěr – symbolika titulu

jazyk

spisovná čeština v autorské řeči; hovorová čeština v řeči postav; bohatý dialog – studentský slang i nespisovná mluva; využití vnitřního monologu; lyrizace prózy, úvahové pasáže

PUBLIUS OVIDIUS NASO PROMĚNY (METAMORFÓZY)

- 1** báje původu řeckého, římského a maloasijského s motivem **proměny** světa nebo mytologických postav a lidí v přírodní jevy (kámen, strom, pavouk) nebo naopak přírodních jevů v lidi (z kamenů, dračích zubů ap.) + samostatné příběhy o zakladatelích měst a osudech jejich rodů (např. *Kadmos a Thébý*), mýty thesalské (*Iáson, Médea*), athénské (*Théseus*), krétské (*Minos, Minotauros, Daidalos a Ikaros*) a trójské, dále báje o Orfeovi, z římské oblasti – vyprávění o Aeneovi, Romulovi, Pythagorovi, Asclepiovi aj., v závěru proměna Julia Caesara v kometu (vlasatici), Ovidiovo proroctví nesmrtelnosti vlastnímu dítěti
- 2** epická skladba – 250 příběhů v souvislé básni (15 knih – části) – řazeny chronologicky: od počátečního chaosu k stvoření člověka, dále o 4 věcech lidstva, o potopě světa, o vzniku nového lidského rodu, o zrození héroů (např. Héraklés aj.)
mistrovská **kompozice** – spojení námětově příbuzných příběhů do celku, nebo naopak volně řazené příběhy vedle sebe či vložené do rámce (rozsáhlé básně i tzv. medailony); motiv **proměny** jako obecně významový princip: v rovině mytologické (změna člověka ve zvíře), kosmologické (vznik světa a člověka) i filozofické (Pythagoras o stěhování duší); i čas zachycen v proměně (od počátku světa až k básníkově současnosti); někde je proměna ústředním jevem, jinde okrajovým (Daidalos a Ikaros); metoda **kontrastu** (příběhy veselé i smutné, směšné i dojemné, pohyb × klid, radost × žal)
- 3** příklady:
PYRAMOS A THISBÉ
nešťastní milenci; žili v sousedních domech v Babyloně, při tajné noční schůzce Thisbé vyplašena lvicí, při útěku ztratila závoj, Pyramos ho našel zkrvavený ve stopách šelmy, pokládal Thisbé za mrtvou, vzal si život; Thisbé ho našla umírajícího a zvolila stejný osud (inspirace pro *Shakespeara*)
PYGMALION
kyperský sochař se zamiloval do sochy dívky, kterou vyřezal ze slonové kosti; Afrodita sochu na jeho prosbu proměnila v ženu
pyšná **NIOBÉ**
Tantalova dcera, manželka thébského krále Amfíona potrestána za to, že se vysmívala bohyni Létó, že má jen dvě děti, Apollóna a Artemidu; Apollón svými šípy usmrtil její syny, Artemis její dcery; Niobé proměněna Diem v plačící kámen
FILÉMÓN A BAUCIS
vzor manželské lásky, vzájemné úcty a štědrosti; jediní poskytli pohostinství Diovi a Hermovi, proto unikli potopě; po smrti proměnění ve dva stromy stojící blízko sebe a jejich větve se proplétaly
vyprávění o králi Midasovi, o únosu Proserpiny aj.

poznámka

asi 8. stol. n. l.
starořímská veršovaná epická
skladba

- 4 původnost, mistrovství formy – daktylské hexametry (12 tisíc veršů), záliba ve slovních hříčkách, dynamičnost, melodické verše

- **pestrý styl:**

od prostého vyprávění, běžné řeči až k složitému výkladu, rétoricky dokonalým pasážím, hymnické promluvě; jazyková obratnost, básnická obraznost a fantazie, barvitost

- **inspirace:**

sochař *G. L. Bernini* (Apollon a Dafné, Plutón a Proserpina), vliv na *Jaroslava Vrchlického*, *Jiřího Karáska ze Lvovic* (Endymion) aj. parafráze příběhu Daidala a Ikara v *Hrubínově* skladbě *Proměna*

VLADIMÍR PÁRAL

MLADÝ MUŽ A BÍLÁ VELRYBA

- 1 současnost, průmyslové prostředí severních Čech, chemická továrna

- 2 příběh mladého směnového mistra v chemičce v Ústí nad Labem Břetislava Laboutky – zamiloval se do Edity, bývalé přítelkyně staršího kolegy a kamaráda Viktora; Edita přijela do Ústí z Prahy, aby přiměla svého někdejšího milence a skvělého odborníka k pomoci na svém životně důležitém projektu; „nabízí“ mu i svou krásnou asistentku; úkolu se ujal Břeťa, nezištný a nezkažený kariérismem, a získal si nakonec i Editino srdce; no rozdíl od ostatních usiluje žít všední život jako dobrodružství, ulovit „bílou velrybu“, tj. něco velkého v životě dokázat, udělat pro druhé, umocnit život láskou a prací; v závěru, když se mu podařilo zdolat nepoddajnou chemickou látku, umírá ⇒ obětoval život při hledání výrobního řešení problému

3 **BŘEŤA LABOUTKA**

aktivní průbojný hrdina (zpočátku se blíží Viktorovi, ale také ho kritizuje), nositel tvůrčího přístupu k životu, mladistvého elánu a nadšení pro tvůrčí práci; opravdovost, nezištnost, přímost a upřímnost i naivita, schopnost strhnout rezignující lhostejné spolupracovníky;

kontrast:

jeho pracovní úsilí a oběť × zaslepenost lásky k Editě, chuť ukázat jí, jak je dobrý; rekordmanství, ale i neopatrnost; protiklad i k rezignujícím „vyhaslým“ existencím blízkých spolupracovníků

typy dnešních lidí:

inženýrka **EDITA BENNINGEROVÁ** – vypočítavost, povrchnost, prospěchářství

VIKTOR PANC (Vik) – talentovaný chemik, ale bez zájmu o práci a plný život (skeptický názor o marnosti lidské aktivity)

- 4 **odsouzení životní lhostejnosti** a bezcharakterního kalkulování, kritika nudy, životního stereotypu, konzumního vztahu k životu, maloměštáctví, tzv. „socialistického životního stylu“, smyslu života i mezilidských vztahů, obraz degenerace doby, ale i oslava plného bytí, lidské družnosti, aktivity, lásky k práci – ač ani tak nelze odstranit vliv odlidštěného, přetechizovaného světa

- 5 **1. část tzv. „bílého cyklu“** – hledání pozitivního východiska i směřování lidského osudu (realistická kresba i schematické situace)

poznámka

(1973), podtitul *Malý chemický epos*

přečti si

modelová analytická próza

autobiografické rysy, ironie, humor, kritika, nadsázka

- **titul** – model paralely z námořnického života (úspěšné využití postupů světové literatury – americký prozaik Melville, Bílá velryba), model lodi (3 lodi flotily = kde pracuje), model trojúhelníku (Břeta miluje Editu i proto, že ji miloval také Viktor)
- úloha **detailu** (maličkost i dalekosáhlost důsledků) – co se dělo 70 minut v továrně
- prostý **jazyk**, úspornost (kondenzace) výrazu, parodický efekt čísel, zkratkovitá řeč; dějové pasáže prokládány žurnalistickými texty; prvky stylu administrativního, odborného i hovorového

VLADIMÍR PÁRAL VELETRH SPLNĚNÝCH PŘÁNÍ

- 1** současnost, průmyslová oblast severních Čech, fiktivní chemička Kotex
- 2** monografická analýza života jediné postavy; originální zpracování tématu jako běžného stereotypu, existence člověka manipulovaného přetechizovanou civilizací (bezútešný okruh života jako konzumu); soukromí i pracovní prostředí Milana Renče: stálá hlášení, zbytečné porady, desetiminutovky, neúčelná a nesmyslná činnost, mechanické plnění úkolů, hazardování s pracovním časem i energií, místo iniciativy jen poslušnost; i planý soukromý život – bez zážitků, skutečného citu; zmechanizovaný vztah k životu – i erotika se mění v nudnou rutinu, i cílevědomá honba za kariérou je jen stereotypním pohodlným chováním
- 3** vedoucí chemické laboratoře **MILAN RENČ**
mladý, inteligentní člověk, deptaný mechanickou prací v laboratoři (uniká mu její smysl, nezajímá ho, nevěří v její užitečnost); stejnou skepsí je poznamenán i jeho soukromý život – nevěří v lásku, v erotickém dobrodružství hledá jen kompenzaci bezduchosti svého počínání (láska zaměněna za chladný sex); = oběť honby za majetkem a kariérou, vlivem a mocí (je stereotypem života pohlcen, ve své pseudoexistenci se zabydlil natolik, že systematicky likviduje vše, co by ji mohlo ohrozit)
- 4** **kritika** negativních životních jevů: **životního stereotypu, konzumentství, promarněného života, sobectví a prospěchářství**
- 5** novela je **1. část „černé pentalogie“**, nazvané Pět způsobů ukájení, cyklus jako svérázná parafráze Balzacovy Lidské komedie
 - text je složen z vět, motivů a situací, které se často opakují, nebo jen v malé míře obměňují = konstatování jevů všedního života, postojů a měšťáckého myšlení lidí, opakování životních stereotypů
 - **zhuštěný výraz** (kondenzace) – heslovitost, náznakovost, opakování vět, odstavců, přemíra závorek, přesných údajů, čísel, vypouštění sloves, výčty, nedopovězené věty – věcnost, racionálnost, holá fakta ; prostředky literatury faktu, vyjadřování odborného stylu + prvky hovorového stylu
 - zaniká vypravěč, využití techniky proudu vědomí, vnitřního monologu; montáž v kompoziční výstavbě ⇔ znázorněna situace z několika zorných úhlů, změna časoprostorových vztahů; ironie, vtip, sarkastický humor

poznámka

(1964), podtitul Příběh pokleslé aktivity

přečti si

satirická modelová próza – novela

FRANCESCO PETRARCA ZPĚVNÍK (VERŠE)

poznámka

(1370), básnická sbírka italského
renesančního básníka

- 1** soubor **lyrických** básní (366), autorem uspořádaných pod latinským názvem *Rerum vulgarium fragmenta* (Zlomky v jazyce lidovém)
převaha milostných básní (kromě 24, oslavujících národ = láska k Itálii, nábožensky meditativních a politických)
- **hlavní téma** – básníková **láska k jediné ženě** – donně Lauře (údajné setkání v Avignonu) a celoživotní inspirace (× středověká kurtoazní lyrika); ideální obraz milované ženy – na rozdíl od Danta není Laura zbožštěná jako Beatrice, není jen abstraktním symbolem božské dokonalosti, ale má rysy reálné, pozemské bytosti (roztomilá i rozmarná, zraňující odmítáním)
 - **2 oddíly**: *In vitam* (Za Lauřina života) a *In mortem* (Po Lauřině smrti – zemřela po 21 letech jejich platonického vztahu na mor)
 - **motivy**: Lauřina krása, pocity vyvolané krásou přírody, vzpomínky na setkání, marnost neopětované lásky; střídání chvilkových nálad, dojmy, intenzivní hluboký citový prožitek = touha renesančního člověka po plném a nespoutaném životě
- dodatečně doplněny básně pro Lauru epickými motty (zvl. G. *Leopardiho*); Petrarca vyjadřuje **pocity rozpolceného člověka na předělu dvou epoch**: středověku (spoutanost náboženskými dogmaty a křesťanskou morálkou) a renesance (touha po plném životě) ⇒ konflikty:
cit, smyslové prožitky (vášnivá láska) × rozum, racionální hodnocení a odsudek (hřích, cesta k zatracení)
oslava ženské krásy, ale podle mravního kodexu = její zneuctění, proto autorovo zdůraznění Lauřiných ctností (skromnost, cudnost, ušlechtilost) a nedostupnosti vdané ženy ⇒ přijetí platonického vztahu
láska vzývána i proklínána (šťěstí i trápení, radost i bolest a zklamání) ⇒ rezignace, pokání za hřích a návrat k Bohu zní jako zoufalství nad nenaplněným životem ⇒ nostalgická reflexe, melancholie, smutek:
„Vždyť ani já sám nevím už, co chci. / Co cítím tedy, když to láska není? / A když je, Bože, copak je to zač?“
- 2** **žánrové východisko** – středověká trubadúrská lyrika a italská lidová píseň
pestrost forem: 317 sonetů, dále kancóny, sestiny, balaty, madrigaly
přínos – vzor evropské milostné lyriky
psychologicky hluboké vyjádření citů, nálad zamilovaného, obraz vnitřního světa básníka (autostylizace), vyjádření osobního údělu
- 3** příklad: *„Já s hrůzou nyní vím, / jak marno dychtit po něčem, co zhasne. / Chci pravdu obejmout, ne stíny krásné. / Ale má vášeň, neodbytně stálá, / nad všechny jiné touhy zvedá hlas. / Ač mi krátí čas, / nedbaje sebe zpívám o lásce.“*
příklad politické básně – **Má Itálie!** = Petrarcův protest proti bratrovražedným válkám o odbytiště mezi městskými státy, výzva k míru a sjednocení Itálie
- 4** hovorová toskáňština + prvky klasické latiny, florentského nářečí (rodný kraj) a provensálštiny (dlouhodobý pobyt na jihu Francie)
nejčastější forma – **sonet** (tvarová dokonalost, inspirace pro literaturu moderní doby) – 14 veršů (2 kvarteta = teze a antiteze, 2 terceta = syntéza), pravidelný rým (hlavní schéma *abba*)
malířský pohled básníkův (*světlovlasá žena s mléčnou pleť, růžovými prsty a jazykem, něžně hledícíma očima*) + Lauřina krása v atmosféře přírody: *zeleň polí, déšť květů a zurčící voda*; příroda jako ozvěna zbožňované ženy
první překlady do češtiny už v 16. stol. (Řehoř Hrubý z Jelení, Mikuláš Konáč z Hodiškova); inspirace v době národního obrození (Kollár), dále Vrchlický, Machar, Nezval aj.

PÍSEŇ O ROLANDOVÍ

- 1 období vlády Karla Velikého; říše franská, pyrenejský průsmyk Roncevaux
- 2 dějové jádro: obraz bitvy – křesťanské vojsko Karlovo × mohamedánští Saraceni po 7leté křížové válce; proradné jednání Rolandova nevlastního otce Ganelona se saracénským králem Marsilem, přiměl Saraceny k falešným slibům – odchod Karlova vojska; pak Rolandův statečný boj s nepřátelskou přesilou (napaden zadní voj vedený Rolandem); Roland odmítl přivolat posilu, tj. zatroubit na zázračný roh Olifant; marnost boje, Rolandův meč Durandal roztržěn; teprve potom Roland zatroubil tak, že mu praskla spánková tepna a zemřel; smrt spolubojovníků – 12 rytířů; návrat Karlova vojska, dobytá Zaragoza; zrádný Ganelon krutě potrestán; sen Karla Velikého – výzva archanděla Gabriela k nové křížové výpravě
- 3 rozdílnost postav:
ROLAND
synovec Karla Velikého a moudrý, rozvázný přítel
OLIVIER
statečnost, odvaha, věrnost Bohu, oddanost panovníkovi, rytířské hrdinství a ctnost, pohrdání smrtí
× **GANELON**
zbabělec a zrádce
psychologie postav v pozadí, postavy ztělesňují rozdílné morální postoje
- 4 oslava hrdinství středověkého rytíře, boje za křesťanské ideály; střetnutí křesťanství × pohanství
- 5 veršovaná skladba – 4 tisíce desetislabičných veršů, součást tzv. karolinského cyklu národních epických skladeb; původně šířena žongléři, žertěři

poznámka

(přelom 11. a 12. stol.)
středověký starofrancouzský
anonymní hrdinský epos
(z chansons de geste)

EDGAR ALLAN POE HAVRAN A JINÉ PÍSNĚ

- 1 29 básní; 2 části (19 básní a 11 juvenilií = prvotiny, z mladších let) + krátká předmluva (o tom, že objektivní okolnosti brání vážnému tvůrčímu úsilí); ve sbírce zdánlivě absence jednotícího tematického nebo formálního principu; dedikace anglické básnířce E. Barrettové (později Browningové)
- 2 převaha básní lyrických a lyrickoepických; alegoricky a symbolicky vyjádřen protiklad snu a skutečnosti (vnitřní krajina, snový svět × reálný svět jako příznak stagnace, rozkladu a smrti); autobiografická alegorie – tvorba subjektu se podobá „snění za bílého dne“, ale narušována racionálním světem ⇒ vyjádření odporu ke skutečnosti; marnost úniku do světa snů a podvědomí

poznámka

(1845), americká básnická
romantická sbírka

3 titulní báseň **Havran**

lyrickoepická baladická skladba (108 veršů)

téma žalu nad mrtvou milenkou (viz též básně **Balada svatební, Lenora**); osamělý básník vzpomíná na zemřelou lásku Lenoru; do pokoje za zimní noci vletí havran (ve skutečnosti krkavec), usadí se na mramorové bystě Pallas Athény; básník mu klade otázky, např.: setká-li se po smrti s Lenorou, najde-li v smrti klid a usmíření; havran mechanicky odpovídá na všechno onomatopoickým slovem „*víckrát ne*“, „*nikdy víc*“ (různé překlady), angl.

nevermore – v závěru každé strofy ⇒ emocionálně zesílený pocit hrůzy z konečnosti lidského života

básník se nemůže vyrovnat se světem, v němž smrt a zánik vždy vítězí nad láskou ⇒ pocit zoufalství

stavba básně: na příkladu této básně vysvětluje Poe v eseji *Filozofie básnické skladby* svou působivou tvůrčí metodu: v popředí úsilí o estetický účinek – dán rozumovou úvahou ⇒ smutný tón = základní vlastnost krásy, zvukový refrén, smutný námět (smrt krásné ženy, truchlící milenec), vrcholná strofa – 3. od konce (básník stanovil nejdříve konečný efekt a zpětně pak konstruoval příběh)

básně **Údolí neklidu, Město v moři, Země snů, Přemožitel červ** – zachycují kontrast světa snů a světa smrti
báseň **Strašidelný palác** – krize lidského rozumu a senzibility

báseň **Sonet vědě** – racionálnost a spekulace rozbíjejí vnitřní snový svět

z juvenilí: shellyovsky inspirovaná báseň **Al Aaraf** (z arab. hranice) – pokus o formulaci smyslu umění; krása je v pravdě; byronovsky laděná lyrickoepická skladba **Tamerlán**

4 využití symboliky, alegorie, kontrastu, funkční zvukomalebnost, sugestivní obrazy, magické motivy, melodičnost a zvukovost (básně **Zvony, Ulalume**), záhadnost, přitímní, podzimní a zimní scenerie, smutek, melancholie, samota, úvahy o smrti = **rys romantismu**; umění vyvolat pocit hrůzy a tajemnosti (prvky **hororu**); rafinovaná struktura strofy, rýmu, aliterace

úsilí o čistou poezii (zachycení vrcholné krásy) ⇒ vliv na moderní poezii, zvl. francouzské symbolisty (Ch. Baudelaire, S. Mallarmé aj.) a surrealisty (A. Breton), na Nezvala aj.

KAREL POLÁČEK BYLO NÁS PĚT

1 maloměsto (rodný Rychnov nad Kněžnou); vzpomínka na šťastné mládí, napsaná v nejtěžším období života (před transportem do Osvětimi)

2 humorný příběh o dětství rychnovských kluků – příhody pětičlenné party kamarádů, svět viděný očima dětí; jejich boje s Ješíňáky, Dražáky, Habrováky (sousední dětské party), koupání u Klobouku, ochočování vos pomocí ohně, žebrání na poutních procesích ap. v popředí vlastnosti dětí, které dospělým scházejí (např. přímlost charakteru)

3 dětský vypravěč **PĚTA BAJZA** (autor) + parta kamarádů: **BEJVAL ANTONÍN, ÉDA KEMLINK**, zbožný **JIRSÁK ČENĚK**, statečný **ZILVAR** z chudobince; pes **Pajda** typické městské figurky – lakomý strýček **Vařeka**, dotěrný mravokárce **pan Fajst**, řezník **Štverák**

4 jemná karikatura konvenčního světa dospělých (drobných živnostníků – obchodníků ap.), obraz maloměsta; shovívavý úsměv nad slabostmi lidiček malého světa

poznámka

(1946), humoristická próza,
vydaná posmrtně

5 vyprávění v 1. osobě – jako stylizovaný záznam zážitků jednoho z členů party kluků; groteskní situace, opakování a **stereotypy** ve způsobu řeči; **výrazová a situační komika**

- zdroj humoru a komiky – **jazyk**: spojení zcela spisovných, až strojených, frázovitých a knižních vyjádření = mluva dospělých a její napodobování (*jelikož, pravil*) se slovy expresivními (*kulit vočadla*), slovy krajového lidového dialektu (*prauda, nýčko*) a obecné češtiny, uličnické hantýrky (*abysem, dolejšd*)

PROGLAS

1 nejstarší dochovaná slovanská báseň
ideová závažnost:

- evangelium = základ křesťanství, svědectví o životě a učení Ježíše Krista
- potřeba srozumitelnosti biblického textu (nutnost překladu evangelia do slovanského jazyka) ⇒ pochopení smyslu Písma, nutnost vzdělanosti = **program cyrilometodějské mise**
- výzva k národu, aby dbal o knihy v srozumitelné řeči ⇒ nutnost literatury v národním (mateřském) jazyce
- **demokratický** podtext (rovnost jazyků, tedy i národů)

poznámka

(9. stol.) – pravděpodobně autorem
Konstantin Filozof

zajímavost

staroslověnská veršovaná
předmluva k překladu evangelií

obrana slovanského jazyka a slovanské literatury × teorie trilingvismu (latina – řečtina – hebrejšтина)

2 110 nerýmovaných 12slabičných veršů (členění 5 + 7, méně často 7 + 5, výjimečně 6 + 6)

3 „slyšte, všechen lide slovanský, / slyšte Slovo, přišlo od Boha, / slovo krmící lidské duše, / slovo posilující srdce i rozum, / slovo toto, připravující k poznání Boha“

–
„Jako bez světla se nepotěší / oko patřící na všechno stvoření boží, / nýbrž vše nemá ani krásné, ani viditelné, / tak je to i s každou duší bez knih.“

–
„slovo cizím jazykem ... je jak hlas zvonu měděného“

–
„Chci raději pět slov povědět / a svým rozumem je říci, / aby i všichni bratři rozuměli, / nežli deset tisíc slov nesrozumitelných“

–
„Kdo může povědět všechna podobenství, / jež usvědčují národy bez knih, / nehovořící řečí srozumitelnou?“

–
„Nahé jsou všechny národy bez knih“

4 styl vyhraněný, vytříbený, výrazný
smyslové bohatství, výstižnost, srozumitelnost a jasnost vyjádření, ačkoli využito obraznosti; i patetická vroucnost
básnická krása: apostrofy, přirovnání, paralely, epiteta

MARIE PUJMANOVÁ

PŘEDTUCHA

1 Pražáci na letním bytě; blíže časově neurčeno (náznakem zachyceno nejisté období okupace)

2 odjezd Jarmilinych rodičů (otce Františka Jelínka – univerzitního profesora, matky) na konferenci do Malory; synové Václav a Ivan nespokojeni, snaží se odjezd překazit, Jarmila naopak spokojena; dvoří se jí starší tramp Toufar, chce ji získat, zve ji do lesní chaty, snaží se ovlivnit její chování – popuzuje ji proti její partě i proti rodičům; Jarmila váhá, ač cítí křivdu a neupřímnost Toufarovu, přesto se vzepře otci, neposlechne jeho varování, těší se, že rodiče odjedou; na cestě k Toufarovi zaslechne zprávu z rádia o vykojení vlaku do Malory; uvědomí si možný dosah katastrofy, obává se o rodiče; telegram od rodičů však rozptýlí její obavy – zmeškali vlak, dojeli dalším, vyhnuli se katastrofě; Jarmilin vztah k Toufarovi rovněž vyřešen – ztratila o něho zájem, prohlédla jeho pravé úmysly

3 JARMILA
patnáctiletá dívka a její vztah k rodičům – vzdor, touha prosadit vlastní názory; vnitřní nepokoj dospívajícího člověka, roztržky s nejbližšími

TRAMP TOUFAR

dvoří se naoko Jarmile, těší ho ovlivňovat ji, zastrašuje si, ironizuje rodiče a její ohledy na ně, předvádí se, uráží Jarmilu, chová se jako povrchní, lehkomyšlný frajer, předstírá, že je redaktorem; je škodolibý, zákeřný

4 obraz **psychologie dospívajících**; přes překážky a rány se proboujevají k zdravému postoji k životu a světu

5 jazyk: využití moderních stylistických prostředků; vedle tradičních dialogů v přímé řeči – řeč polopřímá, nevlastní přímá řeč (vnitřní monolog), řeč smíšená

ALEXANDR SERGEJEVIČ PUŠKIN

EVŽEN ONĚGIN

1 ruská vesnice a Moskva, počátek 19. stol.

2 příběh ruského šlechtice, který přijíždí na venkov ujmout se dědictví po zemřelém strýci; dosud vedl světácký, hýřivý život, nudil se, ale ani venkov ho nezměnil; seznámení s mladým statkářem a básníkem Vladimírem Lenským, zavedl ho do rodiny Larinových (vdova s dvěma dcerami); Oněgin poznal Olgu i Taťanu (pro ni je ztělesněným ideálem, zamilovala se do něho); Taťanin dopis Oněginovi = vášnivě a upřímně vyznání lásky, Oněgin odmítl, při návštěvě Larinových naschvál flirtoval se snoubenkou Lenského Olgou, vzbudil jeho žárlivost, vyzván na souboj, v němž Lenský zabít; Olga se provdala za důstojníka, Taťana s matkou odjela do Moskvy, po čase se provdala za staršího generála knížete Gremina; Oněgin ji po letech znovu potkal v Petrohradu na plese už jako přední dámu společnosti, touží po ní, píše jí láskyplné dopisy, ale zůstávají bez odpovědi, navštívil ji, vyznal jí lásku, ale Taťana, ač ho stále tajně milovala, odmítla a zůstala věrná svému muži

3 EVŽEN ONĚGIN
ústřední titulní postava, typ petrohradského šviháka, šlechtice; člověk společenský, vzdělaný, schopný, ale

poznámka

(1942), psychologická povídka

poznámka

(1825), veršovaný román,
romantické dílo

povrchní, znuřený, lehkovážný, neschopný realizovat nic ze svých předsevzetí; tzv. *zbytečný člověk*, bez hlubších cílů, věčně nespokojený

VLADIMÍR LENSKÝ – mladý statkář, nepraktický snílek, neúspěšný básník, bezbranně naivní

TATÁNA – sentimentální, romantická, citlivá dívka, upřímná, skromná, důvěřivá; vysoké mravní hodnoty

OLGA – veselá, trochu koketní

4 obraz ruské společnosti na poč. 19. stol. + **příběh nesplněných snů a představ** titulního hrdiny (těsné sepětí)

5 román ve verších, prolínání romantismu s realismem, prvky lyriky, epiky i dramatu

- 8 hlav (částí), každá uvedena mottó z ruských i cizích autorů
- princip výstavby díla: tzv. **zrcadlová kompozice** (Oněgin – Lenskij, Olga – Tatána, město – vesnice); jazykové bohatství
- tzv. **oněginská strofa** (14 devítí nebo osmislabičných veršů s pravidelným rýmovým schématem)

FRANÇOIS RABELAIS GARGANTUA A PANTAGRUEL

1 blíže neurčené dějiště (obraz tehdejší francouzské společnosti), konec středověku

2 rámec díla = historie královského rodu obrů – otce, syna a vnuka

1. kniha: narození Gargantuy, syna dvojice obrů stvořených kouzelníkem Merlinem – otce Grand-Goussiera a matky Gargamelie; genealogie rodu, výchova a studia ⇒ středověký způsob výchovy (ohlupující) vystřídán moderním pojetím humanisty Ponokrata (názornost, uvědomování, prolínání práce duševní a fyzické s hrou); založení utopického opatství Thelémského, kde žijí mladí lidé svobodně („*dělej, co chceš*“)

2. kniha: narození Gargantuova obřího syna Pantagruela – studium na univerzitě, přátelství s rozmarným studentem Panurgem (zná různé způsoby získání peněz, zvl. krádež), válka s Dipsody a vítězství nad králem Anarchem

3. kniha: Pantagruelovy úvahy o ženění, rozhovory o ženách, manželství, porada se Sibylou, s básníkem Raminagrobisem aj., svoláno konzilium

4. kniha: fantastická plavba Pantagruela za božskou Lahvicí, poznání „utopických ostrovů“ (Divoký ostrov – sídlo Jitřnice, Ostrov Větrů, Papežifikáčů, Papežomanů aj.)

5. kniha: (patrně dílo neznámého autora, sporné autorství, vydána posmrtně) – pokračování plavby, další ostrovy (Zvonivý, Železo, Šílený aj.), dosažené cíle – věštírna Lahvice ⇒ vyslechnuta věštba: rčení *Truňk* – *Pijte* = nekonečné poznávání, cesta za pravdou a věděním

3 **OTEC GRAND - GOUSSIER** – představitel feudálního středověkého asketismu

SYN GARGANTUA – pěstuje kult svobody a přirozenosti

VNUK PANTAGRUEL – představitel renesance; oba (otec a syn) vyjadřují odpor k askezi, scholastické filozofii; s groteskní nadsázkou proklamovány ideály humanistické – touha po vědě a poznání

poznámka

(1532, 1534, 1546, 1552, 1564)

zapamatuj si

5dílný francouzský renesanční satirický a humoristický román – epos

ideál svobody člověka (tělesného i duševního rozvoje) je Thelémské opatství (spravedlnost, odpor k pokrytectví; harmonický rozvoj) programově zařízené jako opak ostatních klášterů

- 4** satira na všechny oblasti současného života a středověkého církevního myšlení × svobodomyšlné ideály; **ostrá kritika všeho, co ničí přírodu a lidskou přirozenost**, a oficiálního církevního světonázoru; odpor k myšlenkové zaostalosti (proti zlu, lidské hlouposti, záludnosti, lži, nepoctivosti); **výsměch** soudnictví, **klášternímu životu mnichů, školství** (scholastice, katolické askezi, nesmyslnému učení nazpaměť, opakování výroků autorit ⇒ Gargantua se 18 let a 11 měsíců učil odříkávat dopředu i pozpátku různé spisy a komentáře); nauková i zábavná humoristická próza, ale i oslava kultu přírody, láska k člověku, cit pro spravedlnost, boj proti pokrytectví, protiválečné zaměření, oslava plného života = **rysy renesance a humanismu** ⇒ výchovný smysl díla (svěrázná cesta za poznáním)

- 5** rozsáhlá a mnohotvárná satirická próza

- filozofické úvahy se střídají s živě vyprávěnými humornými historkami a příběhy spojení humanistické učenosti, prvků fabliaux i parodie na rytířský epos, rytířský a utopický román, naučné traktáty, utopické cestopisy
- první dvě knihy inspirovány *Íliadou*, poslední dvě *Odysseou*; vliv Morova spisu *Utopia*; námět oblíbené lidové četby o životě obrů využit ke grotesknímu zveličení a satíře (mladý Gargantua spotřeboval k obživě mléko z 18 tisíc krav)
- **bohatství jazyka** – věcnost se prolíná s familiární pouliční mluvou (konfrontace oficiálního a lidového pohledu na svět)
- přílivu nového vědění odpovídá v autorově stylu záplava slov – stylové využití funkčních vrstev jazyka (učená i hovorová slova, archaismy, latinismy, neologismy, vulgarismy, slovní hříčky, přísloví, odborné výrazy, básnické vložky, litanická souvětí); složitá obraznost (metaforika), alegoričnost, groteskní fantastické scény, hyperboly, hromadění epitet v rozsáhlých charakteristikách

KAREL VÁCLAV RAIS

ZÁPAD

- 1** Českomoravská vysočina – zapadlá vesnice Studenec (Kameničky), 2. pol. 19. stol.

- 2** poslední roky života starého faráře Kalouse

(podobnost se západem slunce – viz titul) – přál si

umřít mezi svými farníky; byl všemi oblíben, snažil se každému pomáhat a ulehčovat život; na faře hospodařila jeho sestra Kristinka, po její smrti Kristinčina dcera Rézinka; na faře působil i kaplan Letošník – dlouho si nemohl dodat odvahy a požádat o lepší místo; jeho nástupcem byl kaplan Voříšek, ale dlouho na faře nevydržel; devadesátiletého faráře Kalouse už práce zmáhala, požádal o penzi a přijal nabídku sousedního faráře, aby se k němu nastěhoval – při odchodu a loučení s vesničany z rozrušení zemřel

vedle obrazu života fary je zobrazena i venkovská škola s řídícím učitelem Pondělíčkem, pronásledovaným byrokracií; žije v bídě, na přímluvu faráře dostal lepší místo blíž městu, kde měl chlapce na studiích; popis těžkého života vesnice – horáků

poznámka

(1896), venkovský
kritickorealistický román

- 3 staříčský **FARÁŘ ANTONÍN KALOUS** otevřený, upřímný, starostlivý a laskavý člověk, který pomáhal všem vesničanům, snažil se zmírnit jejich bídu jeho pomocníci – **KAPLAN LETOŠNÍK**, pak **KAPLAN VOŘÍŠEK** – navenek drsný, ale dobrák, podivín poctivý vesnický **UČITEL PONDĚLÍČEK**, který byl přeložen do Studence z trestu, ač nezasloužený; ani jedna z postav není ústřední postavou (× kolektiv venkovských obyvatel)

- 4 obraz **obětavé práce vesnických farářů a učitelů**, snaha povznést život venkovanů a pomoci jim; kritika bohatých sedláků, byrokratických úředníků a vysokých církevních hodnostářů

- 5 poutavé vyprávění, využití vlastních zkušeností autora – vesnického učitele, zdařilé charakteristiky postav, typizace

KAREL VÁCLAV RAIS ZAPADLÍ VLASTENCI

- 1 Podkrkonoší, vesnice Pozdětín (Paseky), 40. léta 19. století, doba obrozenecká

- 2 poměry na národnostním rozhraní (uvědomovací činnost vlastenců); obraz horské vesnice, život učitelů a kněží, vlastenců, kteří oddaně působili mezi krkonošskými horaly v zapadlém kraji, odříznuti od světa; vedle faráře Stehlíka a řídicího učitele Čížka žije v Pozdětíně dočasný učitelský pomocník Karel Čermák; vyrostl v chudobě, nemohl dostudovat; na faře si zamiloval schovanku Albínku, dceru chalupníka Podzimka; odmítaná vdova Žalačka způsobila pomluvami roztržku mezi milenci a dočasné odloučení, aby se pomstila; náhodně se Čermák setká i se svým otcem Karlem Tarrantem, kterého neznal; Čermák jmenován kantorem v Milovech zásluhou faráře a oženil se s Albínkou

- 3 vlastenci – **ŘÍDICÍ UČITEL ČÍŽEK** a **FARÁŘ STEHLÍK** – oba obětaví lidumilové, dobrosrdeční, vlastenci a hudebníci, národní buditelé, pořádali besedy, hráli české hry, zpívali české písně, půjčovali knížky; stali se chudým lidem dobrými rádci a oporou
nesmělý, dobrosrdečný, vlídný, snaživý **UČITELSKÝ POMOCNÍK ČERMÁK**
nositelé vyšších morálních zásad, šíří kulturu a národní uvědomění mezi prostými venkovany

- 4 obraz **náročné a obětavé práce drobné vesnické inteligence v době národního obrození na vesnici**

- 5 výrazné **charakteristiky postav** – prostřednictvím promluv i podle jmen (ptačí jména, zdobněliny); spisovná čeština a nářečí (dialogy)

idyla; román bez ústřední postavy

využití zápisů horského písmáka *Věnceslava Metelky*, který byl učitelským pomocníkem, rolníkem a houslařem

poznámka

(1893), venkovský historický realistický román

zajímavost

ilustrace Adolfa Kašpara

ERICH MARIA REMARQUE NA ZÁPADNÍ FRONTĚ KILID

1 1. světová válka, válečná bojiště západní fronty

2 po vypuknutí 1. světové války se dobrovolníci – gymnazisté hlásí do armády (nacionalistická propaganda a vlastenecké nadšení); vzpomínky na 10týdenní výcvik (šikanování), budování zákopů na západní frontě, špína vojenského frontového života, první boje, obrazy válečných hrůz (plynové útoky, bombardování, smrt) ⇒ vystřízlivění z původních ideálů; smrt nejbližších spolubojovníků, kamarádů (přítel Katzinský), na konci války umírá i ústřední hrdina románu Pavel ⇒ absurdita závěru: strohé zpravodajství, že „na západní frontě není nic nového“

3 ústřední postava a vypravěč – středoškolský student **PAVEL BÄUMER** a jeho spolužáci, váleční přátelé téže generace (**KROPP, MÜLLER, WOLF, KEMMERICH, TJADEN** aj.); bezohledný, krutý velitel, **DESÁTNÍK HIMMELSTOSS**

4 oslava lidské solidarity, nezištné obětavosti v mezních situacích; válečná přátelství na život a na smrt; odpor proti válce, krutosti, nelidskosti; pocit nutnosti návratu k přírodě (spát, jíst, přežít); degradace lidství

5 reportážní dokumentárnost, názornost (očité svědectví), autentické obrazy a osobní výpověď mladého hrdiny + rozmluvy vojáků + úvahy (ich-forma); závěrečná zpráva o Pavlově smrti: er-forma; úvodní motto: „*Zpráva o generaci, která byla zničena válkou, i když unikla jejím granátům*“
retrospektiva – vzpomínky vojáka po návratu z bojiště; mozaika epizod (minulost i přítomnost)

poznámka

(1928), německý válečný román

ARTHUR RIMBAUD OPIJÍ KORÁB

1 **téma** – opojení obrazností, fantazií
nositel obraznosti = lyrický subjekt, básník
motiv zběsilé plavby po rozbouřeném moři; představa odpoutaného korábu vyplouvajícího do vln vnitřního dobrodružství, snu; **hluboké smyslové vjemy** – pohyb, tvary, barvy, vůně, bouřlivé živly ⇒ utišení, malátnost („*vodou opilý vrak*“) ⇒ básníková touha po návratu, vystřízlivění ze snu + něžná vzpomínka na šťastné dětství

2 **ústřední symbol**: koráb (= básník)
volná plavba vodami = **snové vidiny**, osvobozená imaginace, symbolický popis imaginárního **hledání neznáma**, úniku z reality, útěku z civilizace (hledání svobody nebo smyslu poezie, inspirace?)
touha po rušném životě ⇒ únava a deziluze, rezignace, vědomí nemožnosti „*změnit svět*“; ideál se stává iluzí, podlehl realitě
závrať z „*bezsných nocí*“ ⇒ probuzení do dne ⇒ stereotypní cesta (jako obvyklá cesta obchodní lodi)

poznámka

(1871), básnická skladba 17letého francouzského „prokletého básníka“; základ moderní poezie (dochována ve Verlainově opisu)

zajímavost

literární kritik F. X. Šalda použil k vyjádření kvality básníka slov „*božský rošťák*“

- 3 **autobiografické rýsy** skladby (básníkův osud) – vize básníkovy vývoje, bezvýchodné vzpoury a úniku ze skutečnosti; varování před adaptací na stereotyp

„já koráb z mlhovin, já, fantastické zvíře, / já, jenž jsem prorážel kouř nebes jako zeď, / kde roste převzácná pochoutka pro malíře – / sluneční lišejník, zašlý jak stará měď /”

„já, prkno, poseté žhavými půlměsíci, / rejnoky, kostrami mořských koníků, / já plul jsem za noci v červenci při měsíci / pod ultramarínem šílených lodníků /”

- 4 rozsáhlá lyrická báseň – **snový obraz**, metaforická souvislost: koráb bloudící vichřici – básník bloudící živlem poezie; 25 čtyřveršových pravidelných strof; alexandrin (klasický francouzský 12slabičný verš)
originalita ne ve volbě námětu, ale ve způsobu zpracování a vyjádření; novátorství – experiment s „vizemi”; „rozjiťováním všech smyslů” ⇒ **vytváří novou skutečnost** (ne opis existujícího světa); ústřední obraz imaginárního korábu rozvíjen nepřetržitě jako spontánní proud představ a dynamických obrazů (pásmo vidin); sugeruje reálné pocity a vize, konkrétní představy i halucinace; ohňostroj barev a zvuků ⇒ dynamický proud, překvapivé pointy, hluboké smyslové vjemy (básník nikdy neviděl moře!) působivé metafor, přirovnání (spojení zvuků a barev), metonymie, personifikace, epiteta

ALAIN ROBBE-GRILLET ŽÁRLIVOST

- 1 blíže neurčená skutečnost – kdesi v tropech (redukce jen na popis věcí a jevů bez časové chronologie nebo příčinné souvislosti); chybí časová orientace
- 2 dílo složeno z detailního popisu několika stereotypně se opakujících životních situací tří bělošských majitelů banánových plantáží; dva z nich – žena A ... a její přítel soused Franck – se pravidelně setkávají, pravidelně vyjíždějí do přístavu za nákupy a obchodními jednáními; třetí postava – manžel ženy A ... – nikdy přímo nevystupuje, není jmenován, nijak se neprojevuje, ale jeho očima je „příběh” jakoby sledován; jeho přítomnost jen naznačena třetí židlí a přístroji na stole; nikde není ani zmínka o milostném vztahu A ... a Francka, ale lze jej tušit z uspořádání opakovaných detailů (gesta rukou, úsměv A ..., slovní narážky, rozmístění židlí, cesty obou do města, společný opožděný noční návrat, hotel ap.); **jádro** románu – nejružnější interpretace jejich údajného vztahu; dvě možnosti výkladu situace odpovídají francouzskému názvu románu (*La jalousie* – má dva významy: žárlivost a žaluzie)
- 3 nový román útočí nejen proti ději, ale i proti postavě – je často bez konkrétnějšího pojmenování, široce významově stavěná, nezřetelná, tajemná, záhadná, bez psychické motivace; nahlížena jen zvnějšku: **ŽENA A ... a PŘÍTEL FRANCK**; v popředí různé úhly pohledu zúčastněných postav na skutečnost; **popřena i role „vševědoucího vypravěče”** (autor zdůrazňuje, že „děj” se odehrává jen v hlavě neviditelného vypravěče, tj. spisovatele a čtenáře); komentář konkrétního vypravěče vyloučen v zájmu objektivity; jen zrak je schopen poskytnout objektivní informaci
- 4 obraz **světa jako nekonečného labyrintu**, složitých vztahů, jeho netečnosti, **banality a šedi mezilidských vztahů**; deformace skutečnosti: svět jako beztvář, neuchopitelný, člověku nepřátelský ⇒ jen průzkum lidské existence (je nejistá, neprůhledná)
- 5 odlišnost od tradičního románu
- nemá promyšlený děj s časovou následností a psychologii postav; zaznamenané fragmenty **hovorů**

poznámka

(1957), francouzské klasické dílo tzv. „nového románu” („školy pohledu”, antirománu)

a střipků chování A ... a Francka mohou vést k různým domněnkám:

objektivované podání skutečnosti detailním popisem opakovaných jevů (nalévání aperitivu, rozmluva o Franckově ženě Christianě, pohyb žaluzií, zachycení interiéru domu A ...) × subjektivní domněnka o žárlivosti = rafinované protiklady

- podstatná funkce žaluzií v textu románu: vytvářejí prostor vidění, určují úhel pohledu, ale i omezují možnosti pohledu; vše vnímáno jakoby skrze žaluzie a okem kamery
- časté rekapitulace, časové přeskoky a návraty
- text vyniká brilantními a zajímavými popisy běžných činností (stolování, česání vlasů)
- „škola pohledu“ = spojení reflektoru všudypřítomných očí a smyslu + kombinace mozku (rozumu)

ROMAIN ROLLAND PETR A LUCIE

- 1** Paříž, období 1. světové války (od středy večer 30. 1. do Velkého pátku 29. 3. 1918)

- 2** setkání Petra a Lucie náhodně v pařížském metru při náletu, pak znovu ve městě ⇒ sblížení, vzájemná náklonnost a láska; prožívají chvíle štěstí, aniž by si připouštěli nebezpečí války (její nesmyslnost, utrpení); úvahy o životě (Petr má do půl roku odejít na frontu, ale snaží se nemyslet na to); sami v kostele uzavřeli na Velký pátek sňatek:

„Veliký příteli, před tebou se s ním snoubím. Spoj nás! Vidiš naše srdce.“

tragicky zahynuli při varhanním koncertu v chrámu sv. Gervaisa ve vzájemném objetí za náletu pod troskami pilíře, o který se opírali a který se zřítíl a pohřbil je

3 PETR AUBIER

18letý student, syn soudce; protiválečný postoj, nechápe smysl války, vkládá všechny naděje do vztahu k Lucii, sklon idealizovat svět; vliv nábožensky založené matky

LUCIE

dcera dělnice v továrně na výbušniny; malířka kopií slavných obrazů; odlišný pohled na svět (odmala se sama musí žít); láska je smyslem života; něžná, citlivá, prostá dívka

- 4** zoufalý **protest proti válce**, proti zbytečným ztrátám životů nevinných lidí ⇒ odsouzení nesmyslnosti války; lidské srdce a láska je silnější než nesmyslné zabíjení; humanistický postoj autorův; shakespearovský motiv

- 5** novela založená na **kontrastu**:
hrůzy války × láska, vysněný svět milenců
platonická láska × předtucha smrti (život × smrt)
úvahové pasáže, lyrické prvky i rétorický styl

poznámka

(1920), lyrická psychologická novela

zajímavost

inspirace: bombardování Paříže na Velký pátek 1918, mezi oběťmi autorovi přátelé

EDMOND ROSTAND CYRANO Z BERGERAKU

- 1 Francie 17. stol.
- 2 Cyranova tajná láska k Roxaně (obává se výsměchu a odmítnutí pro svou fyzickou vadu – velký nos); Roxanina láska ke kadetovi Kritiánovi; Cyrano zprostředkovatelem jejich vztahu – za Kristiána píše Roxaně milostné dopisy a při noční schůzce ho zastoupí a pod balkonem jí vyzná lásku; pomůže oběma k sňatku (překazí milostné záměry hraběti de Guiche, který se o Roxanu uchází); v bitvě u Arrasu Kristián padl, ovdovělá Roxana odešla do kláštera; v posledním jednání naposledy setkání se Cyranem (po 14 letech) – je smrtelně zraněn osobním nepřítelem a před smrtí prozradil Roxaně svou tajnou lásku a to, že je původcem psaných a mluvených slov lásky (reprodukuje doslova svá dřívější vyznání); i Roxana po poznání celé pravdy se vyznává z lásky k němu; šťastný Cyrano umírá
- 3 historická postava šlechtetného **CYRANA DE BERGERAC**, spisovatele a vojáka (žil v 17. stol.), člověk velkých citů a činů; duševní krása, ušlechtilost a nezištnost × zveličelá ošklivost zevnějšku; génius, který nenašel uznání, a lásku za něho užíval jiný
kadet **KRISTIÁN DE NEUVILLETTE** – mladý krasavec, ale chybí mu jemnost a vytříbená duchaplnost
- 4 ideál člověka schopného velkých vášní, činů, hlubokého citu + mravní kvality
- 5 Saktová veršovaná komedie
romantický patos, kontrasty i tematické prvky (balkonová noční scéna, záměna postav, tajný sňatek, klášter jako útočiště)
spojení prvků komických i tragických; lyrických i epických, citová vřelost
vytříbený, dokonale verš

poznámka

(1897), historická komedie
francouzského novoromantismu
o 5 jednáních

ANNA SEGHERSOVÁ SEDMÝ KRÍŽ

- 1 Hessensko v Porýní (koncentrační tábor Westhofen), podzim 1937
- 2 z koncentračního tábora uprchlo 7 vězňů, jsou nacisty pronásledováni; na apelplace pro ně připraveno 7 platanů jako křížů, na něž mají být pro výstrahu pověšeni; 6 jich je dopadeno (jeden z nich spáchal sebevraždu – artista Belloni, jeden nalezen mrtvý na svém poli – zemědělec Aldinger), sedmý kříž zůstal prázdný (symbol síly odporu a naděje pro vězně) – zachránil se Georg Heisler: 7 dní na útěku Porýním, krajem Mohuče, Wertheimu a přes hranice do Holandska; děj: útěk Heislerův, zranění, místa úkrytu, setkání s různými lidmi = prověrka jejich charakterů (např. s židovským lékařem, který ho ošetřil)
- 3 ústřední postava – **GEORG HEISLER**
projevuje odvahu, duchapřítomnost, statečnost, čelí nebezpečí – vnitřní síla vzdorovat mu
statečnost **ŽIDOVSKÉHO LÉKAŘE LÖWENSTEINA**
dovede riskovat život svůj i své rodiny, odvaha vystavit se nebezpečí

poznámka

(1942), německý antifašistický
román

4 výraz odporu proti fašismu, zkouška charakterů v mezních situacích, síla nacistické ideologie v Německu a možnosti odboje

5 román o 7 kapitolách

- promyšlená **kompozice**: děj soustředěn k hlavnímu hrdinovi, paralelně zobrazeny osudy dalších uprchlíků ve vztahu k němu (vedlejší příběhy), např. Heislerovy bývalé ženy Elli, přítele Franze Marneta, všední den komunisty Wallaua, velitele koncentračního tábora Fahrenberga aj.
- dramatické události zobrazeny klidným vyprávěcím ⇒ stylem znásobena jejich otřesnost; autentické výpovědi (inspirace skutečnými událostmi), metaforická symbolika s biblickými motivy (viz titul) – představa Kristovy křížové cesty a ukřižování, 7 kapitol = 7 dní stvoření světa

JAROSLAV SEIFERT MOROVÝ SLOUP

1 vrcholná sbírka posledního tvůrčího období – tvoří zpovědní triptych se sbírkou *Odlévání zvonů* a *Halleyova kometa* (obě 1967); hořká reakce na situaci po sovětské okupaci, obžaloba bezduchosti normalizačních tendencí, trpkost nad událostmi roku 1968 a nad léty nesvobody potom autobiografické prvky (básnickova těžká nemoc + vědomí uzavřenosti v systému lidské a občanské degradace a úpadku mravního, pocit samoty), narážky na dobovou situaci i zobecnění a vyslovení životního kréda; autor jako svědek, účastník dění + vzpomínky na minulost a přátele ⇒ vyjádření jen za sebe, z vlastní zkušenosti

poznámka

(vznik 1968–70, samizdatové vydání v Petlici 1973, 1975, v exilu 1977 v Indexu – Kolín n. Rýnem, 1981 veřejně v Čechách)
básnická sbírka – intimní zpověď

zapamatuj si

autor – nositel Nobelovy ceny

2 základní **tematické dominanty**: motivy **LÁSKY**, **SMRTI** (a jejich vzájemná spojitost) a **POEZIE výpověď, reflexe**

teskně laděné vzpomínky na lásku, obdiv k ženě, pohled zpět do dětství a na uplynulý život očima stáří, loučení se „svou rodnou zemí, do které už pospíchám“ a s čtenáři, myšlenky na smrt
„Život, to je těžký, strastiplný let / stěhovavých ptáků / do krajín, kde je každý sám. / A nikdy nazpátek.“

konfrontace vzpomínek s nynější životní zkušeností:

„A všechno, co jsi nechal za sebou, / trápení, smutky, všechna zklamání / zdají se lehčí, / než tato samota, / kde není žádné útechy.“

životodárnost lásky si připomíná stále naléhavěji v různých variacích (v náboženském pojetí, v erotice, ve vztahu k rodné zemi a životu vůbec)

lásky jako božský princip: „Však nejkrásnější ze všech bohů / je Lásky“

sepětí lásky s motivem smrti: „Ano, snad máte pravdu, / ta chvíle po milování / připomíná smrt“

3 úvodní báseň **Na jedné ze svých dávných přednášek ...** – vzpomínky na mrtvé přátele – básníka Wolkra, Horu, Halase; připomíná i nutnost vlastního zmlknutí
5 uzavřených menších cyklů:

Křik strašidel – strach ze smrti, z nicoty, tmy, ale i představa věčného trvání umění a lásky; evokace antiky

Poutní místo – vzpomínky, zbožné rozjímání, modlitba, náboženský zpěv jako zázračné zvěstování, obraz pouti a barokního chrámu zakončen obecnou reflexí lidské životní pouti (se smutky i radostmi)

Kanálská zahrada – opět reflexe života, navození jakoby preromantické Prahy; čas a prostor zahrady oživen příběhy lidí – věčná touha po krásě a lásce

Morový sloup (titulní cyklus) – připomínka hrůzy a bolesti, dobové atmosféry; spojitost s pojmem *mor* – tíživá doba pro jednotlivce i národ; navození prostor Staroměstského náměstí

Jen si nedejte namluvit, / že mor ve světě ustal. //

Mor dosud zuří a lékaři / dávají nemoci patrně jiná jména, / aby nevznikla panika"

citace z evangelia, láska k životu s radostí i utrpením i k rodné zemi

Kolotoč s bílou labutí – navozuje specifickou romantiku pražského předměstí + básníkovo prosté vyznání:

„V životě jsem nic nezradil. / Tím jsem si jist / a můžete mi věřit.“

Závěrečných 9 básní = oddíl **Epilog**: tematika poezie, umění, postavení básníka ve společnosti, jeho vztah ke skutečnosti; síla a přitažlivost básnického slova, umění postihující podstatu života: krása; milostné opojení, ale i hořkost, hněv a zoufalství ⇒ je v něm poznání

závěrečná báseň **A sbohem**: úvahy nad vlastním celoživotním dílem, závěť, životní bilance, loučení ⇒

vyrovnaná úvaha o smrti jako přirozeném dovršení života; intimní zpověď přerůstá v poselství

obhajoba poezie, básníkovo lpění na tvorbě a celoživotní humánní poselství:

„Poezie jde s námi od počátků. / Jako milování, / jako hlad, jako mor, jako válka. / Někdy byly mé verše pošetilé / až hanba. Ale za to se neomlouvám. / Věřím, že hledat krásná slova / je lepší / než zabíjet a vraždit.“

- 4 změna poetiky**: místo rytmického metra (zvl. jambického) a rýmů přechod k **volnému verši** nebo nerýmovanému (blankvers); mluvní styl směřuje k **prozaizaci** s větnou intonací (totožnost verše s větnou částí se střídá v nesouladem mezi nimi ⇒ zdůvodnění předělu uvnitř verše místo v jeho závěru, přesah v popředí je **reflexe** (od poetizace k drsné věcnosti), rytmiovaná próza, monologické promluvy
- titul** – symbolický význam (nevztahuje se jen k drsné věcnosti) – představa uměleckého díla jako prosby za odvrácení moru (tj. něčeho, co ohrožuje člověka i národ)

WILLIAM SHAKESPEARE HAMLET, KRÁLEVIC DÁNSKÝ

- 1** dánský hrad Elsinor, autorova současnost – počátek 17. století
- 2** Hamletův otec zemřel za podivných okolností; podezření, že byl zavražděn svým bratrem, který se hned oženil s ovdovělou královnou; Hamletovi se zjevil otcův duch na hradbách Elsinoru, dohady potvrdil ⇒ nutnost pomsty; Hamlet předstírá šílenství, aby nebyl podezřelý; prožívá těžké duševní stavy (úvahy o smyslu lidské existence; humanistické ideály, ale současně pesimismus, definující podlost světa ⇒ uvažuje o sebevraždě); s potulnou hereckou společností inscenuje představení, zobrazující otcovu smrt; zděšený král tuší nebezpečí, prozradil se jako vrah, ale Hamlet se nemůže vzchopit k činu; v rozmluvě s matkou odhaluje její nitro, ona volá o pomoc; Hamlet, domnívaje se, že za závěsem se skrývá král, probodne Polonia, otce své milé Ofélie, která zešílí a utopí se; její bratr Laertes chce pomstít otce i sestru, obrátí se proti Hamletovi; Hamlet po návratu z Anglie, kde měl být úkladně zavražděn, zastihne na hrobě Ofélie Laerta a je jím vyzván na souboj – zraní Hamleta obráceným

poznámka

(1601), anglická alžbětinská tragédie o 5 dějstvích

hrotem svého kordu, ten mu jej vytrhne, zabije krále i Laerta a umírá; umírá i královna, která se náhodou napila otráveného vína, připraveného pro Hamleta; umírající Hamlet dal ještě souhlas norskému vojevůdci Fortinbrasovi, aby se stal dánským králem

3 HAMLET

typ rozpolceného člověka: touha po naplnění ideálů × pocit povinnosti trestat zlo, pochybnost a nedůvěra ve vlastní síly, ale touha po činu

CLAUDIUS

Hamletův strýc a nevlastní otec (manžel matky – vdovy), zrádný, zákeřný a podlý; neschopný vlády, ale ctižádostivý

GERTRUDA

Hamletova matka, královna, vnitřně rozpolcená (dobro i zlo)

HORATIO

Hamletův nejlepší přítel, čestný a spravedlivý; harmonická osobnost, schopná soudit Hamletovo jednání a Claudiovu vinu

OLONIUS

nejvyšší královský komoří, otec Ofélie a Laerta, svou oddaností králi je až směšný, doplatí životem na svou chorobnou snahu zalíbit se

- 4 stíny a krize renesanční doby, původní konflikt rodinný a milostný přerůstá v obecně společenský konflikt s nadčasovým významem; **bezohledná touha po moci se nezastaví ani před násilím a intrikami; úvahy o smyslu života** (Hamletův monolog), lidské existence; Hamletův čin (jeho pomsta) se v chaosu doby jeví jen jako marné, sebevražděné gesto (Hamletovo poznání a skepse); osamocený jedinec ve světě zločinu a intrik

- 5 dramatické dialogy, hluboce úvahový monolog, blankvers; využití metody divadla na divadle; pojetí divadla jako zrcadla člověka a doby

- vedle prvků tragických i komických a satirické (scéna u hrobu, ironie)
- **jazyk a styl:** prolínání filozofických úvah o minulosti se soudy o každodenním životě, s dobovými narážkami; patos i slovní hříčky, vznešená obraznost i hovorovost

WILLIAM SHAKESPEARE

OTHELLO, BENÁTSKÝ MOUŘENÍN

- 1 Benátky a Kypr, 15. století

- 2 tajný sňatek Desdemony a Othella proti vůli Desdemonina otce; po jeho smrti cesta na Kypr; Jago namlouvá Othellovi, že Desdemona je nevěrná, že ho zradila s Cassiem (nastraží důkazy – Desdemonin šátek v Cassiově pokoji) – nepřímo nabádá k tragédii; Othello v žárlivosti nevinnou Desdemonu uškrtí; když se dozví pravdu, rozhodne se Jaga zabít, ale pouze ho zraní a sám se ze zoufalství probodne

3 OTHELLO

vznešený pokřtěný Maur ve službách Benátek; chorobná žárlivost, nadměrná důvěřivost Jagovi, oběť intrik

DESDEMONA

dcera Brabantiova, Othellova žena, čestná, věrná, oddaná, poslušná
pyšný senátor **BRABANTIO**

poznámka

(1604), milostná tragédie
o 5 jednáních

CASSIO – Othellův pobočník

JAGO

Othellův praporečník, vášnivý intrikán, sám žárlivě podezřívá Othella z pletek s Emilií (Jagova žena); závistivý (Othello dal ve služebním postupu přednost Cassiovi), nemorální; dovedně manipuluje lidmi

4 odsouzení lži a žárlivosti

5 blankvers

Othellovy promluvy: protiklad rétorického, až patetického blankversu a nesouvislých přerývaných vět (jakoby řeč cizince) = rozpor:

vnějšková charakteristika Othella × neterní prožitky (kultivovanost × prudká, vášnivá citovost)

WILLIAM SHAKESPEARE ROMEO A JULIE

1 italské město Verona, 16. století (období vrcholné renesance)

2 příběh tragické lásky dvou mladých lidí – Montekova syna Romea a Julie Kapuletové; nepřátelství, vzájemná zaujatost a nenávisť obou rodů

seznámení Romea na slavnostním plese Kapuletových se 14letou Julií, slib věrné lásky (tzv. balkonová scéna), tajný sňatek v klášteře v cele františkánského mnicha bratra Lorenze (Vavřince); střetnutí Tybalt s Romeem (v souboji Tybalt probodne Merkucia, přítele Romeova, a ten ho za to zabije); Romeo utíká z města do Mantovy; připravován sňatek Julie s hrabětem Parisem, Julie se vzpírá, Lorenzo jí nabízí uspávací lék, který způsobí zdánlivou dočasnou smrt; vysvětlující zpráva Romeovi nešťastnou náhodou nedoručena; Romeo se dozví od sluhy Baltazara o Juliině „smrti“, v rodinné hrobce se otráví; když Julie procitla a spatřila mrtvého Romea, probodla se dýkou; nad hrobem milenců uzavírají teprve oba otcové smír

3 JULIE

chytrá, statečná, citlivá, sličná, oddaná dívka; boj o právo na lásku, život a samostatné rozhodování

ROMEO

upřímně milující Julii, rozhodlaný obětovat pro ni vše

MONTEKOVÉ × KAPULETI

TYBALT

Juliin bratr, rváč

výmluvný a vtipný **MERKUCIO**, Romeův přítel

CHŮV – lidová postava

v úvodu – **chorus (obyvatelé Verony)** – ujasňuje děj, uvádí do děje (vztah k antice)
plně renesanční typy

4 srážka vůle a vášně jedince s nově vznikajícími buržoazními mravními normami; příčina tragédie – lidská vášně (rodová zášť) a náhoda (posel nedošel včas); hrdost renesančního individualismu, boj mladého člověka o samostatné určení vlastního osudu

přání autorovo, aby Anglie žila v míru pod vládou humanistických panovníků (inspirace – válka růží)
aktuálnost – láska × nenávisť ⇒ důsledky

poznámka

(1595), anglická milostná tragédie o 5 dějstvích

5 poezie (vyšší vrstvy – Julie, Romeo) i próza (nižší vrstvy – chůva)

- komické prvky v tragédii (mluva chůvy, komičnost v neschopnosti vyjádřit se jednoznačně)
- **blankvers** – nerýmovaný pětistopý jambický verš; využití kontrastu (světlo × stín, noc × den, poezie × próza, vysoký styl × lidová mluva)
- lidové obraty v promluvě prostých lidí
- stavba dramatu – vzor antické tragédie; prolog ve formě sonetu (uvedení do italské Verony)
- **vztah k antickému dramatu:**
 - chorus – úvod do situace (× antické hry – vyjádření veřejného mínění)
 - vliv řeckého bájesloví (viz Juliina promluva)
 - proti středověkému myšlení překročen rámec desatera (*Cti otce svého a matku svou ...*), ne neposlušnost, ale plné smyslové vyžití, samostatnost a aktivita postav
- inspirace – italská středověká pověst

GEORGE BERNARD SHAW PYGMALION

1 měšťanské prostředí soudobého Londýna

2 sázka profesora Higginse s přítelem plukovníkem Pickeringem: ze zanedbané a nevzdělané květinářky

do půl roku vychová dámu vyšší společnosti s dokonalou mluvou a spisovnou výslovností; zdařilá intenzivní výchova Lízy v kultivovaném a pohodlném prostředí Higginsovy domácnosti; na velvyslanecké party okouzila svým půvabem a vybraným chováním, že nikdo pravou skutečnost nepoznal; nucena pak řešit dilema – jak a kde žít (bez prostředků) dál; přijata do domu Higginsovy matky, nabídku odmítá, na ulici se už vrátit nemůže, přijímá nakonec lásku nemajetného, nepřilíši schopného Fredyho Eynsford-Hilla

3 londýnský profesor fonetiky **HENRY HIGGINS**

starý mládenec, omezený svým citovým konzervatismem; samolibost, nezájem o další osud Lízy
pouliční květinářka **LÍZA DOOLITLOVÁ** (Eliza)

její přirozenost, bystrost, půvab, ale i sebeuvědomování; emancipovanost a morální převaha nad světem vyšší společnosti

Higginsův přítel plukovník **PICKERING**

chová se jako džentlmen, jinak k Líze rovněž nezodpovědný, bezstarostný

LÍZIN OTEC, popelář Doolittle

svérázný typ, přizpůsobivý konvenčním mravům vyšší společnosti (využívá pro sebe peněz z milionářovy nadace, ač peníze dosud pohrdal)

Higginsova hospodyně **PANÍ PEARCOVÁ**

4 téma ženské emancipace, autorův útok proti společenským předsudkům, konvencím a lidským slabostem; kontrast: kultivované, ale strnule nepřirozené měšťanské vzdělanecké prostředí × přirozený půvab, citovost a citlivost obyčejné dívky, morálně převyšující panský svět

5 základní situace převzata z antického mýtu o sochaři Pygmalionovi, který se zamiloval do své sochy dívky a oživil ji (viz *Ovidius*, *Proměny*)

životné postavy z různých společenských vrstev Londýna – využití jazyka jako diferencujícího

poznámka

(1912), anglická komedie autora irského původu, 5 jednání

a charakterizačního prostředku (zvl. mluva londýnské spodiny × dokonalost a spisovný projev panstva); vtipné dialogy, duchaplná ironie, jízlivost a komika; diskuse o vztazích muže a ženy, o morálce; dodatečně připojen Epilog a několik scén (o dalších osudech Lízy a Fredyho v manželství)
1956 podle hry vznikl muzikál F. Loewa **My Fair Lady**; inspirace i pro V. Vančuru – komedie Josefina

PERCY BYSSHE SHELLEY

ODPOUTANÝ PROMÉTHEUS

1 různá místa zeměkoule, abstraktní pojetí času

2 **1. jednání:** Prométheus jako titán, přikovaný na kavkazské skále; dialog s bohy, demony a se Zemí; utrpení lidí jako odplata Jupiterova za Prométheův čin (proti vůli bohů přinesl lidem oheň); Merkurova výzva, aby se Prométheus Jupiterovi podrobil + výklad smyslu jeho osudové věštby; rej Fúrií (symbolizují hrůzy porevoluční Francie); zlomený Prométheus, zbaven vši naděje, touží zemřít (do světa stínů), ale je nesmrtelný
2. a 3. jednání: Prométheova milá Asia – vedena na vrchol vulkánu, setkání s tajemným bohem Démogorgónem – bytostí bez podoby a tvaru, temné a slepé (poznána Nutnost); ukazuje jí Hodinu Jupiterova svržení; po Jupiterově zmizení do vesmíru se Asia mění ve ztělesnění a spojení Přírody a Lásky (dvojjediný život), setkání s Prométheem, cesta s ním ke světu lidí (do „jeskyně duchů“); zpráva ducha Hodiny o převratném pokroku lidstva (závěr)
4. jednání: hymnická vize Prométheových průvodkyň – Oceánidek Panthey, Iony a Asie (= Víry a Naděje); v závěru Démogorgónova oslava tvořivé síly rozumu

poznámka

(1820), anglická romantická
dramatická báseň o 4 aktech

3 PROMÉTHEUS

ztělesnění dokonalosti mravní a duchovní, reprezentant zájmů šťastného života lidstva ⇒ nemůže se smířit s despotickým Jupiterem, vzdoruje mu hrdě a statečně; Herkulem odpoután; uskutečňuje ideál svobody, dobra, lásky, radosti a krásy

JUPITER

představitel božské zvůle, tyranie

DUCH DÉMOGORGÓN

symbol věčnosti (sídlí v hlubinách Země)

4 věčný zápas dobra a zla, svobody a otroctví, lidskosti a božské tyranie; naděje na vítězství dobra (sen o možnosti přeměnit svět, osvobodit abstraktní lidskou myšlenku); vztah jedince a společnosti, lidstva a vesmíru; projev romantického **titanismu**; proctví o nutnosti pádu tyranie a o osvobození lidstva

5 lyrická a mytologicko-filozofická báseň – drama; základní inspirace: *řecký mýtus* o Prométheovi (přikován ke kavkazské skále za vzdor proti bohům), dále *Aischylovo* drama Spoutaný Prométheus, **ale obměna** mýtu ⇒ vliv platonovské filozofie; inspirace i novozákoním mýtem o Kristově utrpení; alegorická **symbolika** antických božstev a ztělesněných přírodních a kosmických jevů
kompozice: každé jednání čerpá z jiných mytologických pramenů a vyjadřuje jinou filozofii
vznešený patos, líčení přírodních krás, vytříbený verš (většinou blankvers), mnoho různých metrických útvarů a typů strofy (asi 35)

JOHANN CHRISTOPH FRIEDRICH SCHILLER

LOUPEŽNÍCI

- 1 Franky v německém Porýní a Čechy, pol. 18. stol.
(z cenzurních důvodů vynucen posun doby do konce
15. stol. ⇒ skrytá současnost)

- 2 střetnutí 2 bratrů: prvorozený Karel připraven
o otcovu důvěru, snoubenku Amálii, zbaven dědických práv; bratr Franz k tomu donutil otce Maxmiliána intrikou,
pomluvami a falšovaným hanlivým dopisem o Karlově chování a studiích v Lipsku a zároveň získával i jeho milou;
rozhořčený a podvedený Karel z touhy pomstít bezpráví se stal vůdcem loupežnické bandy a odešel do Čech, ale
loupežníci místo pomoci jemu i dalším ve spravedlivé odplatě jednají jako bezohlední zločinci; pod vlivem přítele,
šlechtice Kosinského, návrat domů; je svědkem Franzovy krutosti (zbavil otce vlády, uvrhl ho do hladomorny),
otec neunesl tíhu poznání pravdy a umřel, Amálie Karlem zastřelena (musel by ji – podle přísahy – vydat svým
kumpánům); Franz ze strachu spáchal sebevraždu, Karel opustil bandu, chce být potrestán, požádal žebráka, aby ho
vydal soudu a za jeho dopadení získal velkou vypsanou odměnu; nově zpracované téma o „ztraceném synu“

- 3 postavy ztvárněné protikladně, až schematicky
bratři: **KAREL MOOR**

temperamentní, svobodomyšlný hraběcí syn, mstitel bezpráví; ač společenský psanec, loupežník – nositel
skryté mravnosti; mluvčí revolty, buřič, typická postava hnutí Sturm und Drang; jedná ve jménu svobody
a spravedlnosti, aby odčinil křivdu a násilí, ale **vnitřní rozpor**: vůle k vzpouře a spravedlivé odvěte × morální
pochyby (smysl lidských obětí, oprávněnost vzpoury); nakonec popírá sám sebe, podstupuje očistný trest,
vyvolává soucit

FRANZ MOOR

protikladný typ, prospěchář, svévolný sobec, bezohledný a necitelný tyran

- 4 patetická proklamace mravních ideálů, vyjádření touhy po volnosti a vyšším lidství, ale i po vzpouře
kontrasty: patos × skepse, sobecká zvůle × ušlechtilé motivované buřičství; bezvýchodnost – pokus bojovat
proti bezpráví bezprávím

- 5 drama psané prózou, uvedeno mottem z lékaře Hippokrata: „Co nezhojí lék, zhojí železo, co nezhojí železo, zhojí oheň.“
vzrušený, živelný typ promluv ⇒ prostředek k vyjádření rozpornosti světa

JOHANN CHRISTOPH FRIEDRICH SCHILLER

ÚKLADY A LÁSKA

- 5 sídelní město blíže nejmenovaného německého
vévodství, 2. pol. 18. stol.

- 5 nešťastná a nerovná láska šlechtice Ferdinanda
ke krásné Luise, dívce z měšťanského prostředí;
stavovské překrady; záměry Ferdinandova otce –
oženit ho s bývalou vévodovou anglickou milenkou
lady Milfordovou (z osobních zjištěných důvodů) proti
Ferdinandově vůli; úklady prezidentova tajemníka

poznámka

(1781), německé drama z období
hnutí Sturm und Drang – 5 jednání

poznámka

(1784), německá měšťanská
tragédie z období preromantismu
o 5 jednáních

zapamatuj si

reprezentativní dílo hnutí Sturm
und Drang (Bouře a vzдор)

Wurma (dříve Luisou odmítnutého): Luisin otec zatčen, Luisa donucena napsat milostný dopis jinému muži, aby údajně pomohla otci, o tom se dozvěděl Ferdinand, ze žárlivosti ji otrávil; umírající Luisa mu vysvětlila svou nevinu, nešťastný Ferdinand se otrávil také

3 FERDINAND VON WALTER

šlechtic, syn prezidenta dvorské kanceláře; vlastnický, majetnický typ – i ve vztahu k Luisě, suverén („to je děvče mé! já kdysi byl jejím bohem, nyní budu jejím ďáblem“); oběť klamu, mstítel a soudce Luisy, nositel násilí

LUISA MILLEROVÁ

dcera chudého hudebníka; čestná, věrná, oddaná

FERDINANDŮV OTEC

zištný, prospěchářský, necitelný

WURM (= červ)

intrikán, zloduch, násilnický typ

- 4 střetnutí despotické vlády a vzrůstajícího se drobného měšťanstva; autorův útok na soucit a cit diváka; skrytá sociální a politická kritika německých poměrů autorovy současnosti; dobové kritické narážky (scéna, v níž panovník prodal syny svého sluhu jako žoldnéře do cizí armády); protifeudální smýšlení a obhajoba přirozených lidských vztahů, zvl. lásky, ale i projevy skepse (malá možnost obrany svobody člověka) – ušlechtilí lidé tragicky hynou v mocenském konfliktu
1. německé tendenční drama

- 5 účinné dramatické napětí, ostrá kontrastnost a protikladnost postav, jednotlivé typy působí až schematicky

SOFOKLÉS ANTIGONA

- 1 mytologický námět (z okruhu pověstí o thébském královském rodu), starověké Řecko
- 2 po odchodu Oidipa do vyhnanství – spor o trůn mezi syny thébského krále; Eteoklés se spojil s Kreontem a Polyneika vyhnal; ten se s cizím vojskem vypravil proti rodnému městu; oba bratři ve vzájemném boji zahynuli; nástupce a strýc Kreón dal Eteokla (obhájce vlasti) pohřbit se všemi poctami, ale zakázal po trestem smrti pohřbit Polyneika (vlastizrádce – pozdvihl válku proti vlastní zemi, chtěl dobýt Théby, získat vládu); sestra obou Antigona přes varování sestry Ismény porušuje zákon vládce, ale plní povinnost vůči bratrovi a mravní příkaz bohů – Polyneika pohřbí (posype tělo hlínou = symbolický pohřeb a vykoná obřad); je přistižena a odsouzena k smrti (zaživa zazděna ve skalní hrobce); marné prosby Kreónova syna Haimona, Antigonina snoubence; teprve po výstraze věstce Teiresia, že bohové se rozzlobili a žádají odvolat krutý trest, dá Kreón souhlas s pohřbem Polyneika a chce vrátit Antigoně svobodu – je však pozdě, Antigona se oběsila, zoufalý Haimon neúspěšně napadl otce a proklál se mečem; sebevraždu spáchala i jeho matka Eurydika z žalu nad synovou smrtí; zdrcený Kreón zůstává sám, opuštěn a uvědomuje si vinu ⇒ žádá, aby jej bohové zbavili života; tragédie končí zpěvem chóru – o velké ceně rozvážnosti

3 ANTIGONA

nositelka a oběť rozporu: proměnlivé zákony vládců × věčné morální příkazy; ve sporu s Kreontem fyzicky podléhá, ale morálně vítězí; hrdě hájí svůj čin vůči neústupnému samovládci; obětavost, odhodlání, hrdinství

poznámka

(asi 442 př. n. l.), starověká řecká antická tragédie

KREÓN

krutý a neústupný vladař, nedbal odvěkých nepsaných zákonů své země, proti vůli občanů prosadil své rozhodnutí; velká moc i důmysl člověka má však své meze: „*jen ten, kdo dbá zákonů vlasti, je hoděn přátelství a úcty*“ = hlavní myšlenka písně chóru – komentuje jednání vlády; za překročení rovnováhy řádu ⇒ krutý, ale zákonný trest

- 4 **heroizace člověka**, který zápasí s nepřízní osudu; konflikt dvou protichůdných názorů na zodpovědnost člověka k člověku (autorita státní moci a dodržování zákonů samovlády × oběť ve jménu nepsaných mravních zákonů lidstva) = **generační konflikt**: mladí (Antigona a Haimon) představují svědomí, rozum, mravní etiku × Kreón – ztělesňuje moc, autoritu staví na neměnných strnulých dogmatech
autorova víra v rozumové a mravní hodnoty člověka

- 5 děj nemotivován zásahy bohů, odehrává se v rovině mezilidských vztahů; živé, přesto heroické postavy

SOFOKLÉS KRÁL OIDIPÚS

- 1 starořecká minulost; Thébý

- 2 švagr krále Oidipa Kreón přinesl z věštiny zprávu, že mor v Thébách bude trvat tak dlouho, dokud nevypátrají vraha předchozího krále Laia; Oidipús pronásí kletbu nad vrahem, odhodlán pátrat po něm a potrestat ho (pátrá sám po sobě); z vraždy obviněn věstcem Teiresiem, snaží se nařčení vyvrátit: rozmluvy s královnou lokastou, korintským poslem a pastýřem ⇒ odhalována krutá pravda: byl synem Laia a lokasty, po narození měl být usmrcen (podle varovné věštby, že usmrtí otce a stane se manželem své matky), ale pastýřem z lítosti přenechán bezdětnému korintskému králi Polybovi, vychován jím jako vlastní syn; v dospělosti své domnělé rodiče opustil (snaha vyhnout se věštbě), cestou se střetl s neznámým cizincem, v hněvu ho zabil (nevěděl, že je to vlastní otec), osvobodil Thébý od Sfingy (rozluštil její hádanku), za to odměněn trůnem ⇒ stal se manželem vdovy lokasty; poznání pravdy a viny ⇒ sebevraždy lokasty, Oidipús se oslepil a odešel z Théb (rozloučení s dcerami) do vyhnanství

- 3 **OIDIPÚS**

přestupek vůči lidské etice, narušení morálního řádu; provinění proti vlastní vůli, nevědomky – přesto za něj trpí; paradox: Oidipús pravdu poznal (prohlédl) a oslepl ⇒ povinnost vládců narušenou rovnováhu řádu vrátit zpět i za cenu vlastní existence; jediná Oidipova vina – výsměch věštbě, urážka věstce Teiresia (zamířil výš, než dovoleno člověku)

Oidipův závistivý švagr **Kreón**, matka, pak manželka **lokasté**

- 4 síla osudu a bezmocnost člověka proti němu (naplňuje se tím, čemu se snaží člověk vyhnoutu); obraz lidského utrpení, obhajoba lidských ctností; hluboká víra v člověka i jeho odpovědnost vůči společnosti i nejbližším (ochrana před pohromami)

- 5 sevřený děj nečleněný na akty; v přítomném ději postupně odhalována minulost s ním související; dramatický sled scén; hluboká analýza lidského nitra, sebereflexe; existence chóru – vyjadřuje veřejné mínění
inspirace: *Seneca, Corneille, Voltaire, Shelley* aj., oidipovský komplex v psychoanalýze *S. Freuda*

poznámka

(5. stol. př. n. l.) starořecká tragédie

JOHN STEINBECK HROZNY HNĚVU

- 1 Oklahoma, Kalifornie; 3. léta 20. stol. (hospodářská krize)
- 2 strastiplná cesta drobných farmářů z Oklahomy za obživou do Kalifornie (důsledek krize, velkovýroby, sucha a vyvlastňování nájemních polí); příběh zemědělské rozvětvené rodiny Joadových (úmrtí babičky a dědečka, odchod syna); dočasně zůstali v uprchlickém táboře; po srážce s policií zatčen bývalý kazatel Casy, přítel Toma; odchází manžel těhotné Růži Connie; nevědomky se stávají stávkokazi v táboře česáčů broskví, syn Tom ve srážce zabil jednoho z šerifů a musí se skrývat; zbytek rodiny odjíždí česat bavlnu, Růže se narodí mrtvé dítě, při povodni jsou vyhnáni z vagonu, kde bydlí; v opuštěné stodole najdou hladem umírajícího muže, kterého Růža zachrání svým mateřským mlékem
- 3 **kolektivní hrdina** – drobní farmáři v Oklahomě, početná **RODINA JOADOVÝCH**: otec **Tom**, jeho bratr **Jan**, starostlivá a energická matka **Joadová**, synové **Al** a **Tom**, dcera **Růža**, děti **Rutička** a **Winfield**
- 4 sociálněkritický román – **ekonomický a morální rozpad jedné rodiny; víra v člověka a jeho zápas s osudem, oslava lidské solidárnosti** při překonávání překážek ⇒ optimistické ladění
- 5 **kompozice** celku: střídání kapitol dějových s obecně úvahovými (komentují nebo filozoficky zobecňují situaci); biblické motivy (symbol hroznů hněvu, exodus, cesta do země zaslíbené, sebeobětování člověka, symbolika naděje a víry); žalmická stylizace
ústřední symbol hroznů – zpočátku symbol hojnosti, pak hněvu
jazyk – v dialogu osobitá hovorová řeč oklahomských vyhnanců; návaznost na tradice pikareskního románu (motiv putování)

poznámka

(1939), americký společenskokritický román

STENDHAL ČERVENÝ A ČERNÝ

- 1 různá sociální prostředí, Francie před červencovou revolucí 1830 (za restaurace Bourbonů)
- 2 příběh Juliána Sorela, syna dřevaře (neurozený původ) a jeho neúspěšného pokusu o společenský vzestup (podle vzoru Napoleona); touží po penězích, bohatství a kariéře, a to i za cenu přetvářky, úskoků a milostných dobrodružství
1. **díl** – 1. etapa jeho cesty za kariérou: soukromým učitelem na venkově v rodině verrièského starosty pana de Rênal; promyšleně se stane milencem jeho ženy; 2. etapa – zatoužil po vojenské kariéře, ale po pádu Napoleona nebylo už možno vyniknout vojenským hrdinstvím (potlačuje v sobě sympatie k Napoleonovi) ⇒ zvolil bez přesvědčení kněžskou dráhu; v kněžském semináři v Besançonu sice vyniká, ale poznává sílu přetvářky a dostane se do konfliktu s představenými

poznámka

(1830), dvojdílný francouzský kritickorealistický psychologický román

přeči si

podtitul Kronika roku 1830

2. díl – osobním tajemníkem markýze de la Mole; svedl jeho dceru Matyldu, otec donucen svolit k sňatku (Matylda očekává dítě), ale všechno překazí dopis zhrzené paní de Rênal nadiktovaný zpovědníkem ⇨ Juliánova minulost prozrazena; pokusil se zavraždit udavačku (těžce zraněna při schůzce v kostele výstřelem z pistole), Julián je odsouzen k smrti; ač při soudním procesu jsou porotci podplaceni v jeho prospěch, vyjádří své pohrdání společností, v níž chtěl žít, odmítá milost ⇨ odsouzen a popraven jako vzbouřený plebejec (nakonec poznal, že není kde a proč vyniknout)

3 JULIÁN SOREL

původem plebejec, ale ctižádostivý, zpočátku obdivuje Napoleona, Rousseaua, sympatizuje s revolucí, pak nízkým společenským postavením vynuceno nedobrovolné pokrytectví (předstírá nebo utajuje city a názory podle toho, jak to vyžaduje jeho vlastní zájem), přizpůsobuje se a křiví, ale přitom si zachovává svůj vnitřní svět čistý a nezasazený zvnějšku ⇨ pohrdá nedůstojnými vztahy a společností, která je mu nepřátelská (vzbouřenec musí být zničen)

4 kritický a barvitý obraz konfliktů předrevoluční francouzské měšťácké společnosti a společenských a historických kořenů touhy po majetku a moci; sociální a psychologická studie

5 podání věcné, neosobní; střizlivá úspornost stylu (návaznost na klasickou linii francouzské prózy) ironický nadhled, myšlenková srozumitelnost

- **prolínání dvou tematických vrstev**: různá sociální prostředí předrevoluční Francie (venkov, kněžský seminář, aristokratické prostředí) a psychologie hlavního hrdiny (vliv prostředí na pocity, touhy a rozhodování Sorelovo)
- **symbolika titulních barev** (Stendhalovo „barevné vidění“ epoch): červená barva (barva boje, vzruchu, lásky a vášně) × černá (barva tmářství a despotie)
- využití **vnitřního monologu** (jím postavy románu analyzují samy sebe)

LADISLAV STROUPEŽNICKÝ

NAŠI FURIANTI

1 jihočeská vesnice Honice (Písecko); 2. pol. 19. stol.

2 spor o to, kdo má být ve vsi ponocným (slabá dějová zápleтка); vzájemné rozepře, schválnosti a sváry, nepřátelství a smíření; spor starosty a radního o věno dětem; podvody, pytláctví

3 starosta **FILIP DUBSKÝ** s ženou (majetek – 2 grunty) starosta obce, nejbohatší sedlák ve vsi; furiantství – pocit nadřazenosti

RADNÍ BUŠEK s ženou (1 grunt)

snaha nenechat se zahanbit, ponížít; vášnivý pytlák

JEJICH DĚTI (příprava sňatku) – Václav Dubský a Verunka Bušková kandidáti na ponocného:

POCTIVÝ BLÁHA (jako vysloužilý voják poznal svět), chudý, čestný

KREJČÍ FIALA – podvodník, nepoctivý, vychytralý, úlisný

ŠVEC HABRŠPERK – (poznal svět jako řemeslník) ⇨ životní moudrost, odhaluje nepoctivost, ovlivňuje rozhodování, je vtipný, prozíravý; furiantství (jako i Bláha) – považuje ty, kteří nepoznali svět, za nevzdělance

poznámka

(1887), realistická komedie o 4 dějstvích

- 4 závažná hra o mezilidských vztazích (aktuální); složitost majetkového i povahového rozvrstvení postav autorův kritický a úsměvně ironický postoj, **výsměch omezenosti vesnických boháčů a tzv. furiantství**, jehož podstata tkívá u každého v něčem jiném (viz děda Dubský v závěru: „Všichni jste furianti“)
- 5 nejen zábavná hra, žánrová drobnokresba
chápat humor, situační komika
jazyk – lidový dialog, prvky nářečí

WILLIAM STYRON SOPHIINA VOLBA

- 1 newyorský Brooklyn – penzion Růžový palác, léto a podzim 1947; retrospektiva zpět do r. 1943 a do ještě vzdálenější minulosti

- 2 základ děje: jednak výpověď začínajícího spisovatele Stinga (jak se učil psát, o mládí, problémech), jednak několikerá zásadní životní volba ústřední (titulní) postavy;

několik dějových linií:

- seznámení začínajícího jižanského spisovatele Stinga s Polkou Sophií a jejím milencem v létě 1947
- Stingovo poznávání patologického vztahu milenců a psychologie ženy, která ho přitahuje
- obraz životního osudu Sophie: dětství a mládí v Polsku, zatčení r. 1943, koncentrační tábor Osvětim (sekretářkou velitele tábora Rudolfa Hösse)

Sophiina **1. volba**: doba před zatčením (vzpomínky) – zúčastní-li se, či ne protifašistického odboje

2. volba: donucena opilým esesákem Jemandem von Niemandem k rozhodnutí, které z dvou svých dětí zachrání (druhé posláno do plynové komory) ⇒ celoživotní šířavý pocit viny

3. volba (poslední) – rozhodnutí pro sebevraždu, aby odčinila svou vinu

- 3 půvabná polská imigrantka **SOPHIE ZAWISTOWSKA**

dcera germanofila a antisemity, krutě traumatizovaná celým životem, nucená k závažným rozhodnutím, není s to unést tíhu provinění

její milenec **NATHAN WEINSTEIN**

narkoman a schizofrenik

jižanský spisovatel **STINGO**

přítel obou, svědek jejich zvláštního vztahu a Sophiin důvěrník; vyprávěč příběhu

- 4 problém zla a destruktivních sil v lidské psychice, **otázka viny a kolektivní odpovědnosti za to, čeho se člověk na člověku dopustil**; společný prvek, zasahující osudy hrdinů – **rasismus** ⇒ **odsouzení války**, rasismu, **proklamace humanismu**; rozpor mezi iluzí individuální svobody člověka a společenskou determinací jeho chování; návraty do minulosti ⇒ fakta o otroctví a o postavení černochů na americkém Jihu, o antisemitismu a důsledcích německých rasových teorií; věčné, až neorealistické pasáže z likvidačního tábora na východě Evropy se dostávají do souvislosti s americkým zákonem lynče; historický konec války, utrpení těch obětí, které přežily, neukončuje ⇒ **varování: přítomnost a budoucnost souvisí s minulostí**, velké viny a zločiny nelze promlčet

- 5 rozsáhlý román o nedávné evropské historii; složité komponované větné periody

- prolínání **3 časových rovin**: současnost (zralý spisovatel Stingo jako vyprávěč); střední dějové pásmo: přímo rok 1947, třetí rovina: předválečné a válečné osudy Sophie

poznámka

(1979), současný americký psychologický román

- + filozofické úvahy o nacismu, koncentracích + polské dokumenty o Osvětimi; konfrontace současnosti a minulosti, dvojí pohled: Stingův (zvenčí), Sophiin (zevnitř) ⇒ nadčasová naléhavost, aktuálnost
- využití různých literárních postupů: autobiografický, historický a psychologický román, filozofická esej, dokumentární literatura faktu

KAROLINA SVĚTLÁ

KŘÍŽ U POTOKA

1 Podještědí (venkovská tematika) – mlýn Dolanských a statek Potockých, 1. pol. 19. stol.

2 mravní konflikt lásky a povinnosti zobrazen na širším společenském pozadí – osud několika generací rodu

a) retrospektivní pohled (vyprávění o minulosti) odhalující tragédii rodu Potockých (bratrovražda v dávné minulosti z nešťastné lásky k jedné dívce), další tragický příběh Józy Kobosilové, provdané z donucení za Frantíka Potockých (působení kouzelného lektvaru), její pomatení, zavržení dítěte, klatba a sebevražda (pochována tajně na statku u potoka, kde stojí kamenný kříž)

b) příběh sirotka Evičky ze mlýna, její nezištné lásky k Štěpánovi ze statku, který nese prokletí (každé manželství dosud skončilo tragicky); Eviččino odhodlání zlomit kletbu ⇒ sňatek, zpočátku štěstí, pak Štěpánova proměna v hrubiána – pochybné známosti, nevěra, alkohol; snaha nejstaršího bratra – svobodného Ambrože sblížit se s Evičkou a jejím dítětem, protože ji miloval, ale odmítnut – Evička odhodlána neopustit Štěpána; po těžkém zranění, které jí Štěpán způsobí, si uvědomil vinu a vrátil se; snáší i intriky bohatých vesničanů (Ambrož ho fyzicky i finančně zachraňuje a sám umírá ve rvačce); Ambrožovou smrtí a Eviččinou obětí kletba zlomena

3 **EVIČKA POTOCKÁ**

statečná, trpělivá, obětavá a věrná žena; typ vykupitelky; její mravní síla, převaha a sebezapření = vzor pro národní společnost; kolizi lásky a povinnosti řeší ve prospěch povinnosti, unese kříž rodinného prokletí a obětí, překoná vlastní cit, zvítězí odpovědnost – čistá a silná láska osvobozuje milovaného člověka z jeho vášní

4 **oslava mravní síly ženy**, schopné vzdát se pohodlí a osobního štěstí ve prospěch jiných = výchovný záměr, příběh se šťastným koncem; harmonizační snaha autorky při zobrazení společenských vztahů; obětí lásky pro mravní záchranu manžela

5 tradiční románové zpracování, realistický obraz života propojen s romantickými prvky (magické, mytické prvky v lidských osudech); psychologická prokreslenost postav i fabulační dovednost; idealizace venkova (vliv na ruralisty), heroizace postav

JONATHAN SWIFT

GULLIVEROVY CESTY

1 fiktivní země a ostrovy, Gulliverovy cesty trvající 16 let a 7 měsíců

2 téma: Gulliverovo poznávání utopických ostrovů, dobrodružství, návrat domů

poznámka

(1868), klasický román s romantickými prvky

poznámka

(1726), 4dílný anglický alegoricko-satirický utopický román

1. díl: **Cesta do Liliputu** – stručné vyličení Gulliverova života, ztroskotání v jižních mořích, záchrana trpaslíky – Liliputány, Gulliverova pomoc jim, cesta do sousední země Blefusku, návrat do Anglie

2. díl: **Cesta do Brobdingnagu** – na sever do země obrů, život u dvora, tamější pamětihodnosti, seznámení s poměry v Anglii

3. díl: **Cesta do Laputu, Barnibarbi, Luggnaggu, Glubbdubdribu a do Japonska** – život na létajícím ostrově – Laputě (alegorie teoretického myšlení, odtrženého od života), úpadek hospodářství v Barnibarbi (Irsko), výsměch neplodné výzkumné činnosti v Lagadě, rozmluvy se slavnými osobnostmi minulosti na ostrově kouzelníků Glubbdubdribu, setkání s nesmrtelnými obyvateli – Stuldbruggy v Luggnaggu

4. díl: **Cesta do země Hvajninimů** – o životě moudrých koní, ušlechtilých zvířat v ideální říši (reprezentují odpor k nenávisti, pýše, neznají ziskost), jimž slouží zdivočelí lidé – Jahuové (prohnání, zbabělí, mstiví, úskoční, zlomyslní) návrat do Anglie ⇒ poučení (důraz na pravdomluvnost, nestrannost, toleranci, odpor k okrádání, kolonizaci, násilí)

poznámka

imaginární cestopis

- 3** fiktivní cestovatel – kapitán **LEMUEL GULLIVER** jako cizinec je svědek, pozorovatel situace (v utopiích), nebo podroben příkořím (v antiutopiích)
různé typy tvorů i lidí (Hvajninimové × Jahuové)

- 4** pod rouškou imaginárních cest **satira na soudobé poměry v Anglii** (jinotajná kritika nové vlády whigů) a **kritika nedostatků evropské civilizace vůbec** ⇒ pesimismus, výsměch, ale i výzva k boji s nespravedlností (výchovná funkce románu) + **obrazy ideálních zřízení** (6. kap. 1. dílu, 4. díl); **cesta poznání** (cesta dějinami, významné historické osobnosti) ⇒ odhalování překážek, dobová **kritika racionalismu**

- 5** 4dílný román o nestejném počtu kapitol (8, 8, 11, 12) s tzv. epickými záhlavími
- na začátku fiktivní předmluva vydavatele Sympona a dopis „autora“ vydavateli + mapky, portrét „autora“ (fikce pravdivosti a autentičnosti), ich-forma
 - **poetika utopického žánru** – zdůrazňování pravdivosti, alegorie, motivy proměny fyzického vzhledu, deformace přirozeného člověka, záměna sociálních rolí, umělý jazyk domorodců
 - **satira a parodie** – v pohledu obyvatel říši na Gullivera a civilizaci a naopak v Gulliverově sledování poměrů na ostrovech (převrácenost, karikatura, groteskní nadsázka) ⇒ jakoby komická Odyssea
 - **obojí typ utopie**: pozitivní (ideální říše „divochů“ – převrácení soudobých mravů) a negativní – antiutopie (varování pro budoucnost, memento)
 - vliv pikareskního románu – putování, střídání pozice hrdiny (obrem i trpaslíkem)
 - **jazyk** – specifická vynalézavá slovo tvorba (názvy zemí, měst, etymologie jmen)

JOSEF ŠKVORECKÝ ZBABĚLCI

- 1** východočeské maloměsto (Kostelec; předlohou autorovo rodiště Náchod); konec 2. světové války (týden na konci okupace, od 4. 5. do 11. 5. 1945 + retrospektivy)

- 2** události dnů války až do osvobození zachyceny z pohledu ústřední postavy a zároveň vypravěče Dannyho;

poznámka

(1958), román s autobiografickými rysy (generační román)

bývalý gymnazista, za války nasazený na práci v továrně, hraje s amatérskou džezovou kapelou jako saxofonista; tady má své přátele – trumpetista Benno Mánes (vrátil se z koncentráku), kytarista Harýk a klavírista Fonda (syn plukovníka Čemelíka); napětí posledních válečných dnů ve městě; složitosti prvních lásek (Danny, Irena, Zdeněk); v kosteleckém pivovaru je „středisko revoluce“, nudné hlídky zajišťující klid, rvačka s komunisty, péče o uprchlíky, srážka s ustupujícími Němci; oběti na životech, brutální esesácké vraždění, oficiální vítání Rudé armády

3 DANNY SMIŘICKÝ

téměř dvacetiletý bývalý gymnazista, muzikant (autobiografické rysy), snaží se imponovat dívkám, předstírá páskovství, cynismus, ale v jádru citlivý, opravdový; odpor k měšťáctví, únik z měšťácké společnosti
jeho přátelé z kapely a Irena

4 vyjádření životního pocitu mladých v prostředí maloměsta (tzv. „zlatá mládež“) – citovost zastírána předstíraným cynismem a pesimismem; konfrontace s maloměstskou „smetánkou“ a její hrou na revoluci (ale opatrnictví, přetvářka, předstírání aktivity)

5 ústřední motivy:

džezová hudba, blízkost k mluvené řeči a paralela: prudký rytmus – dramatická dějových scén

kontrast:

aktivita maloměšťáků na poslední chvíli × jejich přízemnost ⇒ parodie, ironie

způsob vypravování: ich-forma; Dannyho monology střídány s úsečnými dialogy dějových scén (vliv *Hemingwayova* stylu) ⇒ autenticita výpovědi, depatetizace

MICHAIL ŠOLOCHOV OSUD ČLOVĚKA

1 2. světová válka; Německo a Voroněž

2 vyprávění životních osudů a válečných zážitků hlavní postavy A. Sokolova autorovi v létě 1946; za války r. 1942 zajat, nucené práce v Německu; překonává často nebezpečné situace, stálé ohrožení života (např. scéna s Millerem, velitelem koncentračního tábora); práce v dolech, pak řidičem německého majora; ve frontovém pásmu přeběhl k Rudé armádě, ošetřen v nemocnici, ve Voroněži zjišťuje pravdu o smrti ženy a dvou dcer; návrat na frontu, smrt syna v posledním dni války v Berlíně; po válce návrat k řidičskému povolání – u přítele v Urjupinsku; setkání se sirotkem Váňuškou, jehož se ujal a vychovává ho jako vlastní otec

3 ANDREJ SOKOLOV

voroněžský řidič, ve válce v mezních situacích projevuje svůj charakter (statečnost, odvaha zachovat si lidskou důstojnost); nezlomen ani po tragédiích – ztráty všech nejbližších; nový smysl a jedinou radost ze života nachází v obětavé péči o sirotka Váňušku; smíření se se životem zničeným válkou, pracovitost, skromnost, vyrovnanost i pokora

4 úvaha o smyslu lidského života (tragédie individuálního lidského osudu), doklad lidskosti obyčejného člověka; symbolická spojitost osudu hlavního hrdiny s osudem země (podobenství); první pokus o rehabilitaci sovětských válečných zajatců (jako podezřelí likvidováni nebo v koncentračních táborech)

poznámka

(1957), ruská sovětská povídka

- 5 skazové vyprávění** (ich-forma) ⇒ emocionální autentičnost, psychologická přesvědčivost, pravdivost; klidný konstatující tón výpovědi – bez patosu i drastičnosti = netradiční pojetí válečného tématu – **depatetizace**, přímočarost (hrdinovy vlastnosti podány a chápány jako přirozené, bez ideologického záměru) = nový odstín děl tzv. socialistického realismu
- prostý jazyk** (i v dramatických situacích), intimní ladění knihy; dílo víc psychologické než dokumentární

FRÁŇA ŠRÁMEK LÉTO

- 1** místo blíže neurčené – letní byt v rodném kraji redaktora Perouta, letní období, prázdniny
- 2** nudu jednotvárného života spisovatelky Valči Peroutové rozruší vzdálený synovec Jeník Skalník – bydlí u strýce, faráře Hory; zamiluje se do Valči a nevěstí si náklonnosti upřímné venkovské dívky Stázky, přítelkyně z dětství; Valča však opustí svého muže i Jeníka a odejde s básníkem Chvojkou; zdrcen je Perout i Jeník – farář se o něho obává, ale Stázka zachraňuje situaci – vítězí upřímná láska
- 3** **SPISOVATELKA VALČA PEROUTOVÁ** – citově náladová a nestálá
REDAKTOR TOMÁŠ PEROUT, její muž – usedlý, nudný ironik
FARÁŘ HORA – vyrovnaný a shovívavý, moudrý a citlivý dobrodinec, oplývá chápavou laskavostí a starostlivostí
GYMNAZISTA JENÍK SKALNÍK – citově vznětlivý, horkokrevný, s dětinskou rytířskostí se bezhlavě zamiluje a je zklamán
prostá venkovská dívka STÁZKA – upřímně a vroucně milující Jeníka
obřadný, upjatý, žárlivý **básník CHVOJKA**
- 4** impresionistická **oslava života, lásky, mládí a přírody** jako protipólu koketního měšťáckého flirtu
- 5** vyjádření citových nálad a přírodní atmosféry – v promluvách postav i scénických poznámkách básnický jazyk, citově zabarvené jazykové prostředky

poznámka

(1915), lyrická hra o 3 dějstvích

FRÁŇA ŠRÁMEK MĚSÍC NAD ŘEKOU

- 1** malé město (Písek), autorova současnost (vzpomínky na mládí)
- 2 2 linie:**
a) sjezd bývalých abiturientů gymnázia; vzpomínky dvou spolužáků, přátel – premianta Hlubiny (přezdívka Orel), který se vzdal svých ideálů, marně se snažil vyniknout, a převzal papírnický krám, který vyženil, a Roškota; v nynějším bytě Hlubinově spolu tehdy bydleli; Roškot prozradí, že Hlubina napsal román Měsíc nad řekou; ač před Hlubinou rodina tají sjezd, on o něm ví a hodlá s sebou vzít manželku a poděkovat jí za dosavadní spokojený život
b) noční nostalgický rozhovor Slávky, dcery Hlubinovy, a Vilíka, Roškotova syna; Vilík zpočátku předstíral

poznámka

(1922), lyrické drama o 3 dějstvích

povrchnost a opovržení city, ale najde pochopení pro náladu okamžiku, krásu – hučící řeku s měsícem a zvonění zvonů; krásné chvíle obou skončí návratem k střízlivému životu
návrat spolužáků ze sjezdu, rozhořčení, když zastihli dvojici mladých, ale smír, rozloučení Slávky a Vilíka = rozloučení s mládím, Slávčina rezignace na velké životní štěstí: „Všechny zvony prý vyzvánějí ... ale ty jich už pojednou neslyšíš. Mohla bys skočit kamsi po hlavě ... neskočíš. A tu tedy víš, že jsi už na jiném břehu – “. "

- 3** starší generace přátel ze studií – **HLUBINA** a **ROŠKOT**
v konfrontaci se stárnoucí generací svých dětí – 27letá **SLÁVKA** a **VILÍK**
moudrost starých mužů (výsměch mládí a fanfaronství) × stesk stárnoucí mladší generace (nerada se loučí s mládím, které nenávratně minulo, a přišel čas pro střízlivé úvahy o budoucnosti)

- 4** obraz **citového okouzlení životem a přírodou, zachycení nálady okamžiku**, stesku a smutku nad odcházejícím mládím; impresionistické rysy

- 5** vyjádření dojmů, pocitů v dialogích s lyrickými prvky
a přírodními obrazy, osobitý básnický text zachycující melancholický klid

FRÁŇA ŠRÁMEK STŘÍBRNÝ VÍTR

- 1** prostředí maloměsta, doba autorova mládí

- 2** citlivý a nepoddajný student Jeník Ratkin se vzpírá
tyranství svého přísného otce, měšťanské morálce starého světa dospělých, kteří mu nerozumějí; i gymnázium se mu stalo žalářem – konflikty, odpor proti násilí, nedůvěřivosti, podezírání, zlostnatělosti profesorů, kteří neměli pochopení pro mládí; soucit Ratkina a přátelství s krutě zbitým spolužákem Malkusem, poznání mravně rozvrácené rodiny spolužáka Staňka, první milostné zkušenosti; seznámení se staršími studenty Valentou a zhýralým Zachem, s nimiž hledá volný život i zábavu; z profesorů jediný Ramler chápal studenty a sympatizoval s nimi (rozuměl mládí, jejich „stříbrnému větru“, krásnému poselství odněkud zdaleka, které rozechvívá):

„Po špičkách má se chodit okolo mládí a ne řinčet řetězy. Mládí klesá a trpí. Spikli se proti mládí; zdraví se mrzačí, ranění se neobvazují a zbloudilým se neukazuje cesta. – Mládí má zápasit, má i krvácet z ran, musí i leccos ztratit, jen když slyší z dalek svůj stříbrný vítr. “

Jeníkova chlapecká láska k Aničce Karasové („Anička posedlá“) a jeho zklamání; v závěru vrcholí jeho proces zrání v muže, nelekne se bolesti a útrap ani smutku, neboť v tom je sláva života – rozloučení s Janem Ratkinem, „včerejším a pošetilým“ – připraven zápasit s životem a vítězit

- 3** dospívající student **JENÍK RATKIN**
syn soudce, citlivý, vznětlivý a nepoddajný; přes konflikty mládí poznává smysl života a jeho krásu
jeho **OTEC**
přísný, hrubý, bezcitný × jeho citlivý **BRATR JIŘÍ**, obdivovaný Jeníkem, ale odsuzovaný jeho otcem
sympatický, chápající mladý **PROFESOR RAMLER**
ANIČKA – dcera lékárníka, citově nestálá, ironická, povrchní, rozmarná, pohrdavá

- 4** obraz citové krize dospívajícího studenta, **protest proti maloměstskému pokrytectví**, vzájemnému nepochopení; rozpor mladých představ o životě a konvencí starého světa, **obdiv mládí, láse a životní aktivitě**

poznámka

(1910), lyrický generační román
s autobiografickými prvky
a impresionistickými rysy

5 lyrizace prózy:

zachycení citové atmosféry, snu, pocitů a naděje („stříbrný vítr“ = symbol věčného mládí)

- **impresionistické rysy:**

postavy bez pevných rysů, dvojznačné, tajemné; stavba románu uvolněná, nedějová (mozaika epizod a detailů); náznak, zachycení nálady okamžiku, odstínů nálady, snovost a neurčitost

- **básnické výrazové prostředky**

- **epizody:** strýc Jiří, dobrodruh, ztratil smysl života

profesor Ramler – ztroskotanec v lásce

oba se chtěli vymknout všednosti a nudě, ale neuspěli ⇒ blízkost Ratkinovi, ale jeho nezlomné úsilí vyniknout

LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ VOJNA A MÍR

1 1805–1820, Rusko na pozadí evropských událostí

2 **1. a 2. díl** – události let 1805–1807 (válka s Napoleonem v Rakousku, bitva u Slavkova aj.),

3. a 4. díl – vlastenecká válka s Napoleonem v Rusku (bitva u Borodina, Napoleonův vpád do Moskvy, ústup francouzské armády, partyzánská válka); úvodní kapitoly – život v Petrohradu a Moskvě před napoleonským vpádem, společenský i rodinný život (Rostovovi, Bolkonští, Pierre Bezuchov); závěrečné kapitoly (po r. 1812) – vznik tajných společností proti samoděržaví (předchůdci děkabristů); **Epilog** – autorovy názory na smysl dějin a význam osobností v dějinách; osudy románových postav (250), zvl. ze šlechtického prostředí, např. Bolkonskij – těžce zraněn u Slavkova, zrazen v lásce k Nataše, umírá v jejím náručí; seznámení Pierra Bezuchova s lidovým filozofem Platonem Karatajevem, Pierrova láska k Nataše ⇒ manželství, jeho hledání jistot a vlastní autenticity

3 kníže **ANDREJ BOLKONSKIJ**

ušlechtilý, energický člověk, hledající společenský pokrok; střízlivý vztah k době a společnosti, schopen snášet náročné životní situace ⇒ vývoj a vnitřní zrání (slavkovská bitva, smrt manželky, hledání vztahu k Nataše, bitva u Borodina); před smrtí si uvědomí, že splnil své osobní i společenské cíle

kontrastní typ bohatého aristokratického intelektuála:

PIERRE BEZUCHOV

vnitřní rozpolenost, deziluze, velké cíle, ale slabá vůle; hledání smyslu života a pravdy; idealistický snílek; záměr zlepšit postavení rolníků, vliv Karatajeva (vyznavač patriarchálního rolnického života), dále zednářského hnutí ⇒ víra ve smysl života naplněného nesobeckou prací pro jiné; účast v tajném opozičním sdružení; Pierre tlumočí názory autora

NATAŠA ROSTOVOVÁ

půvabná, naivní, citově dospívající dívka; trojí podoba lásky: vášnivý vztah k Anatolu Kuraginovi, očistná láska – úcta k Bolkonskému, životní vyrovnanost a rodinné štěstí ve vztahu k Bezuchovovi

idealizace románových postav – typy ušlechtilých lidí – autorovy představy o osvícené šlechtě

naopak HISTORICKÉ POSTAVY významných osobností (Kutuzov, Napoleon, car Alexandr I.) – **pravdivost**,

poznámka

(1869) realistický historický román

přečti si

ruská 4dílná románová epopej

smysl pro detail

4 **obraz historie a života ruské společnosti** v první třetině 19. stol. na pozadí evropských dějin

5 nový typ **historického** románu (ne alegoricky současný ani romanticky dobrodružný), dokument – poznávání společnosti i soukromého života, souvislost historie a současnosti
prolínání intimních příběhů s obrazy historických událostí a s úvahami politickými, vojenskými a filozofickými (analýza osudů, pojetí historie, kterou netvoří vynikající jedinci, ale lid a tisíce drobných náhod a okolností, kvietistická náboženská filozofie – neprotivit se zlu násilím)
široký záběr pohledu ⇒ netradiční **kompozice** (ne monografická) – tzv. „**pásmová**“ = scény z války i „**pásma**“ míru, pásmo postav – prolínání, analogické situace, vývoj postav i procesu hledání cest; napětí mezi reálným a ideálním, společenským a intimním
kontrasty: postav (Bezuchov × Bolkonskij, Rostovovi × Bolkonští, Napoleon × Kutuzov); osobní × společenský život, velkoměsto × pohoda venkova, příroda × historie; panoramatické, plastické obrazy bitev, lovu, plesů × psychologicky niterné osobní pohnutky, detaily; konfrontace různých rovin dějových, časových i prostorových; pásmo postav i autora – otevřený epický útvar, epos, tzv. „**román – řeka**“ s širokou dějovou koncepcí; psychologická kresba postav

IVAN SERGEJEVIČ TURGENEV LOVCOVY ZÁPISKY

1 19. stol., ruský venkov (Orelská gubernie)

2 25 povídek nebo črt – propojeny volně postavami
vypravěče – lovec a jeho sluha a průvodce Jermolaj;
na lovech v různých ročních obdobích, za dne i v noci prožívají příhody = jádro každé části; vyprávění o obětavé lásce (*P. P. Karatajev, Dostaveničko*), o zpěvnosti ruského národa (*Pěvci*), o venkovanech – nevolnicích a jejich bohatém vnitřním životě (*Kasjan z Krásné Hůrky, Živá nebožka* aj.), příběh dětí na pastvě koní za letní noci, chvála stepí, přírody (*Běžin luh*), portréty statkářů (povídky *Nelida, Šafář*), romantický obraz přírody (*Les a step*)

3 **různorodost postav:**

VENKOVANÉ

prostota, přemýšlivost, obětavost, statečnost (*Chor a Kalinyč, Tatjana Borisovna*),

STATKÁŘI

rozmařilost, krutost, nelidskost panských sluhů, zpučnost a hloupost (povídka *Šafář* = Sofron a statkář Pěnočkin aj.)

PROVINČNÍ INTELIGENCE – lékař (p. *Okresní lékař*), zchudlí statkáři (*Čertopchanov a Nědopljuškin*)

4 **obraz stavu ruského venkova** před zrušením nevolnictví (1861), **protest** proti ruskému nevolnickému systému

5 cyklus črt s mírně naznačenou propojeností mezi částmi, a to dvojicí vypravěč a Jermolaj a místem děje ⇒ **rámcování** (ještě ne román)

- převaha **popisu postav a prostředí** – ustálená **kompozice**: statický popis zevnějšku, líčení způsobu života a prostředí, rozvoj příběhu; vliv prostředí, přírody (protiklad k rozporům společenským)
- **vypravěč** v roli svědka
- lyrické pasáže **přírodních líčení** – vnímání všemi smysly ⇒ vliv na cit čtenáře; umění charakterizační, dokonalá lyrická krajinomalba, **jazyková vytříbenost a dokonalost**

poznámka

(1852), ruská romantizující větev
realistické prózy

JOSEF KAJETÁN TYL

JAN HUS

- 1 Praha, doba konce 14. stol.; scény – před Betlémskou kaplí, v královské síni aj.
- 2 zachycen Husův život v dramatické zkratce až k jeho upálení; jeho úsilí dobrat se pravdy, kritika společnosti a církve; neohrožený boj s nepřáteli, úsilí o svobodu (aktualizace); Hus ve vězení v Kostnici, jeho setkání s Janem Žižkou (proti historické pravdě)
- 3 **HUSOVI PŘÁTELÉ**
Jeroným Pražský, Jan Žižka, český vlastenec Hanuš z Chlumu
HUSOVI NEPŘÁTELÉ
Štěpán Pálež (kdysi Husův přívrženec) – zrádce, věrolomný císař Zikmund, kardinál Petr Angeli – sebevědomý, bezohledný
JAN HUS
sice historická postava, ale odhodlaně a statečně vyslovuje požadavky a cíle národa v současném boji, tj. v r. 1848; osobní hrdinství, zásadovost; výmluvný a působivý mluvčí ideálů tehdejší české společnosti
HUSOVA MATKA
pečlivá, starostlivá; přichází do Prahy přesvědčit se, zda jsou pravdivé zprávy o jejím synovi
ŽÁCI – Havlík, Lupáč
- 4 autorovi nešlo o obraz Husova osobního osudu, ale o **výraz spontánní revoluční rozhodnosti**, naléhavosti a odhodlání proti ústupnosti a kompromisům; vliv revolučních, národně osvobozeneckých a demokratických tradic (v minulosti je poučení pro současnost); **výzva k aktivitě** (program revolučního roku 1848)
- 5 metoda historické analogie
1. hra psaná většinou veršem, scény s Janem Husem se střídají se scénami lidovými

poznámka

(1848), historická hra o 5 jednáních

JOSEF KAJETÁN TYL

KUTNOHORSTÍ HAVÍŘI ANEB KRVAVÝ SOUD

- 1 Kutná Hora, bouře havířů na konci 15. stol.; inspirací byly stávky smíchovských havířů a tiskařů kartounů v 40. letech 19. stol. (aktualizace námětu)
- 2 nenávisť havířů k útisku a nesmiřitelnost s vykořisťovateli; intriky městského písaře Rekordata a láska Anežky, dcery havíře Opaty, a Hynka, syna mincmistra Beneše; nespokojenost havířů, snaha Opaty vyjednávat, ale uvězněn; havíři shromáždění na vrchu Špimberku, nové vyjednávání, rukojmí a krvavý soud; Benešova smrt, loučení Hynka s Anežkou
- 3 a) svět havířů:
OPAT
starší havíř, usiluje o dohodu, jednání (nemá odvahu bojovat); ušlechtilý, zbožný kališník, poctivý, pokorný
VÍT
mladší havíř, přímý, smělý, statečný, bojovný zastánce práv havířů, vůdce havířské bouře, nebojí se krveprolití, vymůže na králi spravedlnost

poznámka

(1847), historická hra, 5 jednání

ŠIMON – Vítův pomocník, veselý, výmluvný, vznětlivý

HOLÝ – kolísavý typ, nerozhodný, věčně nespokojený

b) panský svět:

BENEŠ Z VEITMILE

mincmistr – zpupný, proradný, mstivý, krutý okradač, sebevědomý; zneužívá svého postavení a důvěry krále

REKORDAT – městský kutnohorský písař – intrikán, škodolibý ironik, sebevědomý, podlézavý

hejtman **ONĚK** – ješitný, omezený, bezohledně zlíštný

c) **KRÁL VLADISLAV II. JAGELLONSKÝ**

osobně nevystupuje, ale mluví se o jeho dobrotě (využíván zlíštnými lidmi)

ANEŽKA, dcera havíře Opaty – nevidí společenské rozpory

HYNEK, syn mincmistra Beneše, bez předsudků svého stavu

- 4** hra je historická jen svým tématem, ideově vyslovuje ideály bouřlivých let 1847–1848 (nesmiřitelnost rozdílných zájmů a názorů **výzva k boji proti útisku a nesvobodě**; sociální tendence; spor poctivé práce a vlastenectví s kořistnickým zneužíváním vysokého postavení, s lhostejností ke státu
spor lidové dobroty a důvěřivosti s panskou zlobou, podvody, korupcí a intrikami
úsilí o volnost, svobodu, o právo a spravedlnost

- 5** jazyk prostý, svěží, výrazově bohatý; čerpá z lidové mluvy; každá z postav mluví řečí svého stavu, prostředí a povahy; hornická úsloví i odborné výrazy (havíři), náboženské obraty (Opat)
řeč postav přizpůsobena situaci (Anežka jinak mluví s otcem, jinak s Hynkem či mincmistrem)

JOSEF KAJETÁN TYL **STRAKONICKÝ DUDÁK** **ANEB HODY DIVÝCH ŽEN**

- 1** jižní Čechy, cizina i pohádkový svět; 1. pol. 19. stol.

- 2** láska Švandy a Dorotky, ale překážky (Švandova chudoba, neznámí rodiče), Švandova cesta do světa za penězi s očiřovanými dudami (poznal matku – vílu), setkání s Vocilkou, pod jeho vlivem i pro peníze zapomíná na domov a Dorotku, která ho s Kalafunou ve světě našla; Švanda uvězněn v pohádkovém světě krále Alenora a princezny Žuliky, okraden a zrazen Vocilkou; pomoc matky Rosavy, ale za to, že se prozradila, je královnou vil Lesanou vyhoštěna mezi divé ženy na tak dlouho, dokud některá dívka věrností nevyvobodí Švandu ze všech nebezpečí; Švandův návrat domů, Dorotčin hněv pro jeho zradu, Švanda o svatojanské noci hledá divotvorné kořeny lásky, obložen lesními pannami, zachráněn Dorotkou; kouzla mizejí, i Rosava zbavena trestu, Švanda se polepší

- 3** postavy z dvojího světa (protikladnost)

a) české prostředí a lidové typy:

KALAFUNA

prostý český člověk, muzikant, houslista, vlastenec (touha po domově v cizině), obětavý, neschopný zradit přítele; veskrze kladný typ, hotový charakter

DOROTKA

prostá venkovská dívka, dcera hajného Trnky, věrná moudrá, obětavá, statečná (šla pro Švandu do ciziny i na popraviště vysvobodit ho z nebezpečí)

poznámka

(1847), dramatická báchorka se zpěvy o 3 jednáních

KORDULA – Kalafunova žena, starostlivá a pečlivá matka, ustaraná, pracovitá, dobrosrdečná, ale i svárlivá a žárlivá
ŠVANDA – ústřední postava s vlastnostmi dobrými i špatnými (jeho charakter se v průběhu hry vyvíjí směrem k dobrému); jeho chyby vyplývají z ne zkušenosti a mládí – příliš důvěřivý, propadá touze po penězích, zapomíná na Dorotku, ale také podnikavý, dobrosrdečný, obětavý; v závěru hry projevuje národní hrdost („V cizině jsem nebyl doma ...“, „mým dudám se nevyrovná žádná muzika“.)
symbol českého vzdoru

b) cizí svět:

PANTALEON VOCILKA – typ zcela záporný, je schopen každé špatnosti; zběhlý student, člověk bezcharakterní, vychytralý, zbabělý, prospěchář, příživník, darebák; „světový Čech“ – bez vztahu k vlasti, odrodilec
VOJÁK ŠAVLIČKA – podobný typ jako Vocilka (touha po penězích)

pohádkový svět:

princezna **ZULIKA**, král **ALENOROS**, princ **ALAMÍR** – rozmarnost, bezcitnost, bezohlednost, nelidskost;
v člověku vidí otroka nebo zdroj zábavy

c) svět víl:

Švandova matka **ROSAVA**, královna víl **Lesana**
spojitost s životem skutečných lidí (Rosava má lidské vlastnosti: matka ochránkyně); zosobněná česká příroda (vztah k matce = vztah k vlasti)

4 oslava domova a českého lidu, jeho síly, lásky, obětavosti, věrnosti, statečnosti, českého muzikantství, známého po světě

nebezpečí odrodilství (vlastenectví, výchovné tendence obrozenské literatury)

peníze porušují vztahy mezi lidmi (nadměrná touha po penězích)

kritika příživnictví, bezcharakternosti, sobectví, nekritického obdivu k cizině

oslava mateřské lásky, schopné nejtěžších obětí

5 jazyk – prostředek charakteristiky postav:

- svěťácký (komolení českých slov) – Vocilka
- neživotný a strojený – Zulika, Alenoros, Alamír
- jadrný český, lidový – Kalafuna, Švanda, Dorotka
- poetický – víly (mluví ve verších)

motiv čarovného nástroje – každého rozveselí; živé dialogy

děj proložen písněmi – vyznání lásky k vlasti (*Na tom našem dvoře*), o morálce založené na penězích (*Peníze jsou pány světa*)

LUDVÍK VACULÍK ČESKÝ SNÁŘ

1 období 13 měsíců (od ledna 1979 do února 1980)
v ČSR

2 zobecnění autorových prožitků z období činnosti
kulturního disentu; vypravování o soukromém

životě (Ženě Madle, synech Janovi a Ondrášovi), o přátelích v atmosféře pronásledování, výslechů, o své účasti při organizaci strojopisné samizdatové edice Petlice, kde vycházela díla autorů, kteří nesměli publikovat (problémy s rukopisy, autory, písaři), o situaci disentu – názory, charakterové rysy a vývoj sebe sama i řady významných osobností doby (např. Karol Sidon, Ivan Klíma, Eva Kantůrková, Petr Pithart, Karel Pecka, Pavel Kohout, Jiří Gruša aj.) –

poznámka

(1981 v Petlici, 1983 v Torontu, 1990
v Čechách); román – deník

setkání soukromá, intimní i pracovní, obraz vlastní citové a tvůrčí krize (rozchod s Helenou, východiska v práci na zahradě, v disidentské činnosti, cestování z Prahy aj.)

3 vypravěč = **AUTOR**, pisatel deníku; jeho vzpomínky, prožitky, soudy i sebeironie, pochybovačnost

4 otřesené dokumentární **svědectví o období tzv. normalizace**, o nebezpečné disidentské činnosti

5 **forma deníkových záznamů** (každodenní rozsáhlé zápisy); mírně stylizovaný text, prolínání faktu a fikce, záznamy vzpomínek na dávnou minulost, úvahy, pochybnosti o smyslu tvůrčí práce, názory na umění i závažné obecné úsudky autora

žánrová různorodost:

vypravování, dopisy – milostná tematika; glosy, aforismy, komentáře k veřejným událostem, kritické úvahy o společenské situaci, pozorování přírody, botanické bádání – rovina lyrické prózy; reportáže z kaváren, večírků, oslav, pracovišť, cestopisné črty, poznámky literárněvědné, citace z deníků, dopisů, verše, anekdoty, záznamy snů; i metatext (monology o významu románu, tzv. „román o románu“, pomyslné dialogy autora s přáteli, vnitřní polemiky – pocity radosti, žalu i zloby, ironie, chvály, autorova skepse a pochybovačnost ⇒ hledání síly v sobě závěrečná citace pranostiky o skřivánkovi = obecnější vize budoucnosti střízlivá, otevřená a kritická výpověď dedikace J. Kolářovi

VLADISLAV VANČURA MARKÉTA LAZAROVÁ

1 loupeživý středověk; hrad Obořiště (Lazar), hrad Roháček (Kozlík) – okolí Mladé Boleslavi (Šerpinský hvozď)

2 král vyhlásil válku loupeživým rytířům, kteří ohrožovali obchodní cesty; nepřátelství mezi loupeživým šlechticem Kozlíkem a jeho syny a mezi sousedním rodem Lazarů; při jednom přepadení Lazarovy tlupy unesl Kozlíkův syn Mikuláš Lazarovu dceru Markétu, kterou otec zaslíbil klášteru; oba se do sebe zamilují, ač Markéta trpí tím, že zrušila otcův slib; druhá dvojice milenců – Kozlíkova dcera Alexandra a Kozlíkův zajatec, syn cizího hraběte, kerého přepadli; hejtmanské vojsko udeřilo na Kozlíkovo opevnění a dobylo ho; zachrání se jen ženy a Mikuláš; Kristián se vrací k otci, ale zakrátko hledá Alexandru, až útrapami zešílí a je jí nakonec při náhodném setkání zabit; Mikulášova výprava vysvobodit uvězněného otce ztroskotá, všichni lupiči jsou popraveni; ženám lupičů – Markétě a Alexandře je odpuštěno, porodí děti, o něž se stará Markéta

3 drsní, suroví, nezkrotní středověcí hrdinové, milující i nenávidějící, žijící naplno (bez polovičatosti) = renesanční typy lidí (milují život, ale neváhají ho i obětovat), aktivitou, silou lásky překonávají všechny překážky a odhodlávají se k hrdinským činům

ŠLECHTIC KOZLÍK a jeho synové

žije se loupežemi; suroví, zlí, hrdí, nezkrotní, odhodlaní, pro svůj cíl ochotni cokoli obětovat

ZBOJNÍK LAZAR

statečný, drsný, živelný, surový; bojuje z vášně i nenávisti

charakterově protichůdní: oba lapkové, ale Kozlík je lepší: „Kozlík je loupeživý rytíř, Lazar jen loupežník.“

poznámka

(1931), baladicky laděný román

krásná **MARKÉTA**

Lazarova dcera, citlivá, zbožná, odhodlaná, věrně a oddaně milující, schopna podstoupit i nejtěžší zkoušky

- 4 kritika soudobého měšťáctví**, malosti a šedivé jednotvárnosti; **oslava svobodného života a společnosti**, která člověka neomezuje; **smyslem života je láska**; oslava krás života, který je nezničitelný, neztrácí půvab a pokračuje přes pokolení
porozumění pro odvahu, sílu a mládí, fantazii × ironie ⇒ sobecká slabost, nuda, prázdnota

5 kompozice

- dějová linie narušovaná postavou vypravěče – otázky, nutící k přemýšlení (důraz na rozumovou a poznávací stránku chápání, odvádí od citové roviny)
- autorův komentář: mluví k sobě (řečnické otázky) *Nuže, zotaví se jejich láska?*
k postavám *Nešťastná Markéta! Není tato modlitba rouhavá?*
k čtenáři *„Rozeznáváte, jak se prosebnice vynáší?“*
- výrazné **lyrické složky** ⇒ básnická próza
- **kontrasty**: bída × naděje, ponížení × hrdost, svět krásný × krutý, práce × nečinnost, síla × slabost
- **jazyk: různé stylové vrstvy** (poetismy, básnické výrazy × vulgarismy, argot), lidové prvky, knižní výrazy a archaismy v kontextu se stylové roviny úzce prolínají
dlouhá souvětí ⇒ sklon ke knižnosti (humanistické periody)
obraznost, ironie, osobitý výběr slov, originální spojení, četná citoslovce, oslovení, věty zvolací a tázací

VLADISLAV VANČURA

OBRAZY Z DĚJIN NÁRODA ČESKÉHO

- 1** Praha, 1114–1120
- 2** návštěvy vypravěčů a starců u Kosmase, hádky s manželkou Božetěchou; příběhy lučištníka, pohana, uprchlého otroka, chromého zbrojence
Šerbíř a Bruno rozzlobení na Kosmu, nemoc Božetěchy, vyhnání vypravěčů, smrt Božetěchy, smíření s Šerbířem a Brunem; Kosmas vypráví o své kronice, první náčrtky ke Kronice české, příchod sázavského mnicha
- 3 KOSMAS**
kanovník pražské svatovítské kapituly, vzdělanec, zájem o nejstarší historii, pečlivost, odpovědnost, píle; veselý i umíněný
ŠERBÍŘ – skromný, vzdělaný, chytrý } ⇒ Kosmovi přátelé, dílo Kosmovo oceňovali
magistr **BRUNO**
- 4** v době okupace, když vznikaly Vančurovy Obrazy – úsilí **posílit sebevědomí, připomenout slavné epochy a osobnosti naší minulosti**
- 5 sklon ke knižnosti**, typické pro Vančurov styl; zastaralé výrazy i hovorová a nespisovná slova vedle spisovných; vážné záležitosti líčeny s humorem ⇒ vtipná rčení, přirovnání
život prózy: po krátkém úvodu se vyprávění mění v dialog mezi Kosmou a Božetěchou: i v době nemoci se spolu haštěří ⇒ napětí, neklid, vtipnost
z dialogu se dozvíme o vztahu Kosmy a Božetěchy, o Kosmově kronikářské činnosti, o žebravých starcích

poznámka

(1. díl 1939), část **Kosmas** – novela

VLADISLAV VANČURA ROZMARNÉ LÉTO

1 Krokovy Vary, „*město bodré a počestné*“, deštivý červen – 3 dny

2 jednoduchý námět: poklidnou idylu malého města naruší příjezd kouzelníka a provazolezce Arnoštka a krásné Anny; způsobí rozruch, podezřívavost, pomluvy, konflikty

3 tři místní usedlíci, staří přátelé: **MAJOR HUGO, ABBÉ ROCH, ATLET ANTONÍN DŮRA**, majitel říčních lázní; všichni tajně usilují o přízeň Anny, ale bezúspěšně **KATEŘINA** – podezřívavá, pomlouvačná a pomstychtivá

4 odpor proti maloměstství, pokrytecké morálce, prázdnotě a nudě

5 využití parodie, ironie, humoru
slovní komika – spojení archaismů a knižních prostředků (přechodníky, infinitivy na -ti, jmenné tvary přídavných jmen, knižní obraty) s prostředky hovorovými; jazyková hravost, fantazie
„*Tento způsob léta,“ děl vposled odvraceje se od přístroje Celsiova „zdá se mi poněkud nešťastným.“*
... „*viděl jsem ho už ponořena do vody*“ (4. pád jmenného tvaru adjektiva)

LOPE DE VEGA FUENTE OVEJUNA

1 španělská vesnice Fuente Ovejuna (= Ovčí pramen), 15. stol.
podle skutečné události z r. 1476

2 kolektivní vzpoura proti tyranovi; vesničané utiskováni komturem Fernánem Gomézem po jeho návratu z vítězného boje; obtěžoval ženy a dívky, vnucoval se starostově dceři Laurencii, ale ta milovala Frondosa; v den jejího sňatku potupil starostu Estébana, ztýral Frondosa, odvěkl a zneuctil Laurencii ⇒ vzbouření vesnice; Goméz překročil hranice svých práv nejen vůči vesničanům, ale i králi (nebezpečí oslabení úsilí krále Ferdinanda a královny Isabely o vnitřní jednotu Španělska); za provinění vesničany zabit; vyšetřování, mučení a hledání viníka, ale vesničané před soudem jednotni (společná vina), mstítel neprozrazen (na otázku: kdo je vrahem, společná odpověď: *My, Fuente Ovejuna!*); nakonec vesničané osvobozeni donem Rodrigem (ačkoli se provinili, dopustili zločinu, panovník jim promíjí a projeví přízeň) = idealizace moudrého a spravedlivého panovníka ve vztahu k poddaným; ani potom viník neprozrazen

3 hlavní hrdina – **OBYVATELÉ VESNICE**

jako kolektiv; např. starosta Estéban, dcera Laurencia, Frondoso, Mengo aj. – odvaha, solidárnost; zdůrazněno jejich právo na lidskou důstojnost

poznámka

(1926), novela

zapamatuj si

patří k nejoblíbenějším z Vančurovy tvorby

poznámka

(1619), španělské veršované drama o 3 jednáních

KOMTUR GOMÉZ

představitel rytířského (calatravského) řádu; dotěrný, požívačný, samolibý, bezohledný; vědomí nadřazenosti a moci; svévole

DON RODRIGO

představitel královské moci a spravedlnosti, osvoboditel vesničanů

- 4 **obhajoba cti a morálky** proti individuální zvůli; oslava hrdinství vesničanů, síla odporu proti útisku, zvůli, křivdě; na pozadí děje úsilí o sjednocení země
- 5 španělské národní drama (z obd. tzv. zlatého věku); nový druh komedie (proti předpisům aristotelovské poetiky o jednotě času a místa); prolínání žánru vysokého i nízkého, prvky komické i tragické; životní pravdivost a přirozenost, dějové napětí

PUBLIUS VERGILIUS MARO AENEIS

- 1 římský dávnověk, spojitost s trójskou válkou a s počátky Říma

poznámka

(19. stol. př. n. l.)
starořímský národní mytologický epos

- 2 téma vysloveno v prvních 7 verších = shrnutí děje, naznačení návaznosti na Homéra; **1. část** (zpěv I. – VI.) – obdoba Odyssey: Aeneas podle vůle bohů utíká s otcem Andrisem, synem Askaniem a přáteli z hořící Tróje, hledá novou vlast ⇨ sedmileté obtížné bloudění po mořích a zemích, různá dobrodružství a překonávání překážek; v bouři zahnán k africkému Kartágu, podle vůle bohyně Juno se zamiloval do královny Didony, vyprávěl jí o zkáze Tróje; na příkaz Jupiterův odplouvá, zamilovaná Dido se usmrtila (IV. zpěv); v VI. zpěvu Aeneův sestup do podsvětí (vidí budoucnost svou i římské říše); **2. část** (zpěv VII. – XII.) – obraz bojů (jako v Íliadě); Aeneus přistál v Latii u ústí Tiberu, přivítán králem Latia, chce se v zemi usadit, musí však bojovat proti Turnovi, kráti rutulskému o Latiovu dceru Lavinii (Aeneovi přirčena věštbou), zvítězí, může splnit své poslání, založeno město Lavinium jako sídlo pro latinský národ, kde později založen Řím
- 3 **AENEUS**
syn bohyně Venuše, trójský hrdina, prapředek rodu císaře Augusta (odvozuje původ od Aeneova syna Askania lula); vědomě a dobrovolně se podřizuje osudu (vliv stoicismu – osud aktivního člověka usměrňuje, pasivním člověkem smýká); je si vědom zázraků – plní povinnosti k bohům, vlasti, rodině (tehdy ctnosti již vzácné): statečnost, vytrvalost, úcta k bohům, oddanost vlasti
- 4 oslava Říma, jeho velikosti, juliánské dynastie a politiky Augustovy, ospravedlnění mocenských výbojů; idealizace římského dávnověku; záměr zapojit představitele římského impéria do přímého vztahu s řeckou minulostí; vliv Homéra (autor překládá i jednotlivé verše a fráze)
- 5 poslední básnickovo dílo – nedokončené (12 zpěvů, 9 896 veršů); východisko: mýty (Aeneovy činy určovány bohy), patos, dramatické napětí; ústup od epické šíře, důraz na důležité dějové prvky, propracované charaktery hrdinů
 - promyšlená **kompozice**: retardace děje (retrospektivy – II., III. – vyprávění příběhů před příchodem k Didoně), urychlení děje, dramatizace (IV. – tragédie Didoniny lásky, XI. – hrdinská smrt amazonky Camilly); slovní vytříbenost, zvukomalebnost hexametrů
 - inspirace: pro malíře a spisovatele (*Vergilius* v Dantově Božské komedii, *Aeneus* v středověké rytířské epice, v renesančních eposech – *Ariosto*, *Tasso*, *Camoës*)

PAUL VERLAINE ROMANCE BEZE SLOV

- 1 soubor 20 básní ve 4 oddílech:
- I. **Zapomenuté drobné árie** – vyjádření intimních pocitů formou písně, popěvku (báseň **Pláče to v srdci mém**)
 - II. **Belgické krajiny** – dojmy z cest, inspirace potulkami s Rimbaudem; citové působení přírody na básníkův subjekt
 - III. **Birds in the Night** – lyrický monolog, odraz složitosti autorova intimního života (sblížení s Rimbaudem, roztržka s morálkou)
 - IV. **Akvarely** – vliv pobytu v Anglii

poznámka

(1874), sbírka moderní francouzské poezie

- 2 **převaha milostné a přírodní lyriky**; básně bývají uvedeny mottem (*Cyrano z Bergeraku*, *V. Hugo*, *A. Rimbaud* aj.); subjektivní lyrika (písně teskné i o štěstí); verše víc sugerující a „zpívající“ než sdělující (jako by byly složeny z not a taktů spíš než ze slov a hlásek); sémantika slov je druhotná, hlavní je zvuková stránka – výstavba rytmu, intonace, kadence

- 3 báseň **Básnické umění** – předurčena jako programová skladba ⇒ formulace základních principů symbolistické poezie: důraz na **hudebnost**, melodičnost a zpěvnost verše, vnitřní rytmickou harmonii, pravidelnost v rozložení hlásek (viz též význam titulu sbírky), **obsahová neurčitost**, volný vztah ke skutečnosti; předměty a jevy vnímány jako odlesky, polotóny, proměny, obrysy („*my chceme básnit odstínem, nikoli barvou*“) = nový typ básnického vidění (podněty zrakové, sluchové, čichové, dotykové) ⇒ úsilí vsugerovat náladu okamžiku; smyslově bohaté a mnohotvárné dojmy, neohraničenost atmosféry (impresie, rozechvělost, neurčitost), vnitřní opravdovost; představivost a sen; subjektivní pocit – melancholie, malátnost; stav básníkova duše promítnut do obrazu krajiny; báseň **Píseň podzimní** (mnoho překladů – *K. Čapek*, *F. Hrubín*, *V. Holan*, *J. Seifert*, *H. Jelínek* aj.) – pocity vzbuzené podzimní přírodou – nejistota, beznaděj, melancholie; volně řazené představy, náznakovost, symboličnost výpovědi; hudebnost (využití dlouhých vokálů, dvouhlásky *ou*, *sykavek*) podobně též náladovost v básni **Bělostný měsíc**

- 4 uvolněný básnický výraz, ale sugestivnost, prostota, srozumitelnost a upřímnost; impresionismus (jemnost, nepostizitelnost, rozechvění) se prolíná se symbolismem (obraznost, nedořečenost, náznakovost); barevnost pohledu (růžová, bělostná, blankytná), motiv fléten, tklivost lesních rohů, lkaní houslí; scenerie podvečerů, nocí, jara i podzimu; pláč deště, ptáka, šumění, čerání vody
vliv spontánní poetiky mladšího básníka *A. Rimbauda*

JAROSLAV VRCHLICKÝ NOC NA KARLSŤEJNĚ

- 1 Karlsštejn, vláda Karla IV. (2. pol. 14. st.)
- 2 1. jednání – příjezd císaře Karla IV. na Karlsštejn (1363); očekáván hosty; proti zákazu (Karlsštejn pro ženy nepřístupný) přijela i císařovna Alžběta (ze žárlivosti) a v přestrojení Alena, milenka královského číšníka Peška Hlavně (vsadila se s otcem, který slíbil dát ji

poznámka

(1884), veselohra s historickým námětem o 3 jednáních

zapamatuj si

zpracována i jako filmový a divadelní muzikál

Peškovi, ještě než bude pasován na rytíře, podaří-li se jí vniknout na Karlštejn)

2. jednání – císařovna převlečená za panoše hlídala císařovu ložnici místo Peška; když odešel Karel IV. na pobožnost, žádal ji Petr, král cyperský a jeruzalémský, který vyjednával s Karlem IV., o polibek (tužil v ní ženu); Alžběta zlomila jeho meč – tím se prozradila, poznána i Karlem IV.

3. jednání – Alena s Peškem na dostaveníčku pozorování a znepokojování, strhla se bitka; Pešek purkrabímu oznámil, že je tam Alena; zpráva o tom byla ztotožňována s přítomností Alžběty; císař oběma odpustil, Pešek pasován na rytíře, Alžběta doprovázena císařem na svůj hrad Karlík; Karlštejn zpřístupněn i ženám

3 ALENA

statečná, odvážná, vtipná a podnikavá dívka

ALŽBĚTA

manželka Karla IV., žárlivá, obdařena nadměrnou silou

CÍSAŘ KAREL IV.

zobrazen nejen jako nesmlouvavý panovník, ale i ze své lidské stránky jako moudrý, vlídný

4 epizoda z národní minulosti spojena s úsměvným pohledem na ženskou žárlivost

5 historická hra, veselohra
živé dialogy postav, vtipné zápletky

JAROSLAV VRCHLICKÝ SELSKÉ BALADY

1 15. –18. st. v Čechách
vlastenecká a sociální tematika, pravdivý a působivý obraz selských bojů proti panskému útisku; odpor proti násilí, bezohlednosti a krutosti; podkladem skutečné události

2 útvar sociální balady (s optimistickými prvky v závěru sbírký), převaha epiky většinou tragického ladění, ale i lyrické básně nebo verše prosté, písňové; naturalistické obrazy ze selských bouří, historické osobnosti (Jan Sladký Kozina, Matyáš Ulický, rebelant Petr Dulík × Lamming, hrabě Breda, Lorecký ze Lkouše)

3 báseň **Lorecký ze Lkouše**
k šamonickému kostelu jede zeman Lorecký na křtiny svých dvou synů – dědiců; sedláci žádají, aby slevil na robotách, ale on odpoví výhrůžkou, že jeho synové budou ještě přísnější; sedláci (v čele Petr Dulík) všechny pobili a zapálili tvrz; drastické, kruté obrazy („Pod nimi cos v krvi mokvá v hrůzné změti, / šamonický zeman a s ním jeho děti“)

báseň **Balada vánoční**

vzbouření sedláků r. 1680; rebelové potrestáni oběšením na větve vysokého stromu – sosny; zahřmělo, blesk zapálil strom – vzplál jako vánoční strom, hořel celých pět dní pro výstrahu; Bůh seslal anděla, který duše sedláků odnášel do nebe (výraz sympatií s nimi a s jejich činem)

poznámka

(1885), básnická sbírka (sociální balady)

zajímavost

věnovány Jiráskovi (dedikace)

báseň **Balada o smrti Jana Koziny**

poprava r. 1695, výzva Kozinova k shromážděným lidem na popravišti, aby bojovali za svá práva a nevzdali se; Lomikara vyzval do roka a do dne na boží soud

báseň **Hrabě Breda**

rozkázal ostříhat vlasy všem ženám na vesnici za to, že sedláci nezaplatili daně; s jednou z nejkrásnějších se chtěl pobavit, ale uškrtila ho svými zlatými vlasy; pak skočila z okna

- 4 jazyk – úsečnost, sevřenost, strohost vyjádření; výrazné charakteristiky postav

WALT WHITMAN STĚBLA TRÁVY

- 1 postupný proces vzniku sbírky (od 12 básní až téměř k 400); 14 oddílů; v úvodu kratší básně, často jakoby s dedikacemi (*Tobě, čtenáři*); základní téma – *Zpěv o mně*; různé obměny tohoto tématu; symbolické motivy – cesty (*Zpěv silnice*), sekery jako symbolu destruktivity i konstruktivity lidského činu (*Píseň širočiny*), téma lidské práce, soudržnosti, životních postojů, filozofických názorů; oslava demokracie, lidské aktivity a lidství vůbec, **oslava všedních věcí, přírody, rozmanitosti světa a života**, představa krásy a radosti („oživit život“); historické obrazy – události z občanské války (*Rány na bubnu*), téma smrti (*Píseň rozloučení*); vize jednotlivosti a celistvosti světa, člověka, přírody a vesmíru; symbol trávy – její nezničitelnost (přetvoření toho, co zmírá, v život); filozofický příklon k materialismu („*O tělesnosti od hlavy k patě zpívám*“) i vášnivá víra v mystické jsoucno, panteismus = osobitý komentář k životu, Whitmanovy postoje, názory (hlasatel demokracie); optimistická víra v harmonický vývoj světa, **oslava člověka, vědy, techniky**

- 2 nový obsah ⇒ **nová, netradiční forma a obraznost**: lyrické pásmo dojmů, představ (zdánlivě bez logické spojitosti) + symboly přirozené prostoty, krásy; **civilní patos**; vsugerování představ hudbou slov, náznaky, symboly; bohatství obrazů, fantazie
civilistní poezie (civilismus)

- 3 báseň **Zpěv o mně** – lyrický hrdina – básník, ale zároveň symbolicky monumentalizován ⇒ zástupce vesmíru
báseň **Zpěv radosti** – výraz životního nadšení; častá zvolání, zvolací věty (*Ó radosti strojvůdcov! hnát lokomotivu! / Ó radostné toulání přes pole a stráně! / Ó vytvořit nejjásavější zpěv!* atd.)
glorifikace lidské aktivity

- 4 **volný verš** – přirozený proud řeči ⇒ syntaktický paralelismus

- **prozaizace poezie**; nositelem rytmu je **intonace**, verš básně jako významový celek textu, někdy je intonační téma dvojdílné nebo s přesahem
- **zvolací věty** – výraz nadšení, radosti; **zvukovost** – dlouhé vokály, ráznost pochodu ap.; časté opakování (zvýraznění, důraz)

poznámka

(1855–1892), civilismus

přečti si

básnická sbírka amerického
autora – celoživotní dílo

JIŘÍ WOLKER HOST DO DOMU

- 1** **poezie prostých věcí** a každodenního života; vliv **vitalismu**; pohled na svět skrze lásku k lidem; všechno zlidšťuje a zdůvěrňuje; vyjádření pocitu radosti ze života; vliv domova – klid, štěstí, pohoda; přesvědčení, že zlo a utrpení lze zažehnat láskou – křesťansky laděný soucit s trpícími; upřímné vyjádření důvěrně osobních prožitků, víra v ideál dobra, pravdy a krásy

2 **3 části sbírky:**

Chlapec – chlapecký pohled na svět, ideál harmonie, vzpomínky na domov, na matku, milostná tematika

Ukřižované srdce – ne bezstarostné pocity, motiv vojáka, vězně, nemoci

Host do domu – láska k životu, lidem a světu; motiv života a smrti

- 3** báseň **Pokora** – vyjádření prostoty, pokory, chlapecké naivity, skromnosti, upřímnosti a čistoty citu; základní obraz – kapka rosy na lučním kvítku (asociace s bosým chlapečkem), o níž se opírá dlaní nebe, aby nespadlo
báseň **Poštovní schránka** – obdiv k prosté věci, její poetizace, lyrizace
využití přirovnání, kontrastu, metafor, personifikace
podobně okouzlení a obdiv k prosté kráse věcí a jevů – báseň **Dlážďení, Kamna** aj.
báseň **Žně** – krása letní přírody, období žní, vznešenost lidské práce, básníková družnost, pocit sounáležitosti; metoda postupně rozvíjené metafor, gradace
báseň **Věci** – projev lásky k obyčejným věcem a světu, dialog s věcmi, zživotnění, personifikace
úžas nad básnivostí světa a věcí; postup gradace, využití přirovnání, paralely
báseň **Svatý Kopeček** – odlišnost obsahu i formy (rozsáhlá báseň, proměna poezie okouzlení, soucitu a touhy po harmonii v poezii společenské aktivity; báseň – myšlenkově závažnější, doklad změny básníkovy pohledu na svět ⇒ opouští idylické pojetí světa, pocit básníkovy štěstí spjat se štěstím všech (cit lidské družnosti a vědomí mravní odpovědnosti vůči společnosti; lyrický subjekt („já“) se proměňuje v oslovující „my“, touha vytvořit spravedlivý svět

1. báseň pásmo (polytematická báseň) v české poezii

- 4** básně nevelké rozsahem (vyjma básně Svatý Kopeček), prostý verš, příznačný **motiv očí a srdce**
verše přiřazované jeden k druhému jakoby samovolně, na základě melodiky a rytmu volného verše a proudu ústního projevu; využití gradace
přítomnost náboženských pojmů (Bůh, andělé)

poznámka

(1921), básnická sbírka

ÉMILE ZOLA ZABIJÁK

- 1** 19. stol., pařížské krčmy a životní prostředí nejnižších vrstev

- 2** příjezd venkovské dívky Gervaisy do Paříže s dvěma dětmi a přítelem, rozmařilým Lantierem; brzy jím opuštěna, zřizuje si existenci (soukromá pradlena); sblížení a sňatek s klempířským dělníkem Coupeauem; narození dcery Nany; zpočátku poklidný život se mění po těžkém pracovním úrazu Coupeaua v tragédii: v rekonvalescenci

poznámka

(1877), francouzský naturalistický román

si odvykl práci, zahálí, nudu a špatné svědomí zahání alkoholem; Gervaisa sam živí celou rodinu, její peníze propíjí Coupeau i s bývalým druhem Lantierem; Gervaisa ponižena, připravena o práci ⇒ v bezvýhodné situaci propadá také alkoholu; vidí i morální úpadek dcery Nany (nevěstka – viz pak v 9. svazku cyklu – román *Nana*); tragédie rodiny končí smrtí Coupeaua v pařížském blázinci, pak umírá jako žebračka i Gervaisa (smrt jako vysvobození); její děti (Claude, Štěpán, Nana) ponesou po rodičích následky dědičnosti

- 3 pasivní postavy** vydané napospas sociologickému i biologickému předurčení: venkovanka **GERVAISA**, zpočátku snaživý klempíř **COUPEAU** – pod vlivem úrazu, bezútěšnosti a alkoholu chátrá a umírá jako lidská troska
- 4 otřesný obraz úpadku a zmaru lidských životů v prostředí bída a alkoholu; varování** před zhoubnými důsledky alkoholismu = zabiják; **naturalistický pohled** autorův + **kritika** životních podmínek nejnižších vrstev
- 5** román jako 7. svazek z **cyklu Rougonové – Macquartové** s podtitulem Přírodopis a sociální dějepis jedné rodiny za druhého císařství
- tzv. **román – pokus** („experimentální román“) – ověření vědecké teorie (proto i postavy jako experimentální objekty, doklady hypotézy); zdůrazněna **biologická podstata člověka, vliv dědičnosti a prostředí** na jednání člověka (*natura* = příroda); **otřesné detailní obrazy** rozkladu osobnosti a úpadku
 - **nový patos** – realita přetvářena v temné symboly (sepětí realismu a symbolismu) ⇒ **naturalistická deformace skutečnosti**, citově burcující výpověď o společenské krizi
 - **nepatetický jazyk** (vulgarmismy, argot), styl využívá postupu vědeckého popisu, faktografie, dokumentárního záznamu

INTERPRETAČNÍ A AUTORSKÉ SLOVNÍKY, UČEBNICE – VÝBĚR

- Balajka B. a kol., Přehledné dějiny literatury 1, 2, 3. Praha 1970, 1993, 1997
- Bílek P., 175 autorů. ČS Praha 1982
- Bílek P., Stavitelé křídel. Přehled doma vydávané, samizdatové a exilové poezie posledního dvacetiletí. Praha 1991
- Bodlák J. – Kohout K., 77 zastavení v české literatuře. Praha 1995
- Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu. Red. L. Machala a kol. Olomouc 1991
- Česká literatura 1945–1970. Interpretace vybraných děl. Red. J. Tábořská, M. Zeman. SPN Praha 1992
- Český dekameron. Sto knih 1969–1992. Red. V. Křivánek a kol.. Scientia Praha 1994
- Český Parnas. Vrcholy literatury 1970–1990. Red. J. Holý. Galaxie Praha 1993
- Čeští spisovatelé 20. století. Slovníková příručka. Red. M. Blahynka. Praha 1985
- Čulík J., Knihy za ohradou. Praha 1991
- Dolejší P., Školní slovník českých spisovatelů. Humpolec 2004
- Haman A., Česká literatura po r. 1945 z ptací perspektivy. Praha 1990
- Hánová E. a kol., Odmaturuj z literatury. Brno 2002
- Havlíčková J. a kol., Odmaturuj z literatury 2. Brno 2004
- Chaloupka O., Příruční slovník české literatury. Praha 2001
- Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. I A–G, II/1 H–J, II/2 K–L, 3. I M–O, 3. II P–Ř. Ved. red. V. Forst. Praha 1985, 1993, 2000
- Macháček V., 50 českých autorů posledních padesáti let. Praha 1970.
- Machala L., Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990–1995. Olomouc 1996
- Malá encyklopédia spisovateľov sveta. Bratislava 1978
- Nováková D. a kol., Kniha literárních obsahů z děl českých i světových. Praha 2000
- Panorama české literatury. Literární dějiny od počátků do současnosti. Red. L. Machala a E. Petřů. Olomouc 1994
- Pistorius V., Stárnoucí literatura. Česká literatura 1969–1989. Praha 1991
- Prokop V., Přehled světové literatury 20. století. O. K. – Soft Sokolov 1993, 1998
- Rozumět literatuře I. Interpretace základních děl české literatury. Red. J. Tábořská, M. Zeman. Praha 1986
- Slanař O. a kol., Obsahy a rozborů děl. Třebíč 2006
- Slovník básnických knih. Red. Červenka, Macura, Med, Pešat. Praha 1990
- Slovník českého románu 1945–1991. 150 děl poválečné české prózy. Red. B. Dokoupil, M. Zelinský. Ostrava 1992
- Slovník české literatury 1970–1981. Red. V. Forst. Praha 1985
- Slovník české prózy 1945–1994. Red. B. Dokoupil, M. Zelinský. Ostrava 1994
- Slovník českých spisovatelů. Libri Praha 2000
- Slovník českých spisovatelů od r. 1945, 1–2. Praha 1995, 1998
- Slovník českých spisovatelů. Red. R. Havel, J. Opelík. Praha 1964
- Slovník světové literatury. Autoři a díla, směry. Fortuna Praha 1993
- Slovník světových literárních děl 1, 2. Odeon Praha 1988
- Slovník zakázaných spisovatelů. Red. J. Brabec. Praha 1992
- Světová školní četba na dlani. Obsahy z děl 300 světových spisovatelů. Praha 1997
- Školní četba na dlani. Obsahy z děl českých a slovenských spisovatelů. Praha 1992
- Ulrichová L., Obsahy z děl české literatury I, II. Třebíč 2004
- Ulrichová L., Obsahy z děl světové literatury I, II. Třebíč 2004